

KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
OCH
ANTIQUITETS
ACADEMIENS
HANDLINGAR.

ÅTTONDE DELEN.

STOCKHOLM,
TRYCKTE HOS JOHAN PEHR LINDBH,
MDCCCVIII.

WILHELM
KLAAS

INNEHÅLL:

T entamen de Numis sic dictis incognitis veterum Hispanorum; ab O. G. TYCHSEN.	- Sid. 1
Berättelse om det få kallade Succiae-Verket; af JOH. BJÖRNSTIerna.	- - - - 35
Anmärkningar om Utlandska Specerier, nyttjade i Sverige uti 16 Seklet; af JOHAN DAVID FLINTENBERG.	- - - - 96
Om Svenska Konungen ATTILA; af GUÐM. ADLERBETH.	- - - - 132
Berättelse om Collegium Reg. et Illustre eller Skyttianum vid Riddarhuset i Stockholm; af JOH. MURBERG.	- - - - 150
Afhandling om Svenska Bergverkens Tillstånd och Öden före Kon. GUSTAF I:s Tid; af JOH. ERIC ÅNGMAN.	- - - - 160
Afhandling om början. föremålet och beskriftenheten af våra förfädars Härnadsfärder; af ELOF WÄSSTRÖM.	- - - - 249
Afhandling om sättet att välja och kröna Konungar i Sverige före Kon. GUSTAF I:s tid; af OLOF SUNDEL.	- - - - 306
Förslag till Epitaphier öfver Birger Jarl och Thorkel Knutsson, samt Minnespenningar öfver de märkligaste i Sverige timade händelser i det Adertonde århundradet; af GUNNAR BACKMAN.	- - - 371
Inträdes Tal om en på <i>Forum Romanum</i> anställd gräfning; af CARL FREDRIC FREDENHEIM.	- - - - 376 Inträ.

Intrådes Tal om Svenska Predikofärtet före och närmaflt efter Reformationstiden; af JA- COB AX. LINBLOM. - - - - -	Sid. 387
Secretarérens Svar. - - - - -	422
Lefvenes Bekräftning öfver framtidne Dom- Proßen Doctor SAMUEL ÅLF; af ERIC MICHL FANT. - - - - -	424
Förslag till Inskrifter och Minnespenningar, hvilka Kongl. Academien uppgifvit, jämi- kat och gillat, åren 1799 — 1803. - -	435

Tentamen
de
Numis sic dictis incognitis
(Medallas desconocidas)

veterum Hispanorum

inlytae

R. ACADEMIAE SVIO-GOTHICAE
Litterarum elegantiorum, Historiae et Antiquitatum

ea, qua par est, obseruantia

oblatum

ab

OLAO GERHARDO TYCHSEN.

Conspicetus.

Introitus: de difficultate legendi numos
vetere charactere hispano.

CAPUT I. de numis bilinguis.

Afido	-	§. 3.	Oficerda	-	7.
Asta	-	3.	Saetabis	-	8.
Celsa	-	4.	Sagunti	-	9.
Gadium	-	12.	Vrfo	-	10.
Gili	-	5.	Valentiae	-	11.
Obulco	-	6.			

CAPUT II. de numis monoglotidis probabilis explicationis.

Bilbilis	-	§. 2.	Italica	-	10.
Calagurris	-	3.	Ituci	-	11.
Cisfa	-	4.	Osca	-	12.
Ebora	-	5.	Ofet	-	13.
Emporiae	-	6.	Scalabis	-	14.
Hispalis	-	7.	Segobriga	-	15.
Jefona	-	8.	Sifapo	-	16.
Ilerda	-	9.			

CAPUT III. de numis dubiae explicationis.

Acci	-	§. 2.	Helmantica	-	8.
Aria	-	4.	Hippo	-	9.
Baesipo	-	5.	Iliberis	-	11.
Barbesol	-	6.	Lisfa	-	12.
Egara	-	14.	Nebrisfa	-	13.
Egosfa	-	3.	Sertorii	-	15.
Ercauica	-	7.	Tiberii	-	16.
Ex	-	10.			

CAPUT IV. de numis maxime obscuris.

Tabulae tres:

Tab. I. Variatio characterum in numis
aeri incisis.

— II. A. Alphabetum e numis erutum.
B. — — e numis Obulconis.

— III. Imagines et tituli numerorum ex-
plicatorum.

INGRESSIO.

Inter omnes Europae prouincias Hispania, si italiam excipias, numorum varij generis seculis remotissimis percusorum copia parvius charactere phoenicio et graeco, partim latino et vetere Hispano, apud numophilos praecipua famam adsequuta est. Non quidem desuerint insigni doctrina et iudicio instructi viri, qui ad explicandos et illustrandos numeros istos phoenicios, graecos et latinos ingenium operamque suam haud inuita fortuna contulerunt, quos inter duumviri Henricus Florezius *a*) et Franciscus Perczicus Bayerus *b*) super caeteros eminent, quorum laboribus quid absolutius fieri possit, vix video; contra vero, qui de numis vetere charactere insignitis rite exposuerit, inuenimus omnino neminem. Omnes enim difficultate rei territi istud numorum genus vel profus neglexerunt, vel, ut Velasquezius, tam iejune tractauerunt;

A 2

runt;

a) Medallas de las colonias, municipios y pueblos antiguos de Espanna T. I. en Madrid 1757. T. II. 1758. T. III. 1773. 4. Additamentum ad hoc egregium opus edidit ill. Antonius Valcarcel sub eodem titulo Valentiae 1773. 4.

b) Del Alfabeto y Lengua de los Fénices y de sus colonias. En Madrid 1772. fol.

runt, ut ab ipsis Hispanis proprio numismatum incognitorum (*Medallas desconocidas*) vocabulo nominatum fuerit. Ut fidem dictis faciam, iuuabit aliquot virorum doctorum testimonia allegasfe:

Cel. Maianius in decani Alonenis Emmam Martini vita, eius epistolis praefixa pag. 85. "Singularem vero, scribit, operam nauauit "veteri Alphabeto Hispano *eruditis omnibus in-*
"incognito restituendo, cuius specimen quoddam
"efformauit — cæptum humanis viribus majus —.
"Nam licet eruditissimus vir Antonius Augu-
"stinus multum fudauerit, ut eos charæcteres
"intelligeret, se omnem operam lusisse con-
"fessus est. Abrahamus Gorlaeus et Olaus
"Wormius ea in re delirarunt. Quae Vin-
"centius Jo. Lastanosa Oscensis scripsit de
"incognitis Hispaniae numismatis futilissima
"sunt, neque quisquam eorum, quos in Museo
"suo Lastanosa laudauit, litteram ullam intelli-
"gere potuit. Charæcteres illi ipsissimi sunt, qui-
"bus utebantur Hispani, antequam in hanc pro-
"uinciam ingrederentur Carthaginenses Roma-
"nique, licet longo temporis spatio post eorum
"ingresum perseverarunt etiam —"

Ipse Martinus in epistola ad Marchionem Scipionem Maffeum T. II. epistolarum p. 150 haec de se ipse testatur: "Insanum est, inqui-
 "ens, quantum in iis enodandis fudauerim,
 "quantum operaे impenderim. Quas non ad-
 "hibui collationes cum alphabeto phoenicio,
 "Samaritano, Ionico! Sed omnia nequicquam.
 "Quas

"Quas copias abstrusissimas rei eruenda? Insignia veterum aliquot urbium Hispaniae religionem, veterum oppidorum nomenclaturam. Numos bilingues, a quibus maximam mihi opem pollicebar; omnes denique neruos et noctes perpeti lucubratione exhaustas. Donec spe omni abiecta, animum despandi, manumque de tabula."

Cl. Bernh. Montfaucon in epistola ad laudatum Martinum p. 35 in eadem cum eo nauis est. "Magnam certe, ait, rem praestabis, si characteres illos Hispanicos, qui infinitis penne in numis exstant, legere et explicare possis. Nihil hac in re unquam tentare ausus sum, quod perficiendae rei nullam spem esse putarem."

Clar. Henr. Florez harum etiam litterarum se inscius plus uno loco ^{c)} professus est, et omnium nouissimus rei numariæ graecæ et romanae facile princeps Josephus Eckhel in sua Doctrina numorum P. I. Vol. I. de numis Hispaniae p. 6 eamdem cantilenam cecinit scribens: "Atqui post tot insignium viorum tentamina nihil haetenus probabile prolatum est, fateamur, quod res est, nos a vera utriusque linguae scientia tam distare quam

A 3

"dudum

c) L. c. Parte II. p. 423. "Si preguntas el significado, respondo que ignoro el valor del Alphabeto después de muchos conatos y cotéjos. — Diuertiete ó fatigate en el empennie. Coll. pagg. 452, 489, 498 sq.

"cludum. Evidem existimo, illustrem Florentiam non aliam magis ob causam ab explicandis his monitis abstinuisse, quam quod maiorum naufragia veritus maluit fatales vos teopulos cultare, quam cum periculo et nouila iactura adire." Eam etiam suisser amorem Franc. Perezio Bayero, ex eius retulit *Plutius d.*)

Uans tamen ill. Ludov. Joseph. Velasco in sua Exercitatione in litterarum ingularium alphabetis (*Ensayo sobre los Alphabets de las Letras desconocidas &c. Madrid 1752 4.*)

adspira in hofce characteres inquisuit, in diuum vocatis alphabetis phoeniciis, sambonis, graccis, etruscis, gothicis *rel.* ad contruendum quoddam universale Alphabetum, quod explicandis numismatis incognitis usui estet. Quamquam laudi ei ducitur, quod nulli operae pepercit, tamen eam prorsus perdidit, characteribus figura a graccis et latinis recendentibus valorem tribuendo, quem habere nequeunt, ut iam vedit Eckhelius l. c. pag. 6 et infra exemplis inducatis ostendetur.

Quum mihi contigerit esse tam felici, ut haud contemnendam humorum incognitorum collectionem

¶ Reisen durch Spanien. Leipzig 1777 8. pag. 125.
"In Ansichtung der unbekannten Münzen Spaniens könnte er sich der Auflösung nicht rühmen. Es schiene, als wenn jede Stadt ihr besonderes oder doch verschiedenes Alphabet gehabt." Dicere meliori mire potuit, quod litterarum figurae in numis unius ciu-dempie civitatis multum saepe variantur.

ctionem ipse posideam, ideoque fallacibus saepe picturis fidere haud cogar, tantum abest, ut laudatorum summorum virorum irriti conatus ab ulteriori istorum numorum inuestigatione me deterrent, ut potius stimulum mihi addant, omni, qua fieri potest, diligentia de nouo sub examen eos revocandi, licet maximis multis que periculuin meum obstrictum esse sentiam difficultatibus. Quorsum p^{rae}primis spectant:

1. Figurae litterarum in diuersis unius ejusdemque numi aeri incisis imaginibus haud raro tam disimiles inter se sunt, ut arduum sit, sine archetypis discernere, quae vera sit aestimanda characteris figura, sine cuius cognitione valor eius rite definiri nequit. Quae quidem conspicua in iisdem figuris varietas tam a rudibus et incautis toteutis, adde et calligraphis, quam ab inconsideratis designatoribus profecta, — ut verbi gratia characteribus vel superiori vel inferiori sui parte virgulam, qua a se inuicem distingui unice posunt, aut adde-rent, aut demerent —, iupradictis eruditis tantas difficultates attulerunt, ut quium varias istas elementorum figuras pro peculiariibus Alphabeti litteris putarent, non potuerint non irrita cadere ipsorum tentamina. Quid itaque mirum, si negarent, hosce numos explicari posse, aut meritis conjecturis indulgerent. Variam illam in eiusdem typi numis aeri lignoque incisis elementorum faciem siue orthographiam, quae in ipsis archetypis vel nulla vel rario^r est, exempla in adiecta tabula I. exhibita aperte

ostendent, meque ulteriori dictorum probatione liberabunt. Magno haec tabula, si quid iudicem, usui erit iis. qui posthac isti numorum classi laborem addituri, vel mea qualiacunque pericula, et praecipue Alphabetum a me concinnatum et tabula II. propositum examinaturi sint.

2. Me quidem iudice veteres Hispani Alphabetum suum e graeco, praesertim Ionico, effinxisse videntur, quod autem temporis decursu magnis apud diversos, qui Hispaniam inhabitarunt, populos, vicisitudinibus obnoxium fuit, ut antiqua quarumdam litterarum facies aut immutata, aut ex causis modo memoratis prorsus amisa sit. Inprimis hoc magno impedimento est, quod litterarum valor saepe variet, si qua ciuitas v. c. characteres graecos et latinos promiscue adhibeat, tunc figura ζ , modo I Ionicum et aliud ad similitudinem Samaritani accedens (\aleph, \beth), modo S latinum; P mox graecum R, mox latinum P; M tam graecum Σ , quam latinum M rel. re praefentat. Mirum hoc nemini videbitur, qui considerauerit, quod Romani duobus iam seculis ante C. N. Hispaniam occupauerant, et characteres suos induxerant. Testes ejus rei sunt omnes numi bilingues, quos post hanc demum epocham conflatos esse oportet, quod hispanis et latinis characteribus unice gaudent.
3. Nomina propria deorum, principum, urbium et magistratum in hisce numis obuia vel eam ob causam aegre eruuntur, quod eorum

eorum commemorationem cum in antiquis scriptoribus frustra quaeſiueris, tum si vel ea memorauerint, a domesitica pronunciatione multum faepe aberrent v. g. SBIT i. e. Saetabis; ILTRA i. c. Ilerda.

4. Nomina abbreviata v. c. ASID pro ASIDLE, et una alteraque littera vocali detruncata v. c. CLSE pro CELSA, itemque litterae conexae *e*), quae et in latinis numorum titulis occurruunt, interpretem eo faepe redigunt, ut quo se vertat, omnino nesciat.

Magnae quidem, fateor, sunt hae difficultates, mihi tamen persuasum est, eas si non omnes, saltim plerasque posse superari, modo in lucem proferantur numi rite delineati, quales Floreziani sunt, in quibus interpreti fatis praefidii sit. Mihi vero abunde sit, tam rite quam negligenter depictedos numos, quotquot adhuc cogniti sunt, diligenter explorasse.

Quibus praelibatis ita operam meam diuidam, ut capite I. omnes numos bilingues; capite II. monoglottos, nomina in fronte gerentes, quae nec ambigua sunt, nec intercidunt; capite III. dubios et incertos, et capite IV. maxime obscuros breviter recensem.

CAPUT I.

De numis bilinguis hispanis.

§. I.

Urbes monetariae, quibus numi bilingues h. c. titulis charactere hispano et latino praediti

A 5

^o Vid. Tab. II. A.

diti suam debent originem, sunt: Asido, Asta, Celsa, Gades, Gili, Obulco, Osicerda, Saetabis, Saguntum, Valentia et Vrso, quas ordine nunc illustrare conabor.

§. 2.

ASIDO (tab. III. A.) Vrbs in Baetica, de cuius situ opinionum est diuortium. Florezius T. I. p. 162 eam hodie *Xeres de la Frontera*, et Maiautius ^{f)} *Medinam Sidoniam* esse affirmarunt.

Titulus a dextra versus sinistram exaratus toreutae forte inaduertentia, ut in numis Gadii et Irippo (tab. II. A. 2. 3.) id accedit, minime litteras phoenicias, quae Rhenferdii et Velasquezii est sententia, sed hispanas i. e. gracco-latinas complectitur, quae vocem ASID vel ASID latinae in Aduerfa respondentem constituant. In aliis numis caduceus hinc voci additus (vid. tab. I. 30. coll. tab. III. A. 1.) a Velasquezio p. 140 pro litera Q. habitus, et integra vox ACIPHOQ lecta fuit.

Sed Florezius t. LIX, 10. alium bilinguem ejusdem typi exhibuit, in cuius *Auerfa* sub tauro litteris hispanicis a sinistra dextram versus idem nonen plene scriptum ASIDLE legitur, quod in numis Vrsonis exstat. Vid. tab. I. 12. In causam tam insolitae rei infra inquiram, quin de bilinguis Vrsonis verba facienda sint.

§. 3.

^{f)} *Traetatus de hispana progenie vocis VR* Madridi 1779. 8. pag. 28.

§. 3,

ASTA (tab. III. F.) urbs olim ob fidem in Carthaginienfes celebris et caput Turdatorum. Numus apud Florezium LX. 2. in *Antica* habet: caput virile nudum imberbe cum latino titulo ASTA, in *Postica*: sphingem alatam et infra exaratam vocem: ILARM, quae, ni fallor, nomen regis HILERMI; quem M. Fuluius, consulibus Minutio et L. Corn. Merula, apud Toletum, teste Liuio XXXV. c. 7. viuum cepit, inuoluit.

§. 4.

CELSA (tab. I. 29.) urbs hodie *Xelsa* dicta in Hispania Tarragonensi. Praeter bilingues etiam dantur autonomi sola epigraphe hispana CeLSE, quae in utrisque eadem est. Monoglottos, quos Florezius et Velasquezius filuerunt, Lastanosa tab. 24 n. 13. 14. produxit, et ipse posideo.

§. 5.

GILI aut CILI (tab. III. B.) urbs incerti in Hispania situs. Plinius L. V. c. 1. nominat urbem ZILI in Mauritania Tingitana, Regum ditioni exemptam, et jura in Baeticam petere iusfam, quam Romani titulo Coloniae AugustiJuliae Constantiac ZILIS ornarunt. Cui noti-
tiae fauet inscriptio Celtiberia ZLI, quam Velasquez p. 109. SLEN aut SAEN male legit, rectius Florezius T. III. p. 52.

§. 6.

§. 6.

OBULCO municipium h. *Portuna* in Baetica, cuius nuni copiosi tam titulis mere latinis, quam latinis et hispanis instructi, ruditate operis et in titulis exprimendis negligencia caeteros facile vincunt, et peculiarem ob insolentes characterum figuram, classem numerorum Hispanorum constituunt. Tantam enim in litterarum eiusdem valoris figura et situ diuersitatem et perturbationem deprehendimus, ut characteris unius figura bis, ter, quater et amplius transfigurationem passa sit. Ipsae quoque voces, quae epigraphen efficiunt, modo integrae, modo decurtatae, mox dextrorum mox sinistrorum scriptae comparent, tum earum ordo ita turbatus fuit, ut quem in uno versu locum habuit vox, in altero mox occupet, et vice versa. Testimonio erunt Alpha-beta ex his numis a Florezio t. xxxiii. et Velasquez t. xvi. xix. xix. aere expressis, abs me concinnata, et titulorum ipsorum fida transcriptio. Numnum uncialem integro typo proposui tabula II. n. I. infra collocatis omnium XII numerorum, quos Florezius I. c. largitus est, titulis, quo sine negotio veloci oculo percurri, et cum mea explicatione contendi possint.

Numus 1. Versu 1. a sinistra ad dextram exflat L. AIMILS. (Lucius Æmilius.)

— — 2. a dextera ad sinistram: M. IULI. (Marcus Iulius.)

Liebe in Gotha numaria p. 189. similem numum edidit excepta prima alterius versus littera M, quae figura cum ultima num. 7. a. coincidit.

Num. 2. unicum a sinistra ad dextram nomen fistit legendum: AIMIL.

Liebe l. c. hunc quoque numum delineatum dedit, cuius quidem explicationem, quam ipse tentare non ausus est. Consul Bataeus Hispali tum degens *Jac. de Bary* ipsi promiserat, sed morte praeuentus promissum non exsoluerat.

Florezius se hanc epigraphen non perspicere, ideoque eius litteras nominandas esse incognitas profesus est g).

Velasquez p. 131. coll. t. xvi. 3. 4. eiusdem numi minus accurate expressi nomen: AGRYA aut AGRIEA perperam legit, duodecim alios tabulis xviii. xix. et xx. delineatos difficilioris lectionis numos alto silentio pertransiens.

Num. 6. a. A laeuia ad d. L. AIMLIS.

b. A dextra ad s. litteris transpositis: IVML pro M. IVL. cf. *Velasquez* t. xviii. 17. xix. 9.

Num. 7. a. A dextra ad s. M. IVLII.

b. A dextra ad s. L. AIMILS. *Velasquez* t. xviii. 16. xix. 7. xx. 3. Num.

g) P. II. p. 498. "Aunque *Jac. de Bary* se lisongeo de que era muy facil la explication (y murió sin manifestarla) yo confieso que no la alcance, y así las nombre letras desconocidas."

- Num. 8. a. A dextra ad s. (A) IMIMS.
 b. A sinistra ad d. IMS. Velasquez
 xix. 4.
- Num. 9. a. A dextra ad sin. (IV)LII.
 b. — — — MILS. Velasquez
 xix. 8.
- Num. 10. a. utrobiique LVVL.
 b. Ad dextram MILS. Velasquez
 xix. 2. 6.
- Num. 11. a. Ad dextram ut N. 8. b.
 b. — — — M. IVLS. Velasquez
 xix. 3.
- Num. 12. ut Num. 2. AIMIL.

Quum numi latino charactere signati 3-5. 14. tabulæ II. cumdem titulum ac hispane loquentes, excepta voce AIDilis, feruent, fiduciam mihi praebent, omnibus perspicua veritate fundatam esse meam illorum explicacionem.

Caput in *Aduersa* alii Isidem, alii Venetrem, alii Liuiam Augusti uxorem sub forma Isidis representari coniiciunt. Evidem Junonis aut Diana, quae quoque Juno dicitur, caput esse vel ex eo crediderim, quod in Florezii numo t. XXXIV. 2. capiti praepositum cernitur nomen ILNO pro IVNO, solummodo leui facta situs τετ L mutatione. Nam in his numis litterarum figuris nimis anxie non inhaerendum esse, allata exempla satis superque demonstrant. Quicquid sit aliis, qui hoc melius scire sibi videntur, minime contradicere volo.

Nomina propria in hisce numis expressa indicio sunt, eos ad familias AEmilias et Iuliias

lias aut Iunias pertinere, ipsosque numos ante Caesarum imperium et sub republica procusos esse. Silendum autem non est, nomen, quod in numis hispanis semper IVLI scriptum est, in numis latinis 3 & 4 tab. II. IVNI exaratum esse. Sed in numis 5 & 14 figura litterae N propius ad similitudinem litterae L accedit, ideoque numorum hispanorum lectio mihi videtur esse praeserenda.

§. 7.

OSICERDA (tab. I. 26.) municipium incerti situs in Tarraconensi. In numo Lastanofae 38. adest in *Adu.* Victoria gradiens, praec eo OSI. *Av.* Elephas serpentem pedibus anterioribus conculcans, infra inter duas lineas exarata epigraphe hispana OZKERTD *h*), quam Velasquez p. III. n. 15. TSECDE legit, ferio contendens, numum nostrum minime ad Osicerdam, ut adhuc creditum fuit, sed ad Oci- lin et Segedam pertinere.

Idem urbis nomen in numo Velasquezii t. xv. 2. (vid. tab. I. 26.) monoglotto visitur, cuius *Adu.* praebet caput Herculis pelle Leonis tectum. prae eo clauam; *Av.* Elephantem cum subscripta epigraphe hispana a dextra sinistram versus legenda, cuius prima littera O (↑) aliqua sui parte superiori truncata videtur.

h) Florezii numus LXVI, 9. eamdem quidem habet epigraphen hispanam (tab. I. 26.), sed loco clauae nomen Florezio incognitum latino charactere ASCVI adest, quod quum nullam cum voce Hispana OZKERTD aut VZKERTD in sono conuenientiam habet, reguli nomen forte est.

videtur. Velasquez e vera OZKERD lectio-
ne, ELFVE extricauit, et absono commen-
tario, ut folet, instruxit. Symbola, nimirum
Elephas, victoria gradiens, Hercules, quae in
nuinis Iulii Caesaris occurrunt, argumento
sunt, hos numos ad eius victorias respicere.

Syllaba nominis finalis KERD aut CERD
a phoenicio קְרֵת (Kereth) descendens ciuitatis
conditores Charthaginienenses digito quasi mon-
strat. Nam longe post eorum in Hispaniam
ingressum numum eius fuisse titulus latinus
testatur.

§. 8.

SAETABIS (tab. III. C.) h. *San Felipe*
quatuor leucas a Valentia distans eadem epi-
graphe hispanica tam numi bilingues, quam
monoglotti, quorum sex omnis magnitudinis
et diuersi typi exemplaria meis an numero,
SBIT gaudent. Similes Lastanosa n. 31, 35,
36, 59; Florez t. xxxix. 9. 10. et Valcarcel
tab. n. 9. aere donatos, Velasquez nullos, con-
spiciendos praebuerunt.

§. 9.

SAGUNTUM (tab. III. F. coll. t. I. 23.)
hodie *Muriedro* in Tarragonensi. Numi urbis
celeberrimae sunt vel bilingues vel monoglotti
tam hispani quam latini.

A. Numi bilingues exhibent.

I. in Antica.

1. vel caput nudum, vel caput galeatum
Palladiscum epigraphe latina: SAGUNT
&c.

2. Del-

2. Delphinum cum voce hispana: BRIC.
Florez xli, 5. 8. 12 et Tab. III. F. b.

3. Caput Palladis galeatum cum titulo
hispano: BROIKAR. Lastanosa n. 118.
Florez xl, 10. et Tab. I. n. 25. III. F. g.

II. in Postica.

- Triremem aut eius proram cum voce
hispana: BRIC. Florez xl, 5-8. xli, 1.

B. Numi solo caractere hisp. habent

I. in Aduersa.

1. Caput nudum, pone caducum. Florez
xli, 2. 3.

2. Delphinum cum voce hispana: ALVS.
Id. n. 4. et Tab. nostr. III. F. d.

3. Delphinum et vocem hisp. ab initio
mutilam: . . . ITB. Valcarcel tab. n. 10.

4. Caput Palladis et ad marginem vocem
hispanam: IROKLES aut IRKOLES.
Tab. III. F. et Florez xl, 9.

II. in Aversa.

1. Equitem hastatum citato cursu, pone
stellam, cum voce hisp. BRIC. Florez
xli, 2. 3.

2. Lunam crescentem et epigraphen hi-
spanam: IRKLS. (Hercules) Tab. III. F.
c. et Valcarcel tab. n. 10.

3. Triremem cum inscriptione hispana:
BRICCAR aut BRUCCAR. Tab. III.
F. f. Florez xli, 13.

Ad nomen primarium in his numis obui-
um quod spectat, quatuor litteris conflat,
quarum *prima* B, et *secunda* R non raro occur-
runt; *tertia* quidem cum S similitudinem et
eius faepius valorem habet; sed in munis au-

tiquissimis interdum Iotae Ionicae figurae est, quae heic eligenda videtur, quod loco eius in numis Velasquezii **xviii.** 12. et Florezii **xli.** 8. peruulgata littera I reperitur (Vid. tab. I. 22. III. F. c.), insuperque saepe cum hac littera permutatur, Tab. I. 1. 2. 28; *quarta* denique pro lineolarum vario situ, in quo faepius accurationem desideres, tam E, quam K aut C est. In meo aereo extat K, tab. I, 23. Siue vero legas nomen BRIC siue BRIE, utrumque veteri lingua Hispanica, quam Celticam fuisse tradunt, teste Maiansio l. c. pag. 84 &c. *oppidum* significat, quam etiam significationem comprobat magnus urbium hispaniæ numerus desinentium in Bria, Brica aut Briga v. c. Cantabria, Contebria, Conimbrica, Ierabrica, Arabriga, Mirobriga &c. verisimile est, verum hoc esse vetus Sagunti nomen, quo Celtiberi urbem a Zacynthiis, ut traditur, conditam *νατ' εξων* appellarunt. Utut autem sit, amplius dubitari nequit, quin ista vox celtiberium urbis nomen statuendum sit.

Nomen ALYS aut ALUS, quod in numo quodam (tab. I. 24. III. F. d.) obuium est, regulum forte Celtiberorum *Allucium*, cuius Liuius l. **xxvi.** c. 50. mentionem iniicit, tangit.

Vox BROIKAR et BRICCAR in numis Florezii **XL**, **IO.** **XLI.** **13.** (tab. I. 25. III. F. f. g.) ni fallor, est nomen deastri priscorum Hispanorum BARAECO, quo Herculem nominarunt. Memorauit illud Muratorius inscript. pag. C. 4. citante Velasquezio p. 98.

Numorum istorum anticam partem, quae vel caput nudum, vel galeatum habet, Deum tutelarem Saguntinorum repraesentatione exprimere dubio caret. Quem Herculem esse, nomen eius litteris antiquis hispanis ante caput exaratum in aprico ponit. Hinc quantum ego iudico, incertum amplius non est, urbes, quarum numi haec capita fistunt, sub hac figura Herculem Deum suum tutelarem et repraesentasie et statuisse.

§. 10.

VRSO (tab. I, 12.) h. *Ossuna* in Baetica. Epigraphe huius numi hispanica eadem est, quam praebet numus bilinguis Florezii LIX, 10. cuius *Adv.* caput nudum cum inscriptione latinis characteribus ASIDO; *Av.* bouem cum titulo hispano: ASIDLE aut ASIDAE repraesentat. Quae nominis in utrisque conuenientia me adducit, ut credam, Asidam et Vrsونem unam eamdemque fuisse urbem, quae lingua vetere hispana ASIDAE, latina vero VRSO dicta fuit, siue quod vox Afidae aut Afidle *ursum*, cuius effigies in numo Florezii L, 1. comparet, significauerit, siue quod Vrso ab Asidanis fundata in eius rei memoriam filia parentis nomen retinuerit. siue denique, quod ambae ciuitates conuenerint, ut earum numi promiscuo in usu sibi escent, ut de Bilbili et Italica; Dertosa et Mercauonia confiat. Talis etiam concordia inter Vrsонem et Vliam inita fuit, ut e numis discimus.

§. II.

VALENTIA h. *Valentia del Cid.* Numum excitauit Florezius **XLVIII**, 8. cuius *Adv.* caput galeatum alatum cum voce hispana: *Au.* cornucopiæ illigato fulmine **VAL** commonstrat.

Vox hispana legi potest et L. CHVR et ACHSO aut LASO, tab. III. litt. I. Quum ignota mihi sint nomina magistratuun ACHSO et LASO, et nihil obstat, ne secunda littera pro græco *Chi*; tertia pro U, et quarta pro R haberi possit, inclinat animus, ut legam L. CHVR, quod nomen cum L. CORanio, qui unus e quaestoribus aut quinquennalibus in Florezii **XLVIII**. 5. numo expressis est, quodammodo concinit. Qui Lafo aut Achso vetus urbis nomen celtiberium fuisse coniectura iudicauerit, me non habebit contradicentem.

§. 12.

GADES h. *Cadix.* Agmen bilinguium claudat autonomus aereus bilinguis, Florezio haud cognitus, quem *Eckhel* Parte I. numerorum anecdotorum tab. I, 2. excitauit. *Aduersa* caput Herculis leonis exuuiis teclum et clauam, praeco: ODACIS A. *Postea* inter duo thynnos nomen seruat litteris hispanicis a dextra versus sinistram exaratum: ETIKN, praeposita luna falcata, quae in numis Gaditanis apud Florez. **XXVII**. 4. 7. 8. adest.

Nomen hispane scriptum ETIKN, idem mihi esse videtur, ac latinum ODACIS, et fortassis EDECONEM regulum Hispaniarum, Scipionis Africani amicum a Polybio l. x.

34 sq. memoratum spectare. Gadibus hunc numum signatum esse, typus, qui cum phoenicio concordat, extra dubium ponit. Quid autem A nomini ODACIS postpositum significet, num Autocrator, Aedilis &c.? definire non audeo.

CAPUT II.

De numis sola praeditis epigraphae hispanae probabilis explicationis.

§. 1.

Offendimus inter numos bilingues superiori capite recensitos, unum alterumque monoglottum, quibus ob similes suos cum bilinguibus titulos hispanicos v. c. qui Celsae, Sestabi et Sagunti cusi sunt, una eademque officina adscribenda est. Iam igitur numos mere hispanos, quantum possum, interpretabor, eos hoc capite selecturus, quorum vera et indubitate explicatio in promtu posita videri possit.

§. 2.

BILBILIS municipium in Tarragonensi iuxta hodiernum *Calatayud* situm. In numis latinis tam BILBILIS quam BILBILI scriptum reperitur apud Florezium V, 9. 12. 13. Idem obseruatur in hispanicis, quos tab. I, 6. III. D. proposui, qui omnes in *Adu.* caput nudum imberbe, prae eo delphinum, retro litteram P nominis initialem, aut S finalem; in *Av.* equitem armatum, dextra hastam, infra nomen PLPLIS vel PLPLI, omissione prioribus duabus litteris vocalibus, sistunt. Quum

inter numeros latine inscriptos eiusdem typi dentur apud Florezium I. c. num. 13 dubitari nequit, quin utraque species ad eamdem civitatem pertineat. Velasquezii lectionem KARAEENS p. 105. indicasle mihi fatis est.

§. 3.

CALAGURRIS hodie *Calahorra* celebre olim municipium cognomine Nasicae et Iuliae in numis latinis intignitur. Numi hispani anecdoti delineationem, quam tabula III. G. dedi, et Prof. Madrit. Pizzi mecum communicauit. Inscriptio seruat vetustum urbis nomen celtiberium: GOLIG!RS, quod ad pronunciationem latinam proxime accedit. In alia huius numi delineatione, quae exemplari meo Augustini *dialogos de medallas* Madrit 1744. 4. p. 261. manu cuiusdam Dr. Perezii Valentiae IV. Aprilis 1745. adpicta fuit, in uno versu legitur GOLIGRS elisa I vocali, (l. cit. a.)

§. 4.

CISSA (tab. I. 16.) oppidum in Lacetanis, a Polybio III. c. 76. Knöz, et a Liuio I. xxii. c. 60. *Cisim* autem a m. appellatum, ubi primum Carthaginenses a Scipione suerati sunt. Sono concordat cum numero Velasquezii xv. 7. qui CISSSE habet. Laflanoiae numeri 20. lectione: SESSE Liuii SCISSIONUM defendere potest. Vid. tab. I. 16.

§. 5.

EBORA municipium in Hispania Lusitanica. Numerus extat apud Velasquez xv. 7. typo

typo consueto priscorum Hispanorum cum epigraphe hispana IBORA, tab. III. K. Velasquezii lectionem NERDRA non moror.

§. 6.

EMPORIAE h. *Ampurias* iuxta Pyrenaeos, teste. Liuio xxxiv, 9. duo oppida erant nubo dinisa. Unum Graeci habebant a Phocaea, unde et *Masfilienses* oriundi, alterum Hispani. — Tertium genus, Romani coloni ab diuo Cæsare — adiecti. — Hinc tres numorum species, prima graecis, altera hispanis, tertia latinis titulis in hac urbe cufae occurunt. Numos hispane inscriptos, quorum typus graeco et latino respondeat, sequentes Florezius tabula xxv. expressit.

1. Caput Palladis litteris EI. *Av.* Pegasus cum voce Hisp. ONTESEN tab. I. 17. Florez xxv. 3. 6. LIII. 6.
2. Caput Palladis, prae eo: IRKLES aut IKOLES.
Av. Pegasus, infra duobus versibus: ONTESEN
NATOBKER
tab. III, L. 1. Florez l. c. num. 4.
3. Caput Palladis, cum titulo: ONTESEN.
Av. Leo currens et: EAR aut CAR,
tab. III. L. 2. Florez l. c. num. 8.
4. Caput Palladis cum voce hispana: ONTESEN.
Av. Bos cornupeta, in aliis hippocampus cum epigraphe: COROR s. EDODO. tab. III. L. 3. Florez LIII. 7. 10.

Nomen in Aduersa numi sub num. 2. conspicuum IRKLES aut IKOLES pro IRKOLLES ex oscitantia scriptum videtur, et argumento est, Herculem sub figura Palladis (et in aliis sub figura leonis &c.) repraesentari. Reliqua itaque vocabula magistratum, ut in numis Obulconis esse Nomina vix dubitare licet.

§. 7.

HISPALIS h. *Serilla* in numis latinis tantummodo nomine Romulae cognita, vetus suum nomen in numis mere hispanicis retinuit SPALIN exaratum et a Velasquezio p. 107. SPALENY lectum. Variam eius orthographiam tab. I. 19. praebet.

§. 8.

IESONA oppidum in Ilergetibus, (Cellarius in Geogr. p. 148.) Autonomus meus aereus habet epigraphen hispanam ISONES, alii IOSONES vid. tab. I. 14. In Adversa adest vox hisp. ONRA, forte nomen reguli.

§. 9.

ILERDA h. *Lerida* princeps urbs in Ilergetibus numios tam titulis latinis, quam hispanicis olim edidit, qui typum similem habent (tab. III. E.) paucis hispanicis exceptis, qui in Adv. equum, in Av. vel caput lupi, vel equitem citato cursu d. palmae ramum exhibent. In omnibus urbis nonen ILTRA expressum deprehenditur, cuius variam orthographiam in numis aeri incisis tabula I, 21, praebet conficiendam.

§. 10.

§. 10.

ITALICA iuxta Hispalim olim sita, nomen suum ab *Italia* accepisse dicitur. Nam teste Appiano l. vi. c. 38. *Scipio milites vulneribus invalidos in urbe collocauit, quam ab Italia ITALICAM appellauit.* Evidem non possum adduci, ut credam, Scipionenſi milites infirmos ad condendam urbem ablegasſe, contra vero ad fidem proprius est, eum certani quandam urbem omnibus necessariis aedificiis et vitae commoditatibus ad excipiendos milites instructam eis asſignasſe, quam ob veteris nominis cum *Italia* in sone similitudinem ITALICAM appellauerit. Eum esse verborum Appiani ſenſum, non modo Appiani verba: *milites in urbe collocauit*, quae in terram adhuc incultam non quadrant, fed etiam Autonomi cum epigraphe hispana ITLA aut ITLIA (tab. I. 31.) in aprico ponunt. Velasquez p. 105. NEOLA expiftatus fuit.

§. 11.

ITVCI fitus incerti. Num tam typo latino, quam hispano nihil nisi nominis differunt pronunciatione, quae in numero Florezii xxxi, 13. vel AITVKO vel GITVKO (vid. tab. III. Litt. M.) legi potest.

§. 12.

OSCA h. *Huesca* in Tarragonensi. Aliud eius nominis oppidum in Baetica extitit. Quum heic mihi fermo fit de autonomis cum latine, tum hispane inscriptis, dictu est difficile,

cile, cuinam istorum oppidorum hi numi
sint tribuendi. Autonomus latinus Florezii
LXIV, 13. in *Adv.* caput nudum pone OSCA,
in *Av.* equum citato cursu sifit. Autonomus
meus aereus hispanus habet in *Adv.* caput
nudum; in *Av.* equitem cit. cursu (alii solum
equum decurrentem), et infra tres litteras:
OSC tab. I, 9. Quoniam in numis impera-
toriis Oscae Tarragonensis idem fere typus,
nimirum caput nudum et eques citato cursu
occurrit, et Osca Baetica oppidum ignobile
est, dubio procul hic numus hispanus Oscae
Tarragonensi natales debet. Vix mihi tem-
perare possum, quin existimem, numos voce
Hispana ESC inscriptos (tab. I, 4.) et eodem
gaudentes typo in vna eademque officina fa-
bricatos esse.

Memoratu haud indignum est, ne vllum
quidem argenteum cum epigraphic hispana a
Lasianosa aliisque esse prolatum aut memo-
ratum. In causa fortassis est ingens argen-
teorum Oscensium vario tempore, teste Liuio
l. XXXIV, 10. 46. XL, 43. Romain deporta-
torum multitudo, quod tantam sibi raritatem
contraxerint.

§. 13.

OSET, aut OSSET, aut OSSHT oppi-
dum ex aduerso Hispalis Baetim vltra. Titu-
lus hisp. tab. I, 7. OSISET (alii OGISET)
a latina pronunciatione non abhorret.

§. 14.

§. 14.

SCALABIS vrbs inter Olisiponem et Emeritam sita, in Antonini recensetur itinerario, et quoad sonum cum voce SCLABIS numi tab. I, 5. congruit.

§. 15.

SEGOBRIGA h. *Segorbe* in regno Valentino. Proposuit Florezius tab. LV, 9. acrum litteris latinis, cuius *Adv.* caput nudum imberbe, prae eo delphinum, *Ar.* equitem hastatum citato cursu, infra cum: SEGOBRICA. Eiusdem typi argenteum posideo, nomen litteris hispanis SCOPRIES (tab. I, 13.) exprimentem. Orthographia hispana fere confirmat coniecturam Maianfii l. c. p. 70. scribentis: Equidem "nisi per numismata antiqua (intell. "latina), inscriptiones et scriptores geographicos notissima eset SEGOBRIGA, credemus eam olim dictam SEGCBRIAM, ob "gentile *Segobriense* toties a Gothis repetitum." Sed in binis Laflanosae numis 87. 88. legitur: SCOPRICKS.

§. 16.

SESAPO h. *Guadalcama* ob minii et argenti fodinas celebris in aereo meo tab. I, 20. hispane sonat SESB.

CAPUT III.

De numis dubiae explicationis.

§. 1.

Autonomi hispani, quorum explicatio ob monumentorum historicorum defectum sola soni similitudine superstructa est, haud pauci numero sunt, et omnes, paucis exceptis, quos suo ordine indicabo, consueto veterum Hispanorum typo, scil. capite nudo et equite citato cursu dextra hastam aut oleae ramum tenente praediti sunt.

§. 2.

ACCI (tab. III. $\alpha.$) hodie *Guadiz el viejo* in finibus Baeticae multos numos Imperatorios cudi fecit. Autonomi latini nulli dantur. Autonomos hispanos Lastanosa n. 43. 44. 49. 58. cum titulo AKASI protulit.

§. 3.

AGOS. (tab. III. $\beta.$) Aereus meus est anecdotus. Forte est *Egosa* oppidum Castellariorum, quod Ptolemaeus recensuit. Cellarius l. c. pag. 146. Nunius rarissimus tertiae est magnitudinis, habens in *Adv.* caput nudum imberbe, in *Av.* vuam mirabili magnitudine cum dicta inscriptione.

§. 4.

ARIA (tab. III. $\gamma.$) incerti situs in Baetica. Numus Florezii LIX, 6. latine inscriptus typo con-

confuento prisorum Hispanorum gaudet, et in eo cum Laftanofae numo 34, qui vocem ARE commonstrat, colludit.

§. 5.

BAESIPO (tab. I, 2.) oppidum Gaditani conuentus, cuius ruinae, teste Maiansio l. c. pag. 246. visuntur ad promontorium *Trafalgar*, et hodie dicuntur esse *Aguas negras*. In numo Laftanofae 16 effertur: **BOSBOI**, in meo argenteo, et in duobus Laftanofae 77. 86. eiusdem metalli: **BOSBAS**.

§. 6.

BARBESOL oppidum, ut scribit Cellarius p. 89. 92, haud procul a Calpe promontorio ad amnem eiusdem nominis situum. Cum hoc nomine contendere licet *vel* hispanum tab. I, 2. **BRIBSO**, *vel* aliud tab. III. d. **BRICSOL** aut **BRIESOL**.

§. 7.

ERCAVICA h. *Santaver* in Tarragonensi. Penes me est argenteus ineditus, cuius *Adv.* caput nudum, *Av.* dimacham binos regens equos, cum voce hispana: **ILGOVICN**. (tab. III. N.)

§. 8.

HELMANTICA oppidum in Vettaeis, ut habet Cellarius p. 74. Numi epigraphe hispana si legatur HELMAN, huc spectare videtur; si vero legatur HEGSAN aut HELSAN, quae tua est optio, nomen forte principis est. Vid. tab. III. & coll. tab. I. 15. In transitu

transitu obseruo, vnum e quatuor meis argenteis subaeratum esse.

§. 9.

HIPPO oppidum prope Toletum, cuius meinit Liuius I. xxxix, 30. Numum, quem excitat Velasquez tab. xv, 5. cum epigraphie hispana IBA (tab. III. §,) quam Velasquez p. 114. NERA legit, cum HIPPO conferre nihil vetat.

§. 10.

EX (t. III. §.) oppidum in Baetica, Cellario p. 92. auctore. Consonans ei est nomen, quod in numo Laftanofae 90. IKSO audit. Nisi hoc arrideat, in censum forte venit ESK in numis tabula I, 4. indicatis.

§. 11.

ILIBERIS h. *Granata*. Laftanosa p. 223. &c. n. 12 et 13. duo consueti typi numos voce hispana ALBROIRS insignitos, sano haud longe dissono ob oculos constituit. Vid. tab. III. §. coll. tab. I. 8.

§. 12.

LISSA oppidum in Tarragonensi, vid. Cellarius p. 147. In numo Velasquezii xiv, 4. hispanice scribitur LISA (vid. tab. III. §.) quam vocem LYMA legit.

§. 13.

NEBRISSA oppidum in Baetica, h. *Lebrixia* dictum. Numus Laftanofae 117. epigraphie hispana

hispana BRIZA gaudet, quae ob quamdam soni similitudinem non omnino repudianda videtur. Vid. tab. III. z.

§. 14.

EGARA municipium in Laletanis a Geographis neglegatum, duabus autem ibi repertis inscriptionibus in memoriam reuocatum, et hodie *Terrassa* dictum, vt refert Cellarius p. 143. Velasquezius tab. xviii. 8. 9. duo numeros excitauit argenteos, in quorum *Adv.* caput pelle tectum, *Av.* bos gradiens, et super eius dorsum vox Hispana: OCCAR, et in numero 8. prae capite ad marginem BOZBISONIRR videre est. A meo exemplari argenteo abest haec vox, quam principis cuiusdam nomen esse coniicio. Vid. tab. III. λ.

§. 15.

SERTORIVS (tab. III. μ. coll. tab. I. 10.) *Adv.* Caput nudum, pone vox hispana APLS. *Av.* Eques hastatus citato cursu cum epigraphe hisp. SERTRS. Nomen in *Adv.* APLS mihi APOLLINIS esse videtur. Quod in *Av.* extat nomen, magni forte Ducis Sertorii est, de quo videatur Epitome Liuii XC sq.

§. 16.

T. TIBERIVS (tab. III. ν.) Meis annumero aereum, quem etiam Lastanosa n. 70. et Carter I. n. 2. proposuerunt, consueto typo G. tabulae III, in cuius Aduersa pone caput littera nominis initialis T, in *Av.* sub equite hastato TTBR_S, elisis litteris vocalibus, deprehenditur.

henditur. Tiberii quidem praenomen membris Semproniae familiae familiarissimum est, et in numis Caesaraugustanis apud Florezium Tomo I. p. 189. 199. occurrit; tamen hec gentilium ob praepositum praenomen Titi statuendum est, quod vero in familiis Romanis frustra quaeritur. Titi praenomen extat in numo I. c. pag. 208. quod gesit duamuir Titus Ceruius; T. Tiberii nomen nullibi reperio. Si vel legatur TETBERS, et pronomine reguli aut oppidi habeatur, aequi ignarus sum ac fui antea. Mihi itaque nihil aliud reslat, quam in enodata vocis lectione acquiescere.

CAPUT IV.

De numis obscurae explicationis.

Ne quid desit, omnia in numis occurrentia cum oppidorum, tum magistratum, quorum memoria haud mansit, nomina, quae dispersa siue curate siue negligenter delineata apud Lastanosam, Velasquez, Florez, Valcarcel et Carter occurrunt, in unum colligam, latinis ea characteribus. quoad possum et mihi licet, transcripturus. Hanc autem formulam constitui, quam sequar, ut si characteres figura quidem diuersos, eumdein autem valorem saepe ob causas supra allatas habentes, in una voce deprehenderem, cuilibet distinctum valorem tribuerem. Vix enim credibile mihi visum est, binos sono quidem similes, forma vero diuersos characteres in uno eodemque vocabulo adhibitos esse. Exempla magno numero

mero praebebunt et tabula I, et cum ea collata haec mea transcriptio. Quibus aditus est ad amplissima numophylacia, et omnis generis subsidia, quibus maximam partem deſtituor, commissa tam a numerum delineatoribus, quam abs me eorum transcriptore via facile detegere, detectaque sine negotio corrigere poterunt.

Numeri dictionibus praepositi respondent iis. quos archetypis tabula III. assignauit, et typus omnibus idem est, qui eadem tabula litteris B. C. D. G. insignitus est:

1. ABRS Lastanosa n. 72.
2. AIMES Last. 51. In *Adv.* extat vox aequæ obscura LIA, TIA, aut OIA.
3. ABSNY aereus anecdotus penes me.
4. AVNIO aut AVNIK tab. I. 22.
5. BOCROBA } BOCROBAS } argentei anecdoti, quos ipse posseideo.
6. BABON, PeLBON aut PeGBON Lastanosa 29.
7. EKBeGBeRB aut EKBeLBeRB Last. p. 222. n. 1.
8. ERPKI Last. 32.
9. ZEZBeRZ tab. I. 3.
10. IESBeRT aut IESPéRT Last. 62.
11. CYSLAC argenteus anecdotus penes me. *Adv.* Caput nudum, prae eo stella; pone flos. *Av.* Taurus, prae illo littera initialis nominis C, supra dorsum epigraphe.
12. LITK... aut OITK... Last. 38.

13. LIKALIB I. TIKATIB I. OIKAOIB
Last. 69.
14. LIOBS Last. 71.
15. LOSOPTA Florez LVIII. 5. *Adv.* OKSR
I. KOSR.
16. NAGON I. NALON Last. 91.
17. OKS I. KOS Last. p. 222. n. 4. *Adv.* Caput
nudum, pone O, I. K littera initialis no-
minis, *Ar.* Equus citato cursu.
18. OLNAK Last. 53.
19. ONTRN Last. 84.
20. OTBISERT acreus anecdotus penes me.
21. ReNDYRT Tab. I. n. II. *Adv.* ADRA.
I. ΑΦΡΑ. Tab. I. 2. Sed in altero meo
exemplari aereo legitur OBRA.
22. RIHO. I. RIHEO. Laftanosa 66. in *Ad-*
uersa numi, cuius epigraphen in *Ar.* sub.
n. 10. dedi.
23. SETISEN tab. I.

Tab. I

Tab

A. Alphabetum vetus. Hieroglyphicorum

B. *Litterarum varietates in
characteris hispano.*

A. A.A.A.A. A. #. □. ∅. ⊕.
I. I.I.I.I.I.I.I.I. ♀. ♀. ♀. '' '' '' ''
L. L.L.L.L.L.L. ♀. C. □.
M. M. □. □. □. II. 4. 0. ⊕. II.
S. M. M. □. □.
V. V.V.A. K.

1. ΛΙΜΙΛΑ
ΛΙΜΙΛΑΛΙΛΙΛΙΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙΛΙΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ

2. ΛΙΜΙΛΑ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ
ΛΙΜΙΛΑΛΙ

nomen *Obulconus*

2. charactere latino.

- A. A.
I. I.
E. E.
W. W.
N. N. A.

11a

1. 802578

2. 10141

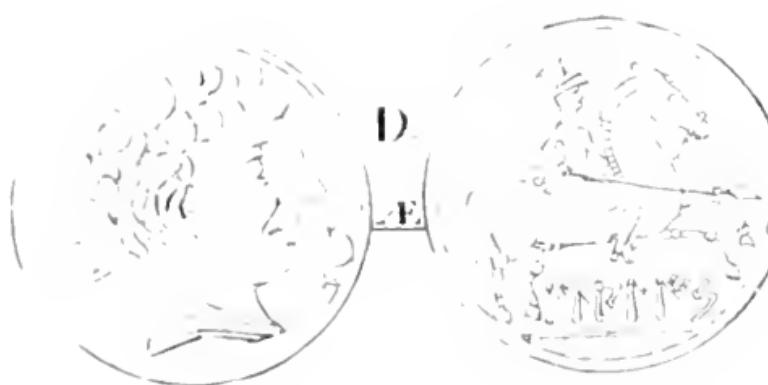
3. 049181

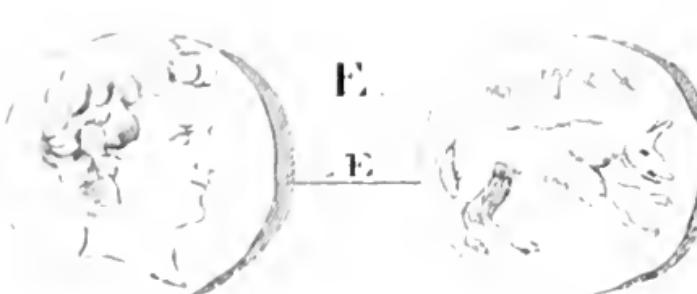
B
E

C
E

D
E

E
E

5088VM

1. ΙΟΝΨΕΛΣΗ

2. ΙΑΨΕΛΣΗ

3. ΙΑΨΕΛΣΗ

4. ΙΑΨΕΛΣΗ

5. ΙΑΨΕΛΣΗ

6. ΙΑΨΕΛΣΗ

H. 211.0

I. 212.2

K. 213.1H

M. M

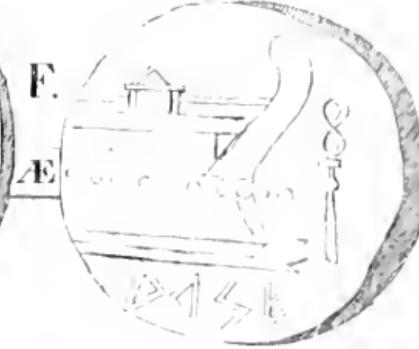
N. N

O. O

II.

a. ΑΝΤΙΟΧΟΥ

b. ΝΩΣΙΑ

c. ΡΔΙ

d. ΔΡΙΦΕΧΡ

e. ΑΛΙΣ

f. ΡΩΣΙΩΛΣ

G.

g. ΑΛΑΜΑΣ

Caput III.

Ad Caput II.

ΑΝ	1. ΑΡΔΙ	11. ΑΝΩΡΣ
Σ	2. ΑΝΜΕΣ	12. <u>ΑΩΣ</u>
	↑ΝΩ	13. ΔΨΖ
ΜΩΡ	3. ΑΡΣΗ	14. ΣΛΩΣΔ
ΑΝ	4. ΧΙΜΝΟ	15. ΝΛΓΩΝ
↑	5. ΡΟΣΩΡΧ	16. □ΦΣ
ΩΝΩΣΜ	6. ΡΟΣΩΡΧΣ	17. ΦΛΗΗΣ
X	7. ΡΤΡΑΠ	18. ΡΝΨΔΗ
D	8. ΕΟΛΛΡΣ	19. <u>ΡΤΡΗ</u>
DDIΛΩD	9. ΒΖΓΡ	20. ΜΖΤ
ΨΡΣ	10. ΖΦΣΡΟ	21. ΖΛΘΙΖ
Σ	11. ΝΕΣΡΨ	22. ΟΨΛ
ΣΜ	12. ΛΙΛΧ	23. ΑΦΡΧ
	13. ↑ΝΨΗ↑	24. ΖΛΧ↑
	ΝΡ	25. ΛΕΛΛΩΛ

Berättelse

Om Arbetet med det så kallade

Sveciæ-Verket,

Eller det i Koppar stuckna Verket

Svecia antiqua & hodierna,

samt den därtill åmnade

Historiska och Topografiska Beskrifningen;

Efter Authentike Handlingar därom.

Författad af

JOH. BJÖRNSTIERNA.

1796.

Bland annat, som gjorde Konung CARL XI:s Regering märkvårdig, var denna Konungens nit för allt det som lände till Rikets heder och anseende. Han ville således att Utlånnningar skulle sätta fördelaktiga tankar åfven om Svenska Nationens Snille uti Vetenskaper och Konster.

Åtskillige lärde verk af Svenske Författare, blefvo på publik bekostnad, under hans Regering utgifne, och trogne rådgifvare underhöllo detta Konungens nit härutinnan.

Kongl. Rådet och Fält-Marshalken Gref Dahlberg, hvilken gjort teckningar och samlat ritningar till de vackra kopparstlick, som uti den af Pufendorff författade Historien om

Konung CARL GUSTAFS Fälttog, föreställa Ståders, orters belägenhet, Belägringar, m. m., hade åfven fattat den förefatts att göra teckningar och samlia ritningar öfver Fäderneslandets Ståder, Kyrkor, Slott, Palatser, flörre Herregårdar och älderdoms minnes-märken. Desse skulle sedan af skicklige målare blifva i koppar stuckne, och hela verket, under namn af Svecia antiqua et hodierna, skulle åtföljas af en Historisk, Korografisk och Topografisk Beskrifning.

Redan strax efter Konung CARL GUSTAFS död, eller år 1661, var början till detta verk, af Gref Dahlberg gjord, hvilket bestyrkes af Kongl. Regeringens Bref af d. 28 Martii 1661, till Profesf. Joh. Loccenius a), hvaruti honom ålägges att göra *Descriptionem på then Topographia, som Dahlberg läter utgåå b)*. Loccenius började ockfå denna sig anbefalde Beskrifning, men dog år 1677, och lämnade den ofullkomnad efter sig uti Manuscript, under titel af: *Descriptio totius Regni Sveciae, Geographicco-Historica, facta iusfu Caroli XI. c)*.

Utaf en myckenhet bref och andra Handlingar d) rörande detta få kallade Sveciæ-Verk,

- a) Var Skyttianisk Professor i Upsala. Blef Akademieens Bibliothekarie och år 1651 Historiograf, samt slutel. år 1672 åfven Präses uti Kongl. Antiquit. Collegio i Stockholm.
- b) Se Warmholtz Biblioth. Hist. Del. I. N:o 201.
- c) Warmh. l. c.
- d) De finnas, till största delen uti original, i Öfver-Inspektor Neschers utvalda Samling af Böcker och Manuscripter som angå Sveriges Historia. Åtskillige

Verk, kan ses huru mycket bemödande få väl K. CARL XI. sjelf, som Gref Dahlberg gjort sig för att få detta Verket fullbordadt efter antagne planen. Medan Gref Dahlberg samlade ritningar därtill, utfärdade Konung CARL XI. år 1688 d. 9 Januarii ett Kallelse-Bref till Kopparflickaren Wilhelm Swidde i Holland, att komma till Sverige, med löfte att få 300 Riksd. Sp. uti årlig lön, samt särskild betalning för hvart stycke arbete, jämte 100 Riksd. till refe-penningar på hit-resan. Brefvet, som är på Tyska, är kontrasigneradt af J. Bergenhjelm, och finnes uti affskrift.

Sedan Loccenius blifvit död, var man omtankt att utse någon annan lärd man, som skulle författa den tillåmnade Historiska och Topografiska Beskrifningen. Gref Dahlberg skref därom tvåne gånger till Kongl. Antiquits-Collegium i Stockholm, och fick ändteligen följande svar:

“Högwälborne Herr Baron, Gener. Major och Landshöfd. öfw. Jönköpings Låhn. Herr Gener. Majorens twenne Skrifwelser hafwe wij förledne Januar. månadt bekommit, hwaruppå wij strax borde swarat, men som wij måst i ett få wichtigt åhrende, som det är, att författa ett wårk om Svecia antiqua et moderna, få tänkte wij först medh en eller annan af våra frånvarandes med-bröder correspondera, och dersöre förmode wij att Hr Gener.

C 3

Major.

aftryck af de i koppar stuckne Vignetter och Quenes des Lampes, som voro åmnade för Beskrifningen till Sveciae-Verket, finnas åfven i samma Bibliothek.

Major. drögsmålet icke illa uptager. Hwad nu bem:te Description anlangar, så hafwe wij som nogast igenomläsit det hoosfogade förflagh om bem:te vårk, och kunna icke annat än berömma Hr Gener. Majorens få stora fligt och åboga att willja ett fådant nobelt vårk i dagsliuset bringa låta, till hwilkets företagande och fortgång, wij finna för all ting af nöden wara, att en färdeles lärd och väl qualificerat man tilltages, som hafwer en snäll och färdig penna, och någorlunda friare för få stora åmbets-sysslor, än wij för våra personer åre, som hafwa händerne fulla af några förlängt påbegynta arbeten; hwartill wij kunna förelå Secreteraren Örnhjelm, en heel lärd man, som nu hafwer dispensation tagit ifrån vårt Collegium, fammaledes ock Secreteraren Pufendorph, som man tror i sommar lärer hemkomma, eller Mons. Sparfwefelt, som ock en snäll man är. Dessutan hafwa wij påtanckt Asfesforen Tobias Wester att medtala tå han hijtkommer i denna månad, som ock är i Latinen färdig, önskandes wij af hjertat att kunna en fådan man träffa, som kunde gjöra Hr Gen. Major. godt nöje, och ett få berömliget werk komma till en fordersam begynnelse, som wij se i Hr Gen. Mijors lifstidh bôra framkomma, eljeit kan hela den berömliga desfein medh tijden studfa; hwarföre och wij än yttermera willja wara derom fortfällige, och när en duglig karl kan påfinnas, som lägger handen widh, få willja ock wij wara medh honom in confliic om alt thet hårtill af antiquiteterna komma

ma bör, och gjärna cooperera till deſſ fortgång. För det andra betacka wij tjenſtlig för det gunſtiga handräckande medh antiquiteternes upſpanande och medlens prompte beſödran, hwarföre wij oss och finne högt obligerade, och härm̄ed förblifwa,

Herr Gen. Major. och Landshöfdingens
Stockholm d. 12 Febr. 1690.

Skyldige tjenare

På Collegii Antiquitum vågnar

Joh. Hadorphius. J. Werwing. Joh. Pering."

Nederſt på Brefvet har Gr. Dahlberg ſkrifwit: *Svarat Stockh. d. 10 Martii och öfversendt een specification opå alle orterne som beskrifwas ſkola.*

Då Kongl. Antiquit. Colleg. ſedermera dröjde att utnämna någon wiſs, ſom ville åtaga ſig den omtalte Beskrifningen, påminte Gref Dahlberg K. Colleg. ån widare genom bref, om detta årendet, och feck följande bref till fvar:

"Högwālb. Herr Baron och Gen. Major."

"Wij hafwa någon tidh sedan bekommitt Hr Gen. Majorens Bref angående deſſ åſtundade Beskrifning af många härliga Orter, Slott och Huus uthi Sweriges Rijke, till ſina antiquiteter och andra omſtåndigheter, till hvilkens förfärdigande, ſåſom Hr Gen. Maj. af oss begärer weta hwilken perſon af Collegio Antiquitatum eller deruthom wij kunna giſwa förfagh på att ſigh den antaga; altså ſkulle wij för detta fådant gjärna beſwarat, hwar wij en fådan kunnat giſwa förfagh på,

uthom dhe man wij förre nämde, som dhe
gamle Handlingar warit så bekant, att han
det väl kunnat till deis nödiga fullbordan
bringa. Men som wij ännu ingen apart haf-
wa träffa kunnat, som egentligen det kunde
företaga, och af sig self i så åtskilliga mate-
rier fullborda, så hafwa wi fattat dhe tankar
att willja, der så Hr Gen. Maj. behagar, taga
samma beskrifning till oss, och sökia att dela
den imillan oss, som antiquiterne kunnige
är, att efterhand upfättia det nödigste, som
här till komma bör; men hwad Beskrifning
om nya huus och Säterijer gjöras skall, som
wij icke hafwa kunskap om af Antiquiter-
ne, dertill måste wij begåra af Hr Gen. Maj.
en fullkoinblig upfattas af åganderne, angående
deras ålder, byggnat och lägenheter, hwilket
sedan uthi en Historisk Beskrifning affättias
kan, fast det allena blefwe på ett eller halft
ark, allenast esfentialia blifwa observerade och
beskrifne. Hwad ock Sal. Doct. Loccenius
eller andra hafwa reda opfatt, skulle wij giär-
na see att få igenomläsa, och bepröfwa hwad
dertill läggias eller behållas kan, hållandes wij
aldeles här vara, att Beskrifningarne blifwa
korta öfwer hvar ort, för dhe förnäme skull,
sozi dem läsa skola, allenast intet uthslutes af
det som märkeligt och nödigt finnes uthi detta
värk att införas; och härmedh förblifwe

Herr Baron och Gen. Majorens
Stockholm d. 24 Apr. 1690.

Skyldige tjenare
Joh. Hadorphius. J. Werwing. J. Peing."

Nederst

Nederst på Brefwet har Gr. Dahlberg skrifvit: *Swarat d. 28 Apr. och öfversendt Hr Doft. Loccenii egenhendiga Concept.*

Konung CARL XI. som noga infåg att om förenämnde Beskrifning blefwe, efter K:gl. Antiqu. Collegii förslag, delad imellan Coll. Ledamöter, hvilka hade många andra góromål, skulle det dragas långt ut på tiden innan deras Beskrifningar kunde sammanjänkas till ett fullkomligt Historiskt arbete, utfärdade till Kongl. Sekreteraren Örnhjelm ^{e)} följande Bref:

“CARL &c. &c. Wår ynnest och nådiga benågenheet med Gudh Allsmiechtig, Trootjenare och Secreterare. Wij hafwe fuller för detta åthskillige gånger lätt Wåre nådigste skriftelige befallningar till Collegium Antiquitatum afgå, att detsamma skulle vara omtänkt, till att föreslä någon lärdf och skickelig persohn, som kunde giöra een fullkomlig beskrifning öfwer dee afrijtningar och delineationer, hwilke Gen. Maj. och Landshöfdingen Dahlberg för een rum tijdh sedan, till Rijksens och Fåderneslandsens lustre, öfwer Slätten, Ståderne, Adeliga huus och andra remarquable Byggningar och Antiquiteter här uti Rijket, förfärdigat, och till een stoor deel redan i Koppar flicka låtit, på det ett sådant låfligit och till Fåderneslandets gloire

C 5
län-

^{e)} Claes Arrhenius Örnhjelm blef ifrån Historiar. Professor i Uppsala, Assessör i K. Antiquit. Colleg. 1669, och 10 år derefter Historiograph. Reg. Adlad 1684. Dog i Stockh. 1695.

Låndande arbete, af trycket utgå och publiceras måtte, blifwandes jembwäl på det återstående af bem  te w  rk, med all flijt conti-
nuerat. Men, som till f  llje af samma be-
fallning, annu ingen wiss Author   r blefwen
föreslagen, den der een n  tt och ex  ct be-
skrifning der  sver m   kanne fatta. f  rmeh-
nandes fuller bem  te Antiquit  t-Collegium
ett sådant arbete igenom deras egne Ledamöter skall stå att förfärdigas, men h  lle wij
sådant ogj  rligt, alldenslund det samma med
annat widlyftigt och angeleget arbete utan
deffs nogsampt   r sysfellfatt, så att een lång
tijd skulle förlöpa innan mehr bem  te arbete
kunde blifwa till perfection brackt, i fall
bem  te Collegium sig det samma skulle antaga,
der Wij dock gjerna see, att detta så w  l
p  begynte arbete till Nationens och F  dernes-
landiens gloire, icke på l  ngb  nken m  tte
blifwa f  lit, h  ll som derwid iedan icke
allenast ett flort arbete   r wo:det nederlagt,
uthan och mycket p  kostatt; Altf   hafwe Wij
både till att sublevera bem  te Antiquit  ts-
Collegium uti deffs arbete, sem och till att
befordra detta w  rket till een skyndsfamb per-
fection, kaftat Våre n  dige Tankar på eder
persohn, hwilken icke allenast medh den cru-
dition och capacitet   r beg  swad, att werket
utaf eder w  hl kan bliwa förfärdigat, utan
ock f  rmodel. Lärer wara benägen till F  dern-
eslandsens och eder egen heder, detta så
ber  mneliga w  rket eder att påtaga; l  ran-
des Wij intet underlåta, förutan dhet beröm
och tack I af Posteriteten, f  r samma w  rk,
hafwer

hafwer att förvänta, framdeles i nåder, derwed anwända slijt och möda, med all Kongl. Nåde, och ergetzligheet wärkeligen erkienna; Och är fördenskull hermed till eder Wår Nådige willia och befallning, att I bemålte arbete eder uppåtagen, corresponderandes icke allenast medh förbem:te Gen. Maj. Dahlberg både om sjelfwa wárket och intentionen, uthan communicerandes jembwál fådant med Antiquitætz-Collegio, på det I, så wål Gen. Majorens derwid hafwande påminnelser, som hwad bem:te Collegium till detta Wárkets fullkombligheet i ett och annat kan hafwa att bijbringa, måge kunna eder wid handen skaffa, att fåledes bem:te Wárk ju förr ju heller, må kunna till sin fullkombligheet komma under presfen att publiceras, hwarom Wij och nu i lijka måtto Antiquitætz-Collegio tillskrifwe; befallandess eder för det öfrige Gudh Allsmechtig nådeligen.

Aff Christianstadh, d. 2 Julii 1690.

C A R O L U S.

C. Piper."

Efter sin Konungs få hedrande befallning, började Örnhjelm att arbeta på den omtalte Beskrifningen.

Angående Swenska Antiquiteter och egen-teligen angående en Geografisk Karta öfver Svecia antiqua, om hvilkens förfärdigande Profesf. Ol. Rudbeck den åldre i Upsala skulle
an-

anmodas, skref Gref Dahlberg till Professor Spole ^{f)} i Upsala, och feck till svar följande långa Bref:

“Högwålb. Herr Baron, Gen. Maj. och Lands-höfding, Högt-tillsförlåtelige Befordrare och synnerlig Patron.

Högwålb. Herrens gunstiga skrifwelse aff Jönköping d. 24 Decembris 1690, är mig wäl inhändigat, för hwilket, såsom andra wäl-gerningar stådze bewijste, betackar jag på deht tjenstödijukeligaste, önskar af ett trogit hjer-ta, att den Högste Gudh wille nådigast uppe-hålla Högwålborne Herren medh heela fin familia wid en stadig hälsa och all begårlig lyckia och wälsignelse i andelig och lekamlig måtto, besynnerligen att Högwålb. Herren, ibland andra wichtige och höge affairer, må lyckeligen fullborda det påbegynta Wårk, som är om Swecia antiqua et moderna, hwilket lärer ländha vårt k. Fäderneslandh till en berömlig och ewigwarande luster och sig till ett odödeligit beröm!!! Och låter Högwålb. Herren förnimma att jag genast communice-rade medh Herr Prof. Olav Rudbeck samma breff, och gaff honom en copia aff dhet, som loffwade sig gerna willa förfärrda en Cartam Geographicam på Svecia antiqua, men der-hoos androg åtskillige difficulteter, besynner-ligen i. om man skall kalla Sveciam anti-quam till dhen tijden Christna Religion först inkom uthi Sverige, eller till dhen tijden dhen

^{f)} Andreas Spole blef ifrån Mathes. Profess. i Lund, döflamma i Upsala 1679. Dog 1699.

dhen Lutherska Religion inkom, då alla Kloster blefwe ödhelagde, ty Sverige hafwer hafft besynnerligen 3. periodos eller omskifflingar, den första innehåller dhen tijdhen, dhet först blef besatt medh hedniskt folk och excolerat, in till defs den Christeliga Religion blef hijt införd, den andra, ifrån dhet Sveriges inwänare blefwo Christne, in till dhet afslagde den Påweske Religionen, och emottogo den Lutheriske, och den 3. ifrån dhen tijdhen till närwarande tijdh, ty det synnes beqwåmligast att antiqua Svecia kallas heela dhen tijdhen, då dhet war ånnu under hedendomen, och sedan nova Papistica et nova Evangelica, dock stårdhet måst på hans godtycke, som henne beskrifwa skall. Den andra difficulteten att göra en gammal Carta g), år, att huru han beskrifwer Sveciam antiquam, hwad namn han införer uthi dhen, ty dhe samme namn som införas uti Beskrifningen, måste ock införas uti Cartan, så att dher är en wacker Harmonie och convenjens uthi bågge, eljest omkullslår det ena det andra och winner ingen trowårdigheet hoos lärde män. Till dhet tridhie fruchtar jag dhet lärer och giffwa någon besvärligheet, att Hr Secreteraren Örnhjelm är aff en heel annan mening om

Sveri-

g) Med Kartan öfwer Svecia Antiqua, som under titel af: Veteris Orbis Arctoi Typus, finnes uti Sveciae-Värket, lärer dock Prof. Rudbeck haft någon besättning, ty den liknar på vist fritt Tab. 6. af Tabellerne till Atlantican. Namnen på Kartan, äro efter de gamle Göthiske, Noriske och Isländiske Sagor.

Sveriges antiquiteter, än som Hr Rudbeck, besynnerligen om Sverige skall vara den Atlantica Terra, som Plato skrifwer om, och myckit annat, om gambla Upsala skall vara dhet, som nu kallas gambla Upsala, eller dhet som nu Stad är; och såsom kan hända, Högwålb. Her Landshöfd. intit är lå väl underrättader om detta, will jag opartisk och til ingen partens præjudice, det förtälja; Sal. Hr Prof. Scheffer skref en book på latin för 20 åhr sedan, som kallas Upsalia antiqua, uthi hvilken han håller före, att gambla Upsala haffwer warit dher nu Stadhen är, tå skreff Sal. Hr Prof. Verelius, som war Antiquarius Regni, uttydning öfwer Harvagers Sagu, och uthi fina notis skriffwer att det gambla Upsala är det nu kallas ganibla Upsala, och wille det på latin intet skole Upsalia, uthan Upsala på latin; tå skreff Sal. Scheffer deremot, och åther emot honom, Sal. Verelius, omfider blef dhem bådhe imponerat silentium; tå Scheffer hade åther skriffvit, blef Sal. Scheffer döder; några åhr derefter talade Hr Prof. Rudbeck medh Sal. Kongl. Drotzen Academiæ Cantzleren och begärade att Olaus Verelius skulle fåå skriffwa sin mening och inthit nämpna Scheffer deruthi; det tillstodde Sal. Drotzen, men när det bleff tryckt, beklagade Sal. Scheffers Arffwingar sig, att han hade skriffvit einot Kongl. Förbudet, kom alltå et Kongl. Bref uthi hwilket pålades Sal. Verelio att infkappa alla exemplaria, och wid 2000 Dal. S:mts böte, något att låta komma uth, liggia altså nu förseglade uthi Consistorio;

storio; jag hade ett exemplar dhet jag måste
 gifwa ifrån mig, men las det igenom först,
 och få mycket jag kunne i hafsigheet intaga,
 hade godha skål, fannia Verelius war den
 lärdaſte man wij hade uthi Antiquiteterne;
 medh Sal. Verelio hollo Hr Cluff Rudbeck,
 Hr Nordenhjelm och Reenhjelm, sampt Axel-
 hjelm, men medh Scheffer hollo Hr Secreter
 Johan Hadorf, Hr Secret. Örnhjelm och nä-
 gra andra; ånnu är denna twiffen inthit af-
 giorder, dherföre fruchtar Hr Ol. Rudbeck,
 om han något arbete skulle använda, skall
 någon fökia att omkulſiå dhet; Och må jag
 våll bekänna att uti Hr Prof. Rudbecks ar-
 beite, det han har lätit utgå, är mycket som
 är inthit få wiſt, och låter sig disputerat, jag
 tycker dock oförgripeligen att man skaffar
 Hr Örnhjelm tilhanda alla dhe Antiquiteter
 man kan finna, och låter honom sedan sam-
 manskrifwa Werket, sedan är lätt att giöra
 Cartan, och woro wäl att Hr Baron Carl
 Gripenhjelm wille giffwa alla Landtmåtarne i
 befallning, att dhe upteckna alla flora högar,
 stora stenhögar, gambla Slott eller Bågar,
 alla gambla Kloster &c. såsom til exempel,
 wid Husbroden strax wid Jönköping, wid
 Rosendahl strax wid broen finnas många stora
 jord-wallar, der ett gammalt Slott eller Borg
 har warit, som ånnu kallas Runnelborg, om
 hwilkit talas uthi Johanne Magno wara af-
 brändt aff en som heet Albrecht Sund; wid
 Huldahl strax wid Herrestad finnas i en dahl
 12 stenar och en mit uthi, och såges wara
 domare-fäte, der står och et stort steenkors,
 något

något högre än 5 eller 6 alnar, dher gemene man säger att ilgernings-mån haffwa fåt sit straff, et större sådant Steenkors finnes wid Åkers kyrkia: när jag för några åhr sedan reeste til Småland och kom på andra sidan om Westerås, ungefär $1\frac{1}{2}$ mil förr än man kommer til Gästgiffware-gården Wändel, blef jag strax wid landvägen warse på et högt illåt berg, en stor hoop med stora stenar, stiger af wagnen och går dijt up, då får jag see twå ringar med många tusende stenar lagde, och init uthi en gammal Eek, innersta ringen hade en diameter aff 20 eller 30 alnar, syntes hwar upgången hadhe warit, hwar ingången. Dher woro stenar som 20 par oxar inthit kunna draga, syntes vara nött i berget der vägen hadhe warit; när jag kommer til Gästgiffware-gården, frågade jag ester desf beskaffenheet och hwad det skole heeta, dhe sade mig att dhet kallades Gaita-borgen, och wore än då 2 andra sådanne, den ena wid Westerås Ladhugsgård, och den andra der Öffwersten Hr Fägersköld hade sit booställe då han war Öffwerst Lieut. jaa det finnas ganska många sådane gambla monumenter, som hafwa warit i forna tijder; desse 3 Borgar skola ligga lika som i en Treangel, att imållan hwar är i mihl ungefär. Neder i Småland wid Rydholm skal finnas hwar en gammal Stad haffwer warit, och en djup graff den en rustgihld häft måste springa öffwer, och mycket annat; wid Afa i Tolg Sokn, haffwer Sal. Pår Ulfssparre, eller den som nu Öffwerst är, kan inthit väl minnas, willat graffwa

graffwa en rudedam och intåppa en båck,
 och då han skole föra föllning djt ifrån en
 liten kulla, haffwer han funnit et hwalf med
 små grästen, och under det, 2 knifwar af
 flinta; två fljka knifwar haffwer ock Hr
 Oluff Rudbeck. I samma Sokn finnas och
 två sten-murar, 8 eller 10 alnar emållan hvar-
 andra, den dje kalla Dacka-krubban, utan
 twifwel Nils Dacke haffwer dher med fina
 uproriske någon tijdh wijslats, och är bekla-
 geligit att sådant icke blifwer aff jordmå-
 tarne upnoterat på en ferdeles Carta, jag tror
 aff Jönköpings Borgare skol knapt vara 3
 eller 4 som weta hwem den första Byggmå-
 stare war til den nya Stadhen; hans namn
 war Hans Philipp Vischer. Tå jag först kom
 til Scholan i Jönköping, war til gäst hos huns
 hustru, som hade fåt en annan man, sedhan
 han war död, som kallades unge Pael Pihl-
 smed, jag såg dher iblan Sal. Vischers effter-
 lätne faker, en afrjtning aff gamble Stadhen,
 och den nya effter den desfein han hadhe
 gjordt, men hwart de kommo sedhan jag
 kom annorstådes att gåta, wet jag inthit.
 Detta haffwer jag nu i största hastighei
 kastat på papperet, och beder tjänst-ödmjukel.
 dhet gunsteligen uptages. I Jönköpings Råd-
 stugos gömmo finnes och åthskilliga Perga-
 ments-breff dhem jag laas hoos Sahl. Borg-
 mästaren Alexand. Hojock, jag sänder Hög-
 wålb. Hr Laudshöfd. om Zamolxe, som skol
 haffwa warit den första Lagsförare iblan Gå-
 therne, skriffwen af Hr Profesf. Lundio, item
 et fragmentum af en gammal Historia, skriff-

wen på gammal Svenska med Runneska Bokstålwer, dhen en Student haffwer fåt aff en Bonde här wid Staden, och är stoor skada att den icke är heel, ty hon innehåller några notable saaker, besynnerligen hvor det gamble Thule eller Tylemark haffwer (warit); hon är skrifwen wid den tjd, eller litet för S. Oluff i Norrige lefde; Hr Reenhielm håller nu på att låta tryckia Sancti Oluffs Sagu, item tryckes här ett Lexicon Runicum, som Sahl. Verelius haffwer sammandragit, jag hafwer något contribuerat till defs tryckandhe. Eftter Välb. Hr Asfesforen Adelberg (Adlerberg) nu finnarare will resa än jag förmadadhe, måste jag nu sluta, och mig uthi Högwålb. Herr Landshöfdingens höggunstiga befordran mig recommendanderandes, förblisswandes få längc jag leffwer,

Högwålb. Hr Baron och Landshöfdingens Upsala d. 18 Januar. 1691.

Ödmjukaste trooskyldige tjänare
Andreas Spole."

"P. S. Anbelangandes det Upsala Tempels afritning, som finnes hoos Olaum Magnum, Johan. Magnum och hoos Bazium in Inventario Ecclesiastico, så aro dhe alle tagne aff Johanne Magno, är inthit annat än en afritning af Templo Trinitatis, eller Bonda-kyrkan i Upsala, dhet jag medh sjelfswa kyrkian haffwer jámfört, allenast somblige fåtta flere fänster än somblige; och den uthbyggningen framför Frontispicio, är aff den som det affrjtat, tilfat,

fat, och haffver samma kyrkia hafft så många Torn, för än hon tillika medh Store kyrkian S. Laurentii, blef afbränd med förfästa delen aff Staden och Slottit det gambla, som skedde A:o 1547 som förmnenas; hurudan den afritningen, som finnes uthi Rom uthi S. Brigittæ kloster, kan jag mig icke egenteligen påminna, nock mins jag mig det haffwa sedt. Att en stor (del) aff våra Skribenter hålla före att dhet gambla Upsala skal haffwa warit här som nu Stadhen står, är kommit där- aff att Ericus Olai Upsalensis haffver få meent uthi sin Sweriges Crónika, honom haffwa de andre sedan effterföldt och aff honom det haft. Jag mins för 3 åhr sedan ungefär, war Hr Profesf. Rudbeckius och jag och några andra wid gaibla Upsala och groffwe omkring, då funno wi en floor steen, som ett altare, och på honom många kohl och aska sampt been, som uthan twifwel badhe warit et Åfguda-altare, omkring det war många gångar giorde, och under Altaret wero många been och kohl; stenen gieck sänder när wi uptogo dhen, och sumas án stycken. En prästman uthi Tuna haffver hafft här en Synodal Disputation, uti hwilken finnes när alle kyrkorne här i Uppland åro bygde, men jag (kan) nu intithit i hastighet finna igen honom."

Sedan en Regements-Quartermåflare wid namn Peter Rudebeck som wistades i Småland uti Skatelöfs Sökn, wid Husaby Stycke-

Bruk h) hade gjordt en Beskrifning om Antiquiterne på Bråwalla-hed i Småland, för att uti Sveciæ - Verket künna nyttjas, blef han af Gref Dahlberg, genom bref, anmodad at ytterligare förkiara denna Beskrifning, emedan Landtmåtaren, som esterfökt desse Antiquiter, icke kunnat finna dem alla. Til swar därpå, skref Rudebeck til Gref Dahlberg et widlöstigt bref, som uti original finnes, men utan datum. Detta bref innehåller många berättelser, hwilka måst alla stödja sig på gammal sagn och widskeppelse. Han gjör där berättelser om Nisselhem, om Helwiteskälla, om Verland Smed och hans Sons Dindrik Verlandsfons stora bedrifter. Om Bråwalla-hed säger han, at den uti de åldsta tider warit kallad Duns-hed, af Dunshulteskog, som fordom därvid legat. At samma hed sedermera, af de många fältflag, som där förefallit, blifvit kallad Bråwalla, hwilket ord skall betyda Brådöds walpiats, med mera dylikt. Sluteligen anhåller han om recommination hos Konungen til något arvode för sina, uti Antiquiterne, gjorde efterforskningar, med hvilka han lofwar at fortfara.

Profesor Spole i Upsala blef af Gref Dahlberg anmodad, at til Sveciæ - Verket, förfärdiga en Charta öfwer Sverige, i anledning hwaraf Spolen, uti et bref til Gref Dahlberg, dat. Upsala d. 14 Decemb. 1694,
berät-

h) Med Husaby Stycke-bruk hade Rudebeck befattning. Rudebeckar blefwo åsven del-ågare uti detta Bruk.

berättar at Chartan öfwer Sverige wore då
måstadeln färdig gjord. At han til detta ar-
bete, nyttjadt de esterrättselser han kunnat
få, då han med en quadrant af 10 fots semi-
diameter, observerat Pol-högderne uti Malmö,
Lund, Landscrona, på Ween tillika med
Fransosen Piccard, uti Helsingborg, Ångel-
holm, Halmstad, Jönköping, Skenninge, Öre-
bro, Arboga, Westerås och Upsala. At han
funnit huru de Witte och flere utländska
Geographer. aftecknat Sverige, på de Char-
tor de däröfwer utgifwit, altför smalt imellan
Öster och Väster. Han såger widare, sig
vara sinnad at nästkommande Sommar, góra
en resa norr om Upsala, för at taga latituden
af de förnämsta norra Orterne, hwilka på
Chartorne ej fådt sina rätta ställen, m. m.

Uti et annat bref til Gref Dahlberg, dat.
Upsala d. 11 Januar. 1695 påminner Profes.
Spole om tryckfel, som han funnit uti profa-
arket i) af Beskrifningen til Sveciæ-Verket,
samt gör anmärkning om Titeln, ságandes:
*men i synnerhet tycker jag at i den Swenska, Tyska
och Fransöiska Titeln skulle tilsättas och sälunda
vara: Sveriges och Göthes KungaRijkes,* sampt där-
til lydande Landskapers gamble och noga Beskrif-
welse; at det ordet gambla måtte swara til det
ordet Antiqua. Rörande dröjsmålet med Char-
tan öfwer Sverige, beder han om tillgift,
emedan han funnit nödigt at på densamma
D 3
göra

i) Om detta prof-ark blifver något nämdt här längre fram, där Fragmenterne af den tryckte Beskrifningen anföras.

göra ändringar och förblittringar. Sluteligen sager han sig, icke allensl i öfverflöda i detta bref, nögot som en Student uptecknat af märkwärdigt uti Alshed i Småland, utan åfven hafwa tilsagt flere Smålänningar at beskrifwa de Antiquiteter, som uti deras födelse-orter kunde finnas.

Nederst på detta bref har Gref Dahlberg egenhändigt skrifvit: *Studentens Beskrifwelse af några Smålandiska Antiquitater, fändes Hr Secreteraren Örnhjelm.*

Arbetet med Beskrifningen til Sveciæ-Verket affladnade å nyo, då K. Sekreteraren Örnhjelm år 1695 dog, och lämnade det ofullkommenadt efter sig k). En ny Förtättare til denna Beskrifningen, skulle således påtänkas. Konung CARL XI:s val därtil, föll på Historiografen och Profesören Lagerlöf l), til hvilken följande skrifwelse utfärdades:

“CARL &c. &c. Wår ynnest och nådiga benägenhet med Gud Alsmägtig, Trootjenare, Historiographus och Profesör. Wj wele eder härmad nådel. icke förhålla, huru som Wj för några år sedan förordnat at et färdeles Värk skulle blifwa förfärdigat och af trycket

k) Hans egenhändiga M:ser. till detta påbegynna arbete, finnes uti Antiquit. Arkivet, med titul: *Svecia antiqua et nova, s. Descriptio Regni Sveciæ. Metu hārom, längre fram.*

l) Petr. Lagerlöf var Eloquentiæ Profesör i Uppsala och sedan filiike år 1694 Historiographus Regni. Han dog år 1699.

ket utgå, under Titul af Svecia antiqua et hodierna, begrijpandes uthi sigh en fullkombligh Historisk Beskrifning om Wåra Rijken Sverige och Giöta, dheras första begynnelse, Situation och andre belägenheter och beskaffenheet, sampt dheras Konungars Religion, Kongl. bedrifster i kriagh, jempte andre Politiske Regementz-saaker, sampt Rijkernas tilstånd och förkofring in till dese Wåre näwarande tijder; Och som Wår Feltmarskalk och General-Gouverneur, Hr Grefwe Dahlberg, till Wårt nådiga nöije och wehlbehagh, uthaf een berömmelig Zele, hafwer författat och förfärdigat een stoor myckenheet afrijtingar af Antiquiteter så våhl som moderne saaker, sampt Slott, Ståder, Palais och adelige Huus, heela Fåderneslandet icke mindre än detta nådiga Vårket till färdeles heder, anseende, lius och prydnad, hwilka delineationer och afrijtingar jembwähl till een stoor dehl, reedan åhro i koppar stuckne, och af hvardera plåten 1000 Exemplar tryckte, och resten efter handen skola bliswa stuckne och sedan aftryckte: så hafwer och fuller framledne Secreteraren Örnlijelm, efter Wår nådiga besallning, lätit sig wara angelågit att giöra Beskrifningen däröfwer, som han ock een dehl deraf förfärdigat; men cmedan det med honom sigh tilldragne och mellankombne oförmodel dödzfallet har hindrat och studzat dess fullbordan, finnandes Wj lijkwahl nödigt för Fåderneslandets Iusfre, och mängus nytta och åsfundan, at det icke måtte derföre bli swa liggande, men wijdare befor-

dras till ett önskeligit sluth, på det att rätta fanningen och sammanhanget af Wåre gambe Swånske och Giötiske Historier, som ige-
nom hwarjehanda dehls wrångwijsa, dehls
okunniga fråmmande Scribenter, åhro word-
ne förmörkade och i owifshet stälte, åter
måtte bringas fram i dagsliuset; Ty hafwe
Wj uthi ett nådigt anseende till dhen grun-
deliga erudition och lärdom samt kundskap
och wettenskap. I hafwen Eder förskaffat, så
eljeſi, som i synnerhet uthi Wåre Swånska
Historier, låtit eder perſohn Komma hoos.
Ois uthi en nådig conſideration, till fullföl-
iande af dhet arbetet och dhen Beskrifningen,
som framl. Secreteraren Örnhjelm har påbe-
gynt och till een dehl förfärdigat; Som Wij
och fördenskull Eder her med i nåder beordre
och anbefalle det I tamme Vårk, med det
allerförſta under händer tagen och sedan föka
få forderfampt som någonsin möjligt kan
vara, till ett gott och wederbörligit sluth att
betremja; Till hwilken ånda I och måste
uthan ringafle drögsnåhl förfoga Eder hijt
till Stockholm och conferera deröfwer medh
otwanbemålte Wårt Rådh och Feltmarskalk,
hwilken oförtöfwadt årnar för Wår tjensts
skull, sig begiswa till det af Ofs honom an-
förtrodde Gen. Gouvernementet *m)*, och af
bonom inhempta een närmare information
och underrättelse om alt det, som till skynd-
fampt beforderande af denne Eder anbefalte
Beskrif-

m) Gref Dahlberg hade blifvit Gener. Gouvernör öf-
ver Hertigdsm. Bremen och Verden.

Beskrifningen, kan vara nödigt; Och på det I med så mycket flörre framgång och flijt måtte kunna dhenfamma forskynda, så bestå Wij icke allenaft Eder i nåder, dhen Animuens till bielp, som Secreteraren Örnhjelm der wijdh hafst hafwer, uthan Wij låra och, Eder der wijdh betygade oförtrutenheet och forgfälligheet, med nåder uptaga och wedh tillfälle ihogkomma, besfallandes Eder, för det öfrige, Gud Alsmächtigh, nådel."

Af Stockholm d. 19 Junii 1695.

C A R O L U S.

C. Piper."

Sedan en Kapiten vid namn De la Valle berättat för Gref Dahlberg om den vid Ekefjö belägna stora Bergsrefwa, Skiöra eller Skura, den han icke trodde vara annat än et besynnerligt Naturens verk, öfversände han uti bref af d. 8 Jun. 1696 til Gr. Dahlberg, ritning med profiler, samt Beskrifning öfver samma Skuru-gata. Han nämner åfven däruti om de Sagor, som angående Skuru-gatan berättades, näml. at en Ko, uti forna tider varit bunden i en stor Insjö, Boo-fjön kallad, en mil ifrån Skuru-gatan belägen, och at när samma Ko blifvit losfad, har hon af glädje gjort et så starkt språng, at hon sprungit igenom detta Berg och det klufvit, at, bland andra Sagor, åfven vore den, at Skuru-gatan, i åldsta tider, varit

täckt med hvalf, och at Skuru-Gudar där haft sin boning, med mera. Uti Dahlbergs Svecia antiqu. et hoc. finnas profilerne förefölde genom kopparstick, hvilka lära vara gjorde efter De la Valles ritning.

Inemot 3 år voro förledne sedan Prof. Lagerlöf, efter Konungens befallning, börjat arbeta på den efterlängtade Beskrifningen. Gref Dahlberg, som fruktade at det skulle hänta Lagerlöf, det samma som det håndt Loccenius och Örnhjelm, at dö innan Beskrifningen hunnit fullbordas, skref honom til et, från Stockh. d. 4 Febr. 1698 dateradt bref, hvaruti han anhäller at hela Beskrifningen må med skyndsamhet af Profesorn fullkomnas, och at 1:sta Tomen därav, må till Michaëlis vara utkomnen af trycket. Han önskar det, säger han, *hållt emeden sju väl Fäderneslandets lustre, som dess eget igenom sju stort och nobelt arbete, förvärfivade honur och beröm, skulle storligen komma att lija, der Gudh öfwer honom något ändelegit skulle komma låta, förr än Verket fyllest wore acheret, och een annan, på sådan händelse, (det dock Gudh afvände) skulle nitja den åhran Herr Profesorn förtjent.* Han lofwar at skaffa god resolution, om Prof. hos R. R. Gr. Bengt n), will begåra permisjon ifrån andra góromål. I anledning af Latinfla Verfer, som Lagerlöf hade gjordt, för at fättas under Gref Dahlbergs Porträt, påminner Dahlberg i detta bref, at de ej i blifwa sju många, som förslaget innehåller, utan blifwa allenast syra eller

eller sex til antalet o). Slutel. begår han at få Lagerlöfs Porträt fig tilfändt p).

Uti et bref til Profesf. Lagerlöf, daterat Stockh. d. 2 April 1698, berättar Gr. Dahlberg at Lagerlöf fådt Konungens permission ifrån dess öfriga sysslor, för att skyndfamme-ligen kunna fullborda arbetet med Beskrifningen. Han nämner åfven i detta bref, om sin tilämnade bortresa, och anmodar Profesf. at, innan den sker, conferera med honom, huru Verket må blifwa efter den gifac planen. Han säger sig stundeligen vånta kopparstickare ifrån Frankrike, och at, som orden lyda, jag 1:mo gierua åftundar att igenomsee præfationen af heela Värket, på det jag mina remarquer och påminnelser må kunna giöra. 2:do Skulle jag gierua åftunda at weta dee förnämste Bookstæfwerne q) utaf alla præfationer, dedicationer och Capittel af heela Värket, på det man sådane nu i tijdh kunde låta giöra, att dee uti dee twenne senare Tom. I. Inedlertijdh skall jag draga försorg det både Viguetter och Quæus des Lampes skola få förfärdigas att dee till hvarje ort skola approprieras. Skulle 3:to medh Beskrifningarue, eenkannerl. vidh particulier

- o) Dessa Verser finnas under Gr. Dahlbergs Porträt uti Svecia ant. et hod. och sro 16 til antalet. På et dokument, som innehåller Verserne och Inskriptionen på Porträtet, har Dahlberg egenhändigt skrifvit, d. 6 Sept. 1698, offändt till Kopparstickaren Bleulerff i Berlin med yfäljka Posten.
- p) Förmödel. Sör at frickas i koppar och fättas framför dess Beskrifning til Svecia-Verket.
- q) Nämligens begynnelse Bookstæfwerne.

culier orterne, något vara att påminna, hwaruti jag hjälpa kan. så beder jag högtår. Hr Professorn behagar mig sådant nu wedh min närvarelse, måtte wedh handen gifwas, skolandes jag dertill, alt hwad h
möbeligit åhr, contribuera.

Den 3 Aug. 1698 utfärdades ifrån Konung CARL XII Rese-päss för Holländska Kopparstickaren Joh. van den Aveelen, at ifrån Holland resa til Sverige. Det är på Latin och finnes uti affskrift. Joh. van den Aveelen och Wilh. Swidde åro de som förfärdigat de måsta kopparstick uti Svecia antet hod. De öfrige, som därpå arbetat och utfatt sine namn, åro S. Blefendorff, G. Droyenham, E. Reitz, A. Perelle, Jean Marot, Le Potre, J. van Vianen, H. Padtbrygge, Joh. Jac. v. Sandrart och J. Hammarson r).

Profess.

r) At den berömda Sebas^t Le Clerc i Frankrike åfven haft befattning med Kopparstickningen til Sveciæ. Verket, fast ån hans namn ej finnes på något därwarande kopparstycke, kan slutas utaf en egenhändig anteckning af framl. Cancel. Rådet Berch, angående S. Catharinæ Kyrka i Stockh. så lydande: *Le Clerc i Frankrike har också i koppar stuckit denna Kyrka, men om han för sin arbets-lön, eller någon annan orsak, blifvit aense med Gref Dahlberg, det wet man icke. Platen blef supprimerad. När några af prof-trycken komma på auctioner i Paris, betalas de agement dyrt af dem, som wilja hafwa bemålte Målarears arbete complet. Fransoferne kalla Estampen, Le Mausolé des Rois de Svede, emedan ingen påskrift därpå finnes, som kan lära dem at det är en Kurka.* Berch anniörker åfven at twänne plafonds uti Tessiniska huset blifvit af Le Clerc i koppar stuckne. Desse torde också hafwa warit åminnade til Sveciæ-Verket. På et af de särskildt utgisne stora kop-

Profess. Lagerlöf seck åter et bref ifrån Gref Dahlberg, dat. Stockh. d. 10 Sept. 1698, hwaruti han nämner om sin då förestående resa til Lifland, och säger at han öfversändt sina påminnelser om et och annat uti præfationen och dedicationen. At han hwart ögnablick wántar ifrån Holland, den förskrefne Kopparstickaren, så at han förmadar, det af hans Verk, *eenkannerligen Tom. I. angående, intet skall slutza.* At han är försäkrad det Hr Profess. på sin sida, efter all möjelighet, befordrar Verket. "Jag hafver," säger han, "tillställt Hr Camerer Blåman, een i koppar stucken, och migh af Hr Brenner communicerad Tafla af gamla Historiographen Buræo, som et rarissimum, som gifwer den största upplysning öfwer vår Runsvka, hwaraf Wormius sit största fundament taget, och deraf vår antiquität framför andra, öfwer måttan skönjas kan; skulle Hr Profess. förmeena, som jagh och fleere därfore hålla, att den å nyo i koppar stickas skall, förwántar jagh dess meningh. I lika måtto haar jagh lefwererat Camereraren ett Scriptum, *Eteologia Scandinaviæ* s), sambt ett Calendarium, som migh af Hr Krook åhr communicerat, jámpte andra saker, hemstållandes i Hr Professoriis eget sköön, huruwida han sig

parstycken, som föreställa grund-ritningar och façader af Stockholms Slott, läses: *Le Clerc sculpsit. 1695.*

^{a)} Till detta Scriptum war Profess. Samuel Krook Författare. Se Nettelbl. Schwed. Biblioth. 3 St. Sid. 339.

sigh deraf behagar betjena. Hr Brenner comunicerade miugh ock ett tryckt opus in 8:vo intitulerat: Monatlige unterredungen von allerhandt Büchern, uti hwilket finnes en Relation om Kong Albrechts Graaf i Gadebusch i Mechlenburg, deres Sweriges Insigne, dee 3 Cronor skola finnas, om att kunna bewijfa dee wara åldre än som coniunctionen af dee 3 Nordske Rijkerne, som min Herre båst lärer weta sigh af att betjena; men skulle detta wara af den importanz att afrixtas, will jagh giöra derom anstalt. Om Herr Profess. Portrait, will jagh ock hermedh giöra een lijen påminnelse."

Angående Antiquiteten Valhall, skref den förr nämnde Peter Rudebeck til Gref Dahlberg et bref, dat. Husaby d. 16 Junii 1701. Däruti allägger han tackfågelse för Gr. Dahlbergs bref från Riga d. 12 April och önskar at Ritningen öfwer Valhall wore til Grefwen framkommen och til nöjes, faint Iofwar at widare forska uti Antiquiteterne. Berättar sedan om Snecke-skår, fågandes, som orden lyda, "at det ligger icke mycket längt ifrån Valhall, hwilken Antiquitet sig fäledes hafwer, att, som wira Förläder i Hedendomen fingerat på Bråwalla-hed ett Odens Palaz, Grimsmåla, för alla som till Landz fölle, sā hafwa dhe ock ännu et Odens Herreläte utwijsl, som Valhall hette, gemenligen för dem som fölle i Hernadh och Sjö-slaktningar, och dhet icke längt ifrån Hölvet, dijt Odens Jungfrur, som kallades Vahlkyrrier, skulle med fina

sina Sneckor elle Skiepp, alle de flagnas Sjålar öfwerföra; nu, sedan Christiendomen inkom, hafver gemene man att berätta, dhet samme Sneckor icke råkat vägen, som förde till Valhall, utan rent fram igenom et stort Berg, der de och sedan funkit sirax bredewidh, dhen ena utmed dhen andra; och finnas ännu twänne små Sjöar, som kallas Snecke-gjölar, så flora hwardera, som en Snecka eller att ett Skiepp kunde få däruti, så djupa att däruti finnes ingen botn, och hålls dhetta för en stor Antiquitet och rart efterdöme, einedan Berget är så mitt i tu klufvet, från ofwan, neder igenom till botnen, som hade ett Skiepp eller Snecka gådt dherigenom och hade dhet klufvet eller spräckt, hwarföre alle man dhet kalla Sneckeskår," med mera dylikt. Han nämner ock om Runstenar och säger sig wilja öfwertala Kapiten Grundell wid Amiralitet, hwilken ritade mycket wål, och som då war hos honom wid Bruket, at göra Afritningar öfwer de omtalte Antiquiter. Om en sten, som han wille upftälla på Bråwallahed, yttrar han sig således: *Anbelangande min ödmiuka intention om en Stens upfåttande på Bråwalla-hed, till Eder Hög-grefliga Excellences högtmeriterade beröms odödelighet, följer här innelyckt et litet utkast till Eder Hög-grefliga Excellences nådgunsiga corredion, om något ändras eller tillfåtias skulle.*

På brefwet har Gref Dahlberg skrifwit:
Swarat, Riga d. 22 Julii A:o 1701.

Ritningen på Valhall, som han öfversändt, är illa gjord och utan Scala, hvarföre Gr. Dahlberg skrifwit på den samma: 1:mo Begåres efterrättelse kuru högt sjelfwa Valhalls Berg åhr. 2:do Om den mig öfversände Afrixtning geometrice åhr afmått och om dess Scala, hvar ock icke, måße det genom en Landtmåtare ske. 3:to Om de kringliggande iż Bergen åhro sā regulart i Naturen lagde.

Sedan Gref Dahlberg skrifwit Rudebeck til ifrån Riga d. 22 Julii 1701, feck han af honom et bref, dat. Hufaby d. 8 September samma år, och är det, hwad Antiquiteterne widkommer, sā lydande, som följer: --- "Efter Ed. Hög-gresliga Excell:s nåd-gunstiga skrifwelse, dat. Riga d. 22 Julii, som sidste Post mig hembrakte, har jag i dag tillskrifwit Hr Capit. Grundell, som nu å. i Carlscrona och dheruti anmält Ed. Excell:s nåd-gunstiga helsning och begåran, dhet wille han obeswärat Snekkeskår och Snekke-jöl, med Berget och Rune-ritningen astiaga och Eder Excell. öfwersända, twiflandes intet med mindre dhet är hans sāgnad, at sā vårt kåra Fädernesland samma tjenst bewijsa, som Ed. Excell. nåd-gunst. åstundan gierna fullgjóra, warandes åfwen all min glädje at kunna Ed. Excell. meddhela alt dhet jag upspanat om våra gamla Antiquiteter, som jag ock till den ändan här ödinjukel. öfwersender en upfatz på en stor del af dem jag gjort mig om underkunnig; dito på en hoop gamla Väjsor i Hedendomen componerade, som många desfa

desfa memorabilia bekräfta och confirmera
 - - - Jag öfwerfänder ock nu en min Sal:
Broders Afritning på alla Gudarne på Helige-
 ö, hwilken han aftecknat efter et gammalt
 Manuscript på Pergament, funnet i **Gyllen-**
 sparrarnes Sterbhus, hwars forna Åtteman war
 sidst få kallad Slotz-herre på Cronebergs Slott
 i Heligeöö. hwilket ock synes vara ganska
 enligt med Eddas Mythologie, efter Oden fins
 sitia frembst, med sit spiut i handen; dhen
 näst honom står med Haminaren, tyckes vara
 Thor, efter han beskrifves med haminare at
 slå igel trollen med; och åre de tillfamman 12 st.
 Gudar. När Hr Capit. Grundell i höft, Gud
 will upkommer - - - skal jag wist fondera
 honom att affaga Svanholms ruder, få ock
 af Fatebur, Vallar, Grafwar, Trågård, Broo,
 &c. dito Allatorps, hwars Kungsbyggning
 warit öfwer 100 aln. lång och 30 aln. bredh,
 och synas som bl. afdhelningar och kiellare;
 brun, smedja, m. m. Dito Verlehell, dher
 dhen konstiga Verland Smedh, som war Kung
 Vilkins i Swerige Soneson och Vidrik Ver-
 landsfons Fader, lart at smidja hös Dvergarne.
 Om Afa Gårdh skall jag nu tilskrifwa Land-
 måtaren Roman, at afteckna i prospect. - -

- - - Beträffande den Stenen, som på Kongl.
 Maj:ts lyckel. Smörjnings tackfajelse-dagh,
 är här på Bråwalla-hed funnen, följer inne-
 lyckt öfwer honom sådan beskrifning, som
 Stenen tyckes gifwa anledning till, jempe
 en liten relation, huru han synes öfverens-
 stämma medh dhe gamla prophetier; men dhe
 öfrige många Characterer och Figurer förstår

jag icke, utan dhe Lärde berätta dhem aldeles öfwerenslämna med Himlens aspecter och dhe Figurer, som Hermes Trismegistus, Cornelius Agrippa, Theophrastus Paracelsus, och Clavicula Salomonis inhålla, och hafwa sina ferdheles höga betydelse; som ock åtskillige i Tyskland öfwer honom redan skrifwit, och några i trycket utgå låtit, men som dhe icke hafft en rätt afritning, hafwa dhe sombt ute-lyckt, och sombt infatt, som icke på Stenen står; men ibland annat har jag, och många medh migh, på Stenen sett S. Niclas så al-dheles i stenen lika som ingrafwen, som han fins afritat på dhen flora Fanan Kongl. Maj:t tagit af Rysfarne, och står på dhen sidan af stenen, som årtalet 1710 står på, icke wetandes jag om han är observerad på Ed. Exc:s Afritning. Behagade Ed. Exc. låta honom i Koppar slicka, blefwe han defs mera i werlden nampkunnig, som ock Profesforerne i Ufsala honom åftagit, och alla här förbi-refande Herrar upkomma honom at bese, som Hans Furstel. Durchl. af Hålstens ^{s)} med många flera intyga skola - - - Valhall betref-fande, så åre dhe högar, som Eder Excell. tecknat, icke annat än höga berg, som ligga runt

^{s)} Förmodeligen Hertig Carl Fredr. af Holsten, Ko-nung CARL XII:tes Syster-Son, til hvilken Doct. Magn. G. Block dedicerat et sitt Vårk, med titul: *Anmärkningar öfuer denna tider salka Astrologiska Plantelika och Enthypothyle Prognostiker, Spidemar och Propheetier, &c.* tryckt 1708, uti hvilket år fid. 74 en afritning i Trädhitt öfwer Stenen på Brå-wala-hed, med defs Figurer. Öfver denna Stein, är där tillika en Beskrifning, och et, all widskep-pelse förkastande, oindöme.

runt omkring Valhall, hwilket ligger mit uti; högt som et Slott, för sigh allena, med djüp graſ eller deldt ikring. De bergen omkring Valhall, åro ihophångande och somblistådes branta med björk, een och book öfverwåksie, och sträcka sig runt omkring, som en muhr, och tyckas oförgripel. bôra i annor form astagas, men min Sal. Broder aftog Valhall allena, och lembnade dhe andre bergen negligeant - - - men jag har tilskrifwit Hr Capit. Grundell, dhet i prospe&t at astaga. När man står på Valhall, kan man se långt ut i Hafvet. Jag lefwererade Hr Camerer Blåman i Stockholm, en min Sal. Broders utförliga aſritning på gamla Troja *t)* här i Småland och Almundsrye *u)* Sockn, med ſjelfwa borgen, Prästernas plan dhe bodt uppå, och Stadſens begrep och circumvallation, med grafwar utanföre, och alt; om Ed. Exc. fåt dheraf någon copia, wet jag icke; dhet är et af wäre wackrafte gamble Antiquiteter. Nu ſkall jag ock låta begynna at arbeta på dhen i ödmjukhet utlåfwade Stenen, önskan des niig något i werlden kunna påfinna, ſom Ed. Exc. till nådigt behagh och nöje **wore.**" Slutel. anhåller han om at hos Konungen blifwa recomminenderad til något, hwaraf han kunde hafwa ſin utkomſt, och fåledes ej nøddgas föka ſin föda wid det trålfämma Hufaby Bruk, hwilket hindrar honom at widare forſka efter gamla minnesinärken. Han fäger

E 2

ſig

t) Et Kopparſt. uti Svecia Ant. et hodi. förefälleri lämningar efter denna Staden.

u) Kallas nu Nykyrke Sockn.

sig åfwen vara försäkrad om Hertigens af Holsten recommendation, med mera. På brefwet har Gr. Dahlberg skrifwit: *Svarat den 14 Nov. A:o 1701.*

För at blifwa nyttjadt uti Sveciæ-Vårket, är et Document, som innehåller Beskrifning på Konung Swerker I:stas, Fru Anna Posse och Jóran Posse Sten-Monumenter i Westergóthland. Uti Beskrifningen är, bland annat, den förteckning på sina Barn, med mera, som Jóran Posse låtit fätta på 3:dje Stenen, jämte årtal 1589, hwilket årtal åfwen skall funnits på Hellekis Stenhus. Konung Swerker, som under första Stenen skall vara begravwen, sättes här, hafwa regerat i Westergóthl. år efter Chr. börd 273. Sjelfwa Monument-Stenarne, 3 til antalet, blefwo i Koppar stuckne, och Kopparstycket finnes uti Dahlbergs Svecia ant. et hod.

Redan år 1699 hade Profesfor Lagerlöf åfwen genom döden blifvit borttagen innan han hunnit fullborda den omtalte Hist. och Topographiska Beskrifningen. Secreteraren af Staten Olof Hermelin ^{x)} som åtagit sig att fullfölja denna Beskrifning, lät från trycket utgå några ark af sit påbörjade arbete. I anledning af dessa tryckta ark, feck Gr. Dahlberg ifrån

^{x)} Ol. Hermelin blef ifrån Juris Profesfor wid Acad. i Pernau, Historiographus R. 1699. Adlad 1703. Besafles år 1702 at vara uti Konung CARL XII:s Lager, och blef 1705 Cancellie-Råd och Secreterare af Staten. Omkom i Fältflaget wid Pultava 1709.

ifrån Vice Presidenten Sven^{y)} Leyonmark y) et bref få lydande, som följer: "Högwålb. Hr Grefwe, K:l. M:ts Råd, Fältmarsk. och General-Gouverneur. Ed. Hög-grefl. Excell. finner jag nödigt at berätta, huru såsom jag i förledne Torsdag, som war d. 13 huj. blef af K. R. Hr Grefwe Gyllenstolpes Excell:ce i Cancelliet upkallat, då, ibland andra discurs:er, föreföll den materien, om Sverige i forna tider och i Hedendomen, warit walrijke eller Arffrijke, hwarupå jag swarade mig kunna med oemotsäjeliga Riksens Handlingar och Actis Publicis, wijfa at det warit Walrijke; då H. Exc. opponerade något först där-emot, men sedan jag wijste grunden och repesterade skählen, månde H. Exc. taga det under närmare betänkiande, hwarpå och skickades efter Hr Secret. Peringsköld, som är Antiquarius Regni och Secreterare uti Antiquitets-Archivo, hwilken säger sig, på tillfrågan, hafwa påstådt det samma som jag, nembl. at det warit et walrijke, hwilket han få mycket sâkrare kunde gjöra, som jag allreda några weckor tillförene, honom däröm information gifwit, samt låtit honom några angelägna Documenter däröfwer vidimera; dessutan har Hr Peringsköld af gambla Lagar wijst det samma, helst af den uhrgamla Westgöta Lagen, hwaruti om Sverige, desse orden stå: Swear åga Konung at taga ok sva wråka. Sedan feck han befallning at ånnu närmare eftersee och skaffa deruti uplysnings.

E 3

Medan

y) Leyonmark war Secreterare i Riks-Archivet; blef fadermera Vice President i Åbo Hof-Rått 1701.

Medan nu conferencen med mig varade, wijste jag ock fram den Fullmacht, som Kongl. Maj:t mig gifvit, at draga förforg om denna Svecia antiqua et hodierna, hwaraf Ed. Exc. lade sig tillfören icke wettat; med det samma kom och Herr Cancellie-R. Åkerblji inn, hwilken jemwähl sedan anförde huruledes jag i desse saker mig uthleet. I går passerade det, at jag war uti Hr Åcluarien Palmusköldz Contoir och besläg dhe Åter angående Sveciæ-Värket, som Hr Secreteraren Hermelin hoos honom lembnat i hembligit förwahr, då jag bland annat blef warf, at hwad de fyra arken anbelangar, som Hr Hermelin tryckialluit, få hafwer det warit allreda af Sal. Hr Lagerlöf upfatt. hwarpå jag sedt Lagerlöfs egenhändiga concept, få at Hr Hermelin derwid intet annat gjordt, än at han anten några ord immuterat, eller ock Swenskan där till lagt, warandes altfå undran vårdt, hwar före han på fjerde åhret intet mera gjordt till saken. Mårne det icke war en olycka, at uti så illuslert wärk hafwa fådt icke alle naft en så trög, utan ock så lijtet kunnig arbetare i sakerne? z) Dhe fyra arken hafwa ingen grund med sig, utan, som de osanning föra i munnen och med swagt judicio skrefne åro, så måste de nödwändigt omskrifwas och omtryckias. Skulle ock Hr Lagerlöf, uti det, som han i sin lifstid tryckia låtit, hafwa något fel, eller till ogrundade opinioner an ledning

z) Denna utlåtelse är mera wanhederlig för den som fallde den, än den är förklenlig för Hermelin, som allmånt war kånd för en Lård och kunnig man.

ledning gifvit, så kan och bör fådant alt fögeligen uti det senare rättas, expliceras och förklaras, så at det ingen omtryckning tarfwar; men detta senare som ånteligen företa-
ger sig at propouera ofanning i ställe för fan-
ning, och fådant med lame och barnslige
skåhl bewijfa, det påstår jag aldeles at böra
omtryckias, warandes ock beredd att ingifwa et
underdånigt Memorial däröfwer hoos Kongl.
Maj:t och med owedersåjliga skåhl bewijfa
nödwändigheten dåraf. Rijksens Ständer och
den Kongl. Familia Gustaviana hafwa tagit
till den Arffrijkes-rätt, som A:o 1544 uprät-
tades, det Fundament at Swea Rijket ifrån
första begynnelsen har warit et Walrike.
Sammaledes har K. CARL IX gjordt emot K.
SIGISMUNDUM, så at samma fundament och
blef lagt så wäl till högstbeimelte Konungs
Actioner, som till den A:o 1604 nya uprät-
tade Arf-förening, som dhe A:o 1607 af tryc-
ket utgångne Acta Publica uthwijfa. Sådane
i heele werlden kunnige Fundamenter och
grundwalar, bör man med små bagateller icke
bjuda till at kullstöta och derigenom anled-
ning gifwa, ett så kostsamt och illustert vårk,
som detta år, at befläckia och i disreputation
bringa. Ja, man finner allreda huruledes en
med de lärdaste män i Upsala nyligen af
trycket utgifvit ett Scriptum, som aldeles
förfästar och refuterar innehållet af bemålte
4 arken, hwaraf jag et vidimerat extract här
hoos sub Lit. A. öfwerfänder. Måne då icke
nu är tijd at see sig före och rätta sig, me-
dan wäre egne allreda begynna sådane posi-

tioner at castigera, straffa och förkasta? Hr Hermelin hade bordt med mig conserera, innan han något slijkt tryckia leth. Han war dertill obligeras, icke allenaſt i anfeende till den Fullmacht han wiste mig hafwa af K. Maj:t uti verketz disposition, utan ock dei-före, at han wiste mig vara Secretarium Archivi, och bōra hafwa om sådane faker, fundamental kunskap, fördenskull han och bordt af mig gjöra sig bättre infornerat, innan han sådan opinion fäkert skulle fovera och något därav tryckia låta. Hwem skall nu stå för skadan och answaret? Här hoos följa till de förra öfwerkickade, ånnu flere vidimerade Documenter, hwilka, som de contrariam sententiam behaupta, få kunna the ock läggias till them, och hoos K. Maj:t, där få nödigt pröfwas, framwijfas. Åndock betänkligt är, wid desfa swåra krigstijder, K. Maj:t därmed beswåra, få wijda Ed. Hög-grefl. Excell. nogfamt authoriserat år, härutinnan at gjöra hwad rått, wål och förfvarligit vara pröfwas. Man kunde wål många andra Documenter öfwerfända, men jag håller dem, i en få klaar och werldkunnig fak, nu mehra onödiga. Ibland detta förtreteliga, har jag något ferdeles at hugna Ed. Exc. med, nembl. jag har hoos en wiss man a) i går besedt Tree Tomer in Quarto, hwilka oförnärkt åre extraherade af dhe curicuseſte Auctoribus, Correspondentier och Rijksens Aeter, endast till upplysning och hjälprede af detta Sveciæ-werket.

a) Aquarien i K. Cancelliet Elias Palmisköld, som år 1702 blef Secreterare i Riks-Archivet.

ket. Alt sedan Hr Stjernhök war hos mig uti Archivo, under Information, har den wisfa mannen, af honom där till persvaderat, arbetat deruti, och finner jag i fanning, at hans Collectanea åre af mångdubbel större wärde och curieusare än någonsin de Sveciæ-Saaker, som Hr Lagerlöf och Hermelin under händer haft, undantagandes några fåå Åter, som kunna vara goda och i sitt wärde. Summa, komma dhe extraåter och Collectanea här till, under en god arbetares hand, så skall werket snart matureras och mechta curieuß blifwa, der eljest, i brist af sådane Documenter o::: efterrättelser, det torde för Autoren falla svårr, ja, omöjeligt sjelf sådant sammanhemta och en fullkomlig eller curieux beskrifning däröfwer författa. Jag håller de efterrättelser härwid, för oungengliga; men som den mannen därwid stoort arbete anlagt, och i sin oförtrutenhet dock måst fåttja sig, i desfa svåra tijder, uti geld, altså will han sådant, utan behörig recompense, ej extradera, hwilket jag ej borde underlåta Ed. Höggrefl. Exc. at notificera, wántandes Ed. Excellences höggunfliga svar här på. Nampnet will jag en annan gång gifwa wid handen, sedan jag förnimmer förslaget vara behageligt. Man kunde låta det arbetet, af några lårda man igenomsees och estimeras, hwarpå man sedan om recompensen kan vara omtänkt. Herr Camereraren Blåman och jag hafwa i dag lagt in en Supplique hoos K. Rådet och Presid. Högwålb. Hr Grefwe Bengts Excell:ce b),

deruti wi begäre, at Hr Actuarien Palmesköld
måtte blifwa imponerat at extradera till os,
de Aëter och Handlingar om Svecia ant. et
hod. som Hr Hemelin hoos honom lemnat,
hwarpå wi i morgen wánta swar. Hwad
Ed. Exc. tycker om desse faker, som jag så-
ledes, efter min skyldighet, wid handen gif-
wit, det skulle jag åslunda at wetta, som se-
dan kunde tjena mig till efterrättelse. I går
sades mig och i Cancelliet, at fast Hans Exc.
Hr Grefwe Bengt intet wille underskrifwa,
skulle de andre dock i afton med Posten af-
skicka en recommendation till Kongl. Maj:t
för Högwall, men jag sade at Ed. Exc. lärer
allreda hafwa skrifwit för Rönnow, och wán-
tas Fulmachten nu för honom med det första.
Hr Rönnows caratter på Staten, är Transla-
tor Regius. Om man nu icke förebygger in-
triguerne, och smider medan jernet är hett,
få koinmer man försent. Sluteligen näst tro-
innerligt anbefallande i Guds beskydd, för-
blifwer

Ed. Hög-grefl. Excell:ces

Stockholm d. 18 Febr. 1702.

ödmjuke hörfammeſta tjenare

S. Leyonmark.

“P. S. Lit. A. är vidimerat af et icke
Lingefedan tryckt Exemplar. Herr Profesfor
Lundius ^{c)} är Auëtor dertill. Så, emedan
Hr Hemelin har behagat uti dñe tryckta fyra
uken, beropa sig, bland annat, på Hr Prof.
Lundii

^{c)} Carl Lundius war Juris Profesfor i Upfala.

Lundii mening, och det utan grund, dy har Hr Lundius funnit nödigt, sig i tijd ifrån en sådan mening eximera och wijfa at man, honom oåtsport ej bort något sådant om honom låta tryckia. Samma Extræt kan af Latinen på Svenska öfversättas, till större uplysnings. Hwad nu ske skall angående Fullmagtens utwerkande för Hr Translatoren Rönnow, det fordrar vigilance och skyndsfaniheet; eljest hinuer owånnen i vågen. Gud låt Ed. Höggrefl. Excell:ce altijd väl må.”

På brefwet har Gref Dahlberg skrifwit: *Swarat, Riga den 24 Martii 1702.*

Uti den i näst ofwanstående bref nämnde Supplique af den 18 Febr. 1702, som til K. Råd. Gref Benct Oxenstierna blef inlåmnad ifrån Leyonmark och Camerer. Jöran Blåman, begåra de at Secreteraren Palmsköld må förordnas at tillställa dem alla Åter och Handlingar rörande Svecia antiqua et hodierna, hwilka Secreter. Ol. Hermelin, före sin utresa, uti hans förvar låmnat, på det at de, som woro befulmågtigade, at hafwa inseende öfwer samma verk, genast kunde få, til Translator Rönnow lämna desse papper. De fåga om sig: *wij åre härutiuuau rätte wederbörande och hafwa Kongl. Maj:ts Fullmacht at föra disposition uti verket, som medgående copia utwijfar.* De berätta at Gr. Dahlberg d. 20 Jan. skrifwit det Rönnow, genom hans åtgård, skulle få Konungens Fullmagt at, wid detta värkets förfärdigande, efterträda Hermelin, och at Rönnow således, i awaktan därav, genast borde få lägga handen wid detta arbetet.

Kongl.

Kongl. Secretariaren El. Palmesköld, om
hwilkens Historiska Extraéter och Collecta-
nea *d)*, Gref Dahlberg, genom Leyonmark,
fådt någon kunskap, inlämnade sedan sjelf,
d. 28 Febr. 1732, til Gr. Dahlberg, följande
Berättelse *e)* om den samma, såsom tjenlige
at nyttjas vid Sveciae-Verket:

“Eders Hög-grefl. Excell. tecktes ej onå-
digt uptaga, det jag, som aldrig ånnu har
haft den lyckan, att en gång wara hos Ed.
Hög-grefl. Exc. till namnet bekant, fast min-
dre kan förmoda mig åga någon del uti Ed.
Hög-grefl. Excell:ces höga gunst, skal nu få
driftigt understå mig, att, under Eder Hög-
grefl. Exc:ces få mångfaldiga och högt ange-
lägna förråtningar, med denna mina skrif-
welse framkomma. Den högtbepriseliga mild-
het, som med en oförliknelig tapperhet, hos
Ed. Hög-grefl. Excell. till allas wördnadfulla
förundran, sig få herligen har sammanparat,
år allena som brakt mig till denna driflighet,
och lemnat hos mig den wisse och fäkre för-
hoppning, att Ed. Hög-grefl. Excell. warder
med nåder anseendes hwad jag af ett wålment
uppfåt, medelst detta, kommer i all ödmjukhet
att anbringa. Det åre, Nådige Herre, mer
år 10 åhr förlupne, sedan jag, af en hjerte-
lig åstundan, att på något fått kunna hos Ed.
Hög-

d) Desa Collectanea som sluteligen stego til ganska
många Volumer, köptes, efter Palmeskölds död, för
3000 Dal. Kopparmynt af Academie Bibliotheket i
Uppsala.

e) Berättelsen är tryckt uti Ol. O. Celsii, år 1745,
utgiue Bibliothecæ Upaliensis Historia, Sid. 69.

Hög-grefl. Exc. insinuera min ringa person, och till att öpna mig vågen där till, kom uppå de tankar, att uthaf wäre gamle Crōnikor och historiska Handlingar, faint hwarjehanda particuliere efterfälteller, fammansfanka och uti ett corpore tillhopa fatta alt hwad jag kunnat finna i någon måtto tjänligt till den, under Ed. Hög-grefl. Exc:ces höga aufpiciis, i verket warande splendide och makalöse Sveciam antiquam et novam. Samma mit förehafwande kom wäl genom Ed. Hög-gréfl. Exc:ces strax derpå fölgde utresa till de Tyska provincierne, att någorledes sludfa, icke desto mindre har jag likafullt, uti min fattade dessen fortfarit, och det med få mycket större flit och ifwer, som jag åfwen wid samma tid blef avancerad till Actuarie-syssljan uti K. Maj:ts Archivo, och fåmedelst seck närmare anledning och tillfälle af de på then tiden därfammaftådes befintelige, men nu genom den olyckliga Slåts - branden *f)* till en god del, förkomne historiska Ålder, completera och förröka mitt tillförenne sammanbrachte förråd. Men som mig åter åhr 1697, wid min flyttning ifrån förberörde Actuarii-beställning i Archivo, till det genom Herr Secreter. Schmedmans avancement, öpnevårande Actuariatet uti Kongl. Maj:ts Cantzeli, mötte mig ett nytt hinder, som syntes fätta mig i twifwelsmål om ytterligare framgång, efter som jag således kom att engageras med andra sysslor, och ingen få god lägenhet mera hade derpå att arbeta, dock som jag till detta verk

f) Den skedde d. 7 Maj. 1697.

verk besann hos mig en synnerlig inclination, och desutan med stor kostnad, litit och förgällihet mig allaredan till den ändan förskräckt merendels alla, så hu- som Utrikes af mycket utgångne rare Anticer, samt alla-handa historiska Skrifter och curieusa Handlingar, som i nigor måtto beröra Sverige eller des underliggande Provincier och Landskaper, få att jag och deröfwer fitt mig i anfullig skuld och för blägenhet, här jag, oaktat alle mine hirwid mötande hinder och besvär, ändå framhårdigt häruti continuerat, och änteligen dermed få wida kommit, att sig, sbrutan mycket, som intet annu är ren-skrifvit eller i ordning bracht, har att uppvila niemne stark Volumina in 4:o med min egen hand och en alia compresfalle flyt sammanfördne, som innehållt Collectanea miscellanea om Sverige i Rike i geimen, samt alla deles Landskaper och underliggande Finske, Scania, Länska och Tyska Provincier i geimenhet, hvarutinnan, jenpite en med allt i sammansattad berättelse om alle uti hvarat Landkap befintlige Städer, Slott, Kyrkior, Pilare och Herrelaten, samt gamla Kloster och ellict renomable orter, inslyta merendels alla de passager, som hos in- och Utlandske Authorer fåt till att finna om någon ort i Sverige, såsom och alla Monumenter, Runenkrat undantagne) Inscriptioner och eu- hemnetter, före vid hvar och en ort kunde vana i akt att taga. Jag har och tagit mig den mödan, att af Historien enera hvaraf märkwardigt uppå hvar ett år händt eller förfat-

förrättat, jämwäl när och af hvem hvar Stad, Slätt, Kyrkia, Kloster och Palais blifvit upbygt, förbättrad, afbrändt och förstört, eller någre andre besynnerliga händelser warit underkaftad, gjörandes det som angår Uppland, allena ett flort Volumen föi sig sjelf. Nu, endock jag i mitt fine och famvete är öfveritygad om den möda och flit som kostnad, som jag uppå detta Verkets faninandragande, öfver 10 åhr användt, så har jag likwäl aldrig kunnat tankia att thet skulle winna af en och annan den applausum, som jag med hugnad nu försörjer, icke allenast af Hr Vice Präfidenten Leyommarek, min gunstige Gymnare och befordrare, som då han för tre weekor sedan oförmodeligen kom först att se det, fann det både mycket nyttigt, såsom och nästan oumgångdligt för den som får besällning Descriptionem Sveciæ att utarbeta, utan har och Hans Höggref. Excellence Gref Bengt Oxenstierna, som i går låt komma det för fine ögon, och med lit fåg thet igenom, betygat derwid ett så nädigt nöje och välbehag, att H. Höggref. Excell. af eget bewäg tillfude mig, att vela det samma hos Ed. Höggref. Excellence i båfla måtton recomendera. Skulle jag än widare bli så lycklig och jämwäl erhålla Ed. Höggref. Excellences ynnest och hög-gunstiga approbation, som ifrån början härvid warit mitt förnamle ögnemärke, har jag wunnit det jag sökt och hindt det mål, jag endast syftat efter."

Palmiskölds Samling af historiska Extræder och Documenter; på hvilken han öfver

10 år arbetat, kärer ej förr än omkring år 1702 blifvit något betydande, ty det synes som hwarken Örnhjelni, Lagerlöf eller Hermelin känt och eftersökt densamma, då de arbetade på Sveriges historiska och topografiska Beskrifning, uti hvilken denna Samling hade warit dem til mycken nytta.

Leyonmarks och Blåmans bemödande at få Translat. Rönnow utnämnd til at, i Hermelins ställe, författa den oftanämnde Beskrifningen, blef frugtlöst. De hade öfvertalt Gr. Dahlberg at hos Konungen recommendera Rönnow i detta ärende, hvilket Dahlberg ockfå gjorde, men han feck ifrån Konung CARL den XII följande bref:

“CARL &c. Wår synnerliga ynnest &c. Wij hafwe uthaf eder underdåliga skrifwelse af d. 30 Januar. nästförledne, förnummet den berömliga onisorg, som I dragen för det historiska Verket, Svecia antiqua et nova benåindt, och at I uti Secreteraren Hermelins ställe, Ofs i näder förellå Translatoren Rönnow, till at härefter det widare utharbeta, såsom ock Vice Präresidenten Leyonmarck, at detfamma Censurera och skärskåda, på det alt med så mycket flörre försigtighet inå blifwa inrättadt; hwarpå detta länder eder till nädigt Swar, at, såsom Wij i näder hafwa godtfunnet, at låta detta Verket än widare förblifwa under Hermelins bearbetande och inseende, såsom den där hafft tillfälle at skaffa sig behörig kunskap om defs beskaffenhet och sammanhang, och allareda därpå användt tid och arbete;

arbete; samt förordnat honom till hjelp, Bengt Högwall, som skall vara en lärd person och skickelig till arbetet i Stockholm, efter den antagna methoden at författia; altfä hafwe Wij redan låtet däröm besällning afgå till Wårt Cantzlij-Collegium, förinodandes at Vårket härefter, på det sättet kan beqvämligast bringas till åndskap. Wij befalle &c."

Merecz. d. 10 Apr. 1702.

C A R O L U S.

C. Piper."

Driften med Sveciæ-Verkets fullkomnande war denna tiden alt mer och mer förfwagad. Konung CARL XI hade redan år 1697 blifvit död. Gref Dahlberg dog 1703, och Hermelin, som efter Lagerlöfs död 1699, hade börjat sit arbete med den efterlångtade Beskrifningen, och skulle, på K. CARL XII:s befallning därmed fortfara, var med Konungen Utrikes och oinkom sluteligen uti Fältflaget wid Pultava år 1709. Det förförande och kostfamma kriget orsfakade at Penningar tróto til betalningen för en del af de förfärdigade Kopparflick.

Kopparstickaren Van den Aveelen inlämnde til K. Cancellie-Collegium et Memorial, hvaruti han gifver Specification på de Kopparplåtar, som han til Sveciæ-Verket 1703, på besällning utarbetat, och anhåller om K. Collegii föreskrift hos K. Stats-Contoiret, at

efter det Contraæt, som framl. Gref Dahlberg med honom upprättat, utbekomma sin fordran, 262 Riks:dlr som hans Specification bestryker, emedan han, i brist af betalning, råkats i skuld och förlägenhet, med hustru och barn, på en främmande ort. Kongl. Cancell. Collegium skref därpå til K. Stats-Contoiret och berättade innehållet af Van den Aveelens Memorial. samt recommendrade honom at blifva hugnad med prompt betalning för sitt arbete. Brefvet är dat. d. 16 Decemb. 1704, och underskrifvit på K. Cancellie-Collegii vägnar, af N. Gyldenstolpe. T. Polus. N. Liljeroth.

Widare skref Van den Aveelen, den 2 Sept. 1705 til K. Canc. Colleg. och berättar at twånne quartaler af hans lön, ånnu voro innehållande. At han af framl. Gr. Dahlberg fådt löfte om sådan lön, som hans antecesfor, fal. Swidden åtnjutit, näml. 600 dal. s:mt årligen, och dessutan betalning för hvart flycke arbete, hvilket han altsedan sin hitkomst d. 1. Octob. 1698 bekommitt, til och med år 1703. Men at han för år 1704 icke fådt mer än halfva lönén, m. m. At han drages med torftighet, och icke förmödar at H. Maj:t, som orden lyda, *skulle gifva honom, som en främmande år, allenaft halfva lönén, såsom med dess lifegne undersättere procederas.* At han, i den händelsen, vill återresa til sin födelse ort, m. m. At han många suppliquer ingifvit til K. Stats-Contoiret, om sin fordran, men icke något ivar bekommitt, och at han därfore anhåller om Kongl. Collegii recommendation.

Ined-

Imedlertid var man omtänkt at de graverade kopparplåtarne som hade kostat stora penninge-tummor, och hvilka woro hos dem, som aftryckningen förrättat, skulle noga förvaras och komma på säkert ställe. Uti anledning däraf, utgafs följande extract af Kgl. Cancellie-Collegii Protocoll: "Efter som tiden synes altför länge komma at utdragas, innan Kongl. Cantzli-Collegium kan få den underrättelse, som wederbör, om Räkenskaperne för de medlen, som Hans Kongl. Maj:t har låtit anwända på det Historiographiska wärket Svecia antiqua & nova, och de materialierne, som höra til bem:te Wärk, imedlertid stå i fara för eldswådor och andre olyckelige händelser, där de skulle längre lemnas på den ort, hwaråst de nu för tiden åro; få har K. Colleg. funnit båst och sakraft, at låta nu, til en begynnelse, föra kopparplåtarne hijt up til Cantzeliet at förvaras i K. Archivo: hafwandes den, som aftryckningen förrättar, att utbekomma af Secreteraren i Archivo, den eller de kopparplåtar, som han till wärkets completering, efter handen kan behöfva. Aetum Kongl. Cantzeliet, d. 18. Sept. 1706." Ex protocollo, ad mandatum. *B. Högwall.*

Et annat Extract af K. Canc. Collegii Protocoll, den 14 Febr. 1708, undertecknifvit af Benet Högwall, innehåller at, på Secreteraren Eliæ Palm-skölds ingilne memorial angående huru kopparplåtarne och andre materialier til Sveciæ-Verket, må skyndiamt och riktigt förfärdigas, resolverades, at Asfesfor Brenner, som är kändare af Ritningar och

Kopparstick, skulle annodas at öfwerse det arbete, som af Kopparstickaren Joh. van den Aveelen, blifwer til samma werk gjordt, huruvida plåtarne åro efter contractet förfärdigade; då K. Colleg. förmodar at Secret. Palm-sköld och Assefs. Brenner, sedan wilja underskrifwa de Attestter, som hådanefter gifwas kopparstickaren om dets arbetes riktighet.

Kongl. Cancellie-Collegium tog sig sedan närmare an Joh. van den Aveelens åliggande om at få betalning för sit arbete. Det skref til Konung CARL XII et bref med förbön för denna Kopparstickaren, at han åtminstone måtte få någon del af sin innehållande fordran. Det berättar om hans torstighet och gifver honom det beröm, at "han är i sin wetskap en wäl förfaren och öfvad Konstmåstare, som i det nambkunniga Wärket *Svecia antiqua & moderna* gifvit wackra prof af sin konst, der till med än ytterligare torde vara nödig till at utgifwa något Historiskt Wärk af Ed. K. Maj:ts oförlikneliga åhresfulla Hjelte-bedrifter, hwaraf han ofs ett wackert arbete redan har wijst", m. m. Brefvet är dat. d. 8 Jul. 1716 och underskrifvit af Arv. Horn, Georg Wachslager, Joh. Brauner.

K. Canc. Colleg. skref äfven et bref dat. Stockh. d. 7. Dec. 1717 och undertecknat af samma Ledamöter, til Ombuds-Rådet Baron Fihlström, med begåran at han hos Konungen wille utvärka det Van den Aveelen kunde utbekomma någon del af sin dåvarande fordran för arbetet med graverade kopparplåtar.

Kopparflicken uti Svecia antiqua & hodierna åro 354 til antalet, af åtskillig storlek, och Verket är delt i Tre Tomer, af hvilka den Första innehåller 151. Den andra 77 och den tredje Tomen 126 kopparstick.

Detta Verk, som på publik bekostnad förfärdigades, utkom omkring år 1716 och består, utom Registret, allenast af kopparstycken. Desse föreställa Svenska Städer, Kyrkor, Slott, några publika och några enskilas Hus i Stockholm, större Herregårdar på landet, Ålderdoms-minnesmärken samt åtskilliga Svenska Provinciers vapen. Åfven åro där, uti kopparstick, Konung CARL XI:s, Konung CARL XII:s och Gref Dahlbergs Porträtter, en Charta öfver Sverige, med titul: *Veteris Orbis Arctoi Typus*, en annan, med titul: *Nova Orbis Arctoi Tabula geographicā g)*, en Tabell som föreställer de gamla Svenska Mynt, en annan som föreställer de Svenska Riddareorden, och åter en, som visar de gamla Runiska, de Ulphilanska och de så kallade Munkebokstäfver. Nåft framför Prospeeten af Stockholm, är en afbild af Birger Jarl, ester et monument uti Tavastehus Slott i Finland.

Verket åmnades icke at allmånneligen förfäljas, men at Exemplar därav skulle för-

F 3

åras

g) Denna lilla Charta feck många förbättringar i anseende til de förrut då utkomne Chartor öfver Sverige. Därtil bidrog, utom Prof. Spole (se sid. 53) egenteligen Baron C. Gripenhjelm, genom de effterättelser han lämnade ifrån Svenska Landmäteriet.

åras til främmande Magter och Herrskap, eller deras Sändebud *h*), faint til några af lärdom kånde Män.

Efter år 1720 kommo Exemplaren af detta, jämte flere på publik kostnad, tryckte verk, under Riks. Ständers Contoirs disposition, då en del af dem såldes för lindrigt pris, och en del utlåmnades i afbetalning på Krono-fordringar. Vid Riksdagen 1770 gjordes åter den Författning, at, sedan et visst antal Exemplar däraf blifvit aflämnadt til Kongl. Cancellie-Collegium, för at, enligt första affigten, efter handen användas til presenter, skulle de öfrige Exemplaren, jämte kopparplåtarne, blifva Kongl. Bibliothekets tilhörighet. Bibliothecarien skulle fåledes om dem hafva vård och Bibliotheket skulle hafva vinsten af de Exemplaren som kunde förfäljas eller utbytas emot andra dyra böcker *i*). Geménligen var priset på et complet Exemplar af detta verk, omkring 8 R:d.

Flere

h) Till bevis huru högt Utlåningar värdade detta Verk, kan följande anmärkning uti Buslers Beskrifn. om Upsala. 2:dra del. sid. 38 anföras: Engelska Ministern Lord Carteret besäg Upfala Academies Bibliothek, och då han därställes fåste mycken uppmärksamhet på Gref Dahlbergs Svecia antiqua et hodierna, blef et Exemplar deraf honom gifvit, på Bibliothekets vägnar. Lorden, af särkänsla för denna gåfva, skänkte till samma Bibliothek, strax därefter, år 1722 Tre dyra Verk, som tillsamman utgjöra 20 Volumer in Folio.

i) Biblioth. Hist. af Warmholtz. I Del. sid. 62.

Flere utlånnningar hafva copierat stycken utur Sveciæ-Verket. Bland dem har Petr. Schenck, en Kopparstickare i Amsterdam, af-copierat 20 stycken, och utgivit dem med titul: *Icones Prætoriorum ac Villarum, variorumque publicorum Regis Sveciæ Ædificiorum, quas CAROLO XII Æc. offert et inscribit Petr. Scheuck, Sculptor Amstelod. k).* Uti Hallands Beskrifning af Asfess. Richardsson, åro åfven några stycken utur Sveciæ-verket, copierade, med fina förändringar. Alla desfa copier åro dock hvarken så stora eller så väl gjorde, som originalerne. Några af kopparplåtarne hafva undergått reparationer, hvarföre ocksiå de äldre aftrycken åro de måst eftersökta.

Utaf Örnhjelms, Lagerlöfs och Hermelins ofullkomnade Beskrifningar til Sveciæ-Verket, blef något tryckt, och alt det tryckta stodnade vid at blifva längre eller kortare fragmenter. Uti Antiquitets Archivet finnes Örnhjelms egenhändiga M:script til Beskrifningen, med titul: *Svecia antiqua et Nova, s. Descriptio Regni Sveciæ*, och af det kan man se huru verket, af honom var ämnat at indehas. Det skulle bestå af 6 Böcker, och *Liber I. de Sveciæ Gothiæque Regnis generatim*, skulle hafva 12 Capitel, näml. "Cap. I. De vocabulo situque Sveciæ et Gothiæ. Cap. 2. De Cœli Solique qualitatibus. Cap. 3. De primis Sveciæ Gothiæque habitatoribus, atque unde illi in has oras concesferint. Cap. 4. De Svedici Gothicique Regnorum vetustate. Cap.

F 4

5. De

5. De Gentis utriusque moribus atque institutis priscis hodiernisque. Cap. 6. De Religione Sveonum Gothorumque antiquissima et prima, ævi succendentis, propioris, proximi hodiernique. Cap. 7. De Cultu Sapientiæ, Linguae, Litteris et Scriptura Sveonum Gothorumque veteri. Cap. 8. De Rebus gestis ævi prisci recentiorisque. Cap. 9. De Migrationibus Gentis et variis olim in alias orbis partes deductis Coloniis. Cap. 10. De Antiquis genuinisque Regnorum Sveciæ ac Gothiæ Insignibus. Cap. 11. De Divisione Regni totius in partes maiores universim. Cap. 12. De partium Majorum in minores divisione, quarum Descriptiones peculiaribus dein libris tradendæ”¹⁾). Mer än de 7 första Capitlen af första Boken, hant Örnhjelm ej med at utarbeta, hvilket sedan osörfmodat blef tryckt uti Frih. Chr. von Nettelbla, “Greinir or theim Gaumlu Saugum, Laugum og Ithrotter; oder Nachlese von alten und neuen, fremden und eigenen, einheimischen und außländischen Abhandlungen, Anmerkungen” &c. III. st. gedr. auf dem Brunckeberg, (Frankfurt) 1765 in 4:o N. IV. p. 173 — 296 m).

Et tryckt Fragment af Beskrifningen til Sveciæ-Verket är på fyra språk, nemnl. på Latin, Svenska, Fraufyska och Tyska, samt består af allenast et ark in Folio, hvaraf första sidan är Titulbladet. Om detta Fragment är det samma som det prof.-ark på fyra språk, hvil-

1) Biblioth. Hist. af Warinholz. I. Del. sid. 64.
m) ibid.

hvilket af Profefs. Spole nämnes uti dess här ofvananförde *n*) bref til Gref Dahlberg, af d. 11 Januar. 1695 så kan det icke, som Warmholtz menar *o*), vara af Lagerlöfs Beskrifning, ty Lagerlöf seck ej förr än i Junii Månad 1695 Konungens befallning at författa Beskrifningen. Som detta fragment är få fällsynt at kanske allenast et eller twå Exemplar därav finnas, så låter jag en affskrift af hela dets titel, och af Svenska texten, här följa:

“Svecia antiqua et hodierna, sive Regnum Sveciae ac Gothiæ, adtributarumque Provinciarum nova et accurata Descriptio, adjunctis æneis Choro- atque Topographicis Tabulis. - - - Sweriges ock Gjóthes Konungarikers sampt alle där till lydande Landskapers nya åck noga Beskrifwelse, måd hosfogade Choro- åck Topographiska koppar figurer. - - - Des Royaumes de Svede et de Gothie et toutes les Provinces qu'y appartiennent, nouvelle et exacte Description, avec des Figures Coro- et Topographiques en taille-douce. - - - Der Königreichen Schweden und Gothen, wie auch ihnen Zugehörigen Landschafften, neue und genau Beschreibung, mit zugefügten Choro- und Topographischen kupffer figuren.” Tomus Primus. Holmiæ, Typis Reg. privilegiatis Burchardinis.

“Första Boken, Om Sverige åkk Götha-
rike igemen. Cap. 1. Om Sweriges åkk Gö-

F 5

tha-

n) sid. 53.

o) Bibl. Hist. af Warmh. I. Del. sid. 65.

tha-rikes Namn åkk belägenhet. Swea nampn förmenar man råttare vara härkommit af dätta Rikes berömlige Instiktare Konung Swen, än af Skogars åkk Ödemarkers kullfällande åkk swedjande. Ty huru kan Swea-land fått enkannerligen nampn därav, att däfs inbyggiare gjenom skogsfällande åkk swedjande gjordt däfs åkermark beqwäm att plöjas, fäss åkk båra säd, mädan intet land i världen, som af Noaks siod födränkt åkk nu åter tårt blifvit war, har på annat fått, ifrån de tiåka skogar, hwarmiad dät öfwerwuxit war, kunnat blifwa rånsat åkk til åker okk betesmark förvänt? Fördånskull dät som på första eller flere hundrade års tid efter Syndafoden skiedde i alla andra utdelte åkk upptagne världenes parter, dät kunde ju ikke uti Swearne åkk dät land de intogo, sälunda enskylt utmårkias, at därat såsom itt färdeles kiånetekn, de borde få sitt nampn åkk niårcke. Hwi må man ikke tykkia likare, att som de närl omliggjande falk åkk land tros fått sitt nampn af deras första uphofsmän, såsom af Nore, Norfk åkk Norige, af Dan, Dansk och Danmarck, af Angul, Ånglisk åkk Ångelman, af Teut, Tysk, Tyskland, åfven få af Swän, Swånsk åkk Sverige. Tyskarna kalla fuller vårt falk åkk land, Schweden, hwilket ord med liudet kåmmer när inn på vårt Góthiska ord sweda eller swedja, men har hos Tyskarne ingen sådan bemärkelse, ty hos dem kallas aldrig sweda eller swedja, Schweden, utan brännen, hwilket åkk åfwen hos åfs heter branna Alt fördånskull kunna af det Swånska

iska ordet swedja, Tyskarne intet kallat Swe-
rige, Schwestern, dåt somblige på latin kallat
Svecia åkk Sveonia, åkk fälket Svecos, Sveo-
nes eller Sviones. Wåra Förfäder hafwa for-
dom allmånt kallat dåtta Konungariket, Swea
wålde, åller Swia wåldi. det är, Swearnes
wålde åller Rike, hwaraf är tagit Swears idier
Swiars nampn, hwilket igenfinnes hos Tac-
tum åkk andra, hwilket åkk mäkta wål öf-
verenskommer måd dåt som te gambla Swåns-
ka dåtta landet kallat, nämbligen Swea Ri-
ke, hwaraf Fälket är kallat blixtit Sweep, dåt
är Swånske, åkk uppSweep de Swånske som
bodt i dån högländare delen af Sverige. Må-
nde fara ganska willse, som mena Sverige wa-
ra få kallat fördånskull, att dåt ifrån många
hundrade år är af twåne Riken sammankåmmit,
de Swears och Góthers. Ty fordom
war Sverige ikke i tu, utan fast flere Riken
sönderdelat, hwilkas Konungar, hvar för sig,
Upsala Konungen såsom dån fornåmbsta åkk
de andras Öfver-konung, med all wördnat
måtte gå tillhanda, åkk måd lydno åkk årlig
skatts årläggiande upwakta. Sådane troskyl-
dige Konungar kallades hos våra Förfäder,
Lyd-kongar åkk Skatt-kongar, hwilka, efter
de åfta förbunde sig tillfamme, att med krig
angripa sin Öfwer-kong, när han mot dåm
tedde någon strånghet, så att de honom ikke
allenast måd hårskiöld beångfligade" - - - - -

Den besynnerliga och ovanliga bokstaf-
vering eller stafning, som är i detta frag-
ment, instämmer hvarken med Lagerlöfs eller
Hermelins skriffått, då den jämföres med de-
ras

ras egenhändiga Manuscripter. Warmholtz uti Biblioth. Hist. I. Del. sid. 66. säger at Nils Hufvudson Dal ^{p)} skulle åfven, efter besällning, arbeta på en Beskrifning öfver Sveciæ-Verket, och at hans instruccion i det ämnet, ännu förvaras i Antiquitets Archivo. Det kan således vara någon anledning at gisfa åfven på honom, såsom författare til Svenska Texten uti nyfsnämnde fragment.

Et annat fragment är på Latin och Svenska, i 2 Columner, och åfven ifrån Burchardiska tryckeriet, men lärer ej fådt något tryckt Titul-blad. Det består af 28 ark in folio, och innehåller 10 samt något på 11:te Capitlet. Genom et tryckfel uti pagineringen på sidan 105 har den följande pagineringen blifvit oriktig, ty numern på sista sidan bör vara 112. De Svenska Titlarne på Capitlen, äro följande: "1. Cap. Om några desse Nordiske Länders gamla namn, som uti de Romerska och Grækiska skrifter finnes vara förmalte; och först om namnet Scandinavia samt Öresund. 2. Cap. Om namnet Baltia, des ursprung och bemärkelse. 3. Cap. Om namnet Basilia. 4. Cap. Om Pytheæ Massiliensis reesa till dessa Nordiska orter, och hans berättelser trowårdigheet; samt om det i gamla tijder namnkunniga landet Thules rätta belägenheit, namns betydelse och ursprung. 5. Cap. Hworeft förmåles orsfakerne, hwarföre de gamle hafwa kalladt detta landet en öö, och somliga

^{p)} Nils Hufvudson Dal var Informator för Kongl. Pägerne.

liga jämväl meent, at det woro fördelt i fleere Öijar. 6. Cap. Om det inländska ordet **Swe-**
rige, samt det Latiniska namnet Svecia. 7.
Cap. Om Swea Rijkes forna och för tijden
warande gräntse-skilnader, samt om defs mär-
keliga widd, och inbyggiares myckenhet. 8.
Cap. Om landets fruchtbarhet och andra för-
moner. 9. Cap. Om Östersjöns namn, ursprung,
förmoner och herrikap. 10. Cap. Huru långe
detta landet hafwer waret bebodt, och om
defs inwånares första inkomst. 11. Cap. inne-
hållande bewijs, at Swea och Gótha rijket
år det älsta Konunga-fäte i heela Europa".

Förmodeligen har Profesfor Lagerlöf va-
rit författare til det, som i detta fragment
är tryckt.

Åter et annat fragment af Beskrifningen
på Latin och Svenska i 2 Columner, består
af allenast 1 ark in folio, och har följande
titul: "Svecia antiqua et hodierna, sive Reg-
norum Sveciæ ac Gothiæ, et Provinciarum,
quæ sub iis sunt comprehensæ, nova atque
accurata Descriptio, adjunctis Choro- atque
Topographicis in ære sculptis Tabulis - - -
Sweriges och Gióthes Konunga rijkers, samt
alle därtill lydande Landskapers nya och noga
Beskrifvelse, med hoosfogade Choro- och To-
pographiska kopparstycken." Holmiæ Typis
Viduæ b. Nic. Wankifwij, Typogr. Regii.

Detta fragment är til ord och meningar
lika lydande med första arket af det nyfs för-
ut nämnde. Det är allenast på tre eller fyra
skallen, som orden åro liket annorlunda, dock

få, at meningen altid blifver densamma. Tituli på första Capitlet, är här: "Om några namn, under hvilka i gamla tijder, desse Nordiske Länder, uti the Grækiske och Romerske skrifter, finnas vara förmålte; och först om Scandinavia samt Öresund." Sjelfva Texten slutas med ordet: "kunnandes".

Anledning är til den tankan at detta fragment är et af de fyra arken, som af Hermelins Beskrifning blefvo tryckte, emedan Leyonmarck uti brefvet til Gref Dahlberg, (se sid. 54) säger om dem, at de innehålla det-samma som Lagerlöf redan uptecknat.

Uti Ösv. Direct. Faggots första Präsidii Tal i K. Wetensk. Acad. om Swenska Landmåteriet, sid. 72 säges at Riksens Ständer sedan anmodat Hr Wilde och Hr v. Stiernman at fullfölja Beskrifningen til Sveciæ-Verket, men at de, i anseende til andra gjöromål, ej ville åtaga sig densamma. Där säges åfven at Archi-Biskop Eric Benzelius, år 1740 varit sinnad at taga sig före detta arbete, men hans tidiga död gjorde at det ej kom til verkläggelse. Hans egenhändiga anteckningar uti detta ämnet, åro ännu til en del i behåll.

At framl. Cancellie-Rådet Berch åfven funlat för en Beskrifning til Sveciæ-Verket, vittna hans egenhändiga annotationer, som finnas uti Antiquitets-Archivo.

Utaf ofvananförde fragmenter af en Historisk Beskrifning till Sveciæ-verket, kan man

man se, at deras författare påbörjat arbetet efter en altför vidsträkt plan. Den instruktion angående denna Beskrifning, som finnes uti Konung CARL XI:s Bref til Profesf. Lagerlöf, (sid. 54) föreskrifver väl många ämnen som skulle afhandlas, men meningen har förmödeligen dock icke varit, at på en kort tid, en till alla delar fullständig Riks-Historia skulle utarbetas. En sådan, jämte Topographiske beskrifningar öfver hvarje ort och antiquitet, som kopparstlyckena föreställa, skulle utgjöra et mycket vidlyftigt verk, och af många års arbete. Det tyckes offörgripeligen, at om Beskrifningen börjats med et kort sammendrag af Sveriges Historia, och sedan blifvit fullföljd af de Topographiska underrättelser, till hvilka Kopparstlyckena gifva anledning, få hade verket med låtthet kunnat bringas till fullbordan, och det åsyftade Patriotiska åndamålet blifvit tillräckeligen vunnit.

Anmärkningar
Om
Utländske Specerier,
Nyttjade i Sverige uti 16 Seklet.
Af
Joh. Dav. Flintenberg,

Folkflagens fortgång i Kultur och deras förändrade lefnadsfått åro ämnen, som tillhörä icke mindre historieskrifvarens forskning, än philosophens. Ty vill man, i kändedomen deraf, icke blott ständna vid en allmän tafla öfver mänskelynnets ombytigheter, utan noggrant följa en Nation, i dess förändring af fäder, smak och tankefått, så måste historiska uppgifter ligga till grund. Men vid dessa undersökningar möta flera svårigheter, än vid någon annan del af historien. Sådane förändringar ske småningom, man blir dem ej genast varse; man gör sig ej alltid inödan att antekna dem. I tillämpningen af visfa enskilda faéta, till hela nationer eller folk-klasser, kuuna äfven misstag lätteligen åga rum. Likväl när man jämförer mer afslagsna tider hvarf

hvarf sins emellan, så märkes dessa ombyten af feder och lefnadsfått, uppkomna genoin nya näringssfång, nya begår och beqvämligheter.

Fästes uppmärksamheten vid det, som tjänar till menniskoflägtets föda och uppehälle, finner man en mångfaldig omväxling, beroende icke mindre af länders olika fruktbarhet, än af menniskosnilletts uppsfinning. Då några klimater öfverflöda af de mest välfärmakande frukter, gisves det andra, som af sig sjelfve ej frambringa många åtbara växter. Då några nationer, till födoämnen, åtnöja sig med naturens alster, nästan aldeles obredda, så använda åter andre, till smakens fornöjande, den flörla möda och omtänka.

Handelns och sjöfartens utvidgande förminkade den skiljaktighet, som härrör af mer eller mindre fruktbara klimater. De nordligare länder hafva derigenom tillågnat sig icke allenaft södra Europas produkter, utan ock från begge Indierne. Det som i Sverige för 3 tiuklar sedan, endast nyttjades vid hovvet och på de fornåmares bord, det har nu blifvit ett behof för allmänheten. Häribland kunna *specierier* räknas.

Under *specierier* innehålls åtskilliga skarpa, välfärmakande och välluktande ämnen, hvilka i södra delen af Europa och Orienten hämtades af örter, rötter, blommor, frukter, frön, bark och safter. Af latinska ordet *species* härstamma Italienarens: *specaria*, det Franska *épice* och medeltidens *espiciae*. Hos os kal-

lades de före och under 16 seklet, *Kryddor*, af nederfachsiska ordet: *Kruud* eller *Kraut*. I företalet till Rimkrönikan läses:

*Thy ther växer så margahanda ådla frucht,
Som fruger hafwa af både smak och lucht
Som är äple, påron och kirsebär.
Ther växer uti the öfvermårkis krydde
Som väl smaka i båkar och i gryte
Som är muscat, negliger och kardemuma.*

Om man icke eftersinnar, huru mycket fördomen för det som heter utländskt, huru mycket de fornämnares exempel, handels-industrie och flutligen vanan kunna verka på hela nationer, skulle man ej lätteligen föreställa sig, att visfa af dessa specerier, med en mer bitter och skarp, än behaglig smak, hafva kunnat antagas såsom läckerheter, ja eftersökas såsom aldeles ouimbårliga. Men utom de anmärkta orsfaker anser jag åfven anledningen till deras införande i Norden torde hafva varit övertygelse om deras medicinska nytta. Ånnu i Konung *Jöban* 3:s tid användes de fläste specerier såsom läkeemedel. Af *Benedictus Olai* åga vi, från detta tidehvarf, en Låkarebok, tryckt 1578, och just för detta år har jag öfverkommit en förteckning på Svenska Hovets Kryddsörråd.

I nyfsnämde Låkarebok anordnas mot hufvudverk, att man *till mat* skulle nyttja stek, tillredd med *kryddor*, åfven bruka *coriander*, inlagd i åttika eller bränvin, samt *saffran* och *musküteblomma*; likaledes kunde man göra en mölsa, med bomul uti, och strö deruti pulver

ver af kryddor såsom: *canel*, *muskåteblomma*, *neglikor*, *paradiskorn*. Till att stärka magen borde man taga *canelbark*, *ingefåra*, *cubeba*, *anis*, *muskåteblomma*, utat hvart flag 2 quintin, och *saffran* 1 quintin, med ett halit pund (Skålpond) rent socker; eller ock skulle desfa kryddor stötas sönder och brukas på maten. För hjernetorka förelkrefs en drick, bestående af halsfannan kanna godt vin, hvaruti skulle fjudas *ingefåra* och *långpeppar*, af hvardera 1 quintin, *galigo* ett gran, *neglikor*, *muskåter* och *cubeba*, af hvardera halfannat quintin. Piller mot hosta tillreddes af *peppar*, *socker*, *lakris*, *muskåteblomma* och *saffran*. Magpulver sammansattes utaf *muskåt* och *neglikor*, af hvarje 2 qv. *muskåteblomma* 3 qv. *galigo*, *culani aromatici* och *canel*, af hvarje 1 qv. *anis* och *fenköl* 1 qv. *coriander* 3 qv. *Sedefår* $\frac{1}{2}$ qv. samt hvitt socker 10 lod. I Pestilens tider skulle *canel*, *ingefåra*, *neglikor*, *cardemumer*, *muskåter* läggas till fisken; då han *kokades*, och vid maten fingo *capris* och *oliver* åtas; ined åttika.

Speceriers bruk vid medicinska tillredningar besyrkes vidare af den bok, som Apotekaren *Simon Berchelt* år 1589 utgaf om Pestilentiens, desf orsaker och botemedel. Deruti förordnas en *Latvergh (electuarium)* af *valnöttekärnor* och *fikon*, som gode åro; 9 flycken; samt *Holörts*, *logerbår*, *minkåteblomma*, *muskåter*, *neglikör*, m. m. tillika med ett *aqua vitae*; med goda kryddor destileradt, hvilket han sager skuile hättre bekomma, än det luktande biånvin, som på gatorne säljes; och hvarvid måns-

ga människor, qvinnor och män, sig få hafva vänt, att de kunna ej lefva det förutan.

Huru för öfright specerier vid matredningen då användes, och till hvilka rätter de nyttiades, derom felas närmare underrättelse. Tyska kockar voro vid Svenska Hofvet antagne och förmödeligen rättade man sig efter Tyska smaken. Hofvets förråd af kryddor kallades *Kryddkammare* och stod under en *Kryddskrifvares* inseende. Lefnadsfättet vid hofvet esterföljdes snart af de fornäinsta och rikaste adelsfamiljer, ty nu hade Biskoparnes kostbara hofhållning upphört, och svenska borgaren hade hvarken förmögenhet eller anseende, at härutinnan täfla. Man klagade redan öfver en tilltagande yppighet. År 1585 yttrar sig gamla Riksdrotsen *Per Brahe q)* "Så går nu fast utöfver thet skedet, först uti den onödiga och onyttiga pragt, som nu *nyligen i Kon. Eriks* tid, och sedan som främmande hit till oss svenska åro inkomne, både med förmyncket kosteligt smycke, dyr klådebonad, herlige, ömnige och ståtelige tillredeler med gästabod, mångahanda kräfelige rätter och dricker, dubie mältider och annat öfversköld, som mera är förstlingen än adlingen. Ty detta rikes art och lägenhet gifver det icke eller med, att det utan rikets fördärf kan hafva något bestånd uti lengden. Och fördenskull uti tid voro nyttigt, att afläggas. Det är intet att tänka, att Guds välsignelse skal vara derhos, med mindre än all ting sker till inåtlighet och Gudsfruktan."

Ibländ

q) Hushålsbok pag. 6.

I bland de åldste handlingar i Kamar-Collegii Archiv, hvartill Herr Kammereraren *Sale-nii* benägenhet lemnat mig tillgång, har jag funnit några råkenskaper öfver Specerier, hvilka, i K. *Gustaf I:s* och K. *Johan III:s* tid, för Svenska Hofvet mot inhåmiska varor blifvit tillbytte, jemte upsfatts på Hofvets konsumtion deraf. De åga väl ej det sammanhang, som fordras till en fullständig Afhandling, och denna brist har genoön en tillfälllig håndelse blifvit ökad; men de visa dock någon del af Svenska Hofvets inre hushållning, de visa förhållandet af de utländska varors värden till de inländska, och af hofvets lefnadsfått kan man sannolikt sluta, huru långt bruket af främmande varor sträckt sig till den öfrige delen af nation. Dessutom då *Dalin r)* förmodar att i K. *Gustafs* tid foga andra specerier voro kända, än peppar, och *Bergius f)* säger sig ej veta, huru mycket socker den tiden i Sverige var gångse, har jag ansett detta ämne mindre utredt, och fördristar derföre, att till K. Akademien framgifva några få fragmentariska upplysningar.

I. Specerier, nyttjade i K. Gustaf I:s hof 1540.

Topsfucker.

Öftright sedan förra året — 9 Top. *Melis* vägde 82 pund $6\frac{1}{2}$ lod.
Inköpt af *Peter Mees* 19 T. *Melis* v. 166. p. 15. l.
— af *Jacob Sale* 2 T. d:o v. 10 p. 5. l.

— af

v) Sv. R. Hist. III. Del. I. p. 513.

f) Tal om Läckerheter I. p. 71.

- af Skeppar *Davil* 6 T. d:o v. 50 p. 10 l.
 — af hustr. *Margr. Cluff Persons*, 1 T. d:o v. 11 p.
 — af *Henrit Hogenberg* 4 T. *Carnarie* v. 37 p. 15 l.
 — af Skeppar *Dirick* 1 T. *Thomas* v. 22 $\frac{1}{2}$ p. 10 l.
 — Summa inwert och inköpt 44 T. 390 p. 13 $\frac{1}{2}$ l.
 Utgifvit: *Vår n. Fr* i egen person 2 T. M. v. 7 p. 8 l.
 — *Clemit Kock* till årets förtäring och vår nåd.
Frus kyrkelags högtid:
Carnari 2 T. v. 19 p. 24 l.
Melis 17 T. v. 149 $\frac{1}{2}$ p. 5 l.
 — *Gert Kock* till de *Lyländske Såndebuden*:
Carnari 1 T. v. 7 $\frac{1}{2}$ p.
 — *Jacob Kock* till de *unge herrars* daglige Kök:
Carnari 1 T. v. 10 p. 7 l.
Melis 4 T. v. 36 p. 8 l.
 — *Barbro kokerfka*: *Melis* 3 T. v. 24 p. 24 l.
 — *Claes Kock* til de *unge herrars* behof på tå-
get om vintern. M. 1 T. v. 9 $\frac{1}{2}$ p. 12 l.
 — *Gert Kock* till *herreköket*. M. 1 T. v. 8 p. 6 l.
 — Till *Svartsjö* för de *unge herrars* behof
M. 1 T. v. 10 $\frac{1}{2}$ p.
 — Till de *Danske Såndebuden* på *Svartsjö*:
M. 1 T. v. 6 $\frac{1}{2}$ p. 10 l.
 — Till *Cantzlerens*, *Sten Ericsons*, *Abram Eric-
sons*, *Peder Bragdes* och *Tore Persons* m. f.
behof, som *Jörgen Kock* i borgare köket ana-
made M. 1 $\frac{1}{2}$ T. v. 11 p. 13 $\frac{1}{2}$ l.
 — Ut i *Fateburs* *stugan* till *Cantzlerens* behof
dagliga på *bordet* M. 1 $\frac{1}{2}$ T. v. 15 $\frac{1}{2}$ p.
 — Såndes till *Svartfjö* med *Jacob Brödsven*:
M. 2 T. v. 17 p. 8 lod.
 — d:o till de *unge herrars* behof M. 1 T. v. 10 p.
 — Till *Svartfjö* efter *marshalkens* skrifvelse
1 T. v. 10 pd. 15 l.
Chris.

— Christoffer vintappare att temperera vin:

M. i T. $6\frac{1}{2}$ p. 12 l.

— Meſter Hans Apothekare till 28 k:or Clareth:

Tomes 3 T. v. 28 p.

Summa utgifvit hela året 44 T. v. 390 p. $13\frac{1}{2}$ l.

Rufin.

Öfritt från förra året 2 korgar våg. 168 pund.

Inköpt af de fransyſke köpmän 4 k. v. 336 p.

— af Gert Norman - - 3 k. v. 252 p.

— af Peter Bom - - 2 k. v. 168 p.

— at Hans Skräddare, borgare i Stockholm
t k. v. 84 p.

Lefvererat af Ernest Jöganson, fogde på Calmar-Slott - - - t k. v. 84 p.

Summa Invent. inköpt och lefr. 13 k. v. 1098 p.

Utgifvit: Vår nåd. Fru i egen person 24 p.

— Clemit Kock - - - 7 k. v. 588 p.

— Claws Kock på tågit om vintern 1 k. v. 84 p.

— Jakob kock - - - - 18 p.

— Barbro kokerska - - - - 16 p.

— Gert kock till Lifländſke Sändeb. - 12 p.

— Till Svartſjö efter Albrecht Zulzendranchs
ſkrifvelse - - - - 10 p.

— Till unge herrarnes behof på Svartſjö 9 p.

— Jörgen kock i borgare köket - 29 p.

— Utſpisat till Pappegojor - - 28 p.

Summa utgifvit hela året 9 korgar v. 818 pund.

Behållning till följande året 4 korgar v. 274 pund.

Corinther.

Inköpt detta år - - - - 22 pund.

Utgift. Till unge herrens behof 2 p.

— Clemit kock till v. n. Frus kyrkegång 14 p.

Swesker.

Sedan förra året	-	-	-	370½ p.
Utgift. <i>Cemith kock</i>	-	-	-	104 p.
— <i>Claws kock på tågit</i>	-	-	-	20 p.
— <i>Jacob kock till de unge herrar</i>	-	-	-	50 p.
— <i>Taubenhiem till de unge herrar på Svartfjöd</i>	18			p.
— <i>Barbro kokerjka</i>	-	-	-	6 p.
— <i>Gert kock till Liffind. Sändebud</i>	-	-	-	8 p.
— <i>Vår näd. Frus pigor till Lekedom</i>	-	-	-	2
Summa utgifvit hela året	-	-	-	208 p.
Behållning till nästa år	-	-	-	102½ p.

Fikon.

Inköppta detta år af *Hans Smill* 2 korg. v. 80 pund.
Utgifvit allt i herre köket och till v. n. *Frus Kyrkegång.*

Mandell.

Sedan förra året och nu inköpt	285	pund.
Utgifvit: <i>V.n. Fru i egen perf. att bortskänka</i>	20	p.
— <i>C.K. i herre köket och v. n. Frus kyrkeg.</i>	147	
— <i>Gert kock till Liff. Sändeb.</i>	-	9
— <i>Jacob k. och Claws k. till de unge herrars dagliga kök</i>	-	22 p.
— Till de unge herrars behof på Svartfjöd	6	p.
— <i>Föringen kock till hela årets förtåring i borgare köket</i>	-	24 p.
— Till <i>Papegojorna</i> , som <i>Fateburs hustrun</i> hade i antvardan	-	21 p.
— Till en <i>Papeg</i> uti <i>Kong. Maj:t Magh.</i>	2	p.
Summa utgifvit hela året	-	251 p.
Behållning till det följande	-	34 p.

Saffran.

Sedan förra året och nu inköpt	14 p.	15½ l.
Utgif-		

Utgifvit:	<i>Cl. k.</i> till årets förtåring och vår n. <i>Frus kyrkegångs högtid</i>	-	$4\frac{1}{2}$ p.
—	<i>Barbro k.</i> till v. n. <i>Fru</i> och de unge herrars dagliga kök	-	26 l.
—	<i>Jacob kock</i> till de unge herrars dagliga kök	24	l.
—	<i>Claws kock</i> till de unge herrars kök på det tug. som skedde om vintern	-	20 l.
—	<i>Urban kock</i> uti herreköket till årets förtåring	-	1 p.
—	<i>Gert kock</i> till <i>Lifländske Såndebud</i> och årets förtåring i herreköket	-	1 p.
—	Med de <i>Danske Såndebud</i> till <i>Svartfjö</i> uti deras affärdande, som <i>Henric Clawson</i> och <i>Jacob brödswen</i> anamade	-	12 l.
—	<i>Jörgen borgarekock</i> till hela årets förtåring som skedde för <i>Cantzleren</i> , <i>Sten Erieson</i> , <i>Abraham Ericson</i> , <i>Peder Bragde</i> , <i>Ture Person</i>	-	12 l.
—	Till unge herrars kök i <i>Svartfjö</i>	4	l.
—	<i>Christoffer Vintappare</i> att temperera vin	5	l.
—	<i>Jörgen Balling</i> att färga tråd till den brand- gula åreklädningen	-	5 l.
—	<i>Apothekaren</i> , till 28 k:or clareth, som han lecht	-	$3\frac{1}{2}$ l.
—	Till v. n. <i>Frus behof</i> , som <i>Claws Henric- son</i> anammade	-	3 l.
Summa hela årets förtåring		10 p.	$2\frac{1}{2}$ l.
Behållning till följande året		4 p.	13 l.

Peper.

Sedan förra året, och nu inköpt 55 pund. 23 lod.
Utgifvit: *Cl. k.* till *Herreköket* och v. n. *Frus*

<i>kyrkogångs högtid</i>	-	-	22 p.
—	<i>Barbro kokerjska</i>	-	$1\frac{1}{2}$ p.
—	<i>Jacob kock</i>	-	2 p.
		— <i>Claws</i>	

—	<i>Claws kock</i>	-	-	1 pund.
—	<i>Gert kock</i> till de <i>Lifl. Sändeb.</i> samt her <i>Knut Andersson</i> och <i>Mäster Jörgen</i> när de hådandrogo	-	-	4 p.
—	<i>Urban kock</i> i <i>Herreköket</i>	-	-	7 p.
—	<i>Jörgen kock</i> till <i>Cantzlerens m. m.</i> dagli- ga förtåring i <i>Borgareköket</i>	1 p.	4 l.	
—	Till de <i>Danske Sändebud</i>	1 p.	24 l.	
—	<i>V. n. Fru</i> anunat i egen person, som hennes nåde bortfinkte	-	3 lod,	
Summa utgifvit hela året		40 p.	15 l.	
Behållning		15 p.	8 l.	

Peparkumina.

Inköp	denna år	1 Tunna	vägde	116 pund.
Utgifvit:	i herreköket vid kyrkogångå.	30 p.		
—	<i>Jacob k.</i> till unge herrars kök.	14 p.		
—	<i>Gert k.</i> till <i>Lifl. Sändebud</i>	12 p.		
Summa	utgifvit	-	-	56 p.
Behållning	-	-	-	60 p.

Ingefere.

Inköp	-	-	-	47 p. 3 lod.
Gamle mester <i>Hans</i> apothekare lefvererade. som <i>Johan Mekell</i> , v. n. Herres egen Apo- thekare sånde från nye lössa	-	-	3 l.	
Utgifvit:	<i>Cl. k.</i> i herreköket	-	20½ p.	
—	<i>Urban</i> till herreköket	-	4 p.	
—	<i>Barbro kokerka</i>	-	1½ p.	
—	<i>Jac. k.</i> och <i>Clas k.</i> till de unge herrar	7½ p.		
—	<i>Jörgen k.</i> till <i>Cantzleris m. f.</i> behof	½ p.		
—	Till de <i>Danske Sändeb.</i>	-	½ p.	
—	När de <i>Lifl. Sändeb.</i> drogo af landet	3½ p.	3 l.	
—	Till Kongl. Maj:ts häftsalfa	-	1 p. 3 l.	
—	<i>Fateburs hustru</i> till <i>Lekedomar</i>	-	4 lod.	
				— V.

— V. n. <i>Fru skänkte Fru Ibba</i>	-	-	$\frac{1}{2}$ p.
— G. Mest. <i>Hans Ap.</i> att leckia 28 k. <i>Clareth</i>			14 l.
Summa utgifvit	-	-	40 p. 8 l.
Behållning	-	-	6 p. 28 l.

Neglicker.

Sedan förra året och nu inköpt	16 p.	4 l.
Utgifvit: Clem. kock	11 p.	$1\frac{1}{2}$ l.
— <i>Barbro</i> kokerska, <i>Jacob</i> kock, och <i>Claws</i> kock till <i>unge herrarnes dagl.</i> kök	2 p.	24 l.
— <i>Christoffer</i> vintappare att temperera vin		2 l.
Summa utgifvit	-	13 p. $27\frac{1}{2}$ l.

Muskater.

Sedan förra året	-	$1\frac{1}{2}$ p.	13 l.
Af g. m. <i>Hans Ap.</i> som <i>I. M.</i> fånde fr. <i>nyelödese</i>		2	1.
Utgifvit: Till <i>unge herrars behof</i>		2	1.
— <i>Gustaf Johansson</i> till <i>Lekedomar</i>	-	2	1.
Summa utgifvit hela året	-	-	4 l.
Behållning	-	-	$1\frac{1}{2}$ p. 11 l.

Muskate blommer.

Sedan förra året	-	-	6 p. 27 l.
Af Mester <i>Hans m. m.</i>	-	-	2 l.
Utgifvit: <i>Clemith</i> k. i <i>herreköket</i>		3 p.	
— <i>Urban</i> k. åsven till <i>herreköket</i>	-	16	1.
— <i>Barbro</i> k. till v. n. <i>Frus</i> och de <i>unge herr.</i> kök	8	1.	
— <i>Claws</i> k. till <i>unge herrars behof</i>	1	p.	
— Till <i>K. M.</i> behof anaimade <i>Jacob Hess</i>		5	1.
— <i>V. n. Fru skänkte Fru Ibba</i>	-	7	1.
— <i>Gustaf Johanson</i> till <i>Lekedom</i>	-	3	1.
— <i>Fateburs</i> hustrun <i>Elin</i> till <i>lekedomar</i>	2	1.	
Summa utgifvit hela året	-	5	p. 9 l.

Canelebark.

Sedan förra året	-	-	7 p. 8 l.
In-			

Inköpt	-	-	-	15 p. 29 l.
Af Mester Hans m. m.	-	-	-	2 l.
Utgifvit: <i>Clemith k. och Urb. k.</i> till årets för-				
tåring och V. n. <i>Frus kyrkegång</i>	8 p.			
— Gert kock till herreköket		$\frac{1}{2}$	p.	
— Barbro kokerska	-	-	-	18 l.
— Jacob kock	-	-	-	24 l.
— Claws kock	-	-	-	1 $\frac{1}{2}$ p.
— Gert kock till <i>Lifländ. Såndebud</i>		$\frac{1}{2}$	p.	
— Till <i>Svartsjö</i> gård när vår herre var där. efter hans nådes skrifvelse	-	-	-	16 l.
— Vår n. <i>Fru bortskänkt</i>	-	-	-	14 $\frac{1}{2}$ l.
— Mest. <i>Hans Ap.</i> till <i>Claret</i>	-	-	-	8 l.
— Till 9 par <i>kuiffkäft</i> , som till v. n. <i>Fru</i> och de unge herrskap mester <i>Henric knif-</i> <i>smed</i> i Stockholm förarbetat	2 p.	27 $\frac{1}{2}$	l.	
— <i>Cristoffer vintappare</i> att temp. vin				3 l.
Summa utgifvit hela året		16 p.	15 l.	
Behållning	-	-	6 p.	4 l.

Galigo.

Sedan förra året, inköpt och lefver.	7 p.	2 l.
Utgifvit: <i>Vår n. Fru bortskänkt</i>	$\frac{1}{2}$	p.
— <i>Cristoffer vintappare</i>	-	5 $\frac{1}{2}$ l.
— Mester <i>Hans</i> till <i>Claret</i>	-	14 l.
Summa utgifvit	-	1 p. 3 $\frac{1}{2}$ l.
Behållning	-	5 p. 30 $\frac{1}{2}$ l.

Paradiskorn.

Sedan förra året, inköpt och lefver.	29 $\frac{1}{2}$ p.	7 $\frac{1}{2}$ l.
Utgifvit: <i>Clemith kock</i>	-	23 p.
— <i>Barbro kokerska</i>	-	- 7 l.
— Till <i>Lifländske Såndebud</i>		4 p.
— Mest. <i>Hans</i> till <i>Claret</i>	-	14 l.
Summa utgifvit	-	27 p. 21 l.

Husz.

Huszbладt.

Sedan förra året	-	2 p. 4 l.
Utgifvit till det <i>unge herfkaps</i> behof, som <i>Barbro kokerska kokade</i>	-	16 l.
Behållning	- -	1½ p. 4 l.

Aranee blommor.

Sedan förra året	2 Fat	vogo 8 pund.
Af Mester Hans	- 1 Fat	v. 4 p.
Behållning	altsammans.	

Lagerber.

Sedan förra året	-	20 p. 27 l.
Utgifvit: <i>Vår n. Fru i egen person</i> anamade		8 l.
— <i>Matts kellarfven till öil</i>	-	1 p.

Behållning	- -	19 p. 19 l.
------------	-----	-------------

Sedefere.

Inköp	- - -	2 p. 10½ l.
Utgift. <i>V.n. Fru</i> anam. i egen pers. och <i>bortfk.</i>		12½ l.
Behållning	- - -	1 p. 30 l.

Kubeba.

Inköp	- - - -	19 lod.
Utgifvit: <i>Vår nådige Fru</i> <i>skänkt</i>	-	7 lod.

Alun.

Sedan förra året och inköpt		325 p. 8 l.
Utgifvit: <i>Siliacus remsnidar</i> , att <i>menthe</i> hudar		39 p. 8 l.

— <i>Valentin Smith</i> att leka <i>hestar</i>		1½ p.
— <i>Fateburshustr.</i> på <i>Gripsh.</i> at <i>bela garn</i>	½ p.	
Behållning	-	1 Tunna v. 284 pund.

Tragea rubea.

Sedan förra året	- -	3 p. 3 l.
Behållning	altsammans.	

Oliver.

Oliver.

Inköp - - - 4 Stop. våg. 22 p.
Utgifvit i herreköket och v. n. Frus kyrkegång.

Capres.

Sedan förra året - - - $7\frac{1}{2}$ p. 8 l.
Behållning altfammans.

Rissz.

Sedan förra året	-	-	353 p.
Utgifvit: Clemith kock	-	-	110 p.
— Barbro kokerska	-	-	7 p.
— Jacob k. till unge herrars dagl. kök	-	-	32 p.
— Claws k. på tågit om vint. med unge herr:	-	-	10 p.
— Jörgen k. i borgare köket	-	-	13 p.
— Till unge herrens behof i Svartfjö	-	-	8 p.
Summa utgifvit	-	-	180 p.
Behållning	-	-	173 p.

Suckat.

Lefvererat af Mest. Hans Ap. från lödessa 5 p.
Behållning altfamnians.

Syltat Ingefåre.

Lefvererat af Mest. Hans Apoth. $6\frac{1}{2}$ p. 8 l.
Behållning altfamnians.

Confett.

Inköp af Peter Mees	-	-	9 p.
— af Konster Jöns	-	-	12 p.
— af Joesth van hade	-	-	16 p.
Summa inköpt	-	-	37 p.
Utgifvit: Till Kgl. Maj:t och vår nådige Fru, som Albrecht Sülizendranck anamade	17 p.		
— Till Riksens Råd, fruer och jomfruer och till borgerfkor vid Iulehögtiden	14 p.		
— Cle-			

— Clemit k. till retter uti v. n.	<i>Fru</i>	kyrke-	
gång om Juletid	-	-	6 p.
Summa utgifvit	-	-	37 p.

2. *Speceriers pris och förhållande till Svenska Varor i K. Gustaf I:s tid.*

År 1546.

Måns Måenfjäll hade detta år Kongl. Maj:s Varor uti besättning, det vill säga, att han i sin vård emot tog alla de Varor, som för Konungens och Kionans räkning, i utskylder uppbueros, jemte afkastningar af Konungens flott och gårdar. Dessa varor blefvo af honom dels för penningar föryttrade, dels efter ånordning aflemnade i utbyte mot främmande varor, och åven till aflösningar. Handeln drefs denne tid på annat sätt än nu. Man behöfde ganska lixt penningar, och aldeles icke växlar, utan Utländske Köpmän åtnöjde sig med Svenske produkter i betalning. Åmbetsmän och Krigsfolk erhölllo åfvenledes i lön Svenske och Utländske varor.

Utaf Petter Meesz köptes och lefvererades till Lasse Kryddskrifvare.

Socker karnarii 43 skål. 14 lott. à 6 öra pundet.

Socker Melis 12 skål. 24 lott. à 6 öra pundet.

Chanell 4 skål. à 7 mkr. pundet.

Ingeffäre 8 skål. à 2 mkr. pd.

Mandell 6 skål. à 4 öra pd.

Af densamme, hvilket Berendt Wanntmakare undfick:

Galläppel 49 $\frac{1}{2}$ skål. à 6 öra pund.

Alun 28 $\frac{3}{4}$ skål. à 4 öra pund.

Vinsten 19 $\frac{3}{4}$ skål. à 4 öra pd.

Des-

Desse och en hop andre varor betaltes med Osmundsjern och Smör. Osmundsjernet beräknadt till 90 mkr. lesten. i Tun. Smör till 32 mkr.

På ny räkning lemnade P. M. hvarvid tredje penningen afflogs, efter K. Maj:s *Mandat*.

Saffran 8 pund à 11 mkr. 2 ör. 16 pgr.

Ingefåra 16 pund à 2 mkr.

Chanell 10 pund à 4 mkr. 5 ör. 8 pgr.

Neglickor 6 pund à 4 mkr. 5 ör. 8 pgr.

Sucker kanarii 29½ # à 5 ör. 8 pgr. pundet.

Sucker Melis 17 # 31 lott för 11 mkr. 1 ör. 19½ pg.

Sucker Tomis 70 # 28 l. för 35 mkr. 3½ ör.

Rusin i Korg för 8 mkr.

Chorinter eller små Rusin $\frac{1}{2}$ otting, der uti
var 18 skål. för 9 mkr.

Swesker 80 skål. à 1½ öre.

Pepar komin 39½ # à 2 öre 16 pgr. pundet.

Förenämde betaltes ock med Osmundsjern och Smör: lesten af det förra beräknades till 62 mkr. i Tunna Smör till 22 mkr.

Fateburs hustrun *Ingrid* erhöll:

Brixilie 33 skål. à 2½ öre.

Kongl. Maj:t anamade i egen person på *Calmar*-
re Slott af Olof Andersson.

Säcker 23 skål. à 5 öra.

Papper i Ris för 3 mkr.

Detta betaltes med Osmundsjern efter 60 mkr.
lesten. Af *Wilhelm Möller*.

Szimet Saffran i skål. för $\frac{1}{2}$ Tunna Smör.

Af *Hans Slottick* från *Dantziche*.

Swedsker 147 skål. à 2 öre, som betaltes med
smör à 21 mkr. 8 öre Tunnan.

Af

Af Olaf Olson, Gunnar Olson, Staffan Säfs.

Sucker thomis 17 #. 27 lott. pundet 4 öra. Betaltes med smör. 21 mkr. 8 ört. för Tunnan.

Sucker Carnari 19 skål. 4 l. pd. 6 öra betaltes med 10 #. 17 mkr. Smör.

Sucker karnari 18 skål. 28 l. pd. 7 ör.

Sucker thomis 21 skål. 12 l. pd. 4 ör. Betaltes med Smör, T. 22 mkr.

Till Dantzig utskeppades smör och Lax, för hvilket köptes:

Sucker karnari 18 Topp. vogo 3 stenar 8 stål.

Sucker thomis 2 $\frac{1}{2}$ steen. 2 #.

Af Hans Slottick:

Sucker karnari 9 #. 22 l. pd. 6 ör.

Loduike sucker 4 $\frac{1}{2}$ #. pd. 6 ör.

Sucker thomis 25 #. 12 l. pd. 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Cannell confect 1 #. för 12 ör.

Morso confect 1 #. för 12 ör.

Annis confect 2 #. för 2 mkr.

Fånnekål confett 2 #. för 2 mkr.

Ingefér confect 1 #. för 1 mk.

Cannel 4 #. pd. à 4 mkr.

Oliver 5 kannor för 5 mkr.

Limonier 3 $\frac{1}{2}$ hundr. hundradet för 1 $\frac{1}{2}$ mk.

Capris 42 pund à 2 $\frac{1}{2}$ ör.

Corinter 38 pund à 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Spise komin 20 pund à 2 $\frac{1}{2}$ ör.

Lisjebonis olja 39 pund à 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Fikon 1 korg för 4 mkr.

Värdet af sistnämnde kryddvaror utgjorde 122 mkr. 6 öre 22 pgr. för hvilka H. S. erhöll gottan (*guten*) Talg 7 T:or som vägde 5 skepp. 15 #. och beräknades skepp-pundet till 21 mkr. 8 ört.

Af Brynolph Skreddare.

Mandell 30 skålbg. à 2 öre, som jemte andre varor betaltes med Torra Oxhudar; Decker till 20 mkr.

För reda penningar inkóptes af Hans Skomakare, Päfvel knäplock, Matts Staffanson, Tuonais Benctson:

Lådicke Säcker 6 skälbg. à 6 öra.

Säcker karnari 11 Toppars v. 10 $\frac{1}{4}$ skälbg. 23 l. à 7 ör.

Rusin 2 korgar för 16 mkr.

Mandell 20 skålbg. à 3 öra.

1 5 4 7.

Inkóptes af Hans Slottig från Danzig, hvilket Henric Skrifvare, efter v. n. F. besefning anmade:

Sucker Carnari 85 tt. 28 l. à 6 $\frac{1}{2}$ ör.

Sucker Thomis 85 tt. 24 l. à 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Oliver 22 stop. s. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Lemonier 4 hundr. b. à 14 ör.

Caneell 7 pund. 14 l. p. à 5 mkr.

Neglickor 2 tt. för 10 mkr.

Engreffera 2 tt. 30 l. p. à 14 ör.

Muskåtelbeer 13 tt. p. à 12 ör.

Suckåthen 16 $\frac{1}{2}$ pd. à 10 ör.

Mandell confet 2 tt. 13 l. à 7 ör.

Caneell confet 1 tt. 1 l. à 12 ör.

Fennekål confet 3 tt. 19 l. à 7 ör.

Aniss confet 5 tt. 9 l. à 7 ör.

Stor coriander confet 3 tt. 3 l. à 7 ör.

Klen koriander confet 9 pund à 7 ör.

Sucker kandi 1 tt. för 7 ör.

Förenande, som geck till en summa af 244 mkr.

mkr. betaltes med 1 Lest. 1 $\frac{1}{2}$. mkr. Smör,
Tunnan beräknad till $21\frac{1}{2}$ mkr.

Till vår n. Frus behof mot tog *Nils Person*:

Ingefera 10 $\frac{1}{2}$. à 2 mkr. betaltes med Smör,
till 22 mkr. Tunnan.

Åfven köptes:

Mandell 20 skålps, à 3 ór. gjorde $7\frac{1}{2}$ mkr.
hvarföre lemnades $1\frac{1}{2}$ fat Osmundsjern.

1 5 5 i.

Henric Skreddare inköpte:

Walnötter 3 Tun. för 1 Fat 4 $\frac{1}{2}$. Osmundsjern.

1 Tun. = 8 $\frac{1}{2}$. jern = 4 mkr.

Pomerantier 146 st. för 4 $\frac{1}{2}$. 3 mkr. Smör.

1 Pomer. = $\frac{1}{2}$ mkr. Smör = $\frac{1}{2}$ óre.

Mandell 200 pd. för $15\frac{1}{2}$ Oxehudar.

1 pd. Mand. = $2\frac{1}{2}$ óre. 1 Oxeh. = 4 mkr.

Rufin 1 korg för 6 $\frac{1}{2}$. Smör = 13 mkr. 1 ór.

Sucker kanari 310 p. 13 l. för 6 deck. $7\frac{1}{2}$ Oxehud.

1 pd. Socker = 7 óre. 1 Oxeh. = 4 mkr.

d:o d:o 38 pd. 30 l. för 4 fat $12\frac{1}{2}$ mkr. Osm.

1 pd. Socker = 2 $\frac{1}{2}$. 1 m. jern = 1 mkr. p.

Sucker Carnat 2 åttingar för $1\frac{1}{2}$ dech. Oxhud.

åttingen = $7\frac{1}{2}$ oxehud. = 30 mkr.

Sucker Melis 15 pd. för 19 $\frac{1}{2}$. osm. j. 1 p. = 4 ór. 19 p.

d:o d:o 100 pd. för 5 fat osm. j. 1 p. = $\frac{1}{2}$ mkr.

Coriander confett 5 p. 20 l. för $1\frac{7}{2}\frac{1}{3}$ oxeh. p. = 6 ór.

Annis confett $4\frac{1}{2}$ p. för $2\frac{7}{2}$ Oxeh. 1 P. = 6 óre.

Neglicker confett 3 p. 4 l. för $2\frac{1}{2}\frac{1}{3}$ oxeh. 1 p. = $3\frac{1}{2}$ mkr.

Kobeba confett 4 p. 4 l. för $4\frac{1}{2}$ Oxeh. 1 p. = 4 m.

Ingefers confett 3 p. 12 l. för $2\frac{7}{4}$ Oxeh.

1 p. = $\frac{1}{2}$ Oxeh. = $2\frac{1}{2}$ mkr.

Cannel confett 3 p. 4 l. för $3\frac{1}{2}$ Oxeh. p. = 4 mkr.

Mandell confett 4 p. 8 l. för $8\frac{5}{2}$ oxeh. p. = 5 ór.

Cardemuna conf. 3 p. 6 l. för 3 $\frac{3}{4}$ oxeh. p. = 4 mk.
Muskåteblomma conf. 2 p. för 2 $\frac{1}{4}$ oxh. p. = 4 $\frac{1}{2}$ mkr.
Muskate confecti 1 $\frac{1}{2}$ p. för 1 $\frac{1}{2}$ oxch. p. = 4 mkr.
Brun Marcella conf. 2 $\frac{1}{2}$ p. 5 l. för 1 $\frac{17}{4}$ ox. p. = 3 mkr.
Gull Marc. conf. 2 p. för 1 $\frac{1}{2}$ oxh. p. = $\frac{3}{4}$ oxh. = 3 m.
Hvitt Marc. conf. 4 p. för 3 oxeh. d:o d:o d:o.
Saffran 11 pd. för 6 deck. 6 oxeh.

Pundet = 6 oxeh. = 24 mkr.

Canelbark 8 pd. för 12 Oxeh.

Pundet = 1 $\frac{1}{2}$ oxeh. = 6 mkr.

Muskåter 10 pd. för 15 oxeh.

Pundet = 1 $\frac{1}{2}$ oxeh. = 6 mkr.

Negliker 10 pd. för 15 Oxhud.

Pundet = 1 $\frac{1}{2}$ Oxhud. = 6 mkr.

Sådeffår 4 pd. för 7 Oxh.

Pund. = 1 $\frac{3}{4}$ Oxh. = 7 mkr.

Galligo 2 pd. för 3 Oxhud.

Pund. = 1 $\frac{1}{2}$ Oxh. = 6 mkr.

Calamus 8 pd. för 1 $\frac{1}{4}$ Oxh.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = 2 mkr.

Ingefår 12 pd. för 7 $\frac{1}{2}$ Oxh.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = 2 $\frac{1}{2}$ mkr.

Pepear 10 pd. för 5 Oxhud.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = 2 mkr.

Hollört 2 pd. för $\frac{1}{4}$ Oxhud.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = $\frac{1}{2}$ mkr.

Lagerbår 4 pd. för $\frac{1}{2}$ Oxhud.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = 1 ór.

Capris 18 $4\frac{1}{2}$ pd. för 2 skepp. 6 $\frac{1}{2}$ m. torra Gedd.

Pund. = 5 mkr. geddor = 2 órc.

Svejkor 40 pd. för 1 $\frac{7}{8}$ Oxh. Pd. = 1 $\frac{1}{2}$ óre.

d:o 99 pd. för 18 $\frac{1}{2}$ 6 mkr. Geddor.

Pund. = 3 $\frac{3}{4}$ mkr. gedd. = 1 $\frac{1}{2}$ ór.

d:o 100 pd. för 1 Fatt. 17 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$. Osmundj.

Pund. = 7 $\frac{1}{2}$ mkr. osm. = 1 $\frac{1}{2}$ ór.

Olif-

Olivuer 6 kann. för 2 #. 11 mkr. Smör.

kann. = $8\frac{1}{2}$ mkr. Smör = 7 ör. 10 p.
d:o 13 kann. för $3\frac{1}{4}$ Oxeh.

kann. = $\frac{1}{4}$ Oxeh. = 1 mkr.

Lemoner 600 för 4 #. 13 mkr. Smör.

Etthundr. = $15\frac{1}{2}$ mk. Smör = 13 ör. $13\frac{1}{2}$ p.
d:o 1800 för 9 Oxhud.

Etthundr. = $\frac{1}{2}$ Oxeh. = 2 mkr.

Korinter 94 pd. för $11\frac{3}{4}$ Oxhud.

Pundet = $\frac{1}{2}$ Oxh. = $\frac{1}{2}$ mkr.

d:o 59 $\frac{1}{2}$ pd. för 29 #. 15 mkr. Gedder.

Pund. = $\frac{1}{2}$ #. Gedder = $\frac{1}{2}$ mkr.

d:o 18 pd. för 3 #. 12 mkr. Smör.

Pund. = 4 mkr. Smör = $3\frac{1}{2}$ ör.

Oja 6 $\frac{1}{2}$ lodt för 5 #. 19 mkr. Smör.

Lodet = 18 mkr. Smör = 15 ör. 18 p.

Kryddfrö för 3 #. 2 mkr. Smör och 2 #. Vax.

1 #. Smör = $17\frac{1}{2}$ ör. 1 #. Vax = $6\frac{1}{2}$ mkr.

Af förenämde Specerier emottogs Oljan af
Vår nådige Herre, 146 Pomerantier och 3
T:or Valnötter af *Vår nåd. Fru*; 1 pd.
Saffran af *Anders Målare*, kryddfrö af *Olof
Larsson* på Stockholms Slott och *Benkt
Kryddgårdsmestare* på Malmen; samt det öf-
riga af *Jacob Kryddskrifvare*.

1 5 5 7.

Af *Anders Ernest*, Tysk Köpsvenn, tillhandla-
des och blef af vår Nådige Fru emottagit:

Syltad Ingefär med Sucker canari 2 fat à 5 mkr.
Betaltes med smör, Tunnan för 40 mkr.

Af densamma emottog *Bertil Ericson* till Hert.
Johans behof:

Syltat

Syltat Ingefåra i fat för 5 mkr. som betaltes med *Nöte Talg*. Den klara *Talg*en kostade 48 mkr. Skeppundet, *Sylte* och *Sura Talgen* 38 mkr.

Till *Jacob Sellenryck*, lemnades:

Caneel 2 $\frac{1}{4}$ pd. à 6 mkr.

Mandell 10 pd. à 5 mkr.

Lymoner 3 halffat. hf. à 12 ör.

Corinther 8 p. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Af denna emottog v. N. Herres Hert. Eriks Kryddskrifvare:

Saffran 1 pd. för 24 mkr.

Corinther 1 pd. för $\frac{1}{2}$ mkr.

Blå Rusin 20 pd. à 3 ör.

Likaledes låt v. n. H. Hert. Johan anamma:

Corinther 8 p. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Ingefär 4 pd. à 4 mkr.

Mandell 4 pd. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Caneel 3 pd. à 6 mkr.

Finshatter 1 pd. för 6 mkr.

Muskateblommer 1 pd. för 16 mkr.

Rijst 6 pd. à 2 öre.

Blå Rusin 20 pd. à 3 öre.

Till *Riddzernes* behof upphar *Simon Nielson*:

Saffran 11 lod à 5 ör.

Caneel 8 lod à $1\frac{1}{2}$ ör.

Ingefär 1 pd. för 3 mkr.

Sucker Carnari 8 pd. à 6 ör.

Betaltes allt med Osmundsjern, Lesten till 126 och 120 mkr.

Hans Vilsgaard, Tysk Köpsvenn, levererade till *Hinrich Skrediere*:

Sucker Carnari 225 pd. 21 lod. P:dec à 1 mkr.
d:o

Sucker Carnari 444 pd. 10 lod. à 8½ ör.
d:o d:o 9 pd. 5 lod. à 7 ör.

Gårdt Skreddare lemnade till *Jören Matson Stalmejstare*:

Bomolja 2 pd. à 4 öre.
Tärpentin 2 pd. à 4 öre.
Lynnolja 1 pd. för 4 öre.
Alun 1 pd. för 1 mkr.
Lagerolja 4 pd. à 10 öre.
Long peper 8 lod à 3 öre.
Spaniskgrönutt 1 pd. för 2 mkr.
Lagerbår 1 pd. för 1½ öre.
Treåkelse 1 Tunna för 5 öre.

Till *Christoffer Beridare*:

Alun 3 pd. för 1 mkr.
Spaniskgrönutt 1 pd. för 2 mkr.
Lagerolja 1 pd. för 10 öre.
Tärpentin 1 pd. för 4 öre.
Galläple ½ pd. pd. 6 öre.
Kopparrökk ½ pd. pd. 12 öre.

Till *Hans Ryts, Rödlöskemakare*:

Alun 6 pd. à 1 mkr.

Till *Jesper Målare*:

Blygollt 3 pd. à 6 öre.
Blyhvitt 3 pd. à 6 öre.
Mynia 2 pd. à 3 mkr.

Till *Hans Hoffslagare*:

Spaniskgrönutt 3 pd. 8 l. pd. 2 mkr.

Betaltes med Stångjern, Skeppundet till 26 mkr.

3. Specerier, nyttjade i K. Johans 3:s Hof
1578 från 7 Jun. till årets slut.

Sacharias Hansson emottog d. 7 Jun. af *Svenn Staffaensson* Konungens Kryddkammare innehållande följande Specerier och perfedlar:

<i>Sucker</i> 25 pd. 10 l.	<i>Saffram</i> 5 pd. 20 l.
<i>Blu kätter</i> 17 pd. 30 l.	<i>Muskåteblom.</i> 5. pd. 12 l.
<i>Kannell</i> 31 pd. 30 l.	<i>Neglicker</i> 4 pd. 1 l.
<i>Swefäva</i> 2 pd. 26 l.	<i>Kalamus</i> 1½ pd.
<i>Gällgo</i> 1 pd. 14 l.	<i>Kariemuumie</i> 30 l.
<i>Koricunder</i> 4 pd. 24 l.	<i>Kobeba</i> 4 pd. 24 l.
<i>Paradissjökoru</i> 13 pd. 15 l.	<i>Ingefåra</i> 14½ pd. 26 l.
<i>Peper</i> 67 pd.	<i>Peper kommin</i> 13 p. 18 l.
<i>Annis</i> 7 pd. 20 l.	<i>Mandell</i> 66 pd. 24 l.
<i>Mandell med skall</i> 10 pd.	<i>Riff</i> 95 pd. 16 l.
<i>Blå russian</i> 69 pd. 42 l.	<i>B. R.</i> ½ korg om 10 pd.
<i>Rumfju</i> ½ korg.	<i>Korinter</i> 35½ pd.
<i>Sunesker</i> 40 p. 8 l.	<i>Fikon</i> 19 pd.
<i>Oje</i> 168 pd.	<i>Fialerötter</i> 8½ pd.
<i>Kapris</i> 1 pd.	<i>Huusblås</i> 22 pd. 23 l.
<i>Honungh</i> 14 kann.	<i>Lemonner</i> 19QQ.
<i>Oliför</i> 1 Stop.	

Kryddeskickar af Lerft 31.

D:o af Läder med 7 rum 1.

1 kryddeskrin.	1 kryddesicht.
10 kistor.	3 stora, 2 små kopparmortilar.
1 par stora Vichtskollar med 1 Vågbalk.	
2 par små Vichtskollar.	Vichter 22 pd. 11 l.

Ny kopparmortell med en stamp.

På detta halvå är inköptes nedanskrefne krydder af *Hans Messman*, *Hans v. Steenun*, *Hendrich Smitt*, *Gost v. Hattingen*, *Hans Skult*,

Skullt, Jacob Lärman m. fl. Fateburs-hu-strun Anna lemnade Honingen.

<i>Saffran</i> 22 pd. 7 l.	<i>Sukkuur</i> 920 pd. 8 l.
<i>Muskätter</i> 17 pd.	<i>Muskåteblomer</i> 12 pd.
<i>Kannell</i> 49 pd.	<i>Näglikuær</i> 21 pd. 27 l.
<i>Kardemumma</i> 2 pd.	<i>Galigo</i> 1 pd.
<i>Ingefåra</i> 10 pd.	<i>Peper</i> 202 pd.
<i>Peperkomm.</i> 32 pd. 20 l.	<i>Anis</i> 10 pd.
<i>Mandell</i> 707 pd. 26 l.	<i>Riss</i> 328 pd.
<i>Blå rusin</i> 131 pd.	<i>Rusinkorger</i> 5 v. 200 pd.
<i>Korinnter</i> 340 pd.	<i>Suesker</i> 1189 pd. 16 l.
<i>Fikon</i> 140 pd.	<i>Lijsbonis olje</i> 954½ pd.
<i>Kapris</i> 130 pd.	<i>Huusblås</i> 3 pd. 10 l.
<i>Honungh</i> 2 Tunn.	<i>Manna</i> 72 pd.
<i>Lemoner</i> 1944 st.	<i>Oliffuer</i> 21 stop.

Af *Sådefåra*, *Kalamus*, *Koriander*, *Fiollerot* och *Kobeba* anskaffades ej någet mer.

För en nämde kryddor utdelades och blefvo använde på följande sätt:

Drottningen hade åtskilliga gånger, genom sin drång låtit afhåmta.

Socker 5 pd. *Fikon* ½ pd. *Sueskon* 3 pd. *Ingefåra* 2 pd. 6 l. *Rusin* 2½ pd. *Mandell* 1 pd. 24 l. *Anis* 4 l. *Muskätter* 13 l. *Kanell* 1 pd. 18 l. *Muskåtebl.* 14 l. *Näglikor* 4 l. *Saffram* 12 l. *Peper* 16 l. *Galigo* 1 l. *Kardemum.* 4 l.

Prinsessan *Sophia*, Hertiginna till *Sachsen*, Engern och Westfalen, hade af sin ålskelige kåre Herr Broders tjenare och kryddskrifvare låtit anamma följande per sedlar, hvilka Hans Kongl. Maj:t utaf broderlig och kårlig benägenhet henne *unrat* och *afterlåtit*, och hvai-på hon lemnat fitt *egenhändige* quitence, under fitt *Secret*:

Saff.

Saffran 1 pd. 4 l. *Muskätter* 1 pd. 4 l. *Galigo* 5 l. *Muskatebl.* 1 pd. 4 l. *Kannell* 4 pd. 20 l. *Niglikor* 14 l. *Ingefåra* 4 pd. *Korinter* 4 pd. *Peper* 6 pd. *Sachur* 24 pd. *Fiken* 1 pd. *Rusfin* 1 korg. *Riiss* 9 pd. *Maudell* 10 pd. *Lemoner* 110 fl. *Suesker* 17 pd. *Olja* 20 pd.

Till Fröken Elisabet, det Per Andersson emot tog:

<i>Suckur</i> 45 pd. 30 l.	<i>Saffran</i> 29 lod.
<i>Niglikur</i> 23 lod.	<i>Muskät</i> 28 l.
<i>Muskateblom.</i> 24 l.	<i>Ingefåra</i> 2 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Kannell</i> 7 pd.	<i>Peper</i> 3 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Koriaitter</i> 4 pd.	<i>Anis</i> 1 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Riiss</i> 4 pd.	<i>Peperkomin</i> 20 l.
<i>Maudell</i> 10 pd.	<i>Oliffuer</i> 1 stop.
<i>Honungh</i> 2 $\frac{1}{2}$ stop.	<i>Rusfin</i> 35 pd.
<i>Suesker</i> 24 pd.	<i>Galigo</i> 1 pd.
<i>Kardemummer</i> 1 pd.	<i>Olja</i> 12 $\frac{1}{2}$ pd.

Till Margrefsvinnan, hvilket hennes Kammarjunkare *Lorents van Amersheim* och *Heur. Bierstorff*, Juncker, d. 10, 17 och 30 Sept. mottogo:

<i>Saffran</i> 1 lod.	<i>Sucker</i> 1 pd. 1 l.
<i>Kannell</i> 4 l.	<i>Peper</i> 2 l. <i>Muskatebl.</i> 1 l.
<i>Rusfin</i> 2 pd.	<i>Fiken</i> 1 l. <i>Lemoner</i> 4 p.

Hr. *Werfwiessius* och Hr *Simon*, när de först till Stockholm vore komne d. 20 Jun. och sedanmera till årets slut; hvilket deras kock anamade.

<i>Saffran</i> 28 l.	<i>Anis</i> 4 l.	<i>Sucker</i> 8 pd. 22 l.
<i>Kannell</i> 1 p. 5 l.	<i>Peper</i> 31 l.	<i>Neglikor</i> 24 l.
<i>Peperkomin</i> 17 l.	<i>Ingefåra</i> 1 p. 20 l.	<i>Muskätter</i> 10 l.
<i>Rusfin</i> 2 p. 23 l.	<i>M:blommer</i> 10 l.	<i>Fiken</i> 20 p. 12 l.
		<i>Korinter</i>

rinter 9 p. 24 l. *Snesker* 32 p. 28 l. *Lemoner* 37 fl. *Oiffer* 1 stop. *Honungh* 3 stop. *Blå Rusfin* 1 pd.

Till den lilla *Duerginnan*, när hon var sjuk, som H. N. piga tog.

Saffran 1 l. *Kauell* 2 l. *Fikon* 16 l.

Till Jungfru *Barbro*, när hon var sjuk:

Fikon 3 pd. 14 l. *Sueskon* 4 pd. *Rusfin* 3 pd. 12 l. *Saffran* 3 l. *Sucher* 1 pd. *Peperkemin* 3 l. *Ingefåra* 1 l.

Till Hustru *Dordi Tvåtterska*, efter v. N. *Drottning*s befallning.

Saffran 3 l. *Ingefåra* 12 l. *Kanell* 1 l. *Peper* 8 l. *Sucher* 1 pd. *Suesker* 2 pd. *Rusfin* 2 pd.

Till *Antonii Apothekare*, att göra *kanelvatten*, d. 29 Oct. och 26 Nov. efter v. N. *Drottning*s befallning.

Kanell 6½ pd.

Till v. N. *Drottning*s pig. *Brita*, som var sjuk: *Saffran* 1 l. *Sucher* 3 l.

Till K. Maj:ts tjenare och *Gardenär* i Upsala, *Hans Frese*, att tillreda dermed *Agress*.

Sucher 11 pd. 24 l.

Till 3 K. Maj:ts *Kockar*, att infylta *Villebråd* till K. Maj:ts behof d. 25 Oct. och 13. November.

Ingefåra 5 pd. *Neglikur* 4 pd. *Peper* 11 pd. *Honungh* 1 Tunna.

Sven Wintappare till klaredt till *Hertig Carls* behof erhöll d. 30 Dec.

Sucher 8 pd. *Kanell* 1½ pd. *Saffran* 1 l.

Alt

Alt det förenämde voro endast smärre utgifter utur K. Johans kryddkammare. Större var åtgången i *Herreköket*, jemte de kryddor som siötta hade blifvit nyttjade på maten. Där consumerades på detta halfva året följande specerier:

<i>Sucher</i> 750 pd.	9 l.	<i>Saffran</i> 17 pd.	27 l.
<i>Kanell</i> 34 pd.	25 $\frac{1}{2}$ l.	<i>Ingefåra</i> 44 p.	25 $\frac{1}{2}$ l.
<i>Muskåter</i> 6 pd.	8 l.	<i>Musk. blom.</i> 4 pd.	25 l.
<i>Neglíkur</i> 16 pd.	18 $\frac{1}{2}$ l.	<i>Pepar</i> 125 pd.	29 l.
<i>Peparkumin</i> 12 pd.		<i>Mandell</i> 510 pd.	21 l.
<i>Rusfin</i> 689 pd.	17 l.	<i>Korinter</i> 229 pd.	
<i>Suefkor</i> 495 pd.	21 l.	<i>Blå rusin</i> 19 pd.	17 l.
<i>Husblås</i> 6 pd.	25 l.	<i>Fikon</i> 123 $\frac{1}{4}$ pd.	
<i>Manna</i> 51 pd.	14 l.	<i>Riis</i> 205 pd.	6 l.
<i>Kapris</i> 30 pd.	19 l.	<i>Oliffuer</i> 13 stop.	
<i>Olja</i> 273 pd.		<i>Lemoner</i> 833 fl.	
<i>Honungh</i> 15 kan.	1 $\frac{1}{2}$ fl.	<i>Anis</i> 6 pd.	28 l.

Upp i Salen i K. Maj:ts *Afk* och *kryddkistan* lades:

d. 13 Jun.	<i>Stött Peppar</i> 3 lod.
d. 28 Jun.	<i>St. Kanell</i> 4 l.
	<i>Ingefåra</i> 4 l.
	<i>Peper</i> 5 l.
d. 4 Jul.	<i>Suchur</i> 2 pd.
d. 5 Jul.	<i>Kanell</i> 1 pd.
d. 10 Jul.	<i>Suchur</i> 2 pd.
d. 19 Jul.	<i>Suchur</i> 2 pd.
d. 24 Jul.	<i>Suchur</i> 4 pd.
d. 5 Aug.	d:o 2 pd. m. m.

Till *Panchettet* d. 20 Jul. åtgingo:

<i>Suchur</i> 18 pd.	<i>Peper</i> 1 $\frac{1}{2}$ pd.	<i>Náglikur</i> 27 l.
<i>Ingefåra</i> 27 l.	<i>Kannell</i> 27 l.	<i>Mandell</i> 8 pd.
<i>Rusfin</i> 26 pd.	<i>Korinter</i> 4 p. 10 l.	<i>Lemoner</i> 36 fl.
<i>Riis</i> 6 pd.	<i>Kapris</i> $\frac{1}{2}$ pd.	<i>Oliffuer</i> 2 stop.

Ho-

Honungh 2 k:or. Muskåter 8 l. M. Blom. 8 l.

Olja 10 pd. Suesker 13 pd. Anis 27 l.

*Michel Slaktare erhöll några gånger til korfvar:
Muskåter. Ingesåra. Pepar. Corinter. Riis.*

Simon Kock till bifatt d. 27 Sept.

*Rusfin 1 $\frac{1}{4}$ pd. Suesker 1 $\frac{1}{2}$ pd. Håning 1 stop.
Mandell 2 pd.*

Tomas Kock likaledes till bifatt d. 11 Nov.

Rusfin 2 pd. Honung $\frac{1}{2}$ stop. Suesker 15 pd.

1 5 7 9.

Konungen hade *någre resor* låtit tillskriva sin tillförordnade på Stockholm, samt sin Köpmann derstådes, om Socker och några andra kryddor, som skulle anskaffas till Konungens kök, men sådant hade ej blifvit ester-kommit; hvarföre Konungen d. 30 Mars ifråan *Swartfjö* skickade sina *trogne tjänare Lasse Arff-uedsson* och *Hans Kranck*, samt gaf den befallning att å fina vågnar tillfåga förenämde köpmann i Stockholm, att han utan all *undskyllan* skall förskaffa det måsta Socker, som han *uppspana* och öfverkomma kan. Men om Konungens köpmann ej ville göra det, skulle desfa utskickade hafva *vold*, att *lathe settie honom eller fenckzlig förskickan* till Konungen. Dessutom fingo desse fullmakt och befallning, att uttaga alt det Socker de kunde öfverkomma, både hos *Främmande* och *Inländske*, cho de förnimma sådant hafva, efter det *muntliga besked* de be-kommit; hvilka varor skulle af den förste lefrering utan all enskyllan betalas. De till-förordnade på Stockholm borde åndteligen få laga,

läga, att Konungen innan följande afton till det ringatje bekommer 100 skålpond Socker, ehvad råd och medel dertill finnes t).

1 5 8 5.

Drottningen förmodade, att Abbedisfan i Vadstena kloster, Jungfru Karin, icke hade de nödorster som hon och hennes Convents-fystrar behöfde i närvarande fastotid, hvarföre dem förårades d. 11 Febr. u).

<i>Wyn</i> 2 amer.	<i>Peper</i> 3 pd.	<i>Laplyk</i> 4 #.
<i>Sucher</i> 9½ pd.	<i>Ingefär</i> 3 pd.	<i>Spikilax</i> 10 par.
<i>Saffran</i> ½	<i>Caneell</i> 3 pd.	<i>Wax</i> 1 #.
<i>Rusfin</i> 16 pd.	<i>Neglicor</i> 8 lod.	
<i>Suesker</i> 20 pd.	<i>Lax</i> 3 T:or.	

Konungen förnam, att i Stockholm icke var så mycket krydder till fångs, som efter nödorften behöfdes till Konungens kök, vintern utöfver, hvarföre Konungen alfvärligen befallte *Arent Hoffslagh* d. 16 Oct. att med det första beslita sig att förskaffa och uppköpa följande kryddor, så lagande att Konungens Drabant blir uppfånt med dem. Betalningen skulle Konungens Troman, Råd och Ståthållare i Westergöthland Hr *Erik Götaffson* aflemlna x).

<i>Sucher</i> 1000 pd.	<i>Husbläfs</i> 20 pd.
<i>Saffran</i> 24 pd.	<i>Svesker</i> 1000 pd.
<i>Pippar</i> 100 pd.	<i>Rusfin</i> 20 korg.

Inge-

t) Registrat. p. 84.

u) Registrat. p. 45.

x) Registrat. p. 297.

<i>Ingefär</i>	80 pd.	<i>Mandell</i>	1000 pd.
<i>Caneell</i>	60 pd.	<i>Corinter</i>	200 pd.
<i>Neglkor</i>	40 pd.	<i>Capris</i>	100 pd.
<i>Anys</i>	10 pd.	<i>Olivuer</i>	$\frac{1}{2}$ T:a.
<i>Muskåter</i>	30 pd.	<i>Lemoner</i>	1000 st.
<i>Muskåteblomm.</i>	16 pd.	<i>Olja</i>	800 pd.
<i>Pepar Comin</i>	30 pd.	<i>Cardemumma</i>	10 pd.
<i>Calmuss</i>	1 pd.	<i>Långrusfin</i>	200 pd.
<i>Gaijö</i>	9 pd.		

4. Speceriers pris och förhållande till Svenska
Waror i K. Johan 3:s tid.

1 5 7 2.

Herman Läpper aflemnade:

Till K. Maj:ts behof i Calmar, hvilket skickades med *Knut Nilson Sidenksrifvare*.

Saffran 4 pd. p. à 70 mkr.

Muskåteblommer $1\frac{1}{2}$ pd. pd. à 60 mkr.

Muskåter 3 pd.)

Näglkor 5 pd.) p:det à 30 mkr.

Kanell 20 pd.)

Ingefåra $3\frac{3}{4}$ pd. à 20 mkr.

Suedskor 200 pd. à 1 mkr.

Lisbonisk olja 35 pd. à 4 mkr.

Corinter 20 pd. à $2\frac{1}{2}$ mkr.

Likaledes förskickat till Ståkeborg med *Gunnar Bagge*, drabant:

Saffran 2 pd. *Muskåtebl.* 1 pd. *Muskåt* 2 pd.

Cannell 6 pd. *Ingefåra* 5 pd. *Svedskor* 100 p.
till samma pris *Rusfin* 1 korg för 80 mkr.

Äfven förfåndt med *Nils Jönson* brefdragare.

Muskåtebl. $\frac{1}{2}$ pd. *Muskåt* 8 pd. *Ingefåra* 8 pd.
Corin-

Corinter 20 p. à 3 mkr. *Sucker* 30 pd. à 6 mkr.

Lisbonis Olja 20 pd. à 4 mkr.

Olifuer 4 fat. fat. à 8 mkr.

Till *Hertig Magnus* af Östergötland, förfändt med *Tomas Knap Engilskman*.

Ingefåra 1 pd. à 20 mkr. *Pepper* 3 pd. à 12 mkr.

Sucker 3 pd. à 8 mkr. *Corinter* 4 pd. à 2½ mk.

Svedsker 10 pd. à 1 mkr.

Till *Margrefvinna*, hvilket *Erik Andersson*, *Baltzar v. Ruttie*, *Jacob Szaleffthon* och *Lasse Jonason* mottogo:

Saffran 5½ pd. *Muskåter* ½ pd. *Muskåter* 3 pd.

Negliker 6 pd. *Canell* 11½ pd. *Ingefåra* 16 pd.

Svedsker 200 pd. *Rusfin* 1 korg för 80 mkr.

Riiss 20 pd. à 2 mkr. *Humla* i Skepp. 3½ #. Skeppundet för 160 mkr.

Till *Hertig Magni Förstmina*, hvilket *Mårthen kam-marsvenn* emottog.

Saffran ½ pd. *Muskåter* 2 pd. *Neglikor* 1 pd.

Canell 3 pd. *Ingefåra* 3 pd. *Svedsker* 40 pd.

Till *Fröykennu Eliszabet* samit hennes Nåds hoff:

Saffran 1 pd. *Muskåter* 1 pd. *Caneil* 1 pd.

Ingefåra 4 pd. *Svedskor* 16 pd. *Rusfin* ¼ korg.

Till Kon. *Erich*, som *Joenni Persson*, *Påfvel Larsson*. *Hans Nilsson* och *Fallentin Lackey* emottogo:

Svedsker 16 pd. *Rusfin* 30 pd. à 1 mkr.

Saffran 1½ pd. *Muskotebl.* ½ pd.

Muskåter 1½ pd. *Neglikor* 1¼ pd.

Canell 3 pd. *Ingefåra* 3 pd. *Sädefår* ½ p. pd. 20 mk.

Paradiiskorn 1 pd. för 8 mkr. *Mandell* 8 p. à 3 mkr.

Riiss 6 pd. à 2 mkr. *Corinther* 4 pd. à 2½ mkr.

Silcke 8 lod à 3 mkr. *Berett engelst* ½ aln för 8 mk.

Grenntråd 1 p. för 24mk. *Lybusk öl.* 1 fat för 50 mk.

Eubrett

Enbrett Lerrofft 6 aln. à 1 mkr.

Nåleremmer 12 dusf.d. à $\frac{1}{2}$ mkr. *hechter* 9 ring. à 1 m.

Vårdet på alla dessa till Kon. Erik lemnade
Varor besteg sig till 587 mkr.

Herman Läpper betaltes med Svenska Varor till
följande pris:

- 1 T:a *Smör* 100 mkr. 1 *Sk:pp. RåKoppar* 200 mkr.
- 1 *Sk. Stångj.* 40 mkr. 1 *Leit Osmundsj.* 360 mkr.
- 1 *Aspemårdskin* 10 mkr. 1 *etidug mårdskin* 3 mkr.
- 1 *Timmer Clockeverck* 16 mkr. 1 *Ulfikinn* 24 mkr.
- 1 *medelmåt. stort båfverfskin* 50 mk.
- 1 *brunt passelig stort båfverfskin* 12 mkr.
- 1 *brunt björnskin* 24 mk.
- 1 *blåit fjällrakkeskin* 6 mk.
- 1 *hvitt fjällrakkeskin* 4. mkr.

På en Daler räknades 10 mkr.

1 5 7 5.

Warupriserne detta år, vid de Varor som för
Konungens råkning uppköptes och föryttra-
des, förehöllo sig sålunda:

Specier.

- 1 Pd. *Saffran* 1 $\frac{1}{2}$ dr. 1 Pd. *Muskåtebloma* 4 $\frac{1}{2}$ och 5 dr.
- 1 Pd. *Neglickor* 3 Dr. 1 Pd. *Cannell* 2 $\frac{1}{2}$ Dr.
- 1 Korg *Rusfin* 12 dr. 1 Oxh. *Limon.* och *Oliffuer* 84 dr.
- 1 Pd. *Sucker* $\frac{1}{2}$ Dr. 1 Pd. *Sucker Carnari* 15 ör.
- 1 Pd. *Maudell* 12 ör. 1 Pund. *Rusfin* 5 ör.
- 1 Pd. *PepparCumin* 7 $\frac{1}{2}$ öre.
- 1 Pd. *Lisbonisk Olja* för 1 örtug samt 7 mkr. *klij p.*
- 1 Pd. *Rijss* 5 ör.
- 1 Pd. *Corinier* 4 mkr. 5 ört. *klipping.*

Andre Utländske Varor,

- 1 T:a. *Walnötter* 3 Dr. 1 T:a *Pärunn* 3 Dr.
- 1 T:a *Krigsåple* till must 1 $\frac{1}{2}$ Dr.

- 1 Pd. *Gulborder* 60 Dr:r.
 1 Pd. *Superfint Tutzegull* 21 Dr:r.
 1 Pd. *Superfint Tutzé Sölfuer* 18 Dr.
 1 Aln *Carmentzi Sammeet* 4 Dr.
 1 Aln *Lucus Sammeet* 4 Dr.
 1 Aln *Reversat Sammeet* 3 Dr.
 1 Aln *Dommask* 1 $\frac{1}{2}$ Dr:r 1 a. *Sidenatlaſk* 1 $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 A. *Sidentafft* 1 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 A. *Sidendorf.* 20, 21, 24 ör.
 1 Pd. *Fiolebrunt Silcke* 9 Dr. 1 Pd. *Silckesfransfar* 8 Dr.
 1 Duf. *Silck. Knöpar* 10 ör. 1 Al. *Turk. Macheier* $\frac{1}{2}$ dr.
 1 Al. *Arnisk* 1 ört. 1 Al. *Bommerſie* 10, 12 ör.
 1 Al. *Särduck* 5, 6 ör. 1 Aln *Berett Engelfſt* 1 $\frac{1}{4}$ 2, 2 $\frac{1}{2}$ dr.
 1 Styck. *berett Engelfſt* 50, 52, 53, 54, 57, 60, 85, 95 dr.
 1 Stycke *berett Mönſterſk* 24, 28 $\frac{1}{2}$, 30, 31, 34 Dr.
 1 ft. *Sjöfox* 37, 38, 42 dr. 1 ft. *Lyb. Puck*, 25, 28, 33 dr.
 1 St. *Görljik* 5 $\frac{1}{2}$, 6, 6 $\frac{1}{2}$, 7 Dr. 1 Styc. *Camardok* 14dr.
 1 St. *Hüllands Låroſſt* 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 dr.
 1 Ris *Rials Papper* 8 Dr. 1 Ris *Pappiir*, 2, 3 Dr.
 1 Decker *Skrifpergament* 6 Dr.
 1 *Brunswichs hatt* 1 $\frac{2}{3}$, 1 $\frac{1}{3}$. 2 Dr.
 1 *Filthatt*, 1 $\frac{1}{2}$ Dr. samt 30 mkr. *klipp.*
 1 Par *Sadelrör* 3 $\frac{1}{2}$, 7 Dr. 1 Skep. *Saltpetter* 70 Dr.
 1 Skep. *Humle*, 11, 12, 14 Dr. sanit 240, 300 mk. *klip.*
 1 Skep. *Grant Sait* 4 $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 Åhm *Reenſt Win* 25, 26, 27, 30 Dr.
 1 Åhm *Märiskt Win* 27 Dr. 1 Åm *Winättika* 25 Dr.
 1 T:a *Rosluchsöll* 46 mk. *klip.*
 1 Skoff *fenſterglas* 7 $\frac{1}{2}$ ör.

Svenske Waror.

- 1 T:a *Rig och Malt* 1 Dr. 1 T. *Hvete* 1 $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 T:a *Korn* 20, 23 mk. *klip.*
 1 T:a *Smör* 10, 11, 12, 14 Dr. 1 Fat *Trän* 16 Dr.
 1 T:a *Taig* 3 orter. 1 Skep, *Sielſpäck* 8 Dr.
 1 Skep.

- 1 Skep. *Kökenfeet* 6 Dr. 1 Skp. *Lin.* 16, 20 Dr.
 1 Skp. *Käppar.* 16, 18, 20, 22 Dr:r.
 1 Left. *Osmundsjern* 36, 45, 46, 48, 50 Dr.
 1 Skep. *Stångejern* 5, 5 $\frac{1}{2}$, 6 Dr.
 1 Sk. fint bly 6 Dr. 1 Skp, *Bysselod* 5 Dr.
 1 Sk. *Suaffuel* 6, 7, 8 Dr. 1 T:a *Lax* 7 Dr:r.
 1 *Elgshud* 2 $\frac{1}{2}$, 3, 4, 5 Dr:r. 1 liten *Renshud* 12 ör.
 1 Decker *Jäffter* 14 Dr. 1 Dec. *Oxhudar* 10 Dr.
 1 Dec. *Iodue hudar* 9 Dr. 1 Dec. *Stute o. Kohud.* $\frac{1}{2}$ dr.
 1 Dec. *Kalffskin* $\frac{1}{2}$ Dr. 1 Dec. *Färfskin* $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 Deck. *Lamb* och *Killingeskin* 8 ör.
 1 Deck. *Tulbochskin* 2 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 Dech. *Tulgetskin* 1 $\frac{1}{2}$ dr.
 1 Timmer pasfelige *Sablar* 150 Dr. 1 T. vrach
Sablar 50 Dr.
 1 ringa *Asphemårdsk.* 1 Dr. 1 *Münckersk.* $\frac{1}{4}$ Dr.
 1 *Lastickersk.* 4 ör. 1 *Hermelynsk.* 4 ör.
 1 *Hillersk.* $\frac{1}{2}$ Dr. 1 hvit *Fjällrackesk.* 12 öre.
 1 Timr. *Klockewerk* 2 Dr. 1 Timr. *Samfång* 1 Dr.
 och 30 ör.
 1 Timr. *Dalskin* $\frac{1}{2}$ dr. 1 Svart *Uttersk.* $\frac{3}{2}$, 1, 1 $\frac{1}{2}$, 1 $\frac{1}{2}$ dr.
 1 brunt *Utterskin* $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, 1 dr. 1 *Blackodt.* d:o 1 $\frac{1}{2}$ ort. $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ dr.
 1 Svart *Bäffversk.* 1, 2 dr. 1 Brunt *Bäffvs:k.* $\frac{1}{2}$, 1, 1 $\frac{1}{2}$ dr.
 1 blackot *Bäffversk.* 12 ör. $\frac{3}{4}$ Dr. 1 Rödt *Räffskin*,
 16, 27, 28 ör. 1 Dr.
 1 *Ulfsskin* 1 $\frac{1}{2}$, 2, 2 $\frac{1}{2}$, 3 $\frac{1}{2}$, 4 $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 Svart *Björnuskin* 2, 2 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 Brunt *Björnuf.* 1,
 1 $\frac{1}{2}$, 2 Dr.
 1 Blackot *Björnusk.* $\frac{3}{4}$, 1, 1 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 par *Lappeskor* 12 ör.
 Tjugusex mkr. klipping vero jemugoda ned
 1 Daler.
-

Om
Svenska Konungen
A t t i l a.

af
G. A D L E R B E T H,

I den ena Rimkrónikan, utgifven af Hadorph år .674, sidan 5, nämnes ibland Sveriges Konungar, emellan Domar och Dygve eller Digner, en vid namn Attila, Domars son, om hvilken det heter:

Sedan Dänir dråpo min frände halfdan hvitben,
 Ta tvang jag dem till skatt igen
 Och fick dem min Racka till Herre.
 Sedan voro de än värre.
 Ty fick jag dem Lääfs hirda, Sa Snio;
 Han var deras Herre till defs han doo.
 Jag vann ock all Allmannialand
 Och marga flera Riken med mina hand,
 Och andade i Göthaland mitt lif
 Af alders fot och ej af kif.

I tillskningarnæ till Stora Rimkrónikan, utgiſna af Bring, (Lagerbring) i dels Samlingar,
 I De-

i Delen f. 67 förekommer samma Konung i samma ordning, dock med det förkortade namnet Otti; och meddelas om honom följande hufvudfakligen lika underrättelse:

Onde sje näpst skall man ej försönja,
 När de hafva godt och kunne ej det skönja.
 När Danske de dräpte min fader Hålden,
 Tvingade jag dem under skatt igen.
 Jag fick så dem min Racka till Herre:
 Sedan vordo de mycket värre.
 Sedan fick jag dem läs, hyrde Sniö.
 Han blef deras Herre till han månde dö.
 Jag vann under mig allt Tyskaland,
 Cch Hera landskap gingo mig till hand.
 Om sider jag kunde ingen finne
 Utan döden som mig kunde öfvervinna.

Samma rum intager denne Attila i Konungalångden hos Ericus Olai, som sâledes om honom yttrar sig: (L. I. p. 16. 1654 års Uppl.) Inde regnasfe narratur Attila, qui multa magnifice gesfisfe fertur, Danosque rebellantes ad suum dominium revocavit, quibus in memoriam rebellionis canem quendam præfecit, imponens ei nomen Racha, qui poslea morsibus canum interiit. Deinde præfecit eis gigantem quendam Låås vocatum, quo mortuo eis dedit in Regem, Servum illius, Snio nominatum, quem, quod eset Tyrannus efferus, referunt pediculis esse consumptum e naribus ejus egressis y).

Den-

y) Rimkrönikan nämner dock en annan Attila, helstva Konungar före den i fråga varande, men hvilken icke regerat i Sverige, som då skall varit styrdt af Osantrix. Om sifnamde Konung heter den neinligen:

Denne Konung Attila är med tyflnad förbigågen i våra öfriga Konunga-lägder. Det förtroende man fått vid dessa och i synnerhet Sturlesons Ynglinga-Saga, ej mindre än de fabel- lika omständigheter, som i Rimkrönikorna och af Ericus Olai berättas om Attila, har förmått våra nyare och grafskan-de Häfddetecknare, att alldelens utefluta honom utur Svenska Konungars antal, och att anse för diktadt hvad utur de tre fisknämnda källorna om honom inhämtas.

Lagerbring i sin SveaRikes Historia (i Del. f. 112) anför dock denne firmenta fabel, vid tillfälle af Konung Adils regering, och förmodeligen, i anledning af namniens likhet, churu Adil regerade 9 åttleder senare än Attila, som sättes emellan Domnar och Dygve, och således efter den vanliga beräkningen af 3 åttleder på hvarje hundrade år, trenne he-la seeler efter hans tid. Lagerbring förmåller, att den orimliga sagan om Attila och den Konung han gifvit åt Danmark, ännu fin-

Attila låt locka min dotter från lande
Den gjorde mig sedan flora vande,
Och flidde mot mig mången strid,
Till des hādēn drog mig omfördh.

Detta synes vara hämtadt ur Vilkina-Sagan, hvar-est en Konung Attila i Hunnaland utförlijen omtalas, och åböja sig på den gifsningen, att Vilkinaland, hvarest Osantix skal vid samma tid regerat, är Sverige. Men Vilkina-Sagan är, som man vet, (Se Peringskölds före al) en Roman, efter gamla Tyska smaken och sammanblander så både tider och länder, att det ej är möjligt, att der åtskilja sanning och dikt.

finner ett flags tro hos Allmogen i Skåne; och att i Hun-skogen vifas en slen, som skall vara lagd öfver denna hundens graf, på det ställe han af ollonsvinen skall blifvit ihjäl-riven. "Och lär det intet," fortfar han, "vara mödan vårdt, att utgrunda anledningen till så vanekapliga berättelser. Ålderdomen kan till åfventyrs ursäkta att man nämner dem, men icke att man gör derom någon lång undersökning."

En Historie-skrifvare, som företagit sig ett få vidsträckt arbete som Canzli-Rådet Lagerbring, har i denna anmärkning ostridigt rått. Han hade viktigare åminnen att undersöka än fabler. Men fabler förekomma i nästan alla gamla folklags historier; och innehålla ofta en kärna af fanning, hvilken stundom inbillningen, stundom oförståndet omhöljt med dikter. Att utreda sådana flags fanningar, saknar icke sitt intresse, åfven då, hvilket vanligast händer, man icke kan komma längre än till fannolikheter. Jag tror mig derföre icke alldelvis misshaga mina Låfare, om jag meddelar följande förlagsmening, i ett åmne, som jag för öfrigt måste tillstå vara så djupt förborgadt i forntidens mörker, att det knappt mera fäster uppmärksamheten.

Likheten i namnet och i krigsbedrifternā emellan den Svenska Konungen Attila och den Eröfrare, som i spetsen för Hunnerna i femte århundradet utbredde förskräckelse öfver Europa, leder tanken naturligen till undersökning, om det ej är en möjelighet, att desfa

desfa begge Monarcher voro en och samma person. Hunnerna voro en Nation, som efter de bestyrkta underrättelser deras vidfräjdade Historie skrifvare De Guignes i vår tid meddelat, redan i 1200 år för Christi födelse varit rådande öfver större delen af den omåteliga landsträcka vi gifve namn af Stora Tatariet, och hade jeniväl gjort China skattfördigt, då samma folkflag åndteligen öfverväldigades af en tapper Chinesisk Kejsare, och vid pafs 100 år efter Christus, aldeles underkutvades af andra Tatariska horder som buro namn af Sien-pi. Större delen af den öfvervundna, men stridbara nationen öfvergaf det land, hvarest den nödgades erkänna Beherrskare. Hunnerne delade sig i två hufvudlockar. Den ena tog vägen åt fiorden Oxus och de viti östra stranden af Caspiska hafvet belägna länder, hvarest den känd under namn af Hvita Hunner, upprättade en mäktig Monarchie, som hade sin hufvudstad i Karizmien; och förvarar Historien minnesmärken både af deras tapperhet i fiera blodiga krig mot deras grannar Perferne, och af deras vundna hytsning i ett mildare climat, och i grannskapet af redan odlade folkflag.

Den andra utflyttningen af Hunnerna fräckte sig åt Volgaströmmen, utbredde sig derifrån öfver Siberien och Ryssland och injagade en allmän sasa, ifrån Caspiska och Svarta hafven ända till Medelhafvet och Östersjön. Det var deras Segrar öfver Gótherna i fjerde Seclet, som redan skakade Kejfarnes thron. Det var Attilas segrar öfver Romarne

ne sjelfva i femte fecket, som utbredde förödelse ifrån Donau till Tibern och Rhen. Denne Segervinnare beherrskade på en gång hela Scythien och Germanien. *Fortissimarum gentium Dominus, sacer Jordanus, (Hist. de Getarum origine et rebus gestis ap. Muratori, Script. Rerum Italic. c. 49) om honom, qui inaudita ante se potentia solus Scythica et Germanica regna posfedit, nec non utraque Romanæ urbis imperia, captis civitatibus tenuit, et ne præda reliqua subderent, placatus precibus, annum veetigal accepit.* En lika prunkande beskrifning om hans magt finnes i Prisci Excerpta de Legationibus Romanorum ad Ethnicos: (ap. Phil. Labbe, Hist. Byzantinæ Scriptores Paris. 1648, p. 64). Nemo unquam eorum qui in Scythia vel alibi regnarrunt, tantas res tam brevi tempore gesit. Totius Scythiae dominatum fibi comparavit et ad Oceani insulas usque imperium suum extendit et Romanos tributorum præstatione obnoxios habuit.

Att de tre Nordiska Konunga-Riken, som fått ett gemensamt namn af Scandinavien, varit af ålder räknade till Scythien, är allmånt bekant. Att ock de öar i Oceanen som Priscus nämner, mera beståmdt utmärka dessa, dels hela och hållna, dels på flera sidor af havvet omslutta ländet, är sannolikt. På sådant fått har ock Gibbon i sin historia om Romerska Rikets fall, (c. 34) förstått Prisci mening. Han tvekar ej uppgifva, att Attila underkusvat Scandinaviens Riken, dels omgifna, dels genomskurna af Balthiska havet.

Den

Den anledning man af anfördå författa-
res intyganden åger att förmoda, det Attila
till åfventyrs beherrskot Sverige, Danmark
och Norrige, tillika in i det öfriga Scythien,
ett land, i öfrigt för litet kändt, att deså
grånsor med noghet kunna bestämmas, den-
na anledning, säger jag, öfverensstämmer med
flera spår i våra fornhäfsder, till gemenskap
emellan Sveriges gamla inbyggare och Hun-
niska nationen. Sagoskrifvarne omtala månge-
stådes det få kallade Hunaland, om hvats be-
lägenhet sednare författare hyft skiljaktiga
meningar. Man har således lätit Hunaland
inbegripa hela landsträckan emellan Svarta
hafvet och Bottniska viken. Man har påstått,
att med Hunaland förstodes Finland. Torsæus
i sin Norriska Historia anför, att sedan Hun-
nerna rafat omkring i Romerska Riket, haf-
va de fatt sig ned på Hundsrück i Tyskland
och söker göra tröligt, att Hunaland innesfat-
tat denna trakt samt någon del af Frankrike.
(Se Joh. Fred. Peringskölds noter till As-
mund Kappabanas Saga) Desfa olika menin-
gar kunna alla förenas, om man antager, att
Hunaland, utmärker flera särskilda orter,
hvareft lemningar af Hunnerna quarstannat
och blifvit för någon tid bofasta efter deras
vidlyftiga inkräktning, hvilken, likmåttigt Jor-
dani och Prisci intyganden, innehållt hela Scy-
thien och Germanien, eller hela det Norra och
östra Europa, nemligen Ryssland, Scandina-
vien, Tyskland, Pålen och Ungern, i hvil-
ket sista ånde Rike Attila hade sitt egentliga
Residens.

Men icke nog härmed. Vi åge af gamla Sagor de starkaste skäl att fluta, det Hunaland verkeligen innebegripit Svenska Landskap. Lagerbring, (SvcaR Hist. I. D. s. 32, och följan-
de), har till bevis deraf åberopat KåtilHångs Saga, som säger, att en Vik-Konung, Fra-
mar, ågde Rike i Gestrikland och Hunavål-
de. Han har utur Volsunga Sagan och Tor-
fæi Norrska historia anmärkt, att mångfaldi-
ga orter, hvilka der omnämnas, såsom i
Hunaland belägna, burit alldelers Góthiska
namn. Han har åberopat Du Chefnes vittnes-
börd, som berättar, att Góther, Danskar och
Hunner bott i Scanzia, och Ludevigs som
intygar, att år 686 en stor hungersnöd tvin-
gat Longobarder, Jotar och Hunner, att ut-
vandra ur Danmark. Han har ur flera an-
dragna skäl såsom sannolikt uppgifvit, att
Hunner uppehållit sig i Halland. I tvenne
Disputationer, för hvilka Profesfor Neikter i
Uplala presiderat (år 1791 och 1794) "De
"vestigiis Hunnorum in Svecia et aliis Sep-
"tentriionalibus regnis", är allt detta omständ-
ligare utfört, och med lärdom bevisat, att
Hunnerna uppehållit sig i grannskapet af hvi-
ta hafvet, i Norrländska provincerna Helsing-
land, Medelpad och Gestrikland, samt i an-
dra Svenska, såsom Småland och Halland,
och jemväl i åtskilliga delar af Tyskland.
Det är blott för att ej öka vidlyftigheten,
som jag åtnöjer mig att åberopa desfa lärda
undersökningar, utan att vidare dem vidröra.

Lagerbring föres sjelf på den gissning, att
då, som orden falla, Hunernas Konung At-
tila

tila i femte århundradet gjorde inbrott i södra orterna af Europa, åfvenväl en tvärin af samma folk vindt sig till Norden och derifrån fördrivit de ännu der boende Jotarna. Hade Lagerbring hft tillfälle att jemföra våra Nordiska Fago/kultvares berättelser med Prisci och Jordani; hade han tillika då erinrat sig den af Runkrönikerna och Ericus Olai i Svenska Konungspurgden inför Attila och deras beskrifning om samma Könungs vidsträckta erövningar i Allemanniens eller Tyskland och andra Riken, så synes mig, att han af få många sammanflöende omständigheter kunnat för den första delen af sin gitsning hämta en stor grad af samtykhet, hvilken till öfverflöd flyrtes af de många övers namn i vårt sadernealand, till exempel Hunneberg, Hunnestad, Hunchals, Hunnkogen, som synas bibehålla minnet af Hunnilia nationens fördna viflande inom Sveriges gränser z).

Det synes mig af sådana skäl icke allenaft möjligt, utan åfven troligt, att Attila och hans Nation sträckt en fruktad spira juvälv till Scandinavien. I de rta och olycksade tider, hvarunder han lede, icke hvar och en krigs-

z) Lagerbring (l. c. f. 132) yder en annan förklaring, att le Pepper, som varit Sagas omförrölla, varit samma folk med Herulerne. Flera skäl att bestyka denna gissning, funns i den sednare af de under Prof. Neikter verstilede Disputationer, som ofta är åberopade. Att tvenne folk sammanflöba under ett namn, och att ett och samma folk känne under flera namn är ej ovanligt i Historien. Jag finner ej heller att denna hypothes är oförenlig med den jag uttag.

krigshöfding namn af Konung öfver det land, han efter ett lyckligt ströf-tåg gjorde skatt-skyldigt. Mera har således icke behöfts för att gifva Attila ett rum ibland Svenska Konungar. Ett hastigt förbigående välde har hos visfa Historie-Skrifvare kunnat dertill för-värfva honom rättighet och hos andra icke. Man ser derigenom en möjelighet att förklara den tyftnad, hvarmed han af Isländska författar-ne förbigås. Det är noglämt bekant, att sedan döden slutat Attilas tjuge-åriga regering och segrar, hans Rike söndrades, och de folk han underkufvat, återtogo sin sjelfständighet. Mårkligt är ock, att Ericus Olai, som uppmärksamt antecknar, när Konungarne varit Söner af Sina företrädare, icke kallar Attila Domars son. Den mindre Rim-krónikan, det är fant, tillägger honom detta ursprung; och tillökningarna till den flörre gifva honom en Hälften till fader; men sådana misstag kunna icke vara oförmodade i arbeten, som i allmänhet röja föga noggrannhet.

Alla desfa fannolikheter skulle dock kulla-kafas, om med tillhjelp af en fäker Tidråkning kunde bevisas, att den Svenske Konungen Attila och den Hunniske af samma namn levat i olika tidehvarf. Men beklageligen saknar vår gamla historia det till en redig håndelsekunskap nödiga ljus. Det är bekant, att före Konung Erik Emundsons tid i nionde feclet, (år 883) hela vår Svenska Tidråkning beror på mer eller mindre fannolika gisningarn, och att Svenska Historie-Skrifvare derom åro af få stridig mening, att skiljak-tighe-

tigheten ankommer på flera seeler. Emedertid förtjena en och annan af deras beräkningar, att med några ögonkaft betraktas. Hunnernes Konung Attila dog år 453. Den Attila, som af Rimkrönikorna och Ericus Olai nämnes, har sitt rum emellan Domar och Dygve. Skulle chronologiskt vitsord tillerkännas Rimkrönikorna, enligt hvilka Christi födelse skall inträffat under Alriks regering. (hvarom säges: Ett underligt Rykte i min tid gick, att en jungfru Barn i Bethlehem fick); så inträffar Attilas regering trenne Konungar innan den tidpunkten, och således vis-
fa 500 år innan Attila, Hunnernes Konung, lefde. Men huru liten trovärdighet Rimkrönikan i detta aifende förtjenar, finnes båst deraf, att den första Konungen Erik, hvarmed längden begynnes, säges hafva lefvat vid Abrahams faderfadersfaders Sarugs tid, hvari-
från till Urbör, som påstås varit samtidig med David, blott åro 8 Konungar, på en period af vid pass 1300 år: Derifrån åter till Christi tid under Alrik, på 1050 år ^{a)}, 11 Konungar, och vidare på en tid af 1000 år till Olof Skötkonung, 17 Konungar. Jag måste ock bekänna, att efter Lagerbrings Tidräkning, den Svenske och Hunnitke Attilas lefnad icke kan hänsöras till samma tid. Domars regering infaller, efter denne författares uppgift, vid år 133, således hela 300 år förr än Hunnernes Konung. Men efter Ericus Olai blif-

^{a)}) Se Frank's Astronom. Grundrechnung der Bibli-schen Geschichten 1783.

blifver jemförelsen mellan de i fråga varande epokerne mera tillfredsstående.

Ericus Olai säger, att Eric, med hvilken han begynner sin Konungalångd, lefde vid Christi tid. Derifrån uppräknar han 18 Konungar till och med Attila, bland hvilka 5 eller 6 icke varit söner af sina företrådare. Man kan således på denna period antaga 13 generationer; och om man följer den vanliga hypothesen, att gifva hvar af dessa $33\frac{1}{3}$ år, uppkomma deraf $433\frac{1}{3}$ år, som noga inträffar på den Hunniske Attilas tid. Det är ock märkligt, att efter Dalins tidsräkning b), Domars lefnad skall nått sitt slut omkring år 400 efter Christi födelse, och följakteligen hans förmenta Eftertrådare Attilas regering infallit i början af femte secllet, som med ringa skillnad instämmer med verkeliga epoken af den Hunniske Segervinnarens bedrifter. Jag vågar ej sträcka mina slutsatser af dessa till åfventyrs tillfälliga öfverensstämmelser längre än

b) Min affigt är väl icke att taga Dalins tidsräkning i förfvar, minst principen för den samma. Men mårne icke de flesta svårigheter som honom förebrås (bland hvilka en senare epok för Odens lefnad ej torde vara den största) skulle förfvinna, om det befunes, att de af våra mera betrodde Chronologer antagna uppgifter om Lodbroska Konunga-perioden vore oläkra? Man vet, att Isländarne föga vidrört denna del af Sveriges historia: Och bland de flera Björnar och Erikar, som af denna Konunga-ått förekommia, torde det ännu ej vara afgjordt, huru många varit skilda personer eller till åfventyrs samma person, följakteligen åttledernas antal ovist, som i sednare händelsen hör inskränkas och intaga kortare tid,

ån till den blotta anmärkningen, att Attila, på Chronologiska skäl, icke med vifhet kan bctagas ett rum ibland Svea-Konungar.

Medgives, på de grunder jag anfört, att Attila, Hunnernes Konung, efter Domars regering, underlagt sig någon flörre eller mindre del af Scandinavien, och derigenom förvärsvat sig det rum bland dess fordna Regenter, Runkrönikorna och Ericus Olai honom tillägga, få framställer sig en ganska naturlig förklaring af den fabellika berättelse, att han satt sin hund till Konung öfver Danmark. Hans nations namn ågde en likhet med det djurets, hvilket han fäges utsett till styrelsen derstädes. Sagan betyder i sådan händelse ingenting annat, än att Attila anförtrott regeringen i Danmark åt en af sina Hanner. Den nation var i anseende till sin vildhet, allmånt förhatelig; och dess utseende få obehagligt, att de underkuvade folkslagen i sitt mörker höllo Hunnerne för ett fläkte, som dragit sitt ursprung af Djæslars bebladelse med Trollpackor. Flere historie-skrifvare hafva ock velat härleda Hunnernes namn af Djurs-benämningen *Hund*. De omtala ej sällan få kallade *Cynocephaler*, eller menniskor med hundhufvud och af de vildaflé foder. Adanus Bremensis siger uttryckeligen att sådana funnos i Ryssland: och i de åberopade Disputationerna under Profesfor Neikter göres fannolikt, att man härmed förstät Hunner. Alltfamimans bevisar den affsky man för dem bar, och den rådande vedervilja, som förmödeligen yrkat, att man funnit ordleken på

nam-

namnen Hun och hund lycklig och träffande; Jag bör ej heller förtiga, att i bemålte Akademiska Afhandlingar den gifsningen framfölles, att de i vår gamla Historia flerestådes nämnda Hund-konungar tillkommit genom en sådan homonymie.

Så beskaffade ordlekar åro ej sällsynta i fornhäfderna. Den hos Athenienserna fortplantade sagan, att deras Konung Theseus dödat Minotauren på Creta, eller eit vidunder som hade kropp af en oxe och hufvud af en menniska, berättades af Cretenserna på helt annat fätt, nemligen, att Theseus flagit en Minos's General som hetat Tauros. (Se les voyages du jeune Anacharsis: Introduction). Något dylikt berättas af Herodotus om Jupiters Orakel. Tvenne fvarta dufvor fölgo på en och samma dag ifrån Thebe i Egypten, den ena till Dodona i Epirus, den andra till Libyen, och hvardera befallte med tydelig röst invånarne der de siannade, att inråta ett orakel till Jupiters åra. Dufvorna anfågos för Gudarnes budbärare och åtiyddes. Men Egyptiske preferre påstodo, att tvenne preslunnor som begivit sig från deras samfund, flistat de nämde begge Oraklen; och på gamla Epirotiskan skall en dufva och en ganimal quinna betecknas med ett och samma ord. (L. c. III. p. 6 med åberopande af Strabo, Servius, Schol. Sophocl.) Justinus säger (L. I. c. 4) att Cyrus, öfverlennad åt en Herde, som utställde honom i skogen att förgås, didde en hynda, innan han på begåran af herdens hustru, återhämtades att fostras af henn

ne: Herodotus åter, (L. I.) att samma hustru hette Spaco, som på Mediska språket betydde hynda. Romuli och Remi fostring af en varginna, vid hvars spenar herden Faustulus funnit dem och sedan lemnat dem åt sin hustru Larentia, att uppfödas, förklaras likaledes utan mirakel, genom en sådan ord-lek. Sunt, säger Livius (L. I. c. 4.) qui Larentiam, vulgato corpore *Lupam* inter Pastores vocatam volunt: Inde locum fabulæ ac miraculo datum.

Flera berättelser förekomma i vår gamla Nordiska historia, hvilka troligen länat sin fabel-form af dylika namn-spel, som åfven i de tiderna hölls för ganska sinnrika. Saxo Grammaticus berättar att Sprakeläggarna, denne Ått, som genom Ulf Jarl, Konung Knut den stores Sväger, och Ulf Jarls efterkommande, hvilka blefvo Konungar i Danmark, gjorde sig få namnkunnig, hade till Stamfader en björn, som bortröfvade en rik mans dotter i Sverige, och att då man ändteligen hann uppsöka och ihjelställa björnen, hade han redan gifvit henne en frukt af sin kårellek. Hon födde dock sedan en son, som efter sin fader kallades Björn och blef Torkel Sprakeläggs fader. Lagerbring (Sv. R. Hist. i Del. f. 289) förmenar, att den föregifna björnen varit en okänd Skogsröfsvare, klädd i en björnhud. Likas troligt om ej troligare synes, att Röfvaron hetat Björn och föledes med sitt namn gifvit anledning till fabeln. I en tid, då det var mycket brukligt, att välja namn af vilda djur och då man åfskade det underbara,

bara, funnos ofta i de förra rika åmnen till det sednare.

Vilde till Puffendorff (II. c. 7.) har på samma fått förklarat den underliga händelsen som anföres af Sturleson i Ynglinga Sagan, att Konung Dag den vise haft en Sparf, som flög till många orter och derifrån meddelade honom künskaper, samt att sparfven vid byn Vörva i Reidgotaland blef af en karl ihjellagen med en sten. Förstnämde berömd författare gisfar, att med denna Spärf förfås någon af Konungen utskickad Spejare, som hetat Spaur och som under sina hemliga vårf blifvit ihjellagen; hvaraf åfven blifver begripligt, att Dag med bevåpnad hand håninades det på Spaur begångna våld, som af Sagoskrifvaren ytterligare berättas. Till styrka för denna gissning må anföras, att i Islands Landnamabok (P. I. c. 9) omtalas Örlygr Rappsson, som reste från Söder-öarna till Island; i hvars fällskap var en man som hette Torbjörn Spörr, eller på Svenska Torbjörn Sparf, hvilket exempel visar att Sparf varit en persons namn. *Spörr* kan åfven vara ett nomen af verbum *Spörja*, som på Isländska i præs. indicat. har *Spyrr* och *spurr*, och betyder det samma som *Speja, efterspana*; då *Spörr* blifver en Spejare, efterspanare, en som spörrar upp underrättelser; och gåtan lått kan upplösas till en ordlek med de lika ljudande orden Sparf och Spejare *c).*

c) Jag kan ej hindra mig att i en not tillägga en gissning till förklarande af den besynnerliga berättelsen flera gamla Häfde tecknare andraga om Kos-

Desa exemplen må góra nog att bevisa, huru tvetydigheten af namn ofta i mörka tiderhvarf gifvit anledning till fabler, och att den förlagsmening jag vågat ansöra om Attilas hund icke kan anses för otrolig. Om denne förklaring förtjenar någon uppmärksamhet, torde den åfven kunna lämpas till de flera berättelser som i våra fornhäfder förekomma om hundar, hvilka blifvit förordnade till Konungar eller Ståthållare, likmäktigt den i de åberopade Disputationerne uppgifna tanka. Johannes Magnus förmåler, att en Svensk Konung Östen, hvars fader Geiter, Konung i Norrige, blifvit af sina undersåtare afdagatagen, derföre straffat dem dermed, att han gaf dem sin hund Svetting till Konung; och i lilla Rimkrónikan berättas, att Konung Östen Urbars Son i Sverige satte sin hund
Sver-

nung Svegder. Rimkrónikan yttrar om honom: *Till min alboga uti en sten flog jag min hand förutan men.* Ericus Olai: att Svegder eller Sverker skall lagt sin hand på ett hälleberg och icke kunnat draga henne tillbaka, *kvilket man haller för en fabel.* Sterlefon: Att Svegder företog en resa österut, att uppsöka Gudhem, och kom till en by vid namn *Sten*, *kvarefl är fler si flor sem flera hus*, samt att han der blef af en dverg som stod i *Stendörren* inbuden att skåda Oden, men när Konungen sådant åtlydde och lopp in i *stenu*, tillstöts den och Konungen kom aldrig åter. Alla dessa omständigheter i berättelsen synas mig göra troligt, att Svegder-blifvit inbuden och afdagatagen i ett *Stenhus*, hvilket flags byggnad i bemålte städ eller by varit brukligt, men förmödeligen obekant för våra skogsbyggande förfäder; då miraklet försunner och handelsen blifver ganska enkel och begriplig.

Sverre till Konung i Norriga. Förmodeligen är detta en och samma fabel, till sin grund enahanda med den Torfæus (Hist. Norvag. T. I. p. 89 Hafn. 1711) anfört om Konung Östen Illråda i Upplanden, som förordnade sin hund Saur till Konung öfver Trondheims-boerne, qui (canis), heter det, in insula sinus Thrandensis, Saurseja dicta, domicilium habuit, a lupis, gregem ipsius infestantibus, de quibus instinctu Satellitum vindictam sumere fatigebat, dilaniatus, ingenti congesto colle ab ejusdem nomine Saurshöjd appellato, Regio more eadem in insula magnifice tumulatus est. Puffendorff i sin Inledning till Svenska historien nämner ock, förmodeligen efter Messenius, att en Konung Gunnar i Gótha Rike, hvilken varit samtidig med Konungarne Alrik och Erik, Agnes söner, öfvervunnit och ihjelflagit en Norrk Konung Regnald, pålagt Nörrmännerna en stor skatt och fatt en grym hund till deras Höfding. Antager man nu, att Hunner i flera tidehvarf bott i Sverige och Norriga, blifver det ganska möjligt att en eller annan Segervinnare fatt Höfdingar af denna nation öfver de underkufvade folken; och då förfinner hela ursinnigheten af det förfarande som lägges dem till last.

Kort Berättelse
Om
Collegium Reg. & Illustre,
eller
Skyttianum,
Vid
Riddarhufet i Stockholm.
af
J. M U R B E R G.

Författaren af *Beskrifningen öfver Stockholm* har väl på tvåne ställen d) namnt det *Collegium Illustre*, som i Konung GUSTAF ADOLPH den flores tid inrättades vid Riddarhufet; men som han tillika förmåler, att *ingen underrättelse kunnat erhållas, huru detta undervisningsverk varit inrättadt*; och förmodar, att *det, i anseende till den korta tid, det egi bestånd, icke kunnat komma till någon fulkomlighet och sladga*, torde en kort Be-

Berättelse derom vara få mycket mindre obehaglig, som denⁱ visar, huru man den tiden ville hafva den adeliga ungdom danad och underbygd, i språk och vettenskaper, som åmnades till de högre embetens beklädande i riket.

Sedan Ridderkapet och Adeln vid Riksdagen i Stockholm 1625 i Mars månad, förenat sig om *famnuskott* till en *Riddarhus byggnad*, hvareft Ståndet kunde *förvara sina privilegier och acter, hålla sina samqväm, bröllops och andra högtidigheter, och inrätta en Skola för sina barn*^{e)} voro vederbörande strax omtänkte om verksfållandet deraf; och redan i September, samma år, blef Magister *Johannes Matthiae Gothus*, den sederméra berömliga Biskopen i Strengnäs, som då nyligen återkommit ifrån sin andra utländska resa, utsedd till Profesor och Rektor vid det tillåmnade *Collegium Illustre*^{f)}. Riksrådet, Friherre *Johan Skytte*, som få lyckligt handledt sin Konung i vettenskaperna; som sjelf, året förut, genom trycket utgivit en kort underrättelse, *rörande de Studier och dygder, om hvilka en Kronprins bör vara kunnig, m. m.* och som på flera fått få kraftigt främjat vettenskapernas tillväxt i fäderneslandet, hade åfven åtagit sig förnämsta styrelsen och omforgen vid det nya Låreverkets inrättande; hvadan det ock ofta sedan, i handlingarna, kallas *Collegium Skyttianum*. Genom hans nitiska anstaltande och förforg, blefvo rum

för

^{e)} Stjernm. R. Besl. I. d. p. 780.

^{f)} Palmkold. Saml. 4 Band. p. 251.

för undervisningen inredda, läreböcker skrifna och tryckta, en Låsmåflares stol förfärdigad, Chartor, svarta tråtaflor, och andra förnödenheter inköpta, och utom andra Lärare en Språkmåstare Claus antagen, som skulle undervisa *barnen i Francka Språket* g); få att redan i September månad 1626 läsningen kommit i full gång i nedersta Clasen och i Auditorium. Ifsynnerhet hade Johannes Matthiae, på RR. *Skyttes* och de öfriga Directeurenernas *) befällning författat *Ratio studiorum &c* eller *Sålt och ordning*, som vid undervisningen skulle följas och iakttagas h). Uti inledningen till denna *Skolordnning* förmåles, huruledes höge vederbörande af Riddarhus Directionen ansett nödigt och nyttigt, att, vid ungdomens undervisning, det lägre och fattigare folkets barn afföndrades ifrån *Adelns* och de *förmögnares*, som borde uppammas till fäderneslandets tjenst, i sysflor och embeten; och njuta en derefter väl afpassad handledning i seder, språk och vettenskaper; samt i sådana kroppsöfningar, som i Krigstider gagna, och under fredens lugn pryda en ådling. Tili följe deraf borde en Adelig yngling, före sitt sjunde år, hos föräldrarna hafva lärt *uppläsa utantill Christendomens fem*

g) Se en gammal Råkenskapsbok N:o 11 uti Riddarhusts Kammar-Contor, öfver utgifterna vid Riddarhuset ifrån 1625 till 1639.

*) Af dem nämnas endast Gabriel Gustafsson (Oxenstjerna) och Åke Axelson.

h) Hon blef sedan tryckt i Stockholm 1636 i 12:o af Henric Käijer och är ganska fälsynt.

sem hufvudstycken i) och *Botsalmerna*, hafva hvarje dag fåst i minnet ett och annat *Latiniskt ord* eller *Sentens*, och lärt känna och skrifa *Svenska* och *Latiniska boksléfver*, samt *slafva*. På sjunde året, men ej förr, så framt icke någon visat ovanlig qwickhet, skulle ynglingarne intagas i *Collegium*, och, ester snille och framsteg, indelas de i *Clasfer*, hvilke i början ej behöfde vara flere, än 3 eller 4: men, då verket framdeles hunnit till stådga, borde blifva *7*. I hvarje af dessa 7 Clasfer skulle vara *rissé* och *käcke Lärare*, och läsningen ske efter *viss föreskriven ordning*, lämpad efter Lårlingarnas snille och framsteg. Början och slut skulle alltid göras med bön och bibellåsning, ifynnerhet *Söndagar* och *helgedagar*. För federnas renhet skull, borde inga *Auctores obsecni*, utan endast gode Clasfiske, såsom *Terentius*, *Cicero*, *Virgilius* m. fl. läsas. Jemte latinska språket skulle ådlingarne åtven lära det grekiska; och ehuru det väl var *rackert*, men ej *nödigt*, att kunna tala grekernas språk, borde de dock lära deraf så mycket, att de kunde sjelfve med nytta läsa grekiska författare; till hvilken ånda *Demosthenes*, *Isoocrates* och *Homerus* skulle dem i *Collegium* förelåsas. I anseende till läsnings fältet, skulle i början endast ett och annat kort stycke af den föreskrift-

i) Denna lilla *Cateches*, som var af Joh. Matth. uppfatt och tryckt på Riddarhusets bekoftnad 1626 i Stockholm, innehöll: *Quinque primaria Capita de Æriæ Christianæ, cum precationibus aliquot sacris. V. linguis, latino, Svetica, gallica, germanica &c Anglica, comprehensa.*

skrifna. Auëtorn förelåfas, och flera gånger omväxlas, till defs lärlingarna kunde det utan-till: redan skulle ester hand mer och mer till-liggas. Man borde ej i förtid öfverhopa barnen med många grammatiska reglor, utan i början nöja sig endast med declinationer och conjugationer; icke ombyta Auëtorer, förrän ynglingarne kunde utantill åtmindstone det förnämsta af den låfna författaren. De borde hafva hemma sina privata informato-rei, som med dem repeterade hvad de låsit i Collegium, o. s. v. Med ådlingarna skulle årligen *förhör* anställas, och derefter flyttningar ske ifrån de lägre till de högre clasferna. Alla dagar skulle öfningar förchafvas i *stilen*, medels egna uppsättningar af *Tal*, *Bref*, *Samtal*, m. m. samit med öfversättningar och imitationer. Åven kunde declamationer anstäl-las någon gång i veckan eller månaden. Af Poëter skulle i synnerhet Terentii och Ari-sophanis Comedier läras utantill. Redan i andra Clasfen nedifrån skulle ådlingarna börja tala latin. Lästiden i Clasferna skulle dag-ligen vara, före middagen, ifrån kl. 7 till 10 och eftermiddagen ifrån klockan tu till sem. Måltidstiden borde vara *riss*, så hos Föral-drarna, som hos andra, der lärlingarna spifa-de. Lästimmarne skulle gifvas tillkänna med ringning i klockan. Loftider för barnen vo-ro alle Onsdags och Lördags estermiddagar; och allmåna ferier skulle vara, om *vintern* ifrån den 16 December till d. 8 Januarii; un-der Sommartiden, ifrån den 3:dje till d. 23:dje Julii. Såsom tjenliga *kreppsöfningar* föreslogos

Bäll och Kågelspel, Schackspel, Vekal- och Instrumental-Musik, Fecktaude, Dausande, Kapplöpande, Voltigerande; att Rida, svänga med pikar, uppställa troppar, m. m. Att utom de döda Språken, undervisning åfven gafs i de lefvande, ses af hvad redan nämndt är om den antagna Franska Språkmästaren Claus. Uti ett bitogadt *Schema Lectionum* föreskrifvas de stycken utförligen, som, i hvarje af de sju Claserna, få före som eftermiddagen, borde med ungdomen förehafvas, och är dervid märkligt, att undervisningen skulle åfven alla högtidsdagar och andra högtidsdagar, i Claserna fortfåtas. I sjunde eller nedersta Clasen skulle ådlingarne då läsa Christendoms huvudstyckena, samt dagens Evangelium och Epistel på *Latin*. I fjette Clasen skulle samma läsning ske på *Latin* och *Grekiška*; och i den femte endast på *Grekiška*; dock skulle i stället för dagens texter nu början göras med Lucæ Evangelium på originalspråket. Uti fjerde Clasen, och då ådlingarne voro på 10 året, börjades med dem, på desfa dagar, läsningen af *Loci Theologici* på *Latin*, och fortsattes sedan alla Clasfer igenom, hvartill kommo, efter hvarandra, till öfning i Grekiskan, *Acta Apostolorum*, *Matthæi* och *Marci Evangelia*, *Johannis Evangelium cum paraphrasi Nonnii*, och sluteligen Pauli Epistel till de *Romare*, alltsammans både på *Grekiška* och *Latin*.

Men som vettenskaperna ej åro mindre nödiga för en adelig yngling, än de döda och lefvande språken, skulle i Collegium vara ett *Auditorium Publicum*, der föreläsningar kunde

de gifvas för de ådlingar, som till 14:de året genomgått de sju Claserna, och således voro i *Språkun* och *doctrina classica* väl underbygde. Desse skulle der undervisas i *dialedicta, rhetorica, physica* och *Althist.*, så vida nödigt kunde vara för en ådling; samt i *Sedelåran* och *vältafgheten*. Man önskade ock, att framdeles der måtte gifvas undervisning i *Theologien, Lagfarenheten* och *Läkarkonsten*.

Sådan var tilltominningen och första utkastet till detta *Adeliga underrisningsverk*; men heila förfiften kom aldrig till fullkomlig verksfullhet; emedan inrättningen, af tillfälliga hinder, icke uppnådde den dertill erfordeliga tid. Imedlertid hade Directionen gjort allt som då kunde göras. För underskolan voro tvåne *hörare* antagne, och flere kunde icke nyttjas för de tu år, som verket hade bestånd; men Profesorer uti det så kallade *Auditorium* voro ifrån början af 1627 trenne ypperlige män. Den redan ofta nämnde *Johannes Blatthiæ*, hade ifrån 1625 lagt hand vid Verkets inrättning, sammanstyrkt läreböcker för Skolbarnen ^{k)}, och utom de dagliga föreläsningarna, præsiderade Han ofta för utgifna tryckta Disputationer. En sådan, de *Sacra Coena*, var det som åfven lade grund till hans framtidia lycka. GUSTAF ADOLF, som ej ansåg det under sin höghet, att stundom då regeringsårendena tillåto, afhöra de lärda öfningarna i Collegium, var vid denna dispu-

^{k)} De uppråknaas hos Stjernman i R. S. och af Doctor Aron Veflén i Sv. Hofsclericets historia p. 555. 2. Del.

putations-aet sjelf närvarande, då en resan-de Jesuit med all sin styrka opponerade, men blef af Praeses få fullkomligen vederlagd, att han intet vidare kunde invända. Konungen fann deruti få mycket nöje och välbehag, att han strax derpå kallade Profesorn till sin *Hofpredikant*, och utfäg honom derjemte, för hans vid Verket ådagalagda skicklighet i undervisningsvägen, till Informator för Prinses-san Christina, få snart hon uppnått erfor-delig ålder. Nåst Johannes Matthiæ var den läste *Jöran Olofsson Lilia*, federmera *Stjernhjelm*, som blifvit kallad ifrån sin innehafda fysla vid det nyligen inrättade Gymnasium i Ve-sterås; och den tredje var en *Vilhelm Simonis* eller *Simonius*, J. U. Licenciatus ifrån Rostock, och bror till Skyttianiska Profesorn i Up-sala af samma namn. Denne præsiderade, under den korta tid han var vid Verket, för 7 Di-sputationer, dem han sedan låt trycka till-fammans i Upsala, under titel: *Discursus septem Juridico Politici, Monarchie definitionem, divisionem causam &c. cum quæstionibus cognatis, continentes;* och, såsom titelbladet utvisar, alle hållne in Collegio Skyttiano. Som *Stjernhjelm*, efter ett års tjänstgöring vid Verket blef kallad till andra góromål, antogs 1628 Lectorn i Strengnäs, *Jacob Boose Rudbeckius*, i hans ställe, med 600 D:ler silfvermynts årlig løn, då de andre ej hade mer än 500. Till Lärar-nes aflöande hade Konungen genom Bref af den 27 April 1627 anslagit af stadsmedlen 2000 D:ler Silfvermynt; och hyad vidare fordra-des, blef af Riddarhus Casfan affermadt. Un-det

der så berömda Lärare kunde detta undervisningsverk ej annat, än vinna anseende; och ett bevis derpå är, att snalle Studenter ifrån Upsala hitkommo, för att begagna sig af Profesforernas föreläsningar. Exempel derpå är, utom andra, den federméra mycket berömdne Profesorn i Grekiska Språket vid Academien i Upsala, *Henric Auffius*, som i det aßeendet tillbragte här ett helt år. Af ådlningar, som här njutit undervisning, har jag ej sett någon nämna, utom den store Fältherren *C. G. Wrangel*.

En få vacker inrättning blef likväl af tillfälliga händelser, liksom i lindan, förqväfd. År 1629 om sommaren började pesten visa sig i Stockholm, så att Kongliga Hofvet flyttade derifrån till Upsala; och följande året rafade han med häftighet. De af Ridderkapet och Adeln, som hade lägenhet dertill, följde Hofvets eftersyn, och togo sina barn med sig till Landsorterna, så att föreläsningsarna måste infallas, af brist på åhörare och lärlingar. Sjelfve Lärarne kallades äfven till andra göromål. *Johannes Matthiæ* följde, som *Hofpredikant*, 1630 Konungen till Tyskland. *Simonius* resie vid samma tid med R. R. Friherre *Skytte* till Dorpt, der han blef Aspesor i den inrättade nya Hofrätten. *Rudbeck* var den ende af dem, som blef qvar i Hufvudstaden, men han fick äfven samma år Årkebiskopens och Magistratens kallelse, till Rectors Syllan vid stadsens Skola, den han antog, och, med ungdomens utmärkta nytta, förestod till sin död 1640. Under tjänstetiden i Collegium bör-

började han och Simonius, att utarbeta *Svea Rikes Annaler* på latin, dem han sedan allt till sin död skall hafva fortsatt; men hvaraf man endast har några fragmenter öfrige. Ett flycke deraf har Arckenholtz intagit uti första delen af sina *memoires de la Reine Christine*, hvaraf ses, huru allmånt ryktet då var i Riket, att Hertig *Franz Albrecht* varit den store Konungens baneman. Ehuru efter första skingringen 1629 inga vidare läseöfningar förehabdes i Collegium, finnes dock af räkningarna att Rudbeck blifvit bibehållen vid sin der innehafde *Sysla* och *Lön* till 1632, då han af Regeringen begärde och erhöll affsked derifrån, hvarmedels således detta Adeliga Undervisnings Verk alldes upplöstes.

Afhandling
Om
Svenska Bergverkens
Tillstånd och Öden
fré
Konung,
GUSTAF den I:ste
Tid;
författad af
JOH. ERIC ÅNGMAN
Bergsfrögle
och
Af K. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien
med flora priset belönt År 1794.

Det är *Svenska Bergverkens tillstånd och öden*
jöre Konung Gustaf den förstes tid, som Kongl.
Academien behagat utse till Täflings-åmne i
Historien för detta år.

Sällan förekommer något åmne, värdigare
vår granskning. Det rörer en af Landets

dets hufvudnåringar, och ehuru åtskilligt hit-tills däröm blifvit anfördt uti strödde Afhandlingar, rörande visfa delar af Bergshandteringen, är dock större delen därav opålitligt, i anseende till de ganska få historiska uplysningsar, man därvid kunnat bifoga. Med min ålders ringa erfarenhet, har väl icke eller jag få alldelens kunnat misskänna min svaghet, att jag trott mig genom en fullkömlig Afhandling kunna tillfredsställa Kongl. Academiens önskan. Åfven som jag uprigtigt får bekänna; att, då jag vågar underkasta mitt Förfök Kongl. Academiens Granskning och Dom, ingen ting mindre än snillet och kunskaperne upmanat mig. Men skulle jag uti någon ända omständighet kunna göra mig mitt åmne och mina Domare vårdig, är jag älldeles tillfredsställd.

Historien om våra Bergverk för denna tiden, kan indelas i Tvenne Tidehvarf. Det förra, som kommer att innefatta Bergverksrörelsens tillstånd i dess begynnelse, samt upptaga dess mörkare och åldsta öden, och fåledes bör sträcka sig till slutet af det Trettonde Århundradet, kan ej utan svårighet afhandlas. Det sednare någorlunda uplyst af våra handlingar, blir i samma mån lättare. Men lämnom fördomarne, och följom den anledning lefnadsfättet och federne, jämte några få underrättelser medgifva, få skola vi kanske komma till någon vifshet, åfven i det mörka och aflågsna.

*Första Tidehvarfvet.**Capit. I.*

Hvad som i detta ämne hittils ifynnerhet varit oafgjordt, och tillika minst af forn-tidens häfder kunnat uplyfas, har varit frågan om Bergverkens ålder. Flere hafva skrifvit härom, och upgivit sina tankar. Dock lärer ingen utom Danska Stats-Rådet Langebeck finnas särdeles trovårdig, och för sådan anses af granskare, hvars råttmåttiga fordran är, att meningar i Historien böra förkastas, då de icke understödjas af Handlingarne, och andra pålitliga underrättelser.

Olof Rudbeck a) må nämnas bland dem, hvilka i det, som rörer Svenska Bergverken, visat sig intagen af alltför origtiga begrep, och tyckes hafva anvåndt sitt snille förgåfves, då han velat föra Bergverkens ålder inemot lika långt tillbaka, som början af sjelfva landets beboende. De som fölgt honom i tankan och bevisningsfått, hafva väl icke alla gått så långt, men hafva dock altid påslått, att Svenska Bergshandteringen med full kraft idkades redan i mörkaste Hedendomen. Förledde af de upgifter hvar och en för sig funnit, hafva de dem antagit, och derefter utan vidare undersökning, gjort sina slutsättser. Men Langebeck, icke så lättrogen, granskade handlingarne närmare, och har erhållit en aldeles motsatt övertygelse.

Von

a) *Atlantica Tom. I.*

Von Dalin, Botin och Lagerbring, be-fattade sig egentligen icke med Bergverks rörelfens Historia, ty den Svenska i allmånnhet sysfelsatte dem närmast. Och dessutom hafva de aldrig velat blindt följa upgifterne och fylla berättelserna med gissningar.

Samle vi då allt som blifvit skrifvit i detta Åmne, niöta oss dels fabelaktiga, dels märkvärdigare omständigheter. Merendels har man ansett en Bock, med fårgad nos, för rätta Upfinnaren af Falu Grufvor *b*). Vester-Silfberget har vunnit namnkunnighet genom sin Belgstind, med defs borttappade häftiko af Silfver *c*). Och man har med ifver påstådt att Sala Grufvor varit först upfundne och uptagne af flygtingar från Sigtuna eller Finnar. Vi gå med tyshet förbi desfa osäkra, och på inga Historiska fanningar grundade underrättelser, och lämna vår upmärksamhet åt det, som närmare torde förtjena den.

Man har ifyrnnerhet trott, att förråd på metaller i de äldsta tiderne, att de vid våra Gamla Grufvor befintlige stora Varp-högar, jemte rymderne af sjelfve Grufve öppningarna, samt namnet HedenGrufvor, hvilket i några våra äldre Bergsorter förekommer, fullkomligen bestyrka Bergverks rörelfens ur-åldrigheit.

Att våra gamla förfäder ågt tillgång på Metaller därom är ingen tvivel. Man kän-

b) Naucler Delin. Magn. fod. Cuprimont.

c) Lunds Disput.

ner att deras vapen voro af godt Järn och Stål. Till kårl, prydnader, och beqvämlighet i Byteshandeln, ågde de både Gull och Silfver. Och om jag påstår, att de värligen hade ett flags öfverflöd deraf, är det en drifstighet, hvartill häfderne gifvit mig anledning.

Gull var en gångbar vara *d*). Gullringar nyttjades som mynt *e*). Gullstycken funnos hos fattige torpare *f*). Och föråringar skedde i Gull *g*). Mantlar omtalas, som varit Gullvåfde *h*). Kårl, beflagne med gull och silfver *i*). Ock skor, belagde med gullplaster *k*). Om Arnliot Gellina, en skogsbo i Jemtland, berättas, att han hade fört Silfvertalrik med sig i skogen samt klädde sig i Skjarlakan om hvardagarne *l*). Och då han visade sig i sin krigsrustning, hade han spjut, hvars skaft var inlagt med Guld *m*). Heraud från ÖsterGöthland nyttjade Silfverbälte och gullad om hufvudet *n*). Sigurd Syrs hade förgylta sporrar och hjelm *o*). Och det är bekant, att Skånska fylkes Konungen Harald bar en hatt, hvars kulle var af rent Gull *p*): Ockfå visar berättelsen om Siod, Konung Hrings Skattgominare, som genom våld uttogs

d) Langebeck Tom. 2 sid. 223 224. *e*) Langeb. I Delen sid. 426 *f*) Gaut. och Rolfs Saga Cap. 2 sid. 11. *g*) Olof Tryggvafons Saga af Odde. *h*) Langebeck i Delen sid. 435. *i*) Sturleson T. I. sid. 88 och 84. *k*) Langeb. T. 2 sid. 89. *l*) Sturles. T. I. sid. 658. *m*) Lagerbring T. I. sid. 405. *n*) Heraod och Boes Saga Cap. 12. sid. 35. *o*) Sturles. T. I. sid. 405. *p*) Lagerbe. T. I. sid. 293.

tog af Tuar, Boses fader, en flor myckenhet Gull och Silfver, att sådane dyrbarheter åfven icke sakinades i förråds bodarne *q).*

Jag vore nögd med desfa drag af fåder-neslandets urgamla välstånd. Men kan icke utan vördnad återkalla minnet af de forntidens lämningar, som Hedendomen helgat åt odödligheten, men nyfikenheten i våra tider, eller händelser, eller tycke för Antiquiteter och Historiska Vetenskapen, upträckt under de torfvor, som med så mycken högtidlighet, betäcka våra fåders aska, jag menar Åttebäckarnę, Gullringar och Armband af ovanlig vikt *r).* Kopparsvård jämte Metall Urnor *s)* till och med af järn *t)* åro hvar på sin ort i grufet af de åldriga minnesvårdarne upfundne. Jag ärinrar ock gärna att sex sådane urnor af rent Gull år 1685 blifvit upgrafne på Fyen *u)*, emedan stället är så nära vårt Land, och våra egna begravnings plattser.

Med samma heliga kånsla, föreställer jag mig det Tempel, hvars hvalf så ofta ljudade våra fåders lof, åmnade den Evige och Odödligheten. Jag fladnar i förundran öfver den prakt, som utmärkt detta, och den, som jag med ungdomens rörliga upmärksamhet skådat uti flere af vår tids fornämsta Helgedomar.— Templet vid gamla Upsala, som ännu i Annund Jacobs och Emunds tid, besöktes af Hedningar, var efter föregifvande helt och hål-

q) Lagerbring T. I. fid. 342. *r)* Björners Hjelte prydnad fid. 21. 37. 58. *s)* Bills Disput. de Antiqu. in Svec. reliq. *t)* Tunelds Geographie fid. 249. *u)* Lagerbring T. I. fid. 447.

hållit af gull, eller enligt Lagerbrings förkla-ring, beslaget med gullplåtar v). Spikar med påsmålt gull, som blifvit fundne i jorden, bestyrka sådant. Den enkla prydnad, som nu röjer sig innom Defs murar, vittnar, kan hånda, om ett mera uplyst begrep om den Eviges fordran af tillbedjande människor, men det förra vittnar icke defs mindre, att den tiden fanns gull i landet, och att folket icke hade därpå någon färdeles brist.

Likväl blir det en annan fråga, hvad upplysning man i affeende på Bergverken och deras ursprung kan erhålla genom denna underrättelse. Icke beledsfagad af den minsta anledning till Rikets egen tillvårkning af metallen, ej underflödd af den märkeliga omständighet, att Svenska folket, genom sjöfart och handel, icke hade någon gemenskap med andra Nationer, finner jag ej, hvad den bidra-ger till styrkandet af Bergverkens ålder. Man har vid Bergen i Norrige funnit en Urna af Kristall; men skulle man därföre kunna sluta att i vår Nord tillverkades det prägtigaste Glas, om Handlingarne förtegat, att man icke en gång hade det grófre till ett få nödvändigt behof som fenster.

Närmare tyckes varphögarnas bevisa, hvad man anfört om Grufvornes ålder. Men en nogare granskning torde åfven här böra åstad-komma någon större försigtighet.

Föreslållom oss en Cylinder, hvars Area vid Basis vore A. Defs högd B. då blir rym-den

v) Lagerbring T. 1. sid. 76.

den AB. Men då man fäkert kan antaga, att en och samma ryind, intagen af en fast sammanpackad kropp, fullt ut fylles 2:ne gånger af samma och lika kropp sönderstyckad, få blir ryinden af delarne 2 AB; men nu förehålla sig Solida kroppar till hvarandra i ett trippleradt förhållande, af deras Baser eller diameter. Jemförelser emellan en liten Cylinder i smått och en Grufve skärpning, samt mellan denne och ett hundrade famnars djupt Schakt med 16 à 20 alnars Diameter, måste fåledes vårka ett nästan otroligt utflag. Och ett dubbelt resultat, då frågan är om upbrutit berg, borde göra en dubbel rubbning hos den, hvars öga blifvit förledd af vidlyftiga varphögar. Snarare kunde man försäkra att ett malmfält brutit under 8 à 10 Sekler borde visa rymder af en öppnad jord, dem ännu ingen af våra gamla Grufvor åger. Sådant bestyrkes åfven därav, att Grufvebrytningen i de äldre tiderne endast underhjälptes genom brånsel, hvilket man nu i nyare tider då skogarne blifvit förminkade, med förlust af tiden måste fakna.

Hvad åter beträffar, att några af våra åldsta Grufve ställen båra namn af Heden grufvor; är det icke obekant, att de ord som Heden tillåggas, intet annat betyda, när fråga är om tid, än det som är gammalt och öfver mannaminnet. Erindra vi os tillika, med hvad tröghet Religionens ljus frambrutit längst upp till våra Hedniska Skogsbygder, samt kunna medgifva, att en del af våra gamla Grufvor begynte vid Christendomens bör-

början upptagas, finna vi lätt anledning till Heden namnet, utan att behöfva tillägna Beigvårken en orimlig ålder. Utan tvifvel lärer ock von Dalin däruti hafva felat, att han flödjer sin tanke om visfa i Dalarne belägne Grufvors ålder på Hollenii upgift, att Garpenberg fått sin benämning af Garperne, ett folk, som fölgde med Svever och Gothen ^{x).} Ty Garp betyder Tysk eller främmande ^{y)} och nyttjades i Norrige, ännu i medlet af Sextonde århundradet med samma bemärkelse, ^{z)} hvilken värdeligen den rätta, lämnar ett helt annat begrep om Grufvans ålder. — Men ville man påslå att man i desfa uråldriga tider förstätt att smida metaller i Sverige, så lärer därpå till bevis, att Alarne sainlades i Idavall, gjorde tånger och värttyg, och smidde Aud ^{a).} Rejgin, en mångt mans Son, lärde arbeta ur järn, silfver och gull, och åt hvarjom gjorde han något godt ^{b).} På ett annat ställe omtalas smedja med Åskja, samt smedje Svän. Dock icke dess mindre måste bruket af metaller, någon tid, hos en del af våra förfäder hafva varit okändt, emedan stenhamrar, och andre sådana verktyg, som blifvit fundne i jorden det tyckas bevisa. Och lärer sådant gälla i synnerhet om Landets äldsta invånare, eller ock om Skogsboerne, hvilka haft sina hemvist assides från sjökusterne, och således icke ågt tilfälle,

att

^{x)} Dalin T. I. sid. 63. Not. p. Aeta Lit. T. 2 sid. 257. ^{y)} Stockh. Lib. mem. ^{z)} Hadorfs Rimkr. sid. 167. 179. 149. ^{a)} Lagerbring. T. I. sid. 68. ^{b)} Völfunga Sag. sid. 36.

att hvarken af sine sjöfarande Landsmän eller andre Nationer lära sig känna fördeln af metallers nyttjande. Emedlertid beviser detta hvarken till eller ifrån vid undersökning om Bergsbruk, emedan det är helt annat att åga kunskap om metaller och kunna arbeta dem, än att draga dem ur sine malmer jemte bergarterne.

Capit. 2.

För att erhålla någon närmare upplysning om Bergverken under detta astlågsna tidehvarf, få erindrom oss nu federne och lefnadsfåtten hos våra Gamla förfäder.

Då Oden med sin vandrande flock besökte vår Nord, lefde folket ånnu i sin enfalld lyckligt och nöjdt. En stor del af Nationen närde sig då, som man nu för tiden föder sig i Lappland, och Finnarne förde långe ungefärlig samma lefnadsfått. Slätmarks boerne voro väl Åkerbrukare, men ånnu svedjade man håldre än plöjde. Oden med sina Afar, införer en ny Regering, nya Lagar — nya bekymmer. — Var det Hans åra, att för den tiden hafva varit en stor man, visto han dock ofta prof på ett lika så stort och bedragande gyckleri. Ej nögd med att regera, ville han tillbedjas, och förblindade folket med konster och ovanliga företag. Och då Afarne sjelfve desutom icke ågde någon särdeles insigt i vetenskaper, blef upplysningen därrefter, och okunnigheten öktes med vidskæppelser.

Emedlertid voro Afarne snälla fjófarare:
e). Och då man har anledning att tro, att Svenska Invånare åfven för Oden reste gärna och obehindradt till sjös, bör man icke undra, att man framdeles finner handeln i god ordning idkas, och svenska hamnar och vi-kar nästan öfverallt prydde af master, hvilkas rikt lastade kôlar fågnade åskådaren med up-tråden, som vittnade om Handelns öfvervigt i afseende på andra näringar i Landet. Dels-utom idkades Boskaps-skötsel, fiskerier och jagt, och öfversflödet af dessa näringars af-komst, kunde alltför väl vara ett betydande föremål för utförfel till främminde orter, i en tid, då folket nögdt med sin ställning icke kånde några färdeles sammansatte behof; åf-ven som sjelfva landet icke eller var så all-deles otackfamit vid arbetarens möda.

Vid denna belägenhet, jag menar, då fol-
ket i ett land, med liten möda, under lykliga
näringar, kan fullkomligen fylla sina få be-
hof, skall man alltid finna ett stort hin-
der för vetenskapers upkomst och befrämjan-
de. Bör man då tro, att våra förfåder, nöd-
vändigt i alla grenar måtte hafva idkat Bergs-
bruk? eller i annat fall, för att icke förringa
deras idoghet, bör man hedra dem med ett
inbilladt? hållst de hade, utom någon ringa
järntillvårkning, ett annat med deras odling
mera öfverensstämmande medel, att tillräckli-
gen fylla, åfven de behof de ågde af metal-
ler.

Capit.

I allmänhet synes det vara människors lott, att i hvilken ställning som hälst ej vara obekymrade om sin odling. Då Barbariet icke känner vårdet af uplyfsningen, känner man i dess tider få mycket bättre sin odlade kropps styrka. Våra förfäder, ett folk, som ej för pil och skäkter svigtat *d)*. Liksom yra af denna kåンfla trodde de sig icke hafva upfyllt sitt åndaimål, om de ej visat prof af Hjeltebragder, och stadgat sina välfrågdade egenskaper i hårnad. Säkert har åfven förvars rätten bidragit att underhålla desfa tankefått. Emedlertid finner man ej otydligt, att på desfa grunder svenska fjöröfverierne upfligit.

Men hvad man famlade under desfa tågen, är tillräckligt bekant af våra handlingar. Man kom fällan från någon härfård då man icke hade byte af Gull *e)* silfver *f)* eller vapen *g)* jemte andra nyttiga och dyrbara saker. Och utan att för de äldsta tiderne, behöfva anföra mera härom, torde man lätteligen kunna finna, huru indrågtigt, i affeende på våra förfäders härdighet och mod, denna handtering måste hafva varit, och huru detta fritt att förvärva sig metaller och vapen, vårklingen varit öfverensstämmande med deras lynne och Nationela belägenhet.

Dår-

d) Pet. Salan i dedicat. till Egil och Asmunds Saga.
e) Langebeck sid. 46. *f)* sid. 47. *g)* Ibid.
 Jämför Halvdan Östensons Saga. Sid. 3.

Dåremot bör man föreställa sig, att en ordentelig Bergverksrörelse, med deras upplysning nästan var omöjlig. I en tid, då inga mechaniska inrättningar voro kända; intet spår i Chemien banadt, inga försök gjorde i Metallurgien, allt borde förrättas i flort, kan man lätt begripa, hvilka fördelear, till underhjelende af Grufve arbetets svårigheter kunde väntas, och huru smält-processerne skulle hafva aflupit, hvilket ännu i våra tider, om något skall förrättas i Bergshandteringen, fordrar all vår aktfamhet. Den känner icke värdet af de omständigheter, hvilka, vid hvar och en färskilt Metalls beredning, nödvändigt med noggranhet böra iakttagas, som skulle undra, att i äldre tider Bergsbruk icke idkades, och att man ännu icke kommit färdeles långt därmed, något efter Christendomens början i Sverige,

Capit. 4.

Om fåledes, efter Lagerbrings tanke, som torde vara riktig nog, Oden med sina Asar, förstått sig på Bergsbruk, måste deras kunskap i den delen hafva varit ganska litet våkande i det Land de kommo att intaga. Man kan icke neka vår Asiatiska Hårfarare mycken tilltagsenhet och mod. Men utgångne af deras land för att eröfra, mötte dem förmödeligen helt andra góromål, än Bergsbruk, då de framträngde på en okänd jord, hvars invånare, väl hāpne vid åsynen af våra ströf-vande hjeltar, och eftergifne nog för att ej hindra deras inflytning, men måne om sim fri-

fridet, förmödeligen icke blifvit tilfridsställede; utan möda och försiktigta anläggningar. Åfvenså låra de ödflige Bergen, dit Swithiods flyende barn omfider måste taga sin tillflygt, icke genast förrådt sine rikedomar åt främmande, hvars konst kanske i förtid hade kunnat förvandla de ställen, hvareft deras skatter voro gömde, i toma och ryfliga rymder. Dessutom måste Afarnes kånnedom i Bergshandteringen hafva varit en från all theoretisk kunskap skilld erfarenhet, som väl lämpligare vid rika tillgångar, ej kunde vara tillräcklig, vid förbrukandet af detta Landets bergblandade produkter. — Således försvann konsten med hvarje Landets son, som lades i jorden. — Och ristom hålldre på deras Urna, hårdighet och mod, ån Bergsbrukets upphjelpande:

Men för att närmare uplysa mina tankar, torde mig tillåtas, att upptaga hvarje gren af Bergshandteringen särskildt, samt undersöka rimligheten af hvad man om hvarje Metalls tillvärvkning i synnerhet för detta Tidevart anfört.

Hvad Gull beträffar, lärer frågan däröm snart vara afgjord.

I hvilket land, af de i ålldre tider bekanta verldsdelar, denna metall i början blifvit kånned, är omöjligt att bestämma. Men säkert har vid stranden af någon flod skedt första upptäckten därav. Dels smidighet och sköna färg, har gifvit en god anledning till dels vidare eftersökande, och man har upfunnit

nit utan svårighet, att genom flamning i vat-
ten affkilja den medföljande fanden. De som
fysfelfatte sig med detta indrägtiga arbete,
blefvo federnera särskilt utmärkte och kal-
lades Aurifices *h).* I Edda får gullet namn
af Gnyftaheiden och kynan, af floden Ken.
Och hvem känner icke, hvilka rikedomar af
Gull de Afiatiske floderne förnämligast i In-
diens och Konunga Riket Pegu, och de Afri-
kanske, i synnerhet på Guineeska kusten, där
floden Volta i detta asseende varit märkvär-
digast, tillskyndat en stor del af människo-
flägget. Man bör icke tvifla, att denna för-
nämna åfven sträckt sig till vår Nord, då det
är känt att Invånarne nästan allmånt idka-
de fjörfart, och foro vidt i kring under sina
Vikingstårder. Måkeligt är åfven, att då
det talas om metaller hos våra förfäder, det
synes vara **Gull**, som egentligen utgjort de-
ras rikedom. Man måste således undra hvad
som kunnat tvinga Olaus Magnus till den
digten, att **Gullgrusvor** denna tiden funnos i
Sverige *i).* Och huruvida han där till haft
den ringaste anledning, är svårt att utreda.

Capit. 5.

Hvad som är sagt om gullet, och up-
täckten därav, gäller till en stor del åfven om
silveret. Förmodeligen har uti lösa och lätt
tillgängeliga lager denna metallen i sin vac-
kra gediegna form förrst blifvit upfunnen.
Och

h) Fischers Geschichte d. Teut. Handl. värande Berg-
verken. *o)* Hist. Svec. L. VI. Capit. 10.

Och då blyglants merendels på sådana ställen är följaktig, har man i affeende på des gläntfande utseende, icke underlåtit att underföka des innchåll. Dock låra säkert de rikaste malmerne, som närmast upgått till rent silfver, i början, egentligen varit föremålet för silfver tillvårkningarna. Första begynnelsen därmed måste man fåledes upföka, i de ländar, hvareft tillgångarna varit rika och ömniga. Asien blir där före åter min tillflygt. Att Bergsbruk i denna verldsdelen är mycket äldre än Europas, däröm vittna de många Grufvor, som där både före, och efter Romerska perioden varit arbetade, och städerna jag icke förr än vid kusten af svarta Hafvet, hvarifrån Sveriges Barns Asiatiska slämfader utvandrade till Norden, finnes där ännu Grufvor uti Temesvarer Banat, ordentligen med stollär anlagde, som skola varit arbetade före Christi födelse *k)*.

Men jag lämnar detta aflägsna, och mitt Fädernesland ådrager sig åter min uppmärksamhet.

Sala Sifvergrufva har altid hos oss blifvit ansett bland de äldste. Olof Grau, då han vill bestämma hennes ålder, åberopar sig som märkvärdigast, att redan år 600 eller 700, har gamla Grufbyn varit så stor, som en liten stad *l)*. En annan har påslått att Grufvan varit i full gång redan på 1180 talet *m)*. Åter en

k) Joh. C. Garnejs inledning till Svenska Masmästrets. sid. 2. *l)* Westmanlands Beskrifsn. sid. 225. *m)* Broling om Svenska Stålförädlingens tillväxt i nyare tider.

en annan, och Han tror, att denna Grufva arbetades med full drift under Kung Magni Ladulås tid ⁿ⁾). Dölgd blir fanningen alltid, om den här skulle fökas. Uppgifterne åro tagne af gamla Bergmåflare Relationer, uti hvilka man som oftast finner lofflånger öfver våra Bergverks uråldrighet, endast gjorde af vanlig böjelse, att betyga Bergverksrörelsen en fådan heder.

På bättre underrättelser kan antagas, att Sala Grufva icke erhåller något rum i Svenska Bergs-Historien, före slutet af det 15:de eller början af det 16:de århundradet. I ett Bref till Svante Sture från Bergsmännen i Norberg, brukas det uttryck; att likare vore, det Sala boerne sysfelsatte sig med deras Åkerbruk, och ej gjorde sammia Bergsmän förkör i defaker, som voro dem nödvändiga till Bergs-brukets skötsel. Ord, som icke kunnat anföras inför en Regent, om Sala icke då ännu varit i sin begynnelse, och lämnade en inedelmåttig afkastning. Biskop Otto i Westerås klagar; År 1511, öfver den minskning Han måste vidkännas i Tionden af Sala, den han; förr än det Berget fauns, oafkortad fick upbåra ^{o)}). Slutfattsen härav kan icke eller blixtvetydig:

Men å andra sidan är obegripligt, att man om ett verk, som redan År 1400 skulle haft va gifvit 16000 mark silfver om året ^{p)}, i Bref och Handlingar, icke åger den minsta under-

ⁿ⁾ Wolenii Argent. fod. Sala. f.d. 4. ^{o)} Langebecks Samlingar. ^{p)} 28 Bandet af Kongl. Vetenskaps Acad. Handlingar.

underrättelse. Likväl omtalas redan 1354 ett annat Sifververk i Riket ^{r)}). Också är det icke öfverensstämmande med hvad som blifvit sagdt om Varphögarna, att denna Grufva, som 1516 i Nyrymningen arbetades af ej mindre än 120 karlar, och sedan en tid dagligen af 70, samt år 1520 af 100 Finska Arbetare, ännu i våra tider kunde åga bestånd, och lämna föremål för ytterligare brytning, om den redan år 1400 gifvit så mycket silfver, och åfven då i samma mån blifvit arbetad.

Jag städnar fåledes med Langebeck i den öfvertygelse, att om Sala Grufva icke är det Silfverberg, hvarom Bergsmånnen med Svante Sture på Westerås Slott 1511 samrådde, hon dock icke förr än vid denna tiden blifvit upptäckt. Och som ytterligare bevis därå kan här anmärkas att Stens Grufvan, värkeligen en af de äldsta, ännu bär namn af Sten Sture den yngre. Graus berättelse om en vid Toftberget i Skultuna Socken med stora sten- och varphöggar befinnlig gammal Silfvergrufva, som vid Digerdöden skulle blifvit ödelagd, förtjenar åfven föga uppmärksamhet. Samma malm-anledning har sedan blifvit mycket eftersökt, men aldrig funnen. Åfven så är det med Lomans upgift, att i Lillhårads Socken varit belägen en kostelig Silfvergrufva, som också för folkbrist, vid Digerdöden skulle haftva blifvit ödelagd ^{f)}.

VIII. DEL.

M

Copit.

^{r)} Kongl. Bergs.-ordningarne. ^{f)} Arboga kännung.
fid. 64 Not. a.

Capit. 6.

Hvad koppar angår, har man gått så långt i gifsningsar om defs åldriga tillväxtning i Norden, att man ansedt de af Landets åldsta Invånare nyttjade kopparsvård såsom en produkt därav *t*). Jotharne, vill man fåga, tillvärkade koppar i Falun, medan Rom ännu var en ödeplats *u*). Sådant lärer jag ej behöfva vederlägga. Nog af, att Invånarena värligen på annat fått förfkaffade sig metaller. Jag har åfven fökt visa, att man af grufvornes djup icke kan sluta till någon synnerlig ålder. Det finnes Grufvor i Nor-ge, som åro djupare än våra, ehuru Bergverks rörelsen där icke anses gammal. Humbo järngrufva i Westerbergslagen är omkring 150 fannar djup, churu den upfanns förrst 1572 och har defsutom varit flere gånger i-genlagd och uptagen. Högst felaktig är således den uträkning, hvarigenom man blifvit förledd till det omdöme, att Falu grufva arbetades före Odens tid *v*). De som fåtta Hen-nes ålder till 7:de eller 12:te Århundradet *x*), hafva på samma fått felat. Sanima Auditor, som orått upgifyt, att Sala varit i full gång på 1180 talet, påflår åfven att Falun och Garpenberg på såkrare anledning föres till Hedentima *y*). Men som inga bevis varit att till-

t) Salanus de Glad. Svec. fid. 31. 33. *u*) Naucler de Cuprim. fid. 10. *v*) Åcta Lit. Svec. *x*) Wolen. Benzell. Com. Svec. fid. 58. *y*) Broling om Jän och Stålfräddingen. Jämför Bergs-Rådet Sandels Tal i Kongl. Vet. Acad. om Varors in och utförsel.

tillgå, hafva icke eller några blifvit anfördta. Och då kunde man ju fåga det samma om alla åldre Grufvor. Det är sannt att Falu Grufva är mycket gammal — så gammal, att då man velat tillägna henne Privilegier af Kung Magnus Ladulås 1272 eller 1280 ^{z)} man icke i affeende på tiden mycket felat, ehu-ru fådane privilegier icke finnas. /

Den första och säkra underrättelsen man åger om detta Verk, finnes bevarad uti ett Bref af 1288, hvaruti berättas, att kopparberget Tiska Sjöberg i Thorsångs Socken, icke allenaft då varit i full gång utan åfven förlängre tid tillbaka arbetadt ^{a)}. Mårkligt är att kopparberget kallas Tiska Sjöberg, af sjön Tisken, och att defs belägenhet i Thorsångs Socken uttryckeligen nämnes. Jag flutar här-af, att om namnet Falun, som man tillika inled Grufvan få föräldrat, då varit kändt, hade man säkert här bibehållit samma benämning; åfven som man hade uteslutit tillkän-nagivandet af defs läge. I ett fastebref på egendomen Aspeboda af 1268, som är införde-t Bihang till Tuna minnet, kallas orten kop-parbergena, hvilket benämnde säkert är det åldsta, och på någon tid efter Grufvans up-finnande förmödeligen det enda. Det blir föl-dedes klart, att det Falu, som Saxo omtalar, icke angår vårt Falun. Men icke defs mindre, då man för få gamla tider åger under-rättelse om kopparverk i Riket, borde man vara nögd, att med början däraf, åfven som

M 2

med

^{z)} Sahlstedts Tuna Minne. ^{a)} Langebeck sid. 32.

med andra dylika **Bergsbruk**, kunna upftiga till den tidepunkt, som i Häfderna blifvit utmärkt genom **Religionens** upkomst, flögder, och mera odling i vår Nord.

Capit. 7.

Järn-tillvårkningen i Sverige har man på samma fått velat föräldra. Man har altid trodt, att de äldsta järn-grufvorne varit i hedna tider arbetade. Men dåtill finnes icke eller någon anledning. Gammal är likväl första underrättelsen om våra Järn-grufvor. Den är redan af år 1303. Torkel Knutson afträder då vid Mågskiftet med Konung Birger, Noroberg, med hvad han där åger i Järn och stålberget *b*). Således lärer man kunna sluta, att vid denna tiden icke allenaft järn, utan även stål, af egne malmer tillvårkades. Och går jag längre tillbaka med undersökning härom, finner jag vid Christendomens början åtskilliga Landsträckor åga namn af Järnbåra land, förinodeligen i anledning af tillgång på järn och des tillvårkning. Af Sturleson, som säger att Konung Olof Haraldson, då han reste sista gången till Norge, for från Sigtuna, öfver Markbygden in i Järnbåraland, kan slutas, att med detta järnförande Landskap förställts Dalarne, och utan tvifvel någon del af Westmanland *c*). Dock är det visst icke min mening, att man kan föra Järngrufvorne till denna tiden. Säker-

b) Langebeck pag. 83. *c*) Lagerbring T. I. sid. 311

kert är det myrmalm, hvaraf dessa Landskaper århållit det betydande **namnet**.

Myrmalm, som intet annat är, än järnets metalliska kalk, är reducerad genom en förråtning, åfven så enkel, som forntidens odling och vårfästhet. Det fordrades intet mera därvid än elden och det brännbara, jemte någon möda, hvilken likväl liten, understöddes af nyttan och behofven. Jag behöfver icke vidlyftigt beskrifva detta tillvårkningsfått. Det är allmånt bekant, att Myrjorden, eller Mom, som den kallas i Dalarne, Örke eller Vårke i Härjedalen och Jemtland, med merendels svag blåster för läderbåljar, uti små ugnar eller gropar, med sten och lera uppmurade, kjällingar eller kjåringar kallade, blifvit nedfinålt till små färskor under namn af blåsterjärn.

Detta enkla tillvårkningsfått, eller som det heter hedninge blåster, myrblåster och myrvårk, nyttjas ännu i Dalarne, och andra afslagsna Landsorter. Och det är otvifvelaktigt, att detta var det enda Bergsbruk, som, då man undantager någon fjömalms förbrukning, i hedentima idkades. Torde hånda, att de i Eddan omtalda Dock Alfvar, eller de mindre höffsade Alfhems boer, som voro svartrare än beck och tjåra, voro Myrjärns tillvårkare, hvilke för mera beqvämlighet i sin handtering, bebodde skogar och Bergsrefvor d). De för sina smiden så bekanta Dvärgar, dem fornteknare omtala, voro ock kanske

få-

fådane Bruksidkare e). Herr BergsRådet Rinmans tanke att Osmundsjärn redan i heden-domen tillvårkades f) torde fåledes åga be-stånd, och att de många lämningar af detta tillvårkningsfått, som finnas i Smålands, Ble-kings, Vermlands, Härjedalns, Jemtlands och Dalarnes skogsbygder, icke kunna bortblan-das med dem, som tillkommit efter smältning af Bergmalm, är fäkert, emedan sådan hvar-ken varit eller är tillgängelig i desfa ödfliga trakter. Icke dessmindre blir det alltid ovifst, om våra förfåder af en slump, eller afegeen fuit-lighet, eller af andra århållit konsten, att på detta fått tillvårka järn. Af både Plinius och Tacitus flutar jag att järnets bruk i Nor-den är äldre än all flags bergverks rörelse därstådes. Hos Tyiskarne har det varit kändt, straxt efter Christi födelse g). Men att Sven-skärne genom dem fått kunskapen att tillvårka Myr-eller Sjömalins-Järn, är ingen anledning. Det är mycket troligt att sedan nyttan af denna metall hos oss öfverallt blifvit känd, någon lycklig händelse innom Landet bidra-git till upptäckten af det okonstlade tillvårkningsfåttet. Om Asarne eller deras efterkom-mande påfunnit det, eller Landets första In-vånare, sedan skogarne blifvit deras bonings-ort, begynt därmed, kan icke eller bestå-mmas. Emedlertid är det otvifvelaktigt att man härigenom förvärfvade sig minsta delen af

•) Ibid. sid. 411. f) Bergvärks Lexicon T. 2.
sid. 177. g) Plinius Hist. Nat. Lib. 34. Cap. I.
Tacitus German. Cap. 6. 18. 30. 40. &c. Ejusd.
Annal. Lib. I. Cap. 14.

af det järn, som denna tiden nyttjades i Landet.

Hvad stål angår, är det förut nämndt, att stålberg icke långt efter Christendomens början omtalas. Och om Svenskarne af egit tilltag begynt tillvårka myrjärn, borde man förmoda, att de åfven kunnat påfinna konsten att därav utbringa stål. Man vet att Myrmalms Tackjärn kan genom omsmålning i Klensmeds åskja beredas både till smidigt järn och stål. Och då visfa malmer, efter olika inrättning af ugnar, och förändring i smältningsfåttet, under sjelfva Tackjärns blåsningen, kunna gifva bådestångjärn och stål, ser man på hvilken anledning stål skulle kunna anses som Landets egen produkt, vid slutet af Hedomen, och af hvilken orsak stålberg kommit att inflyta uti författning af 1303. Dock icke heller är nu min tanke, att härigenom fylldes de behof som Nationen ågde af denna till hårdhet beredda metall. Tvärtom är antagligt att konsten varit rar, och sträckt sig till få personer, som däröföre varit högt aktade, och att man därutaf tagit sig orått anledning till det beröm som man tillagt Gotherne för vidsträckt stål-tillvårkning.

Capit. 8.

Detta är målningen af Bergverkens låta tillstånd under Hedendoms tiden, jag önskade, att med Christendomens början kunna uppgifva någon märkelig förändring. Men det är här, som med all upplysning — det går trögt och ljuset sprider sig småningom. Det var

var väl vid denna tiden, som sjöröfverierna till en stor del upphörde; och med dem, den stadgade åtkomsten af metaller. Men ännu en tid, var Christendomen enda föremålet för upplysningen. Ännu voro de under Heden-domens förfamnade rikedomar tillräcklige nog för ett folk, som länge vändt sig vid tarflig-het, och hvars feder icke så hastigt kunde skadas af yppighetens förförelser. Ännu vo-ro dock Presternes rättigheter inskränkte. Och ännu var ej deras magt så förfärlig, att de-ras årelyftnad och tilltagsenhet voro en lag för hvarje svag medborgare.

Nästan allt stod fäledes ännu i sitt förra skick. Herr BergsRådet Rinman berättar, att man ännu i början af det 13:de Århundradet betjente sig innom Riket af Osmundsjärn till mynt både i handel och all afgift till Kro-nan. Men jag förstår ej hvarföre man nød-gades använda denna oviga metall till pen-gar, om andre lämpligare, genom egen till-värkning varit att tillgå.

Man skulle likväl tro, att Grufvornas djup tillräckligen kunde intyga, att Berg-verksrörelsens ålder, åtminstone borde föras till denna tiden. Men sådant kan icke eller antagas. Man kan för 2 mans borrrag, då Bergartep icke är ovanligt hård, lätteligen på en inånad uptaga en vanlig brytnings famn af 12 qvarter i en dimension, 13 i den an-dra, och 7 à 8:ta i bredd. Föreställom os, att arbetet fortsattes i 100:de månader; så up-brytes under samma tid 100:de fådane fam-nar. Dese kunna väl ej anses större, än un-ge-

gefär svarande mot $\frac{2}{3}$:delar af en fullkomlig cubik-famn. Dock åro $66\frac{2}{3}$ sådane på nämnde tid upbrutna. Ville man då antaga ett Schakt af 8 à 10 alnars diameter, så kan det öfrige i vidden genom 2 à 4 andra arbetare, allt efter utrymmet borrttagas på pall, hvilket arbetsfått går dubbelt fortare, och gör att man i inberäkningen kan utesluta malm-upfordringen. Hela Schaktet af 66 famnars djup och ungefär 10 alnars diameter, är således af 6 arbetare på 100:de månader upptagit. Hvad man således kan åstadkomma på ett halft, ett helt, eller flere Århundraden, följer otvungit. Och man har i våra tider exempel därpå vid Ådelfors Gullverk, hvarest finnes Grufvor som åro 80 à 90 famn. djupa. Men hvem känner icke deras ringa ålder?

Capit. 9.

Icke dessmindre torde föreställningen om allt detta förefalla något ny och besynnerlig. Det är darföre må hånda icke otjenligt, att åfven göra några anmärkningar om allmånnas tillståndet korrt före, och straxt efter Christendomens antagande i vårt Land. Att Riket då ännu var i välstånd och ågde vacker förmögenhet, är otvifvelagtigt. Gull, silfver, penningar och vapen, voro ännu Invånernas förnämsta rikedom. Man vet väl ej, om de oformlige gullringar, som under hedendomen nyttjades såsom skilje mynt, vid varubyten och handel, kunnna föras till dena tiden. Icke eller om den myckenhet af gull

gull och andra dyrbarheter, som efter våra förfäders fordna plågsed, vid en Konungs, en Hjeltes begravning med den döde nedfattes i högen, kommit sednare tider till någon formän^{*)}). Men gå vi närmare Christendoms tiden, finna vi, att gull ånnu brukades på kläder, såsom gullringar spände under knäen, och öfver armarne, samt gullfydde mantlar och handskar. De smärre husgeråds kårlen voro merendels af tråd, men hos de förmögnares beflagne med gull. Och bland Konung Harald Hårdrådes dyrbarheter, omtalas ett gullstop, så stort som ett människohuvud *h.*) Långre fram, förekommer ock gull, såsom vårdören i handel, och varubyten. Ty Konung Knut Eriksson hade fällt till Nydala kloster ett fiske för 3 mark gull. Åfvenledes hade Konungen i ett byte med Munkarne i Juleta kloster erhållit 12 mark gull. Skånelagen stadgar, att gull skulle gå i arf som fastigheter. Och den soni bröt mot Hofmännerne skulle efter Danska Hofartiklarne betala 2 mark gull i förlikning. Årke-Biskopen Eskil, som lefde midt i 12:te Århundradet ågde åtikillige bågare af gull. Och Årke-Biskop Absalon gaf borrt i Testamente 8 mark gull

*.) Att denna Gård ofta utgick, betygar Håfderne. Sådant skedde då Yngve Frey lades i hög vid Uppsala. Afven så, då den gamla Harald Hildetan beledfagades till sitt hvilorum på Bråvalla Hed. Fylkes Konungen Agnar från Gestrikland hade ock försedd sin Grafhög med mycket gull och andra dyrbarheter, innan Han vandrade dit in ur verlden. *h.) Lagerbring Tom. I sid. 433.*

gull i). Åfven som det kan tillåggas, att efter Jutlandslagen var Dansk jord vårdерad och skattlagd i gull.

Hvad Silfver beträffar, är det en bekant sak, att man redan i Hedendomen nyttjat dryckskärl beslagne med denna metall *k*). Då ifrån Björkö eller Sigtuna afslämnades till Kung Anund i Brandskatt 100:de mark silfver, ansågs denna post för liten. Biskop Adalvard erhöll för en Måsfa, som hölls för Sigtuna Boerne 70 mark silfver. Utom 8:ta mark gull borrtteslamenterade Åke-Biskop Absalon åfven några tusende mark silfver. Och Biskop Bengt i Skara lämnade efter sig bland andra dyrbarheter, fem lispond silfver. Den årlige ledingen, som på ganila fättet ännu utgick i medlet af 13:de århundradet, vittnar ock om denna tidens silfver tillgångar, emedan genom denna skatt till flottans vidmagthållande efter Lagerbring's uträkning, nära 17000 mark årligen samlades af Riket *).

Penningar omtalas ock på några ställen i gamla historien: såsom koppskatt eller kopparpenningar, och Harald Hårdrådes silfverbeslagne kanna full med penningar *l*). Men som detta egenteligen gäller för åldre tider, så påminnom oss åfven, att Biskop Bengt i Skara lämnade mycket penningar efter sig. Och efter von Dalins påstående, hafva koppar-

i) Lagerbring Tom. 2 pag. 223. *k)* Lagerbring Tom. 1 pag. 427. ***) Jemför Profesör Tengströms Afhandling om flottans tillstånd i åldre tider, införd i Kongl. Academiens Handlingar. *l)* Lagerbring Tom. 1 pag. 427.

parpenningar redan i 12:te århundradet varit i full gång öfver Svea och Gótha Riken *m.*

Att likväl icke detta mynt varit tillräckligt för allmánnas rörelsen betygar Herr Rinmans berättelse om Osmundsjärnet, hvarom förr är nämndt. Men det gör tillfyllest för åndamålet att här veta, det penningar funnos, och begynte nu komma i omlopp i Landet. De gamlas vapen voro vid denna tiden i synnerhet Hjelm. Ringbrynia, sköld, värjor, fablar, yxor, bågar, pilar och kaftspjut. Och då hvarje man, när Ledung påböds, var pliktig att gå i Härnad, samt således alla behöfde vapen, så måste desse hafva utgjort en betydande mängd af metalliska produkter.

I anledning af allt detta lärer nu fråga uppstå, huru och på hvad fått Svenskarne åtkommit denna mängd af metaller. Böra de icke tillskrifvas egen tillvårkning, åtminstone vid slutet af Hedendomen? och kunna vi således påstå, att med Christendomens början, Bergverken voro i full gång?

Det vore lätt att besvara dessa frågor, om det vore lätt att lämna en mälning på Svenska folkets näringssfång, flögder och handteringar i de delar, som röra dessa ämnen. Historien är mörk och förbehållsam. Men den uplysning hon lämnar, tjenar icke dessmindre till husvuddrag för tekningen. Det är nämndt i början af afhandlingen, att våra förfäder under mörkaste Hedendomen, förvarfvade sig metaller och vapen under sina här-

hårfärder och sjöröfverier. Hvarje svensk medborgare den tiden var en Krigsman, och hvarje rik man en hårjare till lands och vatten. Sådan var den Jemtländske Arnliot Gellina, som stupade i Stiklarstads träffning. Sådana voro ock de öfriga Vikingar, Prinsar och Fylkes-konungar som gjort sig rygbara och förtjente genom rikedomars insamlande. Samma hårjande grundsattfer bibehollos under hela hedendomen. För dem var icke en gång någon gråns bestånd. Man hårjade öfver allt, man hårjade templen. Den Östgöthiske Prinsen Heraud med sin vän Bose, plundrar Jumala tempel i Bjärmaland, och hemförer mycken rikedom af gull och juveler. Man kåner väl icke med fäkerhet om detta Land varit belägit vid utloppet af Dvina eller oss närmare. Men den är icke väl underrättad, som tror att våra förfåder med sina sjörefor blott hόllo sig vid kusterne af hemorten. Småländske Prinsen Egil öfverföll under sin Vikingsfärd med ett enda skepp Ryska Landvårnarmannen Rongvald, som låg vid Ryska stranden med sein fartyg. Vestgöta Konungen Rolf var fällan hemma i sitt rike, utan svāfvade omkring i Skottland, Irland och England, samt flere andra ställen. Och den som påminner sig att våra Norrmän i 9:de århundradet 3:ne gångor skόflade Paris, och andre i Frankrike belägna betydande orter och ståder, samt åtskilliga gånger hemfökte Nederländerne, och under desfa tägen uttvingade otroliga brandskatter, som merendels utgjordes i silfver och annat

annat redbart gods, lärer finna att deras härjning ej varit mindre lönande än vidsträckt. Tilliggoin åfven att de genom Njorva fund, förbi Gibraltar också besökte kusterne af Medelhavet, trängde fram uppföre Renströmmen, samt federmiera gjorde Italien samma påhållning. Och såsom bevis på våra Svenska Göthers hafde gemenskap med deras från Norden till Italien utvandrade Landsmän, torde få ansöras, att man uti en lerkruka, som år 1680 blifvit upgrävven i en trädgård på Norrmalm, funnit en af Eröfraren Alariks penningar förvarad. Jag anser därföre överflödigt, att vidlyftigt beskrifva Varegernes eller Svenskarnes inträngande i Ryssland, deras herravälde i detta Rike, och de Ryske Förstarnes och Konungarnes härstammande af desse mägtige eröfrare; åfven som jag endast korrteligen må omtala Ragnar Lodbroks segrar vid des täg i Skottiska viken, vid Vedra fjärden, illa fund, och på Lidesöre, samt Irland: Ivar Vidfadmes, Harald Hildetans, Sigmund Rings, Sven Ottos och Knut den stores inkräckningar och välden i England, samt våra Hjeltars öfriga Landtvinnningar i Tyskland och andre mindre allägsne länder. Också får man icke tro, att sjöröfverierne i början af Christendoms tiden afsladnade i Norden; ty Konung Olof Haraldsson i Norrike, svärinade en lång tid i Vellerhavet, sköflade och röfvade flundom i Frankrike och flundom i England, churu han var Christen. Den anmärkning åger likväl rum, så väl för äldre som desse nyare tider, att man merendels sko-

Åkonade Bönder och Köpmän, och att handeln således snarare fredades än stördes. Jag bör icke heller undgå att omtala en annan med desse krigiske anstalter ösverensstämmande åtkomst af rikedomar, jag menar den sold de få kallade Våringar för tjensigöring vid Constantinopolitanske Hofvet erhöllo; att dessa inkomster ej voro ringa, kan slutas därav, att Konung Harald Hårdråde som under sitt vistande bland Våringarne trenne gånger erhållit del i skiftet af de aflidne Käjsarenas klädförråder, hemfört med sig en stor myckenhet af gull, silfver, penningar och andra dyrbarheter ⁿ⁾). Det är också förut omnämndt att Handel idkades af våra Hedniska Landsmän. Från Bjärmaland hämtades en myckenhet skinnvaror och Pellsvårk, som federmera på utrikes orter förfälldes. Kungahåll var i tionde århundradet bekant för handel, och upplades där Engelskt köpmansgods, som i Rikets Landsorter fôryttrades. Från Skåne utskeppades Spannmål. Vin och Honung utgjorde hela skeppslasten. Och Skånska marknader besöktes af fartyg, från åtskillige Landsänder ^{o)}). Visby har ock varit en namnkunnig och rik handelsstad, samt samlingsplats för flera handlande Nationer. Det torde vara onödigt att uppräkna de många andra ställen i Sverige, som i gamla tider för handel varit trygthbara. Det är allmånnnt känt att sådana funnos, och churu man ej med vifshet kan uppfischa hvaruti rörelsen egentligen beslått,

år

ⁿ⁾ Lagerbring Tom. 1 sid. 421. ^{o)} Lagerbring Tom. 1 pag. 419.

är det dock troligt, att den driftsits med mycken förmån för landet. Salt och andre till lifsuppehälle tjenlige varor voro Invånarenas förnämsta behof. Och hvad de förvärvade under härfärderne, samt öfverflödet af landets afvel, som ånnu bestod nästan i samma varor som i äldre tider, nämligen skinn, fisk, hästar, boskap, och något trådvirke m. m. lämnade åfven nu en fåker öfvervigt i handeln åt Svenska sidan *p*). Af allt detta drager jag således den slutsats, att, då man undantager någon för åkerbruk och flögder tjenlig redskap, hvarmed myrjärns tillvärkningen försedt landet, svenska Nationen, åfven vid Christendomens början till största delen genomi resor, härjande och handel, förvärvade sig sina metallförråder. Och ehuru dessa varit betydande, samt kan hånda få tillräcklige, då det är fråga om vapen, att efter Lagerbrings förmordan utförfel därav kunnat ske till England, så torde man hvarken kunna eller behöfva invända, att Bergverken nödvändigt därföre måste hafva varit i gång.

Capit. 10.

Vid hvilken tid Bergsbruk begynte idkas i Sverige, är icke defsmindre svårt att noga bestämma. Dock är icke Historien alldeles tyst, utan lämnar os anledningar till antagliga slutsatser. Den första underrättelsen åga vi från Konung Sverres tid, då, järnbåraland

p) Jemför Joh. Clafons Tal om Sveriges Handels
omskisten hållit i Kongl. Vet. Academien.

land omtalas. Men påminnom oss förklaringen därav af det föregående. Sedan förekommer den omständighet att redan år 1197 vid Toaker i Halland tillvårkades järn *q).* Samma förklaring gäller åfven i detta affeende *). Myrjärns tillvårkningen begynte nu blifva mera utvidgad, och sträckte sig till en stor del af Rikets Landskap. Det är således icke underligt, om man i ett så nära land som Danmark, åfven idkade samma handtering. Intet vidare spår finnes till Bergsbruk under Hedendomen. Men det är också anfördt att något mer än 100:de år därefter stora kopparberget redan var under arbete. Således måste Bergverksrörelsen hafva upftigit vid slutet af det 12:te eller början af det 13:de århundradet.

Det var vid denna tiden, Riket under Kung Knut Eriksons sednare Regerings år, hugnade sig af en önskad stillhet och fred. Omtanken tycktes endast sträcka sig till Landets upodling och förbättring. Till refandess beqvämlighet begynte man nu bekymra sig

VIII. DEL. N om

*) Detta är tagit af ett Årke-Biskop Absalons Bref af samma år, infördt till någon del hos Lagerbr. Tom. 2 pag. 223 Not. 2.

*) Herr Cancelli-Rådet Lagerbring tyckes af det anförla Brefvet sluta, att Järnbruk redan 1197 i Halland varit inrättadt. Men efter granskning af mezzingen, finner man tydligt, att här åfven förstas myrjärns tillvårkning. Och denne handtering lärer man hafva funnit vara af en hel annan beskriftenshet än sednare tiders Järnbrucks rörelse. Ordēn pro desle: *Toaker, in Hallandia, ubi Sal decequere; et ferrum de terra extrahere posuit.*

om vågar och brobyggnad; och man började nu höra talas om vattnqvarnar och trågårds inrättningar. Handeln utvidgades åfven, och blef mera fri i anseende till visfa innom lands lämnade, och utom Riket undsfångne förmåner. Ty eniigt Privilegier redan af Kåjsar Lotharius ågde Svenskar och Danskar fritt tillträde i Lybeck, och uti Kåjsar Fredric den 1:stes Privilegier af år 1187 nämnes att Rysfar, Góther och Norrmän skulle få anlända till Lybeck utan tull och Hansa. Men ingen ting var billigare, än att Svenskarne borde visa famnia rått och välvilja tillbaka, hvilket ock förbehölls i de Privilegier, som år 1163 lämnades Holländarne af Hertig Henric Leo af Saxen; åfven som i den traktat som slöts mellan Konung Knut Erikson, Birger Brofa och Hertig Henric, den omständighet tillägges att hvilken Lybeckare som ville nedfätta sig i Landet, skulle till alla delar anfes soni Svensk, samt njuta Sveriges lag.

Om på detta sätt folk af Handlande Nationer och ståder, denna tiden inkallades i Riket, är det icke att förmoda, att de här saknade föremål för odling och idoghet.

Det var nu, eller i det 10:de och 11:te århundradet, som Tyskarne med drift begynte sysfyllta sig med Bergsbruk. Något förut har väl Bergvärks rörelsen hos dem varit känd. Man har ett Dipplom af 936, som omrör den; och en ännu äldre underrättelse af 817. — Dock lärer denne sednare vara nära af famnia beskaffenhet, som berättelsen om vårt Järnbåraland, och angå blott någon viss

viss enkel del af Bergshandteringen. Uppgiften af uptäckt Tenn i Böhmen redan år 798 kan ock vara riktig. Men någon betydande tillvärkning därav för den tiden är ej bestrykt. Och då Slesiske gullgrufvor och silfvergrufvor nämns för 11:te århundradet, öfverensstämmer sådant med hvad som har blifvit yrkadt.

Det var nu, som man begynte förvärftva sig kunskaper, bidragande till Bergverkens skötsel och upphjelpande. Och man finner att Tyska Bergverksrörelsen just nu, därigenom kom sig. Koppar och järn voro i synnerhet de metaller, hvarpå denna förbättring grundades, och hvaraf man trodde sig icke åga tillräcklig tillgång. De då uptäckte Grufvor, inrättade Bruk och tillvärknings rörelser voro ock ännu, i Regentens och de förnämara händer, och gafvo icke den enskilda vinst som man önskade. Ty efter medeltidens Stads-Rått skulle alla skatter som i jorden lågo djupare än Plogen gå, tillhöra Käjfaren. Och Riksständerne erhölllo samma rättighet genom Privilegier. Åfvensom LånsHerrarne ock tillågnade sig lika förmåner ^{r)}). Jag antager derföre med vifshet, att de af Tyska Nationen, som dels inflyttat i Landet, dels genom resor och handel haft gemenskap med Svenska Invånare, icke underlåtit att taga närmare kändedom af Landets Bergstrakter.

De funno säkert utan svårighet, hvilka betydande handels Artiklar ej allenast för dem sjelfva, utan åfven för deras Landsmän i all-

^{r)}) Fischers Geschichte d. Teut. Handl. pag. 274.
275. 276.

mänhet, en här inrättad Bergverks rörelse skulle åstadkomma.

Och då Franska och Engelska folket åfven nu begynte sträcka sin upmärksamhet till vårt bergiga land, är det största anledning, att vi hafve dem och Tyskarne att tacka för våra Bergverks upkomst, åfven som vi fadermera erfarit huru drygt vi måst betala, genom mistning af egne handels förmåner, den kunskap vi genom dem förvärvat.

Capit. II.

Dock lärer Bergskunskapen utan egen erfarenhet, och grundad kan hånda på usla underrättelser i början hafva varit alltför svag. Handteringen fordrar sin egen man, och en Masmålare, en Sulubruksmåltare, en Hammarsmed, en Blysmåltare, en Drifvare, behöfva ånnu i våra dagar sina egna handgrep, och sin egen förvärvade skicklighet, för att rått sköta sina ombetrodda förvaltningar. Också mattas kunskaperne, och upplysningen dör under ovårksamhet, om upniuntran saknas vid svårare företag. Icke heller uplyster man sig gärna öfver makligheten, få länge man icke tvingas af behofven och att desse icke varit innom Riket särdeles tryckande, i nu i fråga varande affeende, lärer kunna intagas af det föregående. Man fortflyndade väl Grufvebrytningarna genom tillmakningar, men flere fmålltnings och renings processer förestodo innan metaller knnde vinnas. Och naturligtvis borde updämningar, samt nödige byggnader inrättas, innan Bergs- och Bruksnåringen kun-

kunde blifva betydande. Det blir således svårt att medgifva, det våra oådlare metaller till utbyte mot de ådlare, eller annan utländsk handel ånnu kunde blifva vårliga förmål, hållst alltför få Bergsståder voro bygda och Landets odling, i anseende till våg och brobyggnad, åfven vid desfa tider förrst begynne påtänkas. Icke eller finnes det ringaste anfördt af Adam ifrån Bremen, hvaraf man skulle kunna sluta till någon utförfel af metaller. Såkert hade han icke förgåtit en sådan omständighet, om någon anledning varit att tillgå. Ockfå finnes ingen ting härom i gamla Munklegender. Lagerbring tyckes vara något tvekande, men medgifver likväl rättvist att inga bevis finnas. Jag vet dårföre icke hvarföre man behöfver påstå en sak, som hvarken är trolig, eller af någon uplyft Historieskrifvare antagen.

Capit. 12.

Lämnom således Bergverken i denna belägenhet vid slutet af detta Tidehvarf. Och då, uptäckten af våra förnämsta Grufvor nu förekommer, torde det vara enligt med sammanhanget, att ågande rätt till malmstreck åfven något omtalas.

Allmånt väl, åndamålet af föreningen, grundad på människors behof af hvarandra, hvarigenom Stater upkommo, borde såkrafft sladga hvarje medlems rätt finsemellan. Alldrig får då denna höga rätt bero af någon korrtsynt egennyttans nyck, eller tvårtom. Vid uptäckandet af malmstreck, borde väl inne-

innehafvaren af jorden, jemte upfinnaren anfes som ågare. Men inskränkning i den rättighet man skulle hafva ågt till det man icke kände eller tillbörigen kunde odla till sin nytta jemte Statens, är åtniinföne billig. Styresmannen för Staten, befördraren af dess väl, samt beskyddaren af allas rättigheter, hvars värkningar böra vara understödda, genom en samlad styrka från det allmåna, kunde fåledes närmast, tillägna sig bruket och nyttjandet af sådan uptäckt egendom. Åven hade man förmödeligen funnit att en näring, sådan som Bergshandteringen, hvilken icke omedelbarligen bidrager till mänskliga lifvets bårgning, borde i en föruftig Regerings händer åstadkomma en långt säkrare National vinst, än i en svag medborgares. I alla slater, där malmstreck finnas, hafva de dårföre af ålder, merendels varit Regenten tillflagne ¹⁾, hvilket i Sverige förmödeligen få mycket lättare blifvit iakttagit, som då härom varit fråga, de rättigheter, hvilka federmera upkommit under namn af frälse, ännu icke kändes.

Den som fåledes ville påstå, att Helgeands holms Beslut, som 1582 blifvit upprättadt, och Gladger bland annat, att alla Bergverk skulle tillhöra kronan, i sådant affeende strider emot billighet och naturlig rättvisa, felar säkert. Nog är det fanns, att man mycket tvistat om verkligheten af detta Beslut. Och de grunder, hyarpå det flödjer sig, äro ofelbart nog svaga.

Ingen

¹⁾ Hjelms Åhandling om ligande rätt till Malmstreck och Grufvor.

Ingen förr än Mesfenius har infört det i Historien, och alla de handlingar, som omröra det, innehålla blott berättelser däröm. Men det tjenar till intet, att gå längre i undersökning om denna sak. Så mycket som kan sägas mot och med, är anmärkt af Lagerbring. Otvifvelaktigt är, att vid denna tiden någon författning blifvit vidtagen, hvarigenom Kronan erhållit del i Rikets Bergverk. Man finner af Bergsordningarna, att Kronan haft sine enskilte fonder, och förordnat om hushållningen i Bergslagerne, samt någon tid härefter erhållit vacker aftrad af både koppar och järnverk. Att Kronan och Bergsmännen således varit samågare, och desse under Kronans beskydd och upmuntran varit innehavare af Bergverken, är troligast. Kan ock hånda att till en tid Kronan varit ensam ågare af visfa malmstreck och Bergsbruks inrättningar, samt utaf dem haft sin afkastning genom arrenden. Och annat stadar hufvudsakligen icke Helgeandsholms Beflut. Dess öfverensstämmande med rätta förhållandet, är således tydligt. Och då kan det vara större skål, att antaga, än förkasta det.

Slutligen torde få anmärkas, att om sjelfva innehållet därav våra nyare Auctorer varit af olika tankar. Lagerbring säger: att alla Bergverk, både de, som redan åro i bruk, och de, som häданefter kunde upfinnas, skulle tillhöra Kronan *t*). Men von Dalin nämner uttryckeligen, att Konungen tilldömdes högsta ågande rätten öfver alla malmstreck, och

t) Lagerbr. Sv. R. H. Tom. 2. sid. 590.

och Bergverk, som därefter kunde upfinnas. Det förra tyckes vara orimligt, emedan förslager, hvarigenom man beröfvar Medborgare deras lagliga ågandom, icke kunna stå till sammans med samhällets lugn, samt skyddande af undersåtarens fällhet och trefnad *).

Andra Tidehvarfvet.

Capit. 13.

Hvad som hittils blifvit anfördt, erkänner jag vara blott en svag teckning af de omständigheter, som utmärka Svenska Bergverksrörelsens begynnelse, samt dess mindre förmånliga utseende än nu vid slutet af förra Tidehvarfvet.

Men vid början af detta sednare, eller slutet af det 13:de århundradet, infaller en lyckligare tidepunkt, vid hvilken näringen ined niera akning begynte anses, saint under en jämnare odling upmuntras och handhafvas.

Jag lämnar nu på ett ögnablick de kala och ryfligt förvånande Bergen. Jag framtränger ända til Venerns behagliga strand, hvar-est i skuggan af de trän, som gifva prydnad och skygd åt Varnhems heliga boning, under detta Templets åldriga hvalf, hvilar en man, hvars förtjenster hafva varit sädernes-landets välgörande. Om Birger Jarl af Bjelbo beledsagades hit af et folk, som såkert förgde honom. Om det var en heder för honom.

*) Dalin Tom. 2. sid. 285.

som att här århålla ett rum bland Svenike Konungar, och andre af Riket förtjentemän — Och den enkla sien som hörjer hans Grift blifvit tillsluten under oförgåtenhet af hans berömda lefnad, men att lämna honom denne gård endast var förbehållit åt dem af våra förfäder, som voro hans samtidia, så säg om likväl, att hans minne åfven är bevaradt hos os a). Hans egenskaper blivit föremålet för vår vördnad och vår saknad fölgen af hans förvandling.

H vem förlåter mig icke detta utbrott af mina kånsflor? Birger Jarl emottog Riket, skakadt af oroligheter — Han återstälde lugnet, skyddade hvarje Medborgares lofliga företagande — och genom tjenliga författningar lade grunden till Nationens lycka och välfånd.

Hans Son Valdemar var svag, vanflägtad, och blef olycklig.

Men det är här — i lugnet af dessa helgade Grasvar, hvilkas öpnande ännu aldrig skedt utan tårar, utan kånsla af tacksamhet och vördnad. Det är här vid sidan af Gustaf Adolf och Carl den 12:te, som denna Koning hvilar, hvars åra, visserligen förgåten vid minnet af deras, likväl borde ihugkommas af en tankande efterverld, hvars redan grundade lycka Han bibehållit, och hufvudsakligen tillökt genom gjorde förbättringar till landets försvar, invånarnes bårgning och deras styrka.

Det

a) Dese Åreniaane i Svenska Academien:

Det var Birgers andre Son, Konung Magnus Ladulås, som detta loford tillhörer. Och ville någon påstå, att jag sagt för mycket till denne Konungs beröm, så förklarar jag, att fel åtfölja mänskligheten; och jag medgifver, att han ågde dem. Regeringslyftnaden förde honom till Thronen, och skeget till Konung var ingen ting mindre än råttvist. Men då en Konung är värvksam, och tillika icke böjd för Tyranni, utan Mildheten flyrer des företag, finner man merendels, att sjelfva des fel bidraga till något godt. Gustaf Vasa var altid stor — och Hans girighet på ålderdomen förskingrade icke Nationens förmögenhet. Gustaf Adolf var kan hånda icke utan årelyftnad — Men då var det den, som trampade förtrycket utom lands, och satte Hans egit folk i akning. Carl den tolfte enda fel var osörfigtighet, — den förde honom sjelf i olycka — Men detta fel är fällan skildt från hjeltemodet — och den haflighet, hvarmed Carl skyndade til Rikets försvar, har hvarken förnedrat honom eller Nationen. —

Det är nämndt, att Konung Magnus Birgersson icke få råttvisligen kommit på Thronen — en omständighet som icke skadade Riket. Det var den som lärde honom sätta värde på en ordentligare krigsrustning. Förut nyttjades, som bekant är, utom stor och sten, värjor, fablar, pilar, och spjut. Men knapt var Thronen intagen, förr än författningar vidtogs till rustjensts inrättningen, och ett järnklädt rytteri visade sig för Svenska hären.

ren. Att järnbeklädningen icke varit obetydlig, är få mycket fäkrare, som det blef en nödvändighet, att genom Torneringar förvärfsva sig vase och styrka, att med den kunna uthårsa. Också lärer icke denna rustning hafva varit den enda, som nu påtänktes, emedan utländske Officerare inkallades i landet och krigsväsendets förbättringe blef en hufvudsak, hvarifrån bemödandet, att förfaska hvarjehanda goda och måst tjenliga vapen, måste hafva varit oskiljaktigt.

Fölgden af desfa anstalter är tydlig. Om icke i allmänhet metallförråden blefvo otillräckligare, öktes dock ofelbart behofven af järn, och då det blef en nödvändighet att sträcka sin omtanke till deras tillfridsställande, genom järnberedningens upphjelpande, är det icke troligt, att i en tid, då Bergverksrörelsen i allmänhet var bekant, andra grenar därav skulle hafva blifvit åsidosatta. Man kunde likväl tänka, att den fordrade tillökningen i järnförråden borde kunna åstadkommas från Lybeck eller andra utländska handelsplatser. Men man bör icke tillågna denne tidens Regenter den svaghet, att hafva öfvergifvit egna tillgångar, sedan de en gång blifvit kände, och flytt till Utlåningens, både i affeende på råämnet och förådlingen. Defsutom erindre vi oss, att Hofhållningen och lefnadsfättet just denna tiden märkeligen åndrades. Att ovanlig frikostighet af Regenten utöfvades emot de andlige; att minskning i kronogodsen redan begynt blifva nog känbar, och att Bergshandteringen, då på detta fält

sätt andra hufvudnåringar begynte blifva otillräcklige för syllandet af tilltagande behof, förmödeligen var den enda, som kunde komma i åtanka. Det är ur denna synpunkt, som jag anser för otvisvelaktigt, att de frihetsbref, som i Kung Magni Smeks Privilegier för flora kopparberget, omtalas såsom förkomne, nu först blifvit utgifne.

Hvad som ytterligare öfvertygar, att Bergverksrörelsen nu icke sakenade sin upmuntran, är Prästernes tilltagande myndighet, hvarigenom de mer och mer begynte tilldraga sig fastigheter och allt annat redbart gods. Redan 1288, kunde Biskopen i Westerås, såsom sin egendom, till en annan uplåta en åttonde del i kopparberget Tiska Sjöberg, eller flora Kopparberget *b*).

Biskop Erlandson Engel, som lefde i början af det 14:de århundradet, hade icke allehast nu genomi sina Garpar upptäckt Garpenbergs koppargruvor, utan var ockfå ågare af hela Verket *c*). Biskop Niclas Michelsson som dog 1401 hade betydliga inkomster af flora kopparberget, och hade åfven, efter Biskop Erlands ons död, förvärvvat sig andelar i Garpenbergs kopparverk *d*). — Ockfå blandade sig sjelfva Påfven i Svenska Bergshandteringen, då Han vid denna tiden förordnade om sistnämnde verks bebyggande *e*). Och den som känner med hvad öfverflöd Prelaternes lefnad redan begynte utmårkas, lärer

b) Langebeck fid. 82. *c*) Petr. Nigri Histor. pag. 11. *d*) Duto fid. 14. *e*) Holenii Dissert. de Dalecarl. fid. 92.

lärer icke undra, att förbåttrandet af sådant, hvarigenom de kunde vänta märkeliga inkomster, framför allt ådrog sig deras omtanke.

Med förutsättande af allt detta, skulle man kunna fatta nog fördelaktiga tankar om Bergverksrörelsens tillstånd, redan från början af detta Tidehvarf.

Stora Kopparberget, Norberg, och Garpenberg voro nu under arbete. Också kan man med säkerhet, föra Öster och Westerbergslags Silsvergrufvorne till denna tiden *f).* Tydligt är, att Bergsbruk nu mera icke var någon främmande sakk i vår Nord, och att på den grund, som lades i Konung Magni Ladulåses tid, näringen vid början af därpå följande århundrade måtte hafva upnått något flags anseende, hvilket lika med allt annat som vid samma tid bidragit till Rikets nytta, förmödeligen får tillskrifvas den omtanke, den rådighet och den ömhet för undersåtarens fällhet, som få allmänt hedrat minnet af en verklig stor man, hvars åra vi beundre, och hafve lärt kåنna under den vördade Torkel Knutsons. — Men igenkännom här mensklighetens svagaste sida. Man beröfvar denna Nationens välgörare lifvet i skötet af det land, som Han sjelf skyddat, sjelf fökt sätta i säkerhet för välld och förtryck. Hans ålderdom, hans i dygder försvundne lefnad talade för svagt till hans försvar, inför ett förvilladt folk. Han föll — och Sveriges olycka börjades.

Capit.

f) Bevises längre fram.

Capit. 14.

Under hela den påföljande tiden, till dess Magnus Erikson antagit styrelsen år 1333, hade Riket beständigt blifvit skakadt af inbördes oenighet, krig, och olyckliga stats-hvälningar. Om de under sistnämde Konungs minderårighet styrande Herrar haft den enda förtjensten, att de bekymrat sig om landets upodling, måste likväl handläggningen därvid hafva varit nog svag, emedan sådana anstalter, drifne med eftertryck, merendels påskynda fällhet och styrka hos Nationen, hvars svåra belägenhet, då man omtalar den Svenska, fällan likväl varit få synbar som nu. Oaktadt den öfvervigt i handeln, som efter Hanseatiska förbundet merendels blifvit bibe-hallen åt Svenska sidan, och den fördel, som genom föreningen af Skåne och Norrige hade bort tillflyta Riket, var dock vid Konungens tillträde till Regeringen allmänna tillståndet intet bättre, än att Kongl. Slott, Lån och Provinser voro för gälld pantsatta, och Skattkammaren få fattig, att där icke fanns en enda mark silfver, till bestridandet af Rikets utgister. Tillägger man, att under minderårigheten, Hofhållningen icke måtte hafva varit särdeles medtagande, och åkerbruket ester hand tilltagit, och blifvit lönande, är det obegripligt, att landets utblottade belägenhet skulle hafva varit lika synbar, om åfven nya upodlingar, och andra dylika förbättringar, i allmänna hushållningen i sin man skulle hafva tillskyndat Riket inkomster.

Förklaringen häraf lärer förmödligens blifva den, att allt hvad som påtänktes värvställdes med tröghet, och Bergverken som nu begynte ined förmån drifvas, åfven voro bortlämnade åt de förmögnaste i Riket, hvilka med ett nog ringa afdrag till Statens underhåll, endast riktade sig sjelfva och fadermera genom sin förmögenhet hotade både Rikets lugn och heder.

Konung Magnus Birgersson fåstade sin uppmårfamhet vid denna oredan, och churu anklagad för vållust och yppighet, hade han likväl den styrkan, att ej lita Fäderneslandet med sig störtas i olycka, då räddning var möjlig.

Han förde sig til minnes Rikets lyckliga tillstånd under Torkel Knutsons förmynderskap. De utvågar, hvarigenom landet då blifvit fatt i välmåga, kunde ej undfalla hans uppmårfamhet; och sjelf hade han erfarit, att då Statsverket genom missshushållning, råkat i fattigdom, och invånarne blifvit utblottade genom tåta befkattningar, inga andra räddningsmedel åro att tillgå, än näringarnes upphelpande. Dårtill fordras, om något synnerligen skall uträttas, att man upmuntrar den arbetande, belönar hans idoghet, och underhjälper hans bemödande. Man stodnade således därvid, och att Konungen ifynnerhet lämnade sin uppmårfamhet åt Bergverken, är osridigt, einedan många nyttiga, och upmuntrande författningar därom vid denna tiden utkommo, och åfven få fäkert

är, att vi härifrån kunna räkna Svenska Bergverkens rätta upkomst och begynnelse.

· Capit. 15.

För att med sammauhang och tydlighet kunna fortsätta Beskrifningen om våra Bergverk, torde vara båst, att under detta Tidehvarf, lika som i det förra, uptaga hvar och en af handteringens grenar särskildt, samt följa den anledning hvar och en af Metallerne i sin ordning meddelar.

Silfververken intaga således första rummet. Jag önskade nu att kunna lämna en utförlig berättelse om de Grufvor och inrättningar, som man trott ifrån ålldre tider hafva förfett landet med Silfver, och en därpå grundad rikedom i allmånnas rörelsen, få väl innom som utom Riket. Men ännu åro Handlingarne få, och uplysningsgarne stymrade. Nog nämnes silfverberg i Kong Magni Bergsordning för Norberg af S. Mathiæ dag 1354^{a)}; då det stadgades, att järnhyttorne på silfberget skulle hafva samma lag g). Och emedan Wikaberg, som den tiden utgjorde

We-

^{a)}) Loccenius i Antiquit. Sv. Capit. 18 har tagit felt på Årtalet, och gjort det till 1254. Sedermera har Han velat ändra det till 1264, och ändå hånsföra Documentet till Kong Magni Ladulåses tid; hvilket är få mycket orättare, som samma Konung då ännu icke var kommen till Regementet. Detta har blifvit anmärkt af Svab jur. Met. pag. 13. Och därutaf har von Dalin blifvit förledd, att förändra Årtalet, till 1284, och påstår således orätt, att Högbemälte Konung då utgivit en Bergsordning.

g) Bergsordningarna.

Westerbergslagen, särskilt i samma författning nämnes, förstas med detta silfberg utan tvifvel Österbergslags silfver grufvor, i Tuna Socken, hvilka således varit i gång. Detta uttryck, Järnhyttorne på silfberget, tyckes uplysa, att inga andra silfververk den tiden funnos; ty i annat fall hade det enkla ordet Silfberg ej få egenteligen pasfat. Visst är, att ingen säker underrättelse finnes om några andra sådana Verk i Riket förr än år 1420, då Arboga med Bergslagen därömkring af Silfver och Bly omtalas *h*). 1481 hade man nyligen uptäckt ett Silfberg i Films Socken, och Norunda härad *i*). Och 1498 voro åfven Lötås Silfvergrufvor uptäckta *k*). År 1500 omtalas ett Silfverberg i Björnfäters Socken och Bankekinds Härad, nyligen då upfunnit *l*). Och 1510 förekommer först underrättelsen om Sala Grufvor *m*). Tillägger man att Westerbergslags Silfvergrufvor vid medlet af detta Tidehvarf åfven voro i gång, så lärer ej flere sådane Malmilreck för denna tiden kunna komma i fråga. Huru desfa Verk drevs, och hvilken afkastning de hvar i sin mån lämnade, bör således nu upgivvas.

Om Östersilfberget, det äldsta af alla, och under det 14:de och 15:de århundradet det betydligaste, åge vi följande underrättelser:

III. DEL.

O

ÅR

- h)* Dalins Svensk. Historia. Tom. II. sid. 632. *i)* Spegels Bev. pag. 65. Dalins Hist. Tom. II. pag. 796. *k)* Mesen. Scind. T. IV. pag. 44. IX. 47. Rhyz. Mon. Sv. pag. 258. 268. Dalins Hist. T. II. pag. 811. ibid. T. II. 839. *l)* Langebeck sid. 118. *m)* Jämf. förra Tidehvarfsvet. Capit. 5.

År 1420 begärde de, som bodde på Nora-berg, Bitsberg, Wikaberg, Silfverberg m. m. Privilegiernes stadsfåstelse af Konung Erik. Men som Rådet icke var med Konungen till-stådes, kunde ej sådant då beviljas. Dock behölls de vid all den frihet och rätt, som de i Drottning Margaretas tid innehad. Enligt Riksfens Råds Ordning för Silfverbergs Grufvan daterad Stockholm Sanct Peders Afton 1491 skulle Bergsfogden vara hos Tek-nemåstaren vid drifningarne, och se till att Silfret måtte blifva rent och fint, innan Kro-nans märke därpå fattes. Andlige, Verldslige, Borgare och Köpmän förbjödos att ha-fva liggare på Berget, som där köpa silfver. Och ingen Gullfined skulle där vara mer än Teknamåstaren o). Också skulle Bergsfogden, och de, som ågde del i Silfverbergs Grufvan, för-biskopen och Höfvidsmannen på Westerås sira Ed, att de ville vara Sveriges Krona-trognna, och hålla Bergsartiklarne.

Häraf ser man att verket hade sina or-dentliga och Edsvurna Embetsmån, som få-väl hade uppsigt vid tillvårkningarne, som ock bestyrde om Kronans uppbörd. Åfven få-mt man förlått uppköpa silfver, och använ-dit det till bruklige arbeten, innan någon in-tomst därav Kronan blifvit beräknad, och att konungen sådant beifrade. Men förut, eller innan denna förordning utgavs, lärer man ha-fva vårdslöfat drifningarne, eller ock varit min-

*) Langebeck sid. 115.

mindre kunnig i deras handhafvande, emedan Teknamåstaren skulle eftersé, att silfret blef
väl drifvit och rent.

Att Bergsmånnen åfven uppmuntrades och skyddades i sin rått i affeende på nya malmstrecke upfinnande, synes dåraf att Svante Sture, sedan hans skattskylldige Bönder i Tunna Socken nyligen upfunnit ett streck, nära och assides vid Vika Grufvan och Silfberget, förbjuder alla att hindra dem i deras arbete, och tillfoga dem något intrång.

Oaktadt desfa goda författningar, finner man likväl Silfvergrufvan korrt därpå i svår belägenhet. Bergsmånnen voro fattiga, och Grufvan hade på flere år ej lämnat någon afkastning till deras bårgning. De hafva därföre måst tillgripa de gamla flaggvarpen, hvaraf de gjort tillvårkningar, som något lönat deras möda. Ockfå hade svåra och smittosamma sjukdomar så borrrtryckt arbetarena, att de fläste och båste grufvorne måste ödelåggas för folkbrist. Dock lärer denna nød icke hafva varit långvarig, emedan 3:ne år därefter eller 1507 det inberättas till Regenten, att vid Silfbergsgrufvan stod så väl till, att det icke varit bättre på lång tid. Och då grufvorne så snart kunde fättas i stånd efters en härjande pestsmitta faint blott från myntet därfådes till Svante Stures tjenst, i hast kunde förskaffas 400 man, år det otvifvelaktigt att Bergslagen varit mycket talrik. Att Bergslagen åfven i samma mån varit betydande och aktningsvärd, inhämtas dåraf att, utom Riksens Råd och andre friborne mån, vo-

20 koppar och silfverbergsmän kallade till det Herramöte som 1504 Pingst aften hölls i Stockholm. Hvarföre ock vid påträngande omständigheter Svante Sture ofta satte sin lit på Silfverbergslagen, och var alltid män om att bibehålla Bergsmännens trohet. Sjelfve voro de ganska måne om Bergsbruksdriften, och desfj jämna skötfel, emedan då deras hjelp fordrades, de hålldre lämnade pennningar, än folk, som voro dem nödvändiga i deras handtering. — Man beflitade sig åfven om Hyttebyggnadens underhållande, och klagomål inlupo 1510 ölever Hyttedammens bristfällighet, hvilket beviser, att man här för längre tid tillbaka betjent sig af vattudrägt till smältningsgarne, ehuru det är troligt, att i åldre tider de fleste Hyttor drefvos med handkraft, eller trampades.

Om Bergsmännens denna tiden betjent sig af inteknade förlag, till hjelp i deras Bergsbruk, är ofäkert, men att de eljest tagit försträckning från Städerna Västerås och Arboga, är få mycket mera att förmoda, som Borgare åfven från Sköfde haft fordringar både här i Bergslagen, och på flora kopparberget, samt järnbergslagen p).

Vi kunne tal des göra oss begrepp om Österbergslags Siltver-Grufvor, att de drefvos med flit, och troligen voro lönande, i åldre tider.

p) Riksforeständeren Sten Stures förpaſſning för Kerflis, Anders Beltaes efterskrift i Sköfde, hvareigenom hon tillrådjes, att fara fri på Kopparberget, Siltberget och Järnberg, att där indrifva sina fordringar. Langebeck fid. 139.

tider. Och churu malmen ester all anledning varit fattig på silfver, samt vatten och malm-upfordringar, formodeligen längre tid än smältningarné, driftvis med handkraft, eller hästar, så hafva dock Malmagrets större vidd i dagen, en större famling därstades af blyglants, och sjelfva brytningsfåttet, hvarigenom malmen vidt och bredt bland dessa famlingar efterfattes, samt skogarnes tillräcklighet för tillmakningarné, bidragit att göra tillvärkningarna betydliga. Men huru högt desse fligkeit, vet man icke rätteligen.

Men om jag påslår, att de kunnat gå till 4 à 5000:de mark årligen, tror jag mig hafta tilltagit hvarken för mycket eller alltför litet.

Hvad som nu blifvit sagdt om Östersilfberget gäller till hörre delen också om Vesterbergslags silfvergrufvorna. Dock måste dessa vara något yngre än de förra, churu så på ena som andra flället, öppningarne efter brytningen nästan åro lika djupa och vidlyftiga. Det är ock troligt, att Öster- och Vesterbergslags silfvergrufvor någon tid varit förfedde med gemensamma Privilegier eller förmåner, och kan hånda till någon del för deras nära belägenhet till hvarandra drefvos af samma Bergsmän eller ågare. Detta har förfakat, att man förmödeligen sammanslagit belloppet af tillvärkningarné för bågge verken; och om sådant medgifves vara skedt uti den upgift Directeuren Hülphers lämnat för Vester-Silfberget, hvilken bestiger sig till 6 à 7000:de mark om året i Drottning Mar-

ga-

garetas tid, så kan dock icke vara något att påminna. Vesterbergslags silfver grufvorne kunna då särskilt hafta lämnatomkring 2 à 3000:de mark årligen. Likväl bör erindras, att efter forntidens brytningsfatt, kunde tillvårkningarna det ena året vara 3 à 4 gångor större eller mindre än det andra, och fäledes det sätta beloppet ganska olika. Med Silfverbergslagen vid Åtiboga lärer menas Grufvorne vid Glanshammar, och som där åro gamla djupa öde-grufvor, så torde äfven de i äldre tider hafta till någon del ökt silfver-tillvårkningarna.

Löfås Silfververk måste dock hafta drifvits med förmån, och åro där äfven djupa grufvor. Det förra kan inhållas därutaf att Konungens Befallningsman Lars Christerson, och Bergsföreständaren Pehr von Beningen, som i 16:de århundradet låtit ödelägga detta Verk, blefvo fatte i fångelse, och den förres egendom kronan tilldömdes *q).* Om man fäledes med skål kan antaga, i à 2000:de markers tillvårkning af grufvorne härställdes, så finner man att afskaffningarna af Svenska Silfververken äfven förr än Sala upptäcktes, kunnat sliga till 8 à 10,000 mark Silfver årligen.

Om tillvårkningarna vid Sala, har man för äldre tider ingen annan upplysning, än den uppgift, som blifvit hämtad ifrån Lybeck *r)* och upptager tillverkningarna från och med år 1400. Denna förteckning är så mycket origtigare, som Sala Gruf-

q) BergsRåd. Sandels Præsidii Tal. 1782 sid. 23. *r)* Sv. Vet. Acad. Handlingar 28:de Bandet. sid. 68. 70.

Grufva då ånnu ej var upfunnen *f).* Hvad som gifvit anledning till detta misstag finner man lätt, då man med kännedom underföker saken. Sedan Silfververket kommit i gång, har man följt de förteckningar, hvartill tillvårkningen föranleddt. Men då man af dem icke funnit någon uplysning för äldre tider, har man sökt efter på andra flännen, och funnit Silsberg nämns i gamla Handlingar. Detta vigtiga ord har man då genast tillämpat på Sala, churu tydlichen, som förut viit är, därmed menas Österfjäl berget. Detta verks tillvårkningar har man då fört på Sala Grufvors råkning, och förmödeligen har man åfven däruti inbegripit tillvårkningarna vid Vester Silsberget och Lofåsen. Det kan hända att dessa Verk tillfammanstagne, åfladkommit någon gång, efter hvad förut år nämndt, omkring 8 à 10,000:de mark silfver om året. Och då man funnit af de rätta uplysningarna om Sala, att tillvårkningarna därflädes varit betydliga, men Öster- och Vester-Silsberget varit i aftagande, så har man trott att den höga tillvårkningen ej kunnat lämpas på dem, men väl på Sala. Nåflan det famnia, eller den omständigheten, att Lybska upgiften federméra öfverensstämt ned våra egna handlingar, har förledt många vittra män, åfven hos oss, att den fanima antaga, utan att man uptäckt misstaget, eller, om man det gjort, råtteligen kunnat förklara det. Således, då det medgives, att förteckningen är riktig, för den tid, som Sala Grufva verkligen

f) Se förra Tidehvarfvet.

ligen varit i gång, så finnes därav, att hon 1497 skall hafva gifvit 19,052 mark silfver, och under Svante Stures Riksföreståndareskap, 35,266 mark, hvilket ock vinner trolighet därav, att Grufvan straxt före, och efter Konung Gustafs tillträde till Regeringen vårklingen kunnat årligen lämna en afskaliasning af 20,000 mark; men, skulle någon ånnu påstå, att Sala Grufva nödvändigt måste hafva varit upfunnen i början af 15:de århundradet och att hon redan 1400 gifvit 16,000:de mark Silfver, som Lybska upgiften uttakar, så lämnom vår uppmärksamhet åt de underrättelser, som detta Verks Handlingar innehålla, samt andre updagade omständigheter, hvilka i orten åro att tillgå; och fanningen skall icke mera skymmas af en tanke, som åren velat göra oemotsägelig, och som man kan hånda blyges att förkasta, sedan man få länge trott därpå.

Det kan fullkomligen intagas af gamla i behåll varande Jordböcker öfver Sala Socken, och den däruti belägne Wåsby Kungs-gård *), att Sala hytta icke förr än omkring 1549 blifvit anlagd, och att man vid Grufvan lärer hafva saknat all upfordring med vatten, intill 1618. Man hade således förut till Blyets och Silfrets utsimältning endast betjent sig af tramphyttor, efter hvilka ock-så lämningar finnas på några få ställen, och då man föreställer sig den höga tillvårknin-gen för det 16:de århundradet, fladnar man

vårk-

*) Se Bilagan.

värligen i förundran öfver de quarliggande kolbådd-rnes och Slaggvarpens obetydighet. Flere förfarne Bergsmän hafva underfökt dessna, och funnit dem knappaft svara emot 2000 års brukande. Men förklaringen därav är icke blifva denna. Grufvan är otvifvelaktyg, icke äldre än de förut åberopade handlare medgifva, och då hennes ålder ändå, i afseende på lämningarne efter brukningen, blir nog hög, så kunne vi föreställa ofs, att malmerne i de äldsta Grufvorna varit ovanligt rika, så att de mycket lätt, och utan mycken kol åtgång kunnat nedsmältas, och då äfven ganska ringa bergart med malmen på ugnen varit följagtig, så hafva både kol och flagglämningarne ockfå blifvit få, och obetydliga.

Ett Bref till Svante Sture af 1510 från Salberget ^{t)}) angående befärad upresning emot Honom, intygar ytterligare Grufvans begynnelse, och Verkets obetydighet vid den tiden, emedan ej flere än 21 Grufvedrängar funnos, och från nya hyttan till Westerås endast 19 mark silsver blifvit affånde.

Härav kunne vi nu draga den slutsatts, att före början af sextonde århundradet, eller förr än Sala blifvit uptäckt, silsvertillvärkningarna icke varit af den betydenhet, som man i allmänhet föreställt sig. Och om de, vid slutet af samma århundrade, begynte förforsaka en tämmelig god inflytelse på landets förmögenhet och penningerörelse, så hafva de

^{t)} Langebeck sid. 144. Brefvet är dateradt Fredagen näst efter Bertelsmåsfö-Dag.

de dock alldrig kunnat tillskynda de vigtiga Silfverposten, som under den Catholska tiden genom gåvor och Testamenten till de Andlige, Sanct Peters penning, tionde till den Romerska stolen, afgisten för Årkebiskops ledigheten, förplägningar till Apostoliska Legaten, Service penningar, Årets kråmerier, lösen af Biskoparnes Pallia, Pelegrimsfärdar och korstågen m. m. bortslöfades och af Riket utfördes, åfven som det lätteligen begripes, att sådana skatter verkligen ledde sitt ursprung från helt andre och ymnigare kålor u).

Capit. 16.

Detta år, hvad Historien tillåter os att ansöra om Silfververken. Följom nu Hennes anvisning till uplysfandet af Kopparbergslagens öden. Redan vid Konung Magni Erikfons Regering eller 1347, har flora Kopparberget blifvit ihugkommit med nya lagar, nya Privilegier. Alla oordentligheter Allmogen och Bergsmännens emellan, afböjdes på ett sätt, som likväl tydligent lämnade företräde åt de sednare. En fullkomlig domstol inrättades af 14 Rådmän och 2:ne Borgmästare, till afdömmandet af de vid verket förefallande tvistigheter. Och för at undvika brist på lissmedel för Bruksfolket, stadgades, att 2:ne Torgdagar skulle vara i veckan, då all tillförsel skulle vara tullfri. Åven stadsfåstades genom

u) Flintenbergs Afhandling om Hanseatiska Handeln.
-- Jämför hvad här blifvit anfört om Svenska Handeln.

genom denna märkliga förordning Bergsmånnens fordna Rättighet, att till Brukets drift få emottaga i sitt beskydd, alla biltoga, utom gröfre missgårningsniån, hvilka mördat sina Herrar, voro förrådare, uppenbara tjufvar eller quinnobrytare, och att den som förbrutit sin frid vid Kopparberget, skulle icke vara fredad i någon annan Bergslag. På det ingen ting skulle saknas, som för Bergsbruket var nödvändigt, skulle ock måsternånen få utskicka till alla köpställen sina Svänner, hvilka frälselikt skulle få handla efter behag. Ålven som ockfå vid samma tillfälle siadgades ett visst pris på de varor, som inom Bergslagen fälldes, och voro folket oumbårliga *v*). Men, då framdeles denna förordning icke efterlefsdes, med den noggrannhet, som åsyftades, blef af samma Konung för Bergslagen utfärdad en annan, hvaruti den bland Bergsfolket tilltagande oenigheten, och den därav uppkommande oordning i Grufvedriften rättades genom Arbetets indelning i visfa skiften och Parlag *x*).

Sedermera har Konung Albrekt 1366 stadsfåstat de af K. Magnus för Kopparberget gifne Privilegier *y*). Och det samma finne vi ålven vara skedt af K. Erik af Pomiern 1413. Af K. Christopher 1442. Af K. Carl Knutson 1449 med den tilläggning, att Afraden skulle årläggas endast en gång om året, vid Prästmötet i Westerås, och K. Christiern stadsfåstade samma Bergslags frihet och frälse år

1458,

v) Kongl. Bergs.-Ord. s. 1. *x*) Acta Literat. Svec. 1722. pag. 254. *y*) Kongl. Bergs.-Ord. s. 10.

1458, faint tillika tillade Bergsmånnen den rättighet att betjena sig af Skogs allmännigar, och kronoförströmmar. Lägger man här till stadsfästelserne af Kopparbergets Privilegier, som utkommit under K. Johan II:dres Regering och under det Sten Sture var Riks-föreständare, åro här samlade de underrättelser man har om detta Verks handhafvande och skötsel före Gustafs dagar.

Hvad Garpenberg beträffar, så är det förut nämntt att den Grufvans begynnelse bör föras till medlet af K. Magni Eriksons tid, och är hon säkert den samma, som uti förordningen om Kopparberget af år 1360, omtalas såsom upfunnen af Tomas Litta Garp, och Godsvén Unge. Åtvidaberg, Tunaberg, och Riddarehyttan hafva ock förmodeligen inom samma århundrade blifvit upptäckte, och då vi finne af Kongl. Bergsordningarna, att Åtvidaberg blifvit af Konung Erik 1413 förfedd med samma förmån och rättigheter, som Kopparberget i Dalarne redan ågde, så är det troligt att de öfrige Verken, åfven från äldre tider blifvit skyddade under Regenternes synnerliga nåd och hågn.

Över tillvärkningarna vid kopparverken, åro väl icke heller för äldre tider några uppgifter i behåll, och hvad de finärre Verken angår, lärer man om deras afkastning ej kunna komma till någon annan visshet än kunskapen om Bergverkens drift i allmänhet för desse tider tillåter; men angående flora Kopparberget, finner man här och där flödda underrättelser, som gifva oss anled-

ledning, att dömma om samma Verks tillvärkning, åtminstone mer eller mindre betydighet.

År 1336 omtalas, att kronan varit nödsakad, att pantsätta 500 mark silvers ingåld af kopparberget för lån till Rikets flora utgifter ^{z)}. Denna tiden innehades Verket, som förut är påmindt, förmödeligen under Krono skatte egendom af Bergsmän, hvilka således under visst inskränkning borde till Konungen aflämna en emot aksatlningen fvarande Afrad. Man vet, att i sednare tider afraden vid flora kopparberget utgått efter i Skepp:d för hvarje fjerdeparts fjerdedel, till des 1687 den blef förvandlad till malm och federmera till Tionde koppar. Man har mer anledning att tro, att den varit ännu flörre under Påfverdömet.

Troligast är att skatte Bergsmännen och kronan af ålder varit sämigare, så att kronan borde tillfalla hålften. Om då K. Magnus 1336 kunde räkna på 500 mark silvers ingåld, årligen af kopparberget, och man tillika är underrättad att ett skepp:d koppar den tiden kostade ungefär 16 mark penningar, så finne vi i anledning af den uppgift vi åge om mynts dåvarande värde ^{a)}, att såvida en mark silver fvarade emot 5 mark penningar, 500 m:kr löslig fordrade i motvigt ungefär 165 skepp. koppar. Hela tillvärkningen kunde således hafva varit minst 300, eller också 400 skepp:d. Föga lärer den dock hafva varit myc-

^{z)} v. Dalin Tom. II. sid. 440. ^{a)} KammarR. Bottins Tal om mynt och varors värden i Sverige. sid. 20.

mycket större, emedan Konungen förmodeligen snarare, än Rikets Provinser, hade pantförfatit mera koppar, om någon sådan varit att tillgå för kronans räkning. Man bör dock besinna att Bergverksrörelsen straxt före K. Magnus någon tid måtte hafva blifvit försommad, och att berörde år 1336 Konungen ej ännu hunnit vidtaga de sederméra under hans regering utkomna författningar angående Bergverken, så at åfven i det afseendet, det blir bevisligt, att koppar tillvårkningen den tiden verkligent ej måtte hafva varit större vid Falun.

Att den sederméra under detta århundradet märkeligen tilltagit, lärer åfven kunna inhämtas af våra handlingar. År 1361 hade Kong Magnus för gäld till Rikets Domkyrkor gifvit anvisning på 88 Skepp:d koppar af tillvårkningen vid Kopparberget *). Och 1367 fin-

*) Kong Magni Bref till Bergsmännien vid stora kopparberget, dateradt die Asfumt. b. Virginis år 1361. Lagerbring i III:de delen sid. 318 af sin Historia, flutar af detta Bref att Kopparn detta år gälde 50 mark penningar, emedan Konungen betalt 4400 mark med 88 Skepp:d koppar, hvilket synes göra alltför stor sköllnad mot 1317 års koppar-pris, som var endast 16 $\frac{2}{3}$:dels mark per Skepp:d. Men efter brefvets ordalydelse, kan föga något där emot invändas, om man icke kunde tro, att Konungen förut afbetaft något på skulden, och nu med dess 88 Skepp:d tillfulllo afbördade sig densamma. Man vet af Riksens-Råds bref af år 1389 (Langebeck pag. 95). angående Drottning Margaretas Landsbjeip, att kopparn då gälde 18 mark, hvarföre det tyckes vara så mycket orimligare, att sammia metalls värde 1361, varit 50 mark.

ingo Grefvarne Hindric och Adolf af Hollsten, för half fjerde tusende mark lôdigt silfver, förfkrifning på 100 Skepp:d korppars årlig rânta af kopparberget, som de sjelfve, eller deras Ombud skulle upbåra 2:ne tider om året, vid Johannis tid 50, och vid Michaëlis 50 Skepp:d. Men att samma koppar borde hafva varit en tillökning i tillvårkningen, är troligt, emedan ingen anledning är, att invisningen af 1336, genom mellankommande betalning ånnu uphört att gälla, ty kronan stod i skulld redan då Konungen besteg Thronen, åfven som vi ock veta att utgifterne dageligen ökades; Och i sådana omständigheter stå alltid gamla Riks-skulder i samma skick och nya upkomma. Åfven måste det anses som en följd af de upmuntrande stadgar, och förordningar som redan tid eftersom annan f r detta Verk utkommit, att 1388 Drottning Margareta kunnat upl ta till Bo Jonssons Testamentarier halfva krono andeln i kopparberget, oaktadt skulden till de Hollenske Herrarne ånnu ej var betald 1396, ty de hade ånnu sina Fogdar vid Kopparberget, hvilka där bevakade deras r tt. Dessutom är det bekant att Biskopen i Westerås Nils Michelson njutit stora inkomster af Kopparberget b), och om åfven, efter hvad man kan sluta af några betyg tagne på kopparbergs Ting af åren 1395 och 1396, fem B lgar varit där i gång för kronans egen r kning, hvaraf Konungen upburit 18 ´ 19 Skepp:d om året

b) Hist. om Westerås Biskopar af Stjernman sid. 14.

året ^{c)}), så finna vi af allt detta, att kronans aftrad af kopparberget, måtte hafva upftigit till 5 à 600:de Skepp:d, hvarföre, då Bergsmänninen sjelfve upburit andra helstenen, eller ock kanske $\frac{2}{3}$:delar af tillvårkningen, så måste den hel och hållen nu upnådt omkring ett och ett halft tusende Skepp:d om året.

Således var vid slutet af det 14:de århundradet Svenska koppartillvårkningen icke så obetydlig: äfven som det blifvit klart att en stor del däraf icke varit Riket till någon nytt. Den afkastning som utgått af privata Personers andelar, kan i detta afseende likväl undantagas, emedan Biskoparnes, och andra mägtige frälserätts Innehafvares kopparränta hufvudsakligen användes till håshollning och välfenad innom Landet.

Men det dröjde icke länge innan sådane flags förlåningar indrogos, och det stadgades genom en med Drottning Margaretas och Konung Eriks samtycke, emellan Riksfens Råd gjord förening, daterad V. B. Matth. Apost. 1396, att Kopparberget helt och hållet skulle tillhöra kronan, utom ett par bålgar, som Biskopen i Westerås då innehade.

Häraf fattes kronan i stånd att ytterligare bestämma sina utbetalningar af Falu koppar, och 1406 hade Drottningen genom sin Fogde i Dalarne Jösse Findson öfverlätit till Hindric Kölner och Hans Overkamp 76 Skepp:d koppar. Grunden till 1396 års Reduktion måste således hafva varit kronans trångmål, och ytterligare utbetalningar, som

VO-

c) Langebeck sid. 96.

voro fölgen af den samma, kunna fåledes icke tillskrifvas en högre koppar-tillvårkning.

Dock icke defs mindre bibehöllas Bergsmännens vid sina rättigheter, och afraden utgick efter vanligheten. Om i äldre tider kopparberget var indelt i sina par, och fjerde-parter, samt afraden efter sådan indelning blifvit beräknad, vet man icke; men att sådant skedt åfven före Gustafs tid, synes af handlingarne. År 1506 d) var Grufvan indelte i 28 par, och i afrad betaltes 15 L:pd koppar på hvarje fjärding. Om med fjärding här åfven menas fjärdeparts-fjärdingar, hvilka efter 16 fjärdeparter, på hvarje par, och 4 fjärdingar på hvarje fjärdepart utgöra 179 $\frac{1}{2}$ lotter, hvarföre 15 L:pd för hvardera skulle betalas, så följer häraf, att kronans afrad denna tiden utgjorde 1344 Sk:pd om året, hvilket torde anses vara för mycket, men förmödeligen upbar kronan ånnu $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$:del af tillvårkningen, så att den samma nu torde hafva ökat sig till något öfver 4000:de Sk:d. Med visshet kan antagas att tillvårkningen nu mera ej var så obetydlig, emedan Bergsmännens förenämde år, vid farhågan om Grufvans ödesmål, föreslalte Svante Sture den glädje Riksens fiender skulle tillskyndas, om kopparverket skulle upphöra att bibringa Staten inkomster till krigsfolkets underhållande. Men å andra sidan kan ock påstås, att tillvårkningen icke måtte hafva varit större vid slutet af detta Tidchvarf. Arbetsfåttet var

VIII DEL. P

det

d) Bref till Svante Sture Fastlags Lördagen 1506.
Langebeck sid. 132.

det samma som förrut. Man språngde utan ordning i Grufvan, och gjorde stora tillmäknningar. Grufvan rafade 1506, och Bergsmännens, i tanka att öfvergifva henne, fingo minskning i afhaden från 15 till 10 L:pd på fjärdingen. Man finner ock e), att före Gustafs tid hafva Bergsmännens hvar i sin vrå, förrättat brukningen, utan ordentlig Hyttebyggnad, hvarifi in ock denna tare Konung anbefallit sammanflyttning till ett allmånt Hyttebruk vid Grufvan. Här besannas fäledes ocklå, hvad förut blifvit sagt om nyttjandet af trainphyttor åfven vid de iförre Grufvorne, och de hyttor, som drifvits med vatten. hafva merendels blifvit upbyggde vid små vattudrag, där Naturen mera bidragit till vinnandet af ändamålet, än ett konfligt byggnadsfatt.

Det kan då icke förefalla underligt, om det befinner, att Bergsbruket var lika ofullkomligt vid de mindre kopparverken. Uti ett Bref af år 1554 f) förklarar väl Konung Gustaf att mycket malm erhölls af Garpenbergs koppargrufva, då hvarje dag upbragtes icke mindre än 60 Bärar, men Konungen beklagar, att smältningen gått illa, då af samma 60 bärar ej kunnat fås mera än 2 Sk:pd koppar. Deck icke des mindre hade Konun-

•) K. Gustafs Bref till Bergsmännens på Kopparberget dat. Örebro d. 3 Januar. 1540 tryckt bland Bilagorne till Grefve Nils Bälkes Tal. i Svenska Vetenskaps Acad. om Sveriges Allmänna hushållning under K. Gust. I. sid. 85. f) Tryckt i Bilagorne till samma Tal. sid. 87.

nungen sjelf gjort den uträkning, att verket lämnade en tillväärkning af 400:de Sk:pd koppar. Om tillväärkningen i äldre tider har varit mycket mindre, är obekant; troligt är att den stigit till 2 à 300:de Sk:pd. Vid de öfriige smärre kopparverken, såsom Åtvidaberg, Riddarhyttan och Tuniaberg, torde afkomsten hafva stigit till samma Sk:pd-tal. Men som i handlingarne icke omnämnes, att kronan tillfallit någon synnerlig inkomst af dessa verk, så torde de hafva i likhet med Garpenberg, varit i enskiltes händer.

Med skäl kunde man häraf sluta, att tillväärkningarne af koppar varit så tillräckliga, att utländsk handel med denna vara för det 13:de och 14:de århundradet icke kan sättas i fråga. Jag studfar vid motfagelsen häraf, och antager gärna, att något Råkoppar lefverades till Hanse släderne i utbyte för hvarje-handa kopparfiniden. Dock måste jag årindra, att den möjlichen högsta tillväärkningen af 4000:de Skepp:d vid kopparberget, gäller endast för början af det 16 århundradet, eller korrt före Gustafs dagar; för öfrigt tror jag ned Langebeck, att nästan ingen koppar från Sverige utfördes ännu vid slutet af det 14:de århundradet. Det är i förra delen omnämdt, att Hästar, Boskap, skinnvaror, fisk och Trådvirke voro utgående varor. Någon förändring häruti meddela icke handlingarne. Men det är uplyft, att Hansesläderne togo Koppar, Tenn och Bly från Böhmen, Slesien och Polen g). Svenska åkerbruket ha-

hade ock nu vunnit mera stadga, så att öfvervigt i Handeln, genom affättning af Landets förenämde urgamla afvel, jämte någon spanmål ånnu förmödeligen kunnat bibeħallas åt Svenska sidan, hälst tarfligheten i afseende på utländska öfverflöds varor, ånnu tämligen liknade forntidens. Lagerbring *h)* säger väl, att utgående varor från Wisby voro koppar och järn. Men Wisby stadsdrag, som åberopas, omnämner tyger och lerft, bland fraktgodsen, men inga nordiska metall-producenter. Lagerbring söker längre fram *i)* bevisa att koppar och järnverken voro i godt stånd, och flutar dåraf, samt af kopparens höga värde till stark affättning och fördelaktig handelsrörelse. Men påminnom os kopparverksrörelsens beskaffenhet med den här enligt såkra anledningar antagne inskränkning, påminnom os förklaringen öfver kopparens hastiga stigande, samt de många krono-utbetalningarna, och hvad som till Landets egna behof blifvit användt, så tviflar jag om mycket blir öfver till utländska handelns vidmagthållande. Och som de beklaglige orsakerne till Rikets utblotttande ånnu ej upphörde, utan mycket tilltogo under K. Erik 13:des tid, så torde icke heller någon synnerlig förändring i handelsvägen hafta skedt vid början af det 15:de århundradet. Det är väl nämndt, att genom 1396 års resst åtskillige förlåningshafvare vid kopparberget, och bland dem förmödeligen den mågtige Bo Jonsfons son Knut Bo-

Boson blifvit underkastade en betydlig återbåring. Men hvad gagnade sådant Riket? Och Konung Eriks Holsteinska krig hade få medtagit allt, att han redan 1419 måste pantsätta Söderköping, för 3000:de mark lösning ^{k).} Dessutom hade Konung Erik låtit prägla ett flags odugligt kopparmynt, hvarmed han till en tid tänkte afhjälpa sina förnödenheter, men uträttade i hufvudsaken det onda, att nästan all handel affladnade.

Men under det jag updrager desfa mörka skuggor öfver målningen af Fäderneslandets olyckliga belägenhet, möter mig uti denna min ej mindre oangenäma befattning, en den skönaste anledning till afbrott. Sverige förgåter gärna de otörätter det lidit, de tårar, som undfallit många förtryckta och vårnösa medborgare. Det åger innom sina gränfor öfverlefvorne af en ålskad Drottning, hvars minne icke försinner med det föränderliga af Hennes åldriga hviloslad; icke försinner med sin Makas förseelser, dem Hon förfsonat — och om Hennes dygdiga gärningar upphörde med Henne — åtföljer likväl minnet af dem, minnet af Hennes dagar, Hennes klokhet, och hennes ådelmodiga böjelser. — Men det var ej möjligt för Konung Erics Gemål att rätta alla de oredor som upkommit — också bortrycktes Hon i förtid från samhället och lifvet. Hon faknades genast allmånt. Och Konung Eriks, samt Rikets belägenhet försämrades.

På

På detta allt, upsteg nu ett ovåder, som rafade nästan i hvaije vrå innom detta vårt olyckliga rike. Dalkarlarue och Engelbrekt förjaga de Danske förtryckare, och en inhemsk Konung sattes på Thronen. Engelbrekts uppresning emot de Danske förtryckare mediörde likväl den vårkan, att handteringarne nu uplifvades, och handeln kom i gång. Konung Eriks Commissfarare upbragte 7 stycken Stockholms fartyg lastade med koppar och andra dyrbara faker ¹⁾, som förmödeligen skulle förföljas på någondera af Hansestäderne. Dock måste härvid anmärkas, att fartygen denna tiden voro endast små skutor, och som det bland denna lasten omtalas flere flags varor, så är det icke gifvit, huru stor del därav kopparn utgjort. Emedlertid är det säkert, att sedan det Danska förtrycket upphört, har koppar-tillvårkningen mycket bidragit, att understödja utländska handeln. Vi vete att Konung Carl Knutson hade en betydlig behållning af Stats inkomsterne då Han lämnade Riket, och afkastningen af Åkerbruket, Boskapsköttfeln, och andra näringar blef nu qvar i landet, eller bortbyttes och förfölldes till utlånningen mot andra varor och redbart mynt, som sederméra innom Riket användes till allmåanna behof. Detta allt måste hafta medfört den vårkan, att Svenska Bergsmanna Producenterne blefvo tillräckligare, och vid slutet af Påventid måste hafta utgjort betydande handelsartiklar, eburu då man påstår att 12,000:de Skepp:d

¹⁾ von Dalin Tom. II. sid. 706.

skeppid koppar vid samma tid årligen utgått som handels vara, man tolde haiva tilltagit mer än hälsten därav för mycket, och således gjort vårt land en höflighet, om det är känner sig icke haiva förtjent.

Capit. 17.

Järnverken i Riket fordra nu till flut vår uppmårfamhet. I förra Afdelningen är redan nämndt, att Myrjärns tillvårkningen någon tid efter Christendomens början begynte med fördel drifvas och allt hvad man före och vid den tiden finner i våra handlingar nämndt om Svensk Järatillvårkning, angår förmödenligen endast den af myrmalm eller sjömalms. Men i början af det 14:de århundradet, finne vi Rikets Järngrusvor vara under fullt arbete. Konungens Privilegier och Stadgar af år 1340 ^{m)}) för Västra berget i Nerike Valby, föreskrifva, att alla missgårningsmän, undantagande mördare, tjufvar, eller förrådare, som togo sin tillflygt till samma Bergslag, skulle där vara alldelers fria både till lit och egendom.

Norbergs Bergslags Privilegier åro af 1354 ⁿ⁾). Bergsmännens frikallas här från all genegård, endast med det förbehåll, att den skul-

le

^{m)} Lagerbring Tom. III. sid. 318. Denna förordning är ej tryckt, men är från Kongl. Cammar-Collegium utdragen af en gammal Pergaments-Bok, och öfverlämnad till Kongl. Antiquit. Archivum. Jemtör Lagerbring Tom. IV. sid. 550.

ⁿ⁾ Kongl. Bergs-Ordningarna.

le utgå, då Konungen, eller den som hans Dom hade, for genom landet. Åfvenledes stadgades, att den som ville tråda i Bergsmännens tjenst, borde ordentligen stådjas på ett helt, eller halft år, och om lös man eller qvinna rymde ur tjensten, skulle den hämtas tillbaka, hvarest den kunde finnas. Också skulle ingen tillåtas göra uplag af inköpta varor och dem sedan utprångla; visfa Ölfäljare skulle tillståtta, utom hvilka ingen annan skulle få utbjuda Öl, och förfälja det till Arbetarne under arbetsdagarne, utan endast helgedagarne, sedan Gudstjensten var slutad.

Samma Bergslag hade af Konung Albrekt 1368 åfven blifvit tillagdt alldeles samma frihet och frälse, som flora Kopparberget var tillåtit att njuta. Och på det Bergslagen få mycket lättare skulle uppehållas, voro Bergsmännens befriade från all flags skjuts-hållning. Sedermera hafva desfe Norbergs Privilegier blifvit stadsfårlade af Kung Erik 1420, af Kung Christopher 1444, af K. Christian 1458 och af Kong Hans 1497.

Vernlands Bergslag har Konung Erik af Pommern 1413 lämnat samma frihet, nåd, och frälse, som andra Järnberg i Riket nyttjade. Och 1420 stadsfårlade samme Konung de Privilegier, som Norberg, Bitsberg, Vikaberg och Skinnuskatteberg innehäst under Drottning Margaretas tid o).

Häraf se vi att Järnverken icke faknade hågn och upmuntran. Och om de i allmänhet

o) Kongl. Bergsordningarna.

het under detta tidehvarf ådrogo sig ingalunda mindre, om icke större upmärksamhet, af Regenterne, än kopparverken, få torde till en del grunden där till ligga uti en beständigt fortsatt myrjärns tillvärvkning, hvilken såsom lättare, och mindre kostsam, snarare bidrog till landets nytta, än en svår och mindre bekant Grufvedrift.

Men svårare blir det att upgifva, huru högt tillvärvningarne stigit vid järnvårken. Uti den nämnde författningen af 1340, stadgades, att en ny hytta borde för första året till Konungen erlägga i Tionde 750 järn; men sedemera 1500 årligen. Desse järn voro ej större, än att 24 utgjorde ett pund *) Således borde af en sådan hytta Kronan tillfalla i årlig inkomst $62\frac{1}{2}$ pund järn. Om krono skatten af de äldre hyttorne varit större vet man icke. Emedlertid synes denna ränta vara nog ringa, och man skulle i anledning däraf lätteligen falla på den tanken, att åfven järntillvärvningen varit obetydlig.

Dock uplysa åfven handlingarne, att hvarje Osmundsfmed, Förfaggare och Blåfare, årligen skulle betala 20 osmund. Lcgoblåfare 10 osmund, och hvarje Bryggerska, som ej idkade Bruksarbete 24 osmund p), hvilket något öker krono inkomsterne.

Men

*) Kung Magni Bergsordning och stadga för 1354, Bergsordn. sid. 8. Lagerbring Tom. III. sid. 318 säger, att hvar Osmund skulle våga 24 pund. Sådant är misstag eller tryckfel. Ty förordningen är tydlig och överensstämmer med alla möjliga uträkningar. p) Lagerbring Tom. III. sid. 319.

Men hvad, som egentligen uplyser järn-tillvärkningens ansenlighet under detta tiderhvarf, inhåmtas därav, att 1398 skulle Sten Bengtsson på Drottning Margaretas vägnar erlägga till Sven Sture 3000:de Lybska mark, som skulle betalas i Sverige, i koppar och järn, eller ock i Holland i sifdant Tyskt mynt, som i Danmark vore gånglē ^{q).} och år 1402 hade Drottningen betalt till Capitlet i Roskild 2000:de mark sifver med 200:de läster Osmund eller Svenskt järn ^{r).}, samt likaledes till Hindrik Kölner och Hans Overkamp 127 läster järn ^{s).}.

Desle voro betydliga järnposter. Man vet, att en Läst järn råknades till 12 fat och 1 fat till 20 L:pd; på hvilken grund endast de sistnämnde 127 läster utgöra 1524 fat, eller 30,000 pund, och således 731,520 järn, det vill fåga en järnpost, som utgjorde Kronans inkomst af omkring 488 nya hyttor, afgiften af hyttefolket då likväl oberäknad.

Efter denna uträkning blir det besynnerligt, att så flora järnposter på en gång kunde utgå af Riket. Men vi hafve handlingar, som åfven häruti lämna os tydlig förklaring. Vi finne på flere ställen i Historien, att af Jordagods denna tiden utgick betydlig landgild af järn; ty 1430 omtalas gården Hallaflad i Västmanland, som, liggande för i markland jord, räntade 2 fat järn hvarje år. Och en gård i Köpings Socken i Åkerbo Hårad, som räntade 2 fat järn om året. År 1432 voro zme Gods i Hedabo, Fernebo Socken i Norr-

^{q)} Langebeck sid. 98. ^{r)} sid. 99. ^{s)} Samma tida.

NorrboHärad, det ena liggande för 5 öres land jord, och räntade 2 fat järn om året, och det andra 80:e de järn, och låg för 5 och $\frac{1}{2}$ öres land jord *t*). Åtvenledes emtalas Spar-gården i Eek Socken i Vatsbo, skyllande 3 hundrat järn *u*). Och bland de Gods, som Ingel Jonsson Riddare gifvit till Westerås Domkyrka nämnes en Bergsgård, räntande 60:e de järn. Lundabodha ett fat järn, samt Myhaby 60:e järn, alla i Hufaby Socken *v*).

Det vore för vidlyftigt att upräkna alla de hemman, som i Västmanland, Nerike och Dalarne befinnas vara skattlagde till sådan afgift *x*). Fiere af desse Landgods hafva räntat 80:e de järn, som efter 24 på pundet gör $32\frac{1}{3}$ pound, hvilket är det famina som en behållen brukare nuförtiden lämnar i tionde Tackjärn.

Härvid bör dock tilläggas att Biskoparne made sina räntor af Järnverken, ty Biskop Olof i Westerås borde af hvar och en Malm-örytare i Norberg, Skinnskatteberg och Risberg bekomma 30 Osmund *y*).

Om vi således faminanlägge räntorne af Hyttorne och Jordas godsen, samt intraderne af Bruks-Arbetarne, och bibehålla den grund-fatts, att tiondedelen af tillvårkningen på sådant fått uttogs af Bergslagerne, så torde vi kunna antaga att vid hvarje hytta kunde tillvårkas 80 à 100:e skepp:d osmund, och då antalet af Hyttorne kanske skulle kunna beräknas till 2 à 300, få upkommer en produkt af

x) Langebeck sid. 106. *u)* Örnhjelm's Diplom. T. IV sid. 575. *v)* Örnhjelm 1314. *x)* Örn-hjelm på flera ställen. *y)* Langebeck sid. 106.

af 20 å 30,000 skeppund Osmund som är omkring tolfte delen af vår tids Stångjärns tillvärkning, och svarar således mot medeltidens Bergs- Bruksrörelse i allmänhet.

I anledning af förenämde Skattläggning å jorda godsen, torde mig tillåtas fluteligen göra den annimärkning, att den bestående räntan i järn, utgjorde omkring 3 procent af egen-domens värde, emedan vi finne att $5\frac{1}{2}$ öresland jord har blifvit såld för half femte Låstjärn, och att lika mycken jord varit skattlagd till 800 järn Osmund.

Beskaffenheten af Blåsningarna och tillvärkningsfåttet vid Osmunds smedjorner bör nu i ordning åfven omtalas. Sättet att utbringa järn af myrmalm, är förut omrördat z). Ett annat med myrjärns tillvärkningen närmast öfverensstämmande smältningsfått, som varit nyttjadt i äldre tider, är att af Bergmalm, eller malm som brytes i Grufvor, genom eld i sinå ugnar, och uti första smältningen, åstadkomma sinidigt järn, i färskor eller lupper, och har blifvit kallad Lupp-smältning. Arbetet härvid är åfven ganska enkelt; ty när ugnen blir fylld med kol, och malnen uti flere skift blir påfatt, till dess kolen blifvit nedblåste, så är smältningen gjord, och järnet kan upphåmitas, sammanlupet till en klimp eller lupp, faint är så smidigt att det i likhet med Osmundsjärnet kan fönderhuggas och sammanflås, men är dock blandadt med rått järn, så att omsmältning bör

z) Kapitlet 7.

bör ske i Klensmeds hård, eller någon större där till tjenlig inrättning.

Att tillvärka järn uti sådana ugnar eller hårdar, har fordom varit brukligt, och nyttjas ännu i Tyskland, hvarest de kallas Luppenfeuer, hvilka i sednare tider blifvit något förbättrade och updragne till 10 à 12 qvarsters högd med ställe eller hård af sand, ler och stybbe, samt öppningar för formar och flaggens uttappande. Sådana ugnar hafva förmödeligen under medeltiden, hos oss åfven varit i bruk, och Luppjärn omtalas ofta i gamla handlingar.

Rånnverks smidet, eller fättet, att i första smälningen erhålla smidigt järn af malmen, uti hårdar, utan ugn eller kringmuring, har ock sakerligen varit nyttjadt af våra Landsmän i äldre tider. Man vinner också härigenom på ganska lätt fritt sitt åndamål. Malmen påsättes skiftetals och nedsmältes med kol, till defs járnet befinnes hafva färskadt till en smälta. Denne innehåller dock åfven någon råhet, och bör omsmältas till bruk för finare arbeten.

Osmunds smidet har egentligen bestått däruti, att förvandla Tackjärn genom om-smältnings i Hård till smidigt järn, samt defs hopflagning i visfa flycken. Förmödeligen har om-smältning af Luppjärn, och sådant järn, som erhållits i rånnverks hårdarne, varit äldsta tillvärkningen af Osmunds järn, och detta arbetsfått torde hafva nyttjadts längre fram i medeltiden, till defs de högre Luppenfeuer-ugnarne kommit i bruk, uti hvilka man med

med någon förindring i Blåsningsfättet begynt federnera tillvärka Tackjärn

Detta Tackjärn, som blifvit samladt i små rycken eller bitar, har uti händ eller grop af kolflybbe, för träd- eller läder-balgor blifvit omvälvdt, färskadt, och federnera sönderhuggit till få kallade Osmundsjärn, hvilka blivit jämnade och i fyrtantig form bragte för hand genom flaggor, eller ock kan hånda vid slutet af Påvedömet, under små bärkhamrar. Detta sednare har dock icke historien fullkomligen uplyst, men att vattenkraft vid en del hyttor blifvit nytjed, ådagalägga handlingarne, emedan Hytteström nämnes på några fällen *a*).

Emedlertid, och ehuru Osmunds smidet må vara skedt någorstides på Bruksvis, eller med vatten-kraft, så finne vi, att åven under Gustafs tid ännu tillvärkades odugligt Osmund, emedan Han milté förordna i inmandet till Nora Schoga, Lindesberg, och Skindfäckjeberg *b*), att Bergsmännen i flället för Osmundsjärn, som varit få illa tillvårkadt, att det blifvit vräkt och föraktadt i främmande land, skulle nu utgöra sin skatt i Tackjärn, som Korungen sjelf kunde lita utfimulta och förbruka till sin nytta och landets heder. Läkaledes finne vi, att den sedan varit bruklig, att blanda Luppjärn med Osmund, emedan pligt däröre blifvit utsatt, och de som blifvit föryundne till sådant brott, blifvit fälde till

a) Öhrnielms Dipplom T. IV. *b)* Af år 1540 d. 20 de Octob., se Bilagorne till Gresve Bjelkes Tal. sid. 86.

till 40 marks böter *c*). Ytterligare kan anmärkas, att vid en större och bättre inrättad Osmunds hytta af en fined i veckan tillvårkas 5 eller 6 fat bättre eller vald Osmund, som å 20 pund på fatet gör på 25 veckor, eller ungefärligen halfva året, som hyttorne skulle kunna anses hafva varit i gång, 150 skepp:d, och öfverensflämmer således detta tämmeligen med förr gjorde uträkningen på den årlige tillvårkningen, i synnerhet, som här begripes hela dygn, och det kan vara osäkert, huruvida i fördna tider man nyttjade den seden att finida dygnet igenom.

Sådan var nu ställningen i Järnbergslagerna. Hvad nu utländsk handel med järn an-
går, torde följande förtjena att anmärkas.

Att någon handel skedt med Osmund på Hansestäderna, är otvifvelaktigt. Historien omntalar, att järn skulle få utföras till hela och halfva Skepp:d *d*), och Lybeckarne, som sjelfve genom sina utliggare beskyrde om Svenska järn-handeln, seglade in uti Mälaren genom de ånnu i 13:de århundradet ej upgrunda-
dade gamla segellederne förbi Stockholm till Bergsläderna Västerås, Köping och Arboga, samt på detta sätt förmödeligen utbragte det järn, som därställes kunde affåttas *e*).

De hade ock, som bekant är, i Svenska Bergslagerna sina Betjenter som upplade till bequämlig tid landets effepter, och då Osmunds järnet icke räckte till för deras rörelse

fe

c) Stockholms Stads Memorial för 1475. *d*) Lagerbring Tom. IV. sid. 260. *e*) Clafons Tal i Vetensk. Acad. 1751. pag. 14.

fe i Svenska Handelsvägen, så voro de ock belätnie med järnmalm, som de likaledes utförde f).

Sedan Stockholms farvattn blef enda inloppet till Mälaren, voro de dock nödsaka de att lämna huvudstaden mera upmårfsamhet, och vände i det afseendet så faken, att deras folk åfven blevvo antagne i Stads-Rådet eller Magistraten. Sådant gjorde, att handeln fortfattes med lika eftertryck, men huru mycket Osmund kunnat från Sverige årligen affåttas, kan icke med visshet bestämmas.

Vi känne ungesär beloppet af Svenska Järntillvårkningen. Vi känne ock, att betydligje järnposter, under Drottning Margareta:s tid, och förmödeligen under de öfrige Danska Konungarnes regering utgått i afbetalning på uplånta penningar. Men då vi företräde oss att Lybeckarne återförde till oss gjutna och smidda varor till våra hushålls och andra allmånnas behof, så torde åtgång af järn innom landet ej haftva varit mycket stor; och följer säledes därav, att så mycket mera malm och Osmund utgått som handelsvara, och torde utförtsel af denna sednare producet, vid Påsvedömets slut, haftva stigit till 12 à 16.000:de skeppund om året; någon handelsrörelse med järn, Köpinän inellan innom Riket, måste också haftva skedt, emedan upståders Borgare, skulle i Stockholm upköpa deras koppar och järn, samt låta det å väg gå igenom vägarens händer, så att ej åtal federmera öfver vigten skulle göras g).

Capit.

f) von Dalin 3:dje Delen 1:sta Bandet sid. 145.

g) Stockholms Stads Hb. memorial för 1512.

Sedan nu det hufvudsakligaste blifvit anfördt af handlingarnes innehåll om Svenska Bergverksrörelsens trenne hufvudgrenar, hvilka före Gustaf den I:stes tid voro kände, få torde det blifva lättare att dömina om Bergshandteringens tillstånd i allmänhet för den tiden.

Behovet hade redan lagt grunden till näringens upkomst vid slutet af det 13:de århundradet. Den begynte åfven tilltaga — men föll under olyckligare tider. Midt i det 14:de århundradet upsteg den likväl åter, och bekom då efters utseendet någorlunda styrka.

Förr öfvade oordentligheter, så väl i hushållningsmål, som vid Grufve- och fmältearbeten begynte nu förekommas *h*). Stadiga Bergsbygnader tillstyrktes *i*) och all tillvärvning af ogilt saint elakt gods, förböds vid betydliga böter *k*). Enligt Konung Magni sladga för järnbergslagen gifven 1360, skulle åfven Grufvorne hållas fria från vatten, och öfas jämst till nedersta botten *l*).

Vid sådane, jämte förut nämnde underrättelser, angående Bergverkens upphjelpande, skulle man undra, att det likväl kunnat gå trögt med tillvärvningarne, och att underrättelse finnes om fattigdom uti en af våra förnämsta Bergslager *m*).

Men, påminnom öfs blott, huru Grufvearbetet vårkflåtes; huru man på en liten tid försäkrade sig om de båsta malmstockarne,

VIII. DEL. Q och

h) Kongl. Bergsordningarna. sid. 5. *i*) ibid.

k) sid. 8. *l*) sid. 9. *m*) sid. 13.

och genom okunnighet om en rått Grufve-
brytning, på detta fått förorsakade Grufve-
slälp, och malmfältens otillgänglighet. Man
nyttjade det rika godset vid smältningarne.
Men Blåsverkens mindre förmonliga beska-
fenhet, samt ringa erfarenhet i smältnings-
konsten hos arbetaren, gjorde vinsten åndå
liten, och då den rikare malmen antingen
gått ut, eller blifvit öfverstjelpt, var denna
tidens Bergsman, en man, utan hjelp och
upprättelse.

Mera borde man undra att ånnu vid flu-
tet af 15:de århundradet, Bergverksrörelsen
icke hunnit erhålla någon färdeles förkofran.
Man finner snarare att den nu förfummades,
och att den värligen aftagit under det sista
hundradetalet.

Då på sammankomsten i Gråbrödre-klo-
stret, ointankan sträckte sig till malmberg, sök-
te man endast afgöra, hvilken ett upfunnit
malmstreck borde tillhöra, men om Bergs-
brukens drift och skötsel fogade man inga
anstalter *n*). Konung Hans stadsfåstade väl
Privilegierna för Norberg, och tog Bergs-
männien i sitt hägn, samt utfärdade Privile-
gier för kopparberget hvarjemte han sökte
förekomma oordning och obillighet, angåen-
de kolens och Grufvedens försäljning af
bönder, samt angående smältares och handt-
virkares aflöning, men sjelfva näringens hand-
hafvande och upphjelpande kom egenteligen
icke i fråga *o*). Icke heller har man anled-
ning att tro, det Bergshandteringen under
Stu-

n) sid. 21. *o*) sid. 24.

Sturarnes tid erhöll någon synnerlig förbättring. Tvårtom är man öfvertygad att ofskick och fattigdom voro rådande bland Svenska Bergsfolket. I ett bref till Herr Sten berättas, att Norbergs och Lindesbergs karlar öfversfallit Jöns Falster, och flagit honom sjelf fjerde ihjäl p). I ett dylikt till Svante Nilsson Marik klagas af Bergsmännan på kopparberget, att deras fogde med rof och dråp gjorde dem sådant öfvervåld och oförrätt, att ingen fattig vågade komma till tings och kyrka, ej en gång till grufvan att sköta sitt bläfla, så att därföre kronans berg var öde; åfvensom i ett annat bref till Svante Nilsson föres den klagan, att samma Bergsmän mytto hvarken hus eller hemfrid, utan att fattigt folk icke en gång hade fred i sin fång, mea blefvo rösvade och flagne både blå och blodige, samt deras hustrur våldförde q) Det är icke svårt att dömmia om allmånnas tillståndet i våra bergsorter under sådana oredor. Aldrig har flit och idoghet, samt en därpå grundad skälig utkomst, kunnat stå tillsammans med ett svagt skyddande af allmånnas frid och säkerhet. Ovanliga malmfynd, och rikhaltigt gods kunde således endast frålsa Grufvorna från fullkomligt ödemsål.

Såsom en följd af en ännu fortfarande okunnighet och kan hånda mindre varfamhet vid Grufve-brytningar, kan nämnas, att folket vid kopparberget, nu måste klaga öfver den stora skada dem öfvergått, genom det att Grufvan flere gånger igenfallit r), och att

p) Langebeck sid. 120. q) sid. 123. r) sid. 132.135.

att i följe därav kronan måste sakna sin af-
rad, den Bergsfogden nu icke kunde utbe-
komma. Byggnadsfältet vid hyttorne var
ockfå lika ofullkomligt. År 1516 var ånnu
hyttan vid Sala utan Skorstenar, så att hvar
smältare som dit flettes, fördärfvades af den
starka röken. Annars klagas ock däröfver,
att hyttan var illa bygd, och litet silfver er-
hölls *). Jag bör ock här tillägga att bety-
dige Grufvor ödelades för brist på folk som
genom en ovanligt härjande död borrtrycktes
†), samt att Bergsmännens styrka och förmö-
genhet genom ett otillåtligt uppköp och ut-
förfel af silfver, samt andra tillfälligheter för-
svagades †). och om vi tillika erindre os
det, som i detta ämne blifvit sagdt för det
14:de århundradet, så finne vi tydlichen, att
orsaken, invarsöre Svenska Bergverksrörelsen
i allmänhet ånnu stod tillbaka vid Gustafs och
Gustaf Adolfs dagar, var ifynnerhet brist på
kunskaper, nödvändiga, att på ett fördelakti-
gare fått drifva en handtering, hvars anspak
på hugkomst af både Svenska och utländska
Snullen man icke förr hunnit eller kunnat
förena med den Naturliga och Politiska ställ-
ningen i vårt Fädernesland.

Bila-

*) Käcilj Pävelsions bref till Sten Sture dat. Vesby
1516. †) Langebeck fid. 129. †) fid. 130.

B i l a g a.

De gamle Jordböckerne vid Sala åro kända ifrån och med år 1541, och uptaga då samt näst påföljande år, ibland Kungsgårdens ägor, flere ångar och åkrar vid Grufvan, hvilka då brukades under Kungsgården. Bråstad, sedan Bråstad kalladt, samt Ekeby, omnämnes, såsom tvåne Bondbyar, tillsammans utgörande 9 markland och 12 öresland, hvilkas åboer, 8 till antalet, då utgjorde den tiden brukselige skatt af Eftergälls-matu- och nötepenningar; åfven som skattemalt, skatte-smör, skattefläsk, skattejärn, råg och målakorn samt visla offerkaft. Detta Beskattnings fätt för åboer, å hvilkas ägor inlom $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{2}$ dels mil Grufvan då var i gång, synes icke rätteligen stå tillsammans med en 140 års gammal Grusvebrytning af den betydelse, att där efter under hela 15:de århundradet varit tillvärkade 16000 mark silfver årligen samt vida däröfver.

Anledning till utvidgadt Bergsbruk finnes ej förr än 1548, af skedd förändring med dessa byar, hvilka då efter Kongl. Majestäts nådiga tillåtelse fingo minskning i skatten för den skada hytteröken dageligen gjorde på deras ägor. År 1569 kallades Ekeby och Bråstad Byamän för Bergsmän, hvarefter 1580 talas om deras skattfrihet, dels för Grufvedelars hållande, dels ock för Grufvevattnet, som skadat deras ägor, och äntligen för det Grufve karlarne hade stångt in mulbete på deras ägor

ågor sig till gagn. Uti sådan egenskap förblefvo dessa hemman intill defs om dem nämnes år 1625, att hans Kongl. Maj:t nådigt upplätit dem under Sala stad.

En besynnerlig förändring skedde år 1548, med flere torpare under Vesby Kungsgård, då de, som förut betalt penningar uti en stadge, och ingen annan perfedel, nu fingo sine torp fria af Kongl. Maj:t; en Nils Jacobsson i Kuseboda, för det han dagligen aktade på Hans Maj:ts kolning; och på Tjureboda, som tillförene råntade om året 3 mark, hade koldrängarne nu sitt tillhåll.

Ej förr än vid denna tid eller 1549 börjar jordboken utmärka Sala hyttor. Uti förra årens jordböcker upräknas flere Kungsgårdens åkrar, hvarå årligen utsatt spannmåls utlände anlöres, och därrefter växt såd, utan att hyttegården nämnes, men nu och hådanefter finner man Hyttegården, Präste-åkrar och ångar tillkomne bland Kungsgårds tillhörigheterne.

Hytteverkets anläggning nu först, eller kan håndå några år förut, uplyses märkeligen af 1575 års jordbok, där det heter att de äldre jordböckerna uptaga 3 hela skattehemman Videboda, men det ena hade nu blifvit räknadt för ödeshemman för den skada Hyttevattnet gjort på hemmanets ågor, efter de sene öfrige af desse gårdar åro med dy vederlagde för sin skada. Ytterligare anmärkes, att 12 öresland skattehemman Videboda med all råntan är förminskadt, hvilket Kongl. Maj:ts nåd hafver esterlåtit till Präst-säte,

vid

vid Sala Kyrka, för den orsak, att det förra Prästebordet vid förberörde Sala blef uti salig Kung Göstafs tid, annammat att brukā till hyttegård. Hyttebyggnadens ålder inskränkes ytterligare innom sextonde århundradet, därigenom, att uti 1548 och 1549 års jordböcker, anmärkes, att 3:me skattehemman Kjöpala, som i ålldre jordböcker ånda till och med för år 1549, med skatt blifvit upptagne, nu blifvit ansedde som ödehemman för den skada hyttevattnet gjort.

Ån vidare, anmärkes för år 1550, att uti Sala Socken voro 6 skattehemman mindre än 1549, emedan hyttevattnet lagt dem platt öde.

Man kan fåleds föga föreställa sig någon stor hytteblåsning med vatten före 16:de århundradet, ty något annat vattendrag fanns ej dåtill tjenligt, utom ett för forntiden och åfven för det närvarande vid Krokforsen, åfven Långforsen kalladt, indåndt ansenligt vattnflöde för Grufvans upfordringsverk, men, hvad jordböckerna innehålla om detta vattendrag, inskränker åfven Silfververkets ålder. Ty Kungsgården fick tull af såg och mjölkvarnar vid Krokforsen allt intill år 1602, då Krokfors qvarn förvandlades till Eokveiks-inrätning, som ock efter all liknelse varit, jemte någon smältvårks anstalt, i gång intill år 1618, då det berättas, att Långfors vatten är dämtd till Konsten vid Grufvan, hvarföre ock Vesby Såg, som låg längre ned i vattendraget, blef öde.

En gammal damm uti sjelfva Långfors dammfjö, står nu vid hög dämning, en god aln

går under vattenbrynet, och förr än vattnet är 1618 kunde ledas genom grafvar till Grufvan, måste Långfors damm med ett tillökadt daminfäste höjas. Gamla dammen kom då under vattenbrynet, och åfven måste de icke långt tillförene inråttade bok- och smältverken blifvit i större eller mindre mon onyttiga.

Här visar sig åfven lämning efter någon smälthytte-anstalt, men aldeles icke i den mon, att man därav kunde draga slutsatser till en hög ålder, ty flaggvarpen och lämningar efter Bokverken åro i det afseende allt för obetydliga.

Afhandling

Om

*Början, föremålet och beskaffenheten af
våra Förfäders Härnadsfärder,*

författad af

ELOF WÅSSTRÖM

Comminister på Vermdön,

och

af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien med stora priset belönt År 1801.

Magna majorum juvat cecinisse peracta.

Rykte — Rikedom — och Kärlek voro tre märkvärdiga Föremål, till hvilkas vinnande Scandiens äldre Inbyggare drogo sina svård. I sådan affigt uptåndes och underhölls Krigslågan af våra Förfäder under många århundraden. Detta tidehvarfs Krigsbragder, lika utmärkte af hjeltemod som våld och rån, åro allmånt kånde under namn af *Här-*

Hárnader. Då dese, som i följande skall förklaras, egentligen öfvades till sjös, och icke annorlunda till lands än genom mera och mindre djerfva inbrott och plundringar, kunnade efter vårt tidehvarfs uplyftare tänkessätt icke annorlundi anses än såsom de nesliga yrken, hvilka ännu idas af de på Afrikas norra kuster boende folkflag. Härnads var i flere afseenden vida åtskild ifrån Nordens allmånt brukade så kallade Holmgång, ehuru någon likhet i föremål gemenligen inträffade med bågge. Denne sistnämnde tilldrog sig icke gerna utan ordentlig utmaning, hvilken efter övenskommelse bestämde tid, rum och vapen. Den hade därjemte i sitt hela fått och utöfning emellan de flere eller färre par kämpar, som sammanstötte, sina allmånt vedertagna och godkända I agar a). Någre sådana ärkändes icke af Vikingarna. De mera ådelmodige bland dem gjorde icke gerna anfall, utan at dels bespörja sig och erbjuda grud med vanligt vilkor om upgift af skepp och gods, dels jemväl faktta med lika magt; men dessa höfigheter berodde af välbehag och på sådan grund blefvo de icke heller alltid i akt tagne: så at i Härnad anfågs gemenligast ingen utmaning af nöden, ingen varning nyttig, utan här förenades ofta i all flags list med alt flags mannamod, och man föll antingen sjelf i fiendens försät, eller genom flughet fångade honom. Likaså åtskiljes Härnaden ifrån de allmånnna krig, som upkommo

a) Thorsten Vikingsons S. sid. 18. Hagg du först till, som faktelagen är, ty jag har ver begårat faktta.

mo och fördes af nordens då rådande Mag-
ter. Från Svea Vålde påsyftades redan ti-
dig, at genom dem åt östra sidan öfver
Bälten stadga och utvidga beständiga skatt-
länder. Så framit icke någon förment rättig-
het åggade Hårnads-hjelten, frågade han i ge-
men föga efter landvinning, men desto mera
efter de dyrbarheter, som funnos i de af ho-
nom härjade länder. Nog bittida tvistades
jemvål om Sveriges rätta och naturliga grän-
sor, först med Danmark, något sednare med
Norrike. För Vikingarna funnos inga grän-
sor. De kringforo alla haf och antfollo alla
länder. Åndteligen upkommo jemvål under-
stundom de allmånnna krigen som Vigarf, me-
rendels genom enskilda familie - tvistigheter
emellan Konunga husen, samt andra förmen-
ta oförrätter, hvilke anfågos fordra håmd.
Vikingen utgick åfven oftaft på håmd: dels
at upfylla de till en fallen fosterbroder svurna
eder, dels at upföka den öfverman, hvilken vid
fista mötet med öfverlägsenhet utdelte sina hugg;
dels fåsoni Herre öfver något land, at tukta
och afvärja en tilltagen ofredare ifrån sina
kuster och gränsor; men med håmden före-
nades ofta tillika lyftnaden efters rof, och Hårn-
nadshjelten utlopp så ofta at vårja sitt, till
defs yrket, norden till beständig oro, omfat-
tades med behag och hvarje Viking blef, så-
dan Sagobrätten nämna honom, *en Sjöröfvarer*.

Kongl. Vitterhets Academien har behagat
förnya Dess med förutgående årslopp utsatta
prisfråga, om *Början, Föremålet och Beskaffenhe-
ter*

ten af våra Förfäders Härnads-Färder. I förundran, då tidningen härom förekom min åsyn at denna fråga kunnat nästan helt och hället första året undfalla Tidehvarfvets uppmärksamhet, lisyvades hogen, hvilken i ungdomsåren under sagornas läsning så ofta gick så tillfågandes ombord med Härnadens Hjeltar: hvilken häpen öfver deras bragder beundrade deras manlighet och ådelmod, understundom förenadt med illbragder: hvilken mellanåt besökte deras kulliga Griftvårdar, rubbadे deras kummel, omakade deras Urnor, omströdde deras aska och ben, samt i dessa deras råfliga Rustkamrar, den långa åldrens förvandlingslagar undergifne, hade nytt tillfälle, at beundra deras armstyrka, jordens nu lefvande flägter nog märkbart öfverlägsen. Gömd och okänd i mitt torfvade Tjäll, icke olikt nyssnämde Griftvårdar, skall ännu en gång innehållet kårt firas af mitt utsatta Valspråk, ungdoms elden återhemtas och genom samma hog närvarande Försök utvecklas, till upplysning af Frågan; nöjd om det årofulla mål årnås, at därmed vinna Kongl. Academiens uppmärksamhet och välbehag.

I affseende på tiden gómer sig Härnadens början under fornåldrens mörker, at det blefve lika mōdosamt som obevisligt at densamma bestämma. De tvånne urqvedskällor Fablerne, som gått man ifrån man till sednaste flägter, samt första historiska häfderne eller Sagobrotten, hvilke till någon flags kände dom om våra Förfäder föranleda, neka Forskaren att sådant klart infa. Bågge gömma sina

sina anförande handlingar och händelser i gätor och Skaldeqvåden. Bågge framflålla sina personliga föremål ej fällan som vidunder. Bågge meddela icke sina åfventyr under ringaste bestånd tideråkning, eller gifva dem några sâkra märkelse-punkter från naturens omskiften, eller från samtidia sâgters och flatters förändringar. Bågge öfverrensflämna dock däruti, at de åldste sâgter på vår boningsplats stundom med Gudarna sjelfva, oftare finns emellan haft mycket oafgjordt, och meddela om de mörka tidehvarfven, öfver hvilka de kasta sitt dunkla sken, åtminstone få mycket ljus och kändedom, at desse hafva haft sina händelser, sina åfventyr, sina idrotter, sina hjeltar, lika få väl som de bättre kånde. Det är lätt, at anmärka Historiens första sâkra underrättelser. Men då desse anföras i sådan beskaffenhet och med sådana känنمärken, som långt ifrån at vitsorda råhet och okunnighet, göra anspråk om framsteg i konster och vettenskaper. Då Greklands åldste Skribent till hämd af et förment Qyinnorån samlar sin första hjelteverld omkring Ilions murar med snart sednare tiders fullkomliga tillrustning; med bygda Segelfartyg, präktiga Triumphvagnar och så konstigt smidda vapen, at ock en skarpfynt Lård trott sig i beskrifningen af Achillis sköld igenfinna hela Zodiakens skiften och afdelningar *b)*; bestyrker den vise Homerus en föregående kun-

b) Se Le Primit. & l'ancien Monde éclairé par le Nouveau, par Msr Court de Gibelin. Paris 1781. Tom. VIII.

kunnig verld, at bygga, segla, smida, at märka på naturens gång och rörelse och därjemte som säkraste följd, at historiens första berättelser icke åro verldens första händelser. Som besynnerligt förekommer, at de första nordens historiska urkunder framställa et äfventyr i någon flags likhet med nyssomnämde Greklands, at nemligent Thors dotter Gója vid midvintersblot blef oförtänkt bortröf- vad ifrån sin Faders hus. Efter rådande tän-kesätt var en endaste sådan illbragd tillräcke- lig, at uptånda ett långvarigt Vigarf eller hámdekrig, emedan i norden likasom förr i Österlanden, och ännu ibland Arabiska folk- flagen, hámiden anfågs som en ovilkorlig pligt tillhörig hvarje förolämpad flågt, gick i arf till alla des's lemmar och uptogs jemväl ge- nom den bekanta Foster-brödra lagen af andre flågter, som en lika obrottlig skyldighet. Derföre delade straxt Thore nordens områ- den åt Gójas Bröder till hennes igenfökande med råttvis vedergällning. Den ene Brodren, Nore, drog öfverland åt Norrige: Gore till sjös föder ut och såmedelst öpnar historien os leden första gången för svenska kôlar och segel. Men churu Gore genom denna och troligen flere sjöfärder förvårvade sig Årenamnet Sjö-Konung, hade redan en längt större heder tillfallit hans Farfars Fader Kare, samit dennes broder Hlår, bågge Fornjoters söner. Den gamle verlden förgudade vanli- gen sina åldsta Fäder efter desfas yrken, brag- der och lefnadsfått. Och då Hlår under till- namn af Åge vördades som Herre öfver haf- vet,

vet, Kare öfver lusten, vindarne och vådren; gifves icke otydeligen tillkänna, huru desse bröder redan genom sjöfåder förlått både att umgås med, som och begagna sig af bågge desfa elementer. Sådan början framställa häfderne af våra Förfäders märkvärdiga Sjötog. Dunkel och till tiden ganska ovifs och obeftåmd. Hvad med säkerhet af dem i detta afseende inhåmtas, är, at hårnadsfärderne redan under Konungarne Svegder, Vanlander, Visbur, voro i full gång kring Östersjön hålft vid finska kusterna.

Men är början af desfa våra Förfäders idrotter till tiden ovifs, desto bättre kan Hårnaden fortgång ådagaläggas och uplyfas. Natur- och local beskaffenhet meddelar nästan ensam et Folkflag, hela inrättningen af dess omfang och företag, och här måste icke den viktiga omständigheten utelättas, hurudan nordens naturliga indelning företedde sig under de äldre tidehvarfven. Scandien, till större delen kringsluten af tvåne vidsträckta haf, ågde innom sitt område flora Sjöar och ansefulla vattendrag, och var genomskuren af ett stort antal strömmar och älvar, bōd förla ålderns Inbyggare någon flags lefnads likhet med Amphibierne: det vill säga, at dela sina hemvist både på land och vatten. Det torras tillväxt på våta elementets bekoftnad, tillhörrer naturens förvandlingslagar. Men så van-skligt vore, at efter beständt mättstock djerfvas afmåta deras verkningar antingen till längre eller kortare perioder, då snart oråknellige omständigheter måste i deras framgång åstad-kom-

komma olikhet; så tryggt och säkert kan nordens områden i äldre tidehvarfven tillågas helt olika förhållande emellan vatten och land emot det nuvarande. Utan att behöfva anföra Pythias och andra osäkra kållor kunna bergens sträckningar, däldernas lägen och i synnerhet jordhvarfvens beständsdelar nog samt bestyrka, at nu skördas rika fält där fordom böljor sköljde, och ifrån uplyst kändom är icke skildt, huru flera Scandiens ståder ånda intill en stor del af Residencet, likasom fordom Thebe utur jorden, uprest sig ur hafvet. Månge af de inre större vatten dragen hade visserligen på den tiden icke allenaft fins emellan naturlig och obunden gemenskap, utan jemväl med bågge hafven, synnerligen östersjön, till stor låttnad för den nödiga rörelsen på vatnet ^{c)}). Behovet at föka och vinna omnigare närings - ämnen ur hafvets rika Visthus, föreskrefs af en mindre tillräckelig jordens afkastning. Medlet at begagna sig deraf var lätt, då stränderne öfverflödade af skogar. Konsten at besegra det våta elementet härleddes sig ifrån mod och upfinningsgåfva, bågge jemnåldrige med vårt flågte, samt dess herravälde öfver hafvet. Erhöll hvart djurflågte sin inrymisplats och sin instinxt at deraf draga nytta, undandrog icke heller naturen vårt flågte för mā-

^{c)}) Genom Infjärne Kålsnaren, Högsjön och Olången i Vingåker och dädan intill Sättern i Nerike och så vidare till Vettern, synes fordom leden varit öppen ifrån Östersjön. Se Er. Lundströms disput. De Suderm. p. 22.

mågan at upfylla et flörre åndamål både till lands och vatten. Denna förmåga kunde visserligen i sin början icke åstadkomma några Linie- eller Register-skepp, men väl mindre, sådana som voro tillräcklige att skydda människors lif, och utom hvilka Scandien icke möjligen kunnat erhålla sina första Bebyggare. De i fornhåfderna mera kunnige må dock föra dem hit från sina första urstammar på hvilka vågar som behagas. För mig är otviflaktigt, at naturen sjelf genom väl afpassad indelning af vatten och land, genom förening af behof, medel och konst förelagt våra Förfäder, nordens äldre Inbyggare, planen till driffliga företag till fjös.

I bland hårnadens orsaker ingår sedan otvunget deras naturliga lynne, hvilket af senare tidehvarf nödvändigt här måste århålla sin första teckning. Såkraft igenkännes våra Förfäders lynne i dess aftryck och bild i den man det ånnu lefver hos deras efterkommande, hvilket alt närmare skall uplyfas af historiska urkunder. Flere naturkunnige hafva anmärkt, at länders beskaffenhet till jord, vatten, berg, högder och dälder, luften och dess temperatur, som alt sammanfattas i det enda ordet Climat, närmast bestämmmer et folkslags lynne, och det få, att man lättligen af det förra kan dömma till det sednare. "Climatet är hårdt och folkets lynne dårefter, säger en berömd Författare om vårt Landskap Dalarne" d). Af denna fatts skulle man kunna fluta till Svenska Folkets lynne i ge-

men; men den fordrar dock till sin brukbarhet någon närmare utveckling. Förstas nemlig med ett Folkflags lynne antingen hela beloppet, eller någon vifs, mera utmärkt och rådande, af des naturs förmögenheter, måste här märkas: 1:o att med strängare Climat såsom orsfaker ensamt och utan undantag icke går att förena ett starkare lynne, ej en gång enskilt (individuelt); ty om berörde kalla landskap haft sin Engelbrekt med många des hjeltelikar; så har det varma och blida Africa deremot i äldre tider framstålt sin Hannibal, i fednare tvåne Bröder, Heiradin och Harruk Barbarosfa, Medelhavets skräck och hjeltare). Ån mindre nationelt, ty då skulle inga lunda Samojeder, Lappar, Grönländare, Labrador Esquimaux och Eldslandets usla Petischerais sjunka ned på den låga värderings-scała, som i vårt flägtes beråkning dessa folkflagens lynne onekeligen tillhörer. 2:o Fördenskull, och då naturén i sitt sköte omfattar så väl Pysslingar som Patagoner, måste i denna granлага fråga urslam och flågt lika noggrant betraktas, som den inrymda Bonningsplatsen; synnerligen om denne är ny eller invand. Är den ny, måste et flågte lida någon förändring, mer eller mindre genom förändrad lust, arbete, hvila, nämningsämnena m. m. Men är han invand, består flågtets lynne vid sitt vundna skick. Såsom bevis kan anföras, at af nyssnämnda folkflag en Grönländare och en Fjällapp åro ännu sina urfäders afbilder, sådane häfderne framställa dem för 1000 år.

år tillbaka, när den lilla hyfsning undantages, som detta flågte i sednare tider vunnit genom andras ömande menseklighet. Boningsplatsen, Polkretsens ryfliga områden, dit naturen af hög ålder undandref dessa folkflag genom den fruktan, som starkare nationer injagade, samit öfverlåt dem hushålds sysflor enliga med deras förmögenheter, har fåledes på denna långliga tid ej företett annan verkan, än att hålla flågt-lynnet vid likställigt bestånd. Likas förhållande med folkflag, som naturen meddelat större förmoner. Hon delade jorden, och hvad af hög ålder är märkligt, inrymde bågge zonerne, den kallare och mildare, med desfas djerfva hushållnings-sysflor åt de kåckaste nationer, hos hvilka hon i blodet nedlagt ett frö till stora företag och dem hon fåsom sina skötebarn i synnerhet utmårt med största företräde af mod och behjertenhet. Hvad verkar nu Climatet på desfa? Jo, at med sina förmoner och än mer med sina svårigheter utvikla, underhålla och stärka nyssnämde naturens skänk, och tillämpningen häraf kan med lika fornöje se Svenskt land och Svenskt folk, i sin ur-stam väl kåndt, öfverlåtas, som den med trygghet står at försvara. Har icke denna arfsplanta af mod och behjertenhet både fåst och rotat grundvalen till Svea lands fjelfbestånd, då Svenske män mera än en gång, genom foga andra tillgångar än från sitt mod, sön-derryckt bojorna, med hvilka förenad utländsk list och våld dem öfverraskat? Har icke från samma stam utslagit flera margfalli-

ga storverksgrenar, grönskande likfå af fri-
dens palmer som af friidfältets lagrar, hvilke
gemeensamt både väckt och fåstet Europas up-
märksamhet? Ligger icke i samma planta
grundorfak och frö till den låga svaghet, som
af ålder skadat Svenska folket, då man icke
följt den visa lära, enligt hvilken en modig
och behjertad räcker handen åt sin underman,
älskar sin jemnlike, hedrar en e känd, men
hatar och afunnar en tillvunnen öfverlägsen-
het, då den saknar förtjenst? Står hon icke
dels mindre att med renare grönsta igensinna
hos Nationens rätta slem och i alla de före-
tag, som med få mycken heder utmärka sjelf-
va menigheten. Förgäves i våra Småståders
samhällen, tryckte åt bristens och fattigdo-
mens bojar. Likas förgäves kring våra stör-
re ståders områden; "Nej, där och i de Lands-
"åndar, hvilkas Inbyggare, vida skilde ifrån
"förförflyck, i flörre frihet njuta lif och um-
"gånge med den rika och fria naturen. Där,
"hvaråft Plöjaren ristlar jorden, hvars afkast-
"ning han väntar som sin egen. Där, hvar-
"åft bergen brytas, åsfian glödgar och jer-
"net haniras. Där, säger en upmärksam Re-
"fande om en af våra Bergslager, sans folket
"mera sjelfständigt i sitt väsende än på andra
"orter — och i dels karakter en vis flöllt-
"het och alsvarighet, som mera fallan tråf-
"fas annorstådes"). Där, hvaråft florverksåmi-
nen fallas och tillslögdas, hvaråft Björnen upja-
gas ur sitt hide och där åndtliggen bland Starc-
Kot-

Kotters och Gellinas hemflågt, hvaråst Kölns högd, snö och gruffamna köld lika föragtas, som fordom af desse deras gamla Stambröder. Och vill man igenfinna samma arfplanta i den krigsljusnad, hvilken förmådde våra föräder att lemna hus och hem, må ett hastigt ögnakaft besöka våra Sjökuster. Man förefölle sig en Skårgårds yngling, som i arf och blod århållit sina urfäders Vikinga mod och behjertenhet. Från spådare åren varda desse försatte på prof och i utvickling genom Bältens oblida vågor och i ungånge med Fader och Farfader, att fälla foglen för sin Vetta och Skålen för sitt lod. Denne yngling, hvilken, så snart han begynt läsa, finner för sig på sin Faders hylla alla fornåldrens kåmpavisor, hörer krig någorstådes i Europa vara å färde. Det är icke frågan hvarom och mellan hvilka, men där vill han, där måste han vara med. Till bevis skall här anföras ett märkeligt exempel. Lika som i nuvarande, lockades under Ånglands Krig med America, mången af våra Skårgårdars ungdom ifrån sitt Fådernesland till sina hogfälta bardalekar. De faknades flere år efter freden, men knapt hade Krigslågan år 1788 utbrutit i Norden förrän de talrikt skyndade hem. Annan återkallelse var icke af nöden, än att krig brann i Fådernesbygden. Föräldrar, blodsförvanter, syskon återsunno söner, flåttingar, bröder. Upträdet var angenåmt och rörande. De hastade ut på Skårgårdsflottan och Svenskfunds främste Hjeltar, två resor lika ärerike, förnuinmo i sjelfva verket,

ket, att Befälet icke framförde alldelens ovane eller odjerfve för elden.

Sådant är ännu Svenska folkets lynne, modigt, behjertadt, hogfält för bardalekar. Hurudant minst 60 åttleder tillbaka, då Artsplantan frödig växte närmast sin urstam; då Scythiska, hvem tröstar icke fåga Lejonmodet hos hvarje Svensk ifrån deſs 18:de ålders år gick våpnadt i byggd och obyggd, till domsting och alhärjarting, sökte svårigheter och ansåg som sin största förnöjelse, att bekämpa svårigheter. Hela upfostran riktades därhän, att stärka samma mod, och vapnens öfning intogo straxt den spåda äldrens lckar. Ungdomens frommare väfende och oskuld misstycktes af Föräldrar och Fosterfåder, hvarföre Ingiald miste nåras med varghjertan, och hvem förstår icke bilden? Ungdomens, åfven spåda äldrens djerfhet sågnade dock emot och bådade det stora man önskade. "Moder, här månde Du en Konung upföda, "förkunnade Olof den helige eller digre sin "Moder Åsta om sin yngsta halfBroder Harald. Han hade uptagit den treåriga goslen "på sina knän, fåg bister ut och grep honom "i håret. Goslen såg ifint ut igen och ryckte sin Herr Broders knäfvelborrar. Under "vidare samtal med Harald där denne med "tvåne äldre bröder lekte, och på tillfrågan "hvad alle Bröderne hälst åstundade hafva, "begärde den förste Åkrar, den andre Kor till "intet ringa antal. Den tredje eller Harald, "som lekte med sina tråspånar, dem han kallade sina Hårskepp, åstundade dock emot sā

"måu-

“många hustjenare, som i en måltid kunde förtåra alla den andre Brodrens kor, och mera än detta svar tarfvades icke att förebåda en “hjelte” g). Händelsen tillhörde Norrige, men upfostran och tänkesätt voro gemenfamme öfver hela Norden, att åkrar och kor, plöjning och herdalefnad, churu icke föragtade, vida borde slå efter Härsképp och bardalekar, att ingen annan flögd kunde erhålla större agtning, än den som med vapnens bruk hadde närmare gemenskap, hvarföre jemväl konsten att simida tillågnades Asar och halfgudar. Med sådant tänkesätt och handledning fördes ungdomen fram till sin mannaålder, att som medlem inlifvas i ett samfund, hvilket nylingen på en af Tysklands berömda Lårosalar århållit följande afsmålning: “Des hela våfende var “hjeltemod och Sverdet dess gunstling. Dess “boningsplats ett beständigt läger, dess dags-“arbete vapen öfning och kämpningar. Hela sam-“fälde Nationen en mågtig obetvingelig här” h). Den gick således att emottaga lagar och lefnadsätt, feder och sedvanor, hvilke alle hade en gemenfam riktning till underhåll och styrka ånda in i bleka döden för mod och behjertenhet. Bågge sidstnämde leddes visserligen under enfald och oskuldens bindel hos våra

g) Olof den Heliges Saga sid. 67. Hustjenare nyttjade Norrske Höldingarne till Besättning på sina Härsképp. Man ser därav, hvarpå Haralds hog och önskan lekte. Också blef han ganska namnkunnig både Hjelte och Konung.

h) Tal om Svea Konungars arfsätt af Prof. Jacob Wallenius, Greifswald 1799. sid. II.

ra första Svenska urstammar, så länge behofven i et ödeland tryckte med andra omfotger; så länge husfåders myndigheten i de första tidehvarven och under äldsta bekanta Konungatåten innehade främsla styrelse-magten, och framför allt, så länge en renare och mera enkel Gudalåra föreskref och bibehöll reglorna för den allmänna och enskilda folkrätten. Men på samma sätt som en flod, ett mågtigt vatten dränker och öfversvämmer hela underliggande näjden, sedan fördämningen blifvit borttagen; så erhöll genom en befynnerlig vändning våra Förfåders lynne en oförmodad rigtning till hjeltemod och öfverdåd, och man skall här finna närmaste samband emellan förutgående orsaker och påföljande verkningar.

Till detta af naturen så behjertade Folk hitkom den namnkunnige Afiens inföding Sigge Fridulffson, ester Sagubrätten borens af samma urstam med förstnämde; till åsventyrs i grunden en förståld och illslug landvinnare. Det hörer icke innom närvarande gränser at utreda hurudant åndamål ledde hans besök, eller om han här igenfann hvad han eftersökte: icke eller om hans vundna magt och anseende inuom Nordens områden, samt bruket deraf. Men då denne förgudade mannen under sitt nya flora namn Oden blef i stånd, att öfver hela Scandien sladga sin Sverdsrätt: det vill fåga, då han förmådde grundläggå som en religions pligt, att föka döden på stridsfältet och att tvisfligheter skulle flitas med udd och egg: bekräfta som troslåra, att den

den som föll i striden, ingick till honom i Vallhall, eller i de fälidas boningar, och njöt där Gudarnas mjöd till väplågning med andra famhjeltar: sådga som en lika troslåra att fotefängens död förde sina allidne gerad fram till Nifelheim eller osalighetens boningar, och ändteligen införa bruk och sedvana, att vid de förras pragtfulla nedfattning i hög Skalderne besjöngo deras bragder, deras kåmpadöd och bortgång, och att vapnen nedlades vid deras Urnor, så skulle nödvändigt genom den riktning våra Förfäders lynne erhöll genom sådane lårosattfer och plågfeder: de sifsnämde af sådant intryck, att glädje och forg, lif och död lika heigades med Skaldefång, att där andre faknades, där upstod man sin egen Skald, såsom af Skarpnatungrs flägt Sonen Ymfygul förut qvad om sina olyckor och sin dödsfärd utföre åttlapeln genom en hungrig Tätting föranledd:

Stor skada har Sparfven gjort.
Och Ymfyguls åker det försport:
Kornet är borta, axen tom:
Så går nu med vår egendom i).

Så skulle, säger jag, genom desse läror och plågfeder hela folkflaget upstå sådant det blef i sjelfva verket, en fiende snart sagt mot hela sitt flägte på jorden, och att aldrig något återhålls band i deras krigslyfinad kunde upkomna, utan sådant som dess eget ådelmod behagade medgifva. En uplyst efterverld
fer

ser låtteligen häruti en ibland förnämsta ursprungliga orsfaker, genom hvilka ungdom och ålderdom, Fäder och Söner, frie och trålar ånda intill könet bevärpnade sig till hårnad, och finner häraf lika lätt, hvarföre krigslägan brann åtminstone tusende år, härjade och förödde Nordens hembygder. Bältens och Vesterhavets fländer, samt slutligen utbrede sin förödelse till Europas öfriga länder, andre verldsdeler icke undantagne.

Scandiens forna indelning och Statsförfattning inlöper ytterligare som lika egentlig orsfak till samma de äldre tidehvarvens rådande hårnadsyrfel. Efter Odens eget förordnande agtades Upsala Drott, hvilken sedan antog Konunga namn såsom en allmän Nordens Överherre; men författningen gifver icke otydeligen tillkänna det öfriga landets då redan antagna och erhållna indelning i så kallade Fylken eller smärre Stater, försedde med egna Regenter. Af Olof Ingialdsfons exempel är icke svårt att igenfinna, huru i likhet med hans företag att upodla Vermland till ett litet Konungarike, visfa folkfamlingar efter den första flammens förökelse under egne anförare intagit och odlat Svenska Provincerne. De skiljs ännu till stor del genom naturliga råmärken, i äldre tider ännu mera genom flora vattendrag, strömmar, skogar och bergsträckor, och erhöllo snart anseende såsom särskilda riken under egen styrelse-magt. Upsala ÖverKonung kunde häremot få mycket mindre invända, som denna författning berodde af folkets fria behag; behovvet
fordra-

fordrade dels en närmare skiljesman i tviste-
 mål, dels en anförare, antingen till anfall
 eller försvar. Fast mera syntes det icke ringa
 bidraga till förökande af hans uphöjelse, att
 vid Alshårjar-Tingen intaga främsta fåtet
 med inseende öfver så talrikt antal Fylkes-
 Konungar. Hvarken förmonerna eller brister-
 na i Scandiens fordna Polyarchie hörer hit
 att utreda. Historien omtalar ett folks min-
 dre fred och sakerhet, oftare obeflånd, ej
 fallan hela undergång, då det i ett slags all-
 mänt samband haft färskilda jemnliga styrre-
 se-magter att åtlyda. Norrige sköfladt i alla
 sina Fylken både med och utan öfverhuvud
 under defs hedna, så väl som christna tide-
 hvarf: Grekland blödande i alla sina små-
 stater under sitt magtlösa Amphictyon: Ame-
 rikas Mexico kufvadt af ett ringa antal Span-
 ska röfware genom bitråde af Mexicos lydko-
 nungar: Tyskland på sin tid öfversvåmmadt
 af Ferdinanders krigshårar, och till åfventyrs
 i denna flund undertryckt i brist af gemen-
 sam arm och enighet till försvar, åro ibland
 de af historien samlade polyarchiska minnes-
 märken. Det är icke af nöden att hämta dem
 utom Sveriges gränser. Huru saknades icke
 Svea Rikes bestånd på den tid, då Vafaller
 af Roms vanhelgade välvde ofta med härsmagt
 trottfade den Lagkrönta Konungen? Men at
 freden blef bibehållen enellan Svenska Fyl-
 ken inbördes samt deras ÖfverKonung alt in-
 till Ingiald, berodde icke endast på Upsala
 Konungens öfvermagt och anseende, utan äf-
 ven på den rådande härnadsyrslen, som oup-
 hör-

hörligen intog och sysfelsatte landets både flyrande och lydande. Ty vid tillämpningen och hurudan verkan Sveriges Statsförfatning ågde till nyssnämde, är jag icke i stånd at nämna den första, men tror mig kunna i spetsen framställa Fylkes Prinsarna såsom hårnadens beständige uppehållare, at däremot ingen skälig genfågelse väntas. Verlden har af älder trott, att Prinsar förnämligast födas till hjelm och brynja. Äldsta Norden trodde det få mycket mera, som fördomen fans inskriven i Odens gudalåra. Upsala ÖverKonungar aktades bland annat af sitt folk, först för god årvåxt, den man väntade genom deras åtgård som gudarnas afkomlingar: sedan för krigsbragder, för hvilka Agne Skjafarbonde, Yngvar Harra och Eric Segerfåll erhöllo sina ärenamn. Hvad skulle fördenskull Fierdhundra, Ringanås, Södermanlands, Vestmanlands, Nerikes, Östgötha, Vestgötha och Alsheims talrike Prinsar annat företaga sig, än efter egen förment odalboren rått och i de förstnämndes, eller Upsala Prinsarnes fotspor, dra ga i hårnad? Någre ibland dem funnos visserligen med Olof Tråtalja lika våltänkta att blott strida med vilda djur, oppodla skogar och ödemarker. Sådane voro de i Sagorna ointalade JagtKonungar, SkogsKonungar och HäradsKonungar. Desfa nyttiga grundsättser voro åfven rådande före Ingiald Amunds fons regeringstid ^{k)}). Men de öfriges oinskränkta begär liknade hafvet, hvaräst inga gränser synas; det blef jemväl deras fält. Bland des-
fa

^{k)} Sturlesons Ynglingsaga sid. 45.

så senare framträda Veflgótha, Ridgótha och
 Öflgótha Konungarne Rolf, Heydriker Ulf-
 hammar och Herraud Ringson med förvärf-
 vad stor nainnkunnighet, andre att förtiga.
 Till samma yrke och gemenskap fällade sig
 hvarje Tignarmans (Jarls), hvarje förmögen
 Odalmans föner och alle soni voro mägtige,
 att förskaffa sig hårskupp och flallbröder,
 bland hvilka häfderne hafva att framställa
 den ryktbara Bolmsö, Arngimska, eller som
 von Dalin kallar honom Ylfinga flågten, båg-
 ge bröderne Grim, som gafvo Rolf Góthrik-
 son sin ryktbarhet, och till åsventyrs af nyfs-
 nämde flågt; vidare en Hjalmar, Orvar Odde
 med flera, alle omkring Konungarne Alriks
 och Erics, santi Alfs och Yngves regeringstid.
 Något senare Viking Jarl, hans son Torsten
 Vikingson, Faxe, Ufve och Otulfaxe, Tvare
 Bonde, hans son Boße, Ingvar Vidförle, ned
 flera, af hvilka månge gjort ed att icke hvila
 eller smaka något under fotad ås. De uppe-
 hollo sig fördenskull både vinter och som-
 mar på fina hårskupp och århollo namn af
 Sjö- och Nåskonungar. Norriges och Dan-
 marks hårnadsfärder synas hafva lika ålder
 med de Svenskas. Finlands Inbyggare lärde
 sig tidigt Vågen åt Sveriges kuster, hvilket
 Konungarne Vandland och Visbur med sin
 skada fingo erfara: Efländare, Lifländare och
 Curländare något senare, men hårnadsyrflen
 uppehölls i de länderna få mycket längre. I
 Skottland och på Orknörne hade Vikin-
 garne sitt stånd både sommar och vinter.
 Åndteligen finner man i Venden och på Tysk-
 lands

fånds norra kust ibland dem en flags Orden upftå, förenad genom besynnerliga och stränga reglor samt bekant under namn af Jomsborgs Vikingar. På alla nordiska haf vimlade således Röfware-Skeppens Flaggor och Segel. Därigenom uppkon af sig sjelft, att Ledung och Skeppsutrustning till kusternes och handelus säkerhet och försvar måste ingå i hvarje lands sanihållsordning. Från hög ålder, till åfventyrs från Oden sjelf eller defs närmaste Efterträdare, torde den författning böra beräknas, som tjente till Svea Våldes försvar. Hela Sjökuflen indelades i visfa Skeppslag. Uplands, med öfrige flere Landskapslagar bevara än i dag underrättelsen om den årliga Ledungens utrustning och beskaffenhet *l).* Skeppens antal var ganska ansevärt. Endast, säger Lagerbring, sammanstötte i K. Anund Jacobs tid från förstnämde Provin 88 Fartyg *m).*

Med dessa allmänna orfaker, hemtade af Landets naturliga läge och indelning, Inbyggarnes lynne, Upfostran, Gudalåra, Statsförfattning och politiska indelning förenar sig i Hårnadfsärderne jemväl behof och roflystnad. Behof af många ting upkommo i ett fattigt land, dels som naturlige, dels åfven genom lefnadsfått och sedvanor. Nationen flott och modig stötte årligen till sammans i allmänna Mötet och Gudstjensts öfningar, och vid sådana högtidigheter passade icke hvardags- och hemlefnadens ludna pålsar, utan blän-

l) Uplands L. KonungaB. Flock. X.
m) Lagerbring's Sv. R. Hist. I Del. sid. 357.

blåukande vapen, hjelmar, brynjor, sköldar, dyrbar och lyfande klådnad. Desse måste erhållas hvaråft de kunde fås, och röfva är en lätt åtkomst för hvarje öfverlägsen armstyrka. Röflystnaden upflod aldeles som nödvändig. Den hade sin grund i behofven, den ökades jemväl genom framgången. "Hafven i mycket gods på edra Skepp, frågade Sjöröfvaren Viking Viffelson sin Motståndare "Niorve ifrån Uplanden i Norriga" ^u). Men desse Härnadens orfaker inträffa till sammans i defs föremål och århälla jemväl i dem sin upplysning, hvilke sistnämde nu skola intaga upträdet på denna märkvärdiga skådeplats.

Stort namn och rykte bör först och med skål uptagas som drifvjären i gamla verldens rörelser. Därefter stråfvades ej sällan också med nidingsverk. Åtminstone fans hos våra Förfäder ingen lefnads eller sede-rättelse djupare i hjertan eller stenar inskrifven än följande från flågt till flågt gångse minnespråk, som än förtjenar stenens stil:

Egendom förloras,
Vänner gå bort;
Sjelfver Du dör.

Ett icke dör:

Det är Rykte efter döden.

Rykte borde fördenskull strax vara med och emottaga hela flågter redan vid deras ingång i verlden. Ånnu hade icke den förunderliga inbillningen förväntat någon mensklig

^u) Thorsten Vikingsons Saga, sid. 33.

lig åsyn, att af Planeter och Stjernhimmelens fasta Constellationer uptaga och förespå de födde dödelige fina Kronor eller framdeles hjeltebanor, men i defs ställe faknades icke tillgång på vidunder i deras upprinnelse som man ville utmärka. Skogstroll, Sjö- och bergtroll antogos i Slägtregistren som både Stamfåder och Stamnödrar. I en sådan förvanskap, med Ymes eller Rimhusa-ätten råkna des Starckotter *o*), och Oden sjelf, icke olik Jupiter, "var icke rádlös, sager sagan, at genom skänk af ett åple plantera stamnen till den rygtbara Volsunga flägten" *p*). I gemen voro hyperboriska Féerna, som elter Tofnis utsaga härstammade dels af Afa-ått, dels af Alfva-ått och dels af Dvalins-ått, icke mindre tjenstaktige vid fordna nordiska hjeltarnes födelse, än någonfin Afiens Diana vid Alexanders *q*). På den tid, då storhet till det mästa berodde af flagsmål och hugg, tente sådana fagor till godt förebud i bygden hurudan kåmpe nalkades och, med hvilken man fick att brottas. Rykte intog ungdoms åldren och förde honom fram till snar mognad, eller lemnade honom som odogse i askan och för spiselden. Rykte anfågs vidare som hela lefnadens starka ledband och på defs bevarande nårdes i gemen våra Förfäders stora dygder, årlighet, ordhållighet, ständagtighet, tapperhet och hjeltemod: deras affsky för läster, då mycket mera än döden fruktades att utropas som niding, vekling, trolös, Vargr i Veum,

•) Hervrar S. fid. 2.
Volsunga Sag, fid. 4.

p) Björners Kämpadater:
q) Volsunga S. fid. 46.

Veum, Kaxnavargr med mera. Ryckte tyglade åfven sjelfva Konungarnes gerningar. Svalr hette Hognes sändebud till Erling Norriges Konung, hvilken för sina nog ohöfviska fejde och utmaningsord blef af Erling hotad att upphångas. "Jag är orådd, invände Svalr, "ehvad hålst framkommer, men Dig månde för andra Herrar lända till vårre eftertal, "som du och sednare gifver Sändemånnen frid, och skall denna din skam vara uppenbar medan du lefver och aldramåst efter din "död" r). Oskadd gick Svalr bort. Ryckte satte hjeltarne fram i Konungars Hof, och upphöjde dem till dessas både vänner och gunstlingar, då registret från desse mun framlagt dem förtjent sköldebref genom deras egna, icke endast Förfäders berömliga dater, och medelst vidtfrågdad namnkunnighet beredde dem rum, anseende och rikedomar ånda in i Micklagårds Palatser. Ryckte skulle ändteligen följa i döden och göra hådanfärden märckelig. Hvarföre Prins Eric Ragnarson efter eget val lätt kasta sig på spetsar, samt qvad om sitt mod och föragt emot döden f). Hvarföre Hake efter en hård drabbing på Fyrisvald med Ynglinga Prinsarne Eric och Jorund, dödeligen fårad, låter lasta ett af sina Hårfiskepp med döda kroppar, lades sjelf ibland dem samt gick därmed under uptånd brinnande eld till Segels, och detta verk, säger historien, rosades mycket t).

DEL. VIII.

S

På

r) Sorle den starkes Saga, sid. 38. f) Ragnar Ledbroks Saga, sid. 26. t) Sturlesons Ynglinga Saga, Cap. 27.

På hvilket årans fält kunde samma dyrbara föremål bättre vinnas, än öfver den vidsträckta bana, som hafvet öpnar? Den är ganska åfventyrlig. Den fordrar manlig beijertenhet. På stranden gick Sångkonstens Ålskling. Han hörer stormarna rasa. Han ser böljorna skyhöga brusa. Han märker Vågornas magt och plöjarens mod öfver dem i kämpning med hvarannan. Häpen qvad han om bågge:

Mandom och Hjeltemod trefalt

Ågde i bröst,

Den först betrodde

Sin bräckliga Farkost åt gruffamma böljan.

Ej han fruktade

Störtstorm från Vestan;

I tvekamp med Nordan:

Ell' regnstorm från Öster *)

Ell' rasande stormen från Söder u).

Om bord står Härnadshjelten. Bören är makelig. Snart börjar han skarpa. Seglen stinnas. Farten ökas och ilar med vinden. Alldeles liksom till gensvar qvad han visan:

- - - - Nu skall jag segla

I kallaste stormen.

Låta lätt undan

Långskeppet löpa.

- - Ej

*) *Trifles Hyadas*. Hvilken ser ickö bildens skönhet och mening i desse? Hyaderne tillhör Oxens Stjernbild. Den synes båst höstetiden, då regn med Östan gerna inträffar för södra Europa.

u) Hor. carm. Lib. I. Ode III.

— - - Ej torfva kåmpar
Döden att qvida v):

Men Vikingarne hade icke allenaft stor-mar, klippor, Sjö- och natt-mörker att bekämpa, utan de hade föresatt sig ett annat val, antingen att segra eller dö, och bågge gagnade till föremålets erhållande. Bautastenar, rest af ådel hemflågt, förkunnade fallet. Med tyft och oftare djup inskrift x), tolkades tappre måns *, kunnige krigsmåns **, hjeltemåns ***, samt djerfve kåmpemåns **** namn och bortgång, och fienden sjelf förteg icke sin motståndares pris till sin egen defs större upphöjelse. Århölls segren, hvad hade icke ryckt at då förkunna? Nisfa-flaget, där segern tillföll Norriges Konung Harald Sigurdson, uptog, såger defs chrónika, alla samqvåms faintal i lång tid. Ofta qvad Vikingen sjelf sin segerlång. Merendels förde de mågtigare ibland dem Skalderne med sig, som icke förfumimade att meddela triumph-trompetten sitt ljud. Hvar desse saknades eller uphörde, vidtogo landets inre och hemmavarande Skalder, att genom sina qvåden ågna Segraren defs kåra föremål, utbreda från Thronen till Kojan hans åfventyr och beröm. Minne och berättelse behöll sig från flågt till flågt och tjente våra

v) Frithiof Fråknæs Saga och Sånger. f. d. 14 — 21.

x) Anförde Inskrifter, * viros fortissimos, ** gnaros rei militaris, *** insignes Heroas, **** ingenuos oppugnatores, välförståendes ifrån sina Runiska caraterer till Latinen översatte, läser man på flere Runstenar, hålst i Södermanland, säsom i Turinge Kyrkomur, på Selaön, Runtuna och Råby. Se Lundströms Disput. de Suderm, af år 1747.

våra Förfäder till deras ålskade aftonro kring spiselden. Hälst framträdde Husbonden sjelf ^{y)}, eller då han saknades, äldsta Matronan, hvilken visste besked på alla sin hjeltes äventyr, och förde honom lyckeligen genom ett stort antal af troll, gastrar och spökelser. Visserligen hafva genom sådana kållådrar våra Förfäders bragder och stora loford nedkommit till våra dagar, och hvilket ingen vågar bestrida dem, antingen som krigshjeltar till lands eller sjöfs. Österjöns stormar och oblika vågor sätta hälst visa årstider de båsta Sjömans mod och förfarenhet ånnu på prof. Likaså Vesterhafvet, upfyldt af oräkneliga ref och klippor. Bågge voro likafullt Vikingarnes hvardags-henvist. Men skulle icke en Dampier, en Drake, Magellan, Cook med flera andre, hvilka verlden ärkånt som flörsta Sjöhjeltar, sjelfve dragit i betänkande, att med Norrmånners enkla hjälpmedel, blott genom foglars flygt och med vånd upmåksamhet på Sol och stjernor, utan compas och quadrant, våga färden i ofullkomliga farkostar, såväl på Atlantiska som Deucaledoniska Ocean? Här finnas likväl igen deras oförgåtelige minnesmärken, då till beräkningen af deras uptäckter Island, Grönland, och med goda skål Americas norra del jemväl hörer; ty ingen heder förlorar derigenom Columbi flora

y) Se Torsten Vikingsons Saga, s. 12. Falaska, såger lagan, var fallen öfver elden. Skumt i Stufvan. Här var Omvårdnaden samlad, då Jarlen sjelf inkom och tog till orda om Kol Kroppinhaks äventyr, och ändteligen sina egna.

flora namn, såvida uptäckten åter var försvunnen. Med god grund hade jemväl som fjerde Härnadsfårdernes föremål kunnat åberopas våra Förfädernes utmärkta hog at upföka och bese andra Länder, så mycket mera, som vandrings- och reselystnad af ålder tillhört nordiska Folkslagen, men jag har hyft fruktan, att närvaraude förfök skulle dragas öfver tillåtna gränser. Likaså åra tillhörer dem soin krigshjeltar och i deras Fådernes lands modiga försvar, då under hela tusende åren historien allenaft anmärkt en kort tids fraingång åt Sjökonungarne Hake och Sölfve. Men då samma försvar är för deras mod nog inskränkt, och deras bogar riktas utom samma sina tillbörliga skottmål: då Tyskland, Nederland, England, Frankrike och jemväl Spaniens kuster ryka under deras mordbrand; då dese Länders Inbyggare utsträcka sina händer till himmelen om hjelp emot Norrmånners raseri; då blotta rycketet och åsynen af deras annalkande tvingar tårar, åfven från Konungarnes ögon, upkommer en mörk skugga i våra Förfädernes berömliga storhet.

Atlanticans Författare, soin med egen noggran skarpsinnighet både genomforskat och bedömt våra Förfädurers lynne och lefnadsfått, synes med en enda rad träffat bågge; jemväl med samma uttryck andra föremålet i deras yrande härnadsfårdar. Tilläfventyrs bör hans ord anses som län af Pomponius Mela eller Claudianus, som bågge med honom fåmma öfverens, att

"Hos the Yfverborna finnas gripar, som röfva-
de Guld z).

Nordens Sjöröfsvare voro ock fruktansvärde. De liknades derföre vid de förmenta gripar. Hjälten Rolf Góthrikson måste af Resen Grimner upbåra förebråelse för sin grymma roflystnad: "Jag heter, fader denne, Grimner "Grimolfsfon, Grims broder, som tu flog ihjål, "tå tu tog bort många kosteliga faker, som "jag tyckes hafva rått att åga" a). Den namn-kunnige Olof Haraldson erkänner jemväl sitt mårkliga samtal med Sigurd sin Stjussader", "att det är nog samt kunnigt huru jag är kom- "men hit i landet och hafver en lång tid va- "rit utomlands. Thertill hafver jag med mi- "na män hela thenna tiden haft det ena till "nåring, som vi hafva sökt genom Härnad, "och på många ställen hafva vi måst våga "lif och fjål; likväl få hafva många för ofs "måst tillfätta sitt gods och somliga lifvet" b). Men fel blifver icke personer tillviteligt, då det tillhörer tänkesätt, tidehvarf och hela na- tioner, då det skyddas af lagar och sedvanor, och har ingått i fainhålls ordningen. Den be- römdde Rudbeck torde fördenskull med anför- da ord ej förstå annat, än hvad man i all- månt tal säger om hvarje väldig förvårfvare: han

z) Atl. Tom. I. p. 407. Gryphi, inquit Mela Lib. II. c. 1., sœvum & pertinax ferarum genus, au- rum penitus egestum mire custodiunt & amant. Och hos Claudianus Carm. XL. Caucaso crystalla, ferunt de vertice lynces, Gryphes Hyperborei pon- dera fulva soli. a) Rolf Góthriksons S. f. 176. b) Olofs S. f. 35.

han har hvad han efterstråfvar, gods och ågodelar, guld och gröna skogar, eller ock att guld, andre rikedommar icke föragtade, var i synnerhet den dyrgräp och Gersimi, efter hvilken de Yfverborna hugsade likasom förmenta Gripa efter rofvet. Genom hvilken dragande förkjusning denne Metall, jemväl hos snart de första vårt flägtes stammar århöll sitt dyrbara värde, är svårt att utreda. Lättare träffas i sin grund den aninärkning af Philosopherne, att bruk af guld jemte andra Metaller förutsätter ett Folklags större framsteg i konster och vettenskaper, bejakar således ett folklags hyffsning, vida kommen från naturmeniskan och beslyrker dess umgånge med andra Folkslag i handel och vandel. Tillämpningen häraf måste icke i ringa mån upphöja våra Förfäder, ty knapt lärer detta torstiga land få öfverflödat af guld och dess bruk, som under deras tidehvarf. Templen lypte af guld. "Upsala Tempel, få "ger den bekante Munken, var helt af guld "beredt"; men något medium torde kunna bestå emellan hans updrefna ord, och den förgyllda taklisten, som andre antagit *c).* Biarmalands Tempel, hvars rätta belägenhet nu är oviss, ådrog sig, genom sina utropade rikedomar, sin egen undergång. Endast Jomalias altarpell kom i jemlikt värde med tre rikaste Skeppslafler *d).* Konungarne ågde icke allenast färskilda skattkamrar, utan hvad som innom Hofven nyttjades synnerligen vid högtidlig-

c) Adamus Breni.

d) Herrauds och Boes S. f. 33.

tidligheter af kläder, vapen, ridsadlar, betsel, remtyg, bord och dryckskårl, strålade af guld. Upsala Öfverkonungen Adil Ottarson aktades som ganska rik. Hans stora guldfkatt kom Stjussonen Rolf Krake väl till pafs, då han begaf sig på flygten, och gaf nordens Skalder anledning att omtala *Krakes utsåde eller fyrisvalds frö*. Alle fornåme måns kläder, vapen, hjelmar, sköldar, sverd blänkte icke mindre af guld. Herraud inkom i Gläfisvalds Bröllopsfal med silsverbälte midt om sig och et Guldlad (kedja) om ånnet. Likaså hade den namnkunnige Norrske Jarlen Håkan Ericson en guldkedja omkring sitt hufvud, då han af Olof sin frände togs till fånga *e*). Konet prydde sig med bälten, kådjor, armband, ringar, ofta omnämde till marktals vigt, och därutöfver; så att i detta asseende hvad dikterne tillagt jordens första, eller så kallade gyllne ålder (*ætas aurea*) icke alldeles olämpligt tillfaller våra Förlåders tidehvarf, då friären icke kom, utan med silkes segel och då, som fångerne ånnu till minnes förvarat om de fornåmare Brudparen "huru öfver "bredan bord de spelte, de spelte gulltårning" *f*). Guld var icke eller fällsynt hos den mindre lysande clasfen, då Skarpnatungr Vestgötha skogsbonden ågde två gullhållar att i arf meddela; och ändteligen spardes icke af denne dyrbara metall vid begravningar, som strax vidare skall anmärkas. Detta ymniga bruk af guld hade icke ensamt sin orsak i nationens lynne och hog för lyfande pragt, ånnu,

•) Olofs S. f. 32.

f) En gammal kämpavisa.

ånnu, i affeende på högtidsdrägten i synnerhet, hos deras senaste efterkommande behållen och utmärkt, färskildt i färskilta landskap *g*); utan jemväl i de Yfverbornas lefnadsfått, såsom resor, gåfstfrihet, större årligen förnyade sammankomster, om hvilka redan är anmärkt, åfven som i hvars mans, hållst ungdomens fria tillgång till Hofvet. Men i synnerhet århållses dess fornämsta grundorsak uti Yfverborna könets smak och ange nämna herskande vålde, hvilket sistnämde häfderne icke inskränkt ådagalågga, och efter hvars rättigheter, tycke och välbehag jemväl starkare könnet med nöje bildade sitt lynne och lefnadsfått *h*). Hår föregick nemligen emellan bågge könen ett besynnerligt utbyte. Sjelfve kåmparne togo åt sig ingen ringa del af svagare könets granlåt och pryd- nader. Detta sistnämde benöjdes åter på sin lott med icke mindre än hjeltemod och karla-

g) Ganska märkbart i Skåningens och Blekingsboens krusade knapphål och tenbrickor; i den be- kanta Vingåkersdrägten lysande i sina röda lyster: i Uplåningens röda liffstycke, röda halsduksband m. m. Roslags skårbonden, åfven på kolbåten lågger gerna an sin röda filtmössa, när han nalkas Staden. Likså har quinfolk sina röda strumpor med krusade kilar. Endast undantaget Landskapet Dalarna i både drägt och lynne.

h) Könnet röfvades, men könnet högaktades åfven af en vild Ragnar Lodbrok, då han tog sin Kraka eller Aslög. Könets ord antogs och vördades ej fällan som Orakel. Huru skall jag undfå Rolf Göthriksson, frågade Eric Upsala Konung sin Drottning Ingegerd?

karlamanligt åsvende, om hvilket straxt ytterligare.

Att förse behovet, då Scandiska bergen icke förr mera än nu hyste några rika tillgångar af guld, tjente visserligen en liflig och stark handelsrörelse. Redan nämnes denne i äldsta häfderna. "I skolen fåga eder vara "Köpsvenner, underviste Thore Järnsköld si-
"ne Skeppsmån, vid sin resa till Irland at up-
"söka Rolf Góthrikson" i). Våra äldsta köpstäder åro tidigt i sagorner bekante. Likaså betingningen i gamla fosterbrödralagen emellan ådlare Vikingar, att icke våldföra Handelskeppen. Under senare tidehvarfven anförer norrska Chrónikan på flere ställen Norriges handel med fisk, smör och skinnvaror; Góthalands handel med sill och salt; Englands med hvete, honing, flor, kláde, lårft, lin, vax och kettlar; Tyskarnes med vin; och ändteligen handeln på Gardarike med silke och sidentyg, elsenben, samt andre Österlandens varor. Genom dessa talrika dragande rännilar kringlopp guld och rikedomar om hela norden, och visserligen genom lika ädror togo jeniväl Österlandens ymnigare guldfloder dit sitt anlopp, hvaraf ånnu mynt, armiringar m. m., hvilke med skål teckna åfven Arabisk prägel, stämpel och halt, åro ojävige minnesmärken. Men Vikingarne drogo försorgen om större och ansenligare tillskott. Någre vunno på tjenstevägen i Micklagård ansenliga rikedomar, som flyttades med dem

dem till nordiska hembygder, och, då flågt ifrån flågt häruti af löste hvarannan, bör icke denna förvårning ringa beråknas för et torftigt land. Andre och fleste riktade sig dåremot på den vanliga allmånnas röfvare stråten. Så lyckligt första möte ån inträffade vid hemkusken, nöjdes icke Vikingarne därmed. På alla möjliga haf ilades omkring efter rof, och inga tillgångeliga kuster fkonades. Åndtelen upföktes jemväl medelhavets öar, samt bågge rika stränder, vid hvilka ånnu något förråd fans i behåll af Roms och Carthagos efterlemnade qvarlåtenskap. Norrske Prinsen Harald Sigurdson kom hem därifrån genom Micklagård och Ryssland. "Bredde ut, säger "fagan, en stor oxhud och tåmde på henne "sina skatter, och alle menniskor förundrades, "att få mycket guld skulle stå till att se här "i norrlanden på ett ställe sammankommit" *k).*

Oråttfånget gods har likasom i sin natur erhållit, att fällan komma sin egen man till gagn, och så inträffade ofta med Vikingarnas röfvade guld. De argare ibland dem fknade icke köpmanskeppen, men funno, i sin ordning, af kamrater i yrket, lika litet fkmål. Gudlejk Gerski, Norrsk man, handlade rikt och ofta på Ryssland, samt låg under en sådan resa länge för motvind under Öland. Thorgóth Skardi, Svensk Viking, hade något oafgjordt med Norriges män, i affeende på brodren Asgóth, hvilken i Norrike, churu utsänd af Upsala Konungen Olof Ericson, blifvit upphängd. Thorgóth upföker Gudlejk,

flåt

flår honom och århåller stort byte; men kom därmed icke väl in i Svenska skären, förrän han måste lemna både lif och rof åt Ejvind Urarhorn, en argare Sjöröfvare *1)*. Denne föll åter på sin tid med både lif och gods till byte åt Eynar Sigurdson Jarl på Orknó *m)*. Understundom sedan Vikingarne röfvat i bolag, upkom misfämja vid delningen, genom hvilken någonderas lif upoftrades, och på sådant fätt lycktades Härnadsfärden till Bjärmalands Jomala för norrske Höfdingen Thore Hund och hans fällskap *n)*. Merendels hade Vikingarne sina båsta ágodelar om bord med sig, som jemte dem sjelfve ej fällan upflukades i hafvet. Månge af dem i farhoga för denna våda förtrodde sina skatter åt jorden, men återkommo ej sjelfve med lifvet. Deras gómda rikedomar hafva som angenåma fynd någon gång tjent senare tidehvarf till gagn, och framdragna ur sina mörka gómmor lemnat vettenskapens forskare många underrättelser om äldre tidehvarvens konster, flögder, vapen, mynt, husgeråd, handel och lefnadssätt. Ester gammal sed, hvilken nyfsnämde Norrske Höfding Thore jemväl anförer, nedgómdes med rike mån i hög, ingen ringa del af deras rikedomar, hålft den som bestod i dyrbara vapen *o)*. Blotta förmoden härom retar ånnu en och annan att väldsföra boningarne för deras afska. Huru helgade och fridlyste borde icke dessa ålderdoms märken hållas? Våndom vår upmårk-
sam-

1) Olofs S. f. 54. *m)* Olofs S. f. 97. *n)* Dito
S. f. 140. *o)* Olofs S. f. 137.

samhet på gladare föremål. Ty hvilken scen är fullkomlig, som saknar gudinnorne för åfventyr och behag? Gläfisvalds Bröllop firades väl med skålar till gudars minnen och påkallan; men Sagan synes dock fatta största högtidligheten i könets förenade handtag, då denna fällskaps prydnad under omvända flagen på Bosis Harpa dansade sin behageliga Faldfækir, och allt kom i rörelse i Salen p.). Genom vapenbrak och hårnad hafva deſs hjelltar förvärfvat både ryckte och rikedom, således stadgat fin Brudgums rått. Tredje föremålet i deras bragder, kårleken, bör då i ordningen framträda att få ſta åſkådarens upmårfamhet. Bröllop förutsätter alltid ett nödvändigt friare-vårf; med bågge icke ringa larm och våſende. En haſtig blick på orſaken torde medföra all tillräckelig uplysning.

Ej är den kraften okänd, som fätter hafvet i rörelſe. Då den åldsta Philosophien låt vårt flägte utgå till bågge deſs kön ifrån färskilda naturens elementer, fant hon utan tvifvel en besynnerlig likhet emellan ett hemſkt, en-

p) Herraud och Boſes S. fid. 51. Faldfækir, utmårk med färskild musik och färskild rörelſe, hade till åfventyrs fin likhet med den uråldriga vackra grekiska dansen. Då vår berömd Hafselqvist sät denne ſiftnämde i orienten, föregick hela deſs rörelſe efter rörelſen af den första Daméns handklännde. Det kommer an på, huru Gläfisvalds Fruntimmer kastade ſina kläden, då likheten straxt inträffar. I öfrigt är bågge Folkflagens likhet i ſeder, samt inbördes umgånge nogſamt bestyrkt i äldre historien; man vill ej åberopa deras urſtamliga Slägtſkap.

envist, häftigt, slarkt, modigt och ståndagtigt lynne, samt den brusande Vågen. Alldelens enahanda likhet emellan ett blidt, angenämt men derjemte låttrört, flygtigt, ombytligt och osladigt lynne, och den fläckt, som nu behagligen susar i Zephiren, nu åter innom få flunder rasar till storm i den iliga nordosten. Låran gómer sin egen tillämpning. Hafvet nemligen lugnt och spiegellikt; hafvet åter upphäfver sina bóljor till skyarna, altefter som vådren röra sig. Nationers hjeltedygder, deras mod, segrar, frihets triumphar, deras välfånd, magt och anseende, erkänna gemenfamt i könets lynne, snart sin första och förnämsta envåldiga rörelse och drifffjäder q).

Nyfs år anfördt hurudant utbyte nordiska könnet århöll med manliga flägtet; huru mot glitter, ringar, bälten, kedjor, nog vidsträckt tycke valdes för hjeltemod och karlamanligt väsende. Stora dygder skulle härifrån få mycket mera erhålla sin rörelse, som Yfverborna Mójorna ensamt rådfrågade samma sitt tycke och icke annat i valet emellan Gilljare-personer, derefter utflaget straxt blef ofelbart. Hjelten behagade. Våghalsen förkastades, och en Upsala Ingeborg betänker sig icke emellan Hiordvard Berserck och en Hjalmar, "then henne båst var bekänd i många goda stycken" r). Och lika litet betänker sig den Norriska Ingeborg i valet emellan Konungarne Góthrik och Olof, at åt den förnäm-

q) Huru stor del könnet haft i den revolution, som både förhåpnat och förbittrat tidehvarfvet, blifver länge i minnet bibehållit. r) Hervarar S. I. 52.

nämde ehuru åldrig gifva sin hand, och förfaka den sednare, fastän i ungdoms åldren. Hon bekräftar och tillika förskönar sitt val med liknelsen om tvåne tråd, under hvilka hon bildar sina bågge friare, och af hvilka det ena länge haft mogna frukter, det andra ännu icke fullt frambragt vårtidens knoppar f). Men då könnet dref samma tycke i tillämpning på sig sjelft, och till den ytterlig-
het, att inga manliga hvarken idrotter eller åfventyr gäfvos, som icke antogos, söktes och ålskades af dessa tidehvarvens Amazoner, måste ibland andra ytterligheter, till hvilka starkare könnet i sin ordning undandrefs, friare språket århålla sin egen besynnerliga art. Kärleken har altid nyttjat flere särskilda språk-
bruk, och i menlösa åldren förklara åtmin-
stone ögnakasten desse mening oskyldigt. Men under dessa tidehvarf tolkades kärleken på ett våldsamt och icke få ömt sätt. Hjeltin-
nan fatt väl ofta i höga loffts bur tvehog-
sen, hvilken af Gilljare kåmparne hon skulle
som segerpris tillfalla, samt med eller mot
sin vilja bekröna; men henne behagade ej
fållan sjelf anlägga hjelm och brynja och i
egen-skap af en modig sköldmō fatta sin karl
i kragen, och pröfva hans krafter, vore han
än en Starkotter. Friare-språket till en så-
dan flags fäslmō kunde ingen hurtig karl miss-
känna, och det var: jag tager tig til hustru
med handkraft. Med annat vilkor århöll icke
Rolf Góthrikson Upsala Prinsesfan Thorborg.
Korrt svar gafs honom, första resan på hans
åren-

f) Göthriks S. sid. 71.

årende. Han kom åter och mer manstark, men Hjeltinnan, till lynnet obevecklig, hade inredt Ulleråker till ett lika obetvingligt fäste. Hon blef icke deßmindre sin hjeltes pris ^{t).} På lika fätt vann Tvare Bonde sin Brynhilda, Agnar Jarls dotter af Noatuna. Efter skarpa hugg och med märken deraf går hon med Tvare i Brudstol, och Bröllopsets högtidlighet bruden till åra har sagan icke förtegat, utan fatt hon i Brudbänk med hjelm och brynya ^{u).}

Brudsängen vanns icke, utan genom flera flags hårdlekar och könnet ansågs på den tiden som ett gifvet föremål, till hvars vinande kåmparne tyckte sig hafva alla möjliga bardamål. Nyss nämdes Glåsisvalds bröllop, dådan Herraud genom förenad både list och kåmpamod tog igen sin Brud med all tidehvarfvets höfvisko. Hans och Ledurs dotter Thora Borgarhjort blef ett annat åventyr underkastad. Hon bevakades af en vidunderlig orm, hvilken Häfdateknare ansett som en ringmur eller stark vakt. Men troligare förekommer, att Biarma-Tempels gamsågg, eller röfvade skatt utkläckt en hämnare till Herrauds och Boses våldgerning, hvilken begärde årsättning, och till åventyrs fann sig uppråttad med Thoras person. En sådan skefögd väktare omkring en Jungfrubur skickar sig båst till tidehvarfvet, åven till Ragnars seger, som erhöll Thora till lön, och be-

^{t)} Rolf Góthriksons S. sid. 142.
B. S. sid. 4.

^{u)} Herraud och

behöfdes icke mer att få namn af en orm, än
att som ganska brukeligt var i skölden föra
bilden v). Sin andra Drottning den kloka
Asflög vann Ragnar under en annan Här-
nadsresa, och tog henne med bevarande af all
agtning för deſs både kön och person, ehuſu
gömd under en usel klädbonad. Underſun-
dom höfdes mångdubbelt kåmpamod till Bru-
dens förvårvande. För ſin ålſkade Ingeborg
ick Hjalmar emot ſig alla 12 Arngrinis Sö-
ner, och var endaſt biſtådd af Orvar Odder.
Likaså Norrſke Prinsen Olof Fråkne, Gilljare
ill Olof Tråtåljas dotter Prinsesfan Åſa. Olof
Ingialdſon hade af tvåne Slagskåmpar Hjal-
e och Skate erhållit i val, antingen att ut-
åmna dem ſin dotter eller möta dem i envig.
Dagen utsattes, jemvål platsen, dit kåmparne
nſtälte ſig med 10 andre, men funno alle
ſin åndalyckt genom nämde ensamme Prins
Olofs hand, ſom vant Åſa till ſegerlön x). Ej
fållan kom Friaren än mera manſtark och
tog bruden genom bitråde af hela krigshårar.
Rolf árhöll genom ſådant medel Gardaukes Prin-
ſefan Olof åt ſin Broder Kettil, och den Ir-
åndska Ingeborg åt ſin Fosterbroder Asmund,
ehuru firſtnämde vårf icke aflopp utan ſtörſta
våda för både Målsman och Friaren. Ofta
ogs Bruden ibland fångar, ſom under Här-
nad vunnos. Edla, dotter af en Vendisk
Jarl, rycktes på ſådant fått ur ſin Faders hus
Olof Skótkonungs armar, och fastän hon ic-
ke ansågs ſom Drottning likvål blef moder

DEL. VIII. T åt

x) Ragnar L. S. fid. 4. x) Fernows Beskrifts
om Värmland fid. 107.

at Läde Kung och Drottning. Som besynnerligt måtte förekomma, att denna grundliging till ågta fammanlefnad, så stridande emot defs första rättigheter, inbördes samtycke och högagtning, beslöt sig allmånneligen med tillgifven öilverensstämme under all ömtklig fornöjelse. Sållan hafva Sagobrotten att förete några missnöjen emellan hjälte-paren, än mindre någon sondring i deras ågta samband. De bevarade trohet in i döden, lefde med inbördes vänskap och hugnad, samt sågo barnen i sin ordning intaga skådeplatsen, att på fädernas sätt hålla norden varm efter sikande föremålen, Ryckte, Rikedom och Kärlek.

Härnadsfärdernes beskaffenhet innefattar tredje afdelningen i Kongl. Academiens fråga. Det första, som i den famina till utredande bör upptagas, måste angå Härnadskeppens byggnad och öfriga utrustning. De många namn, hvilka i häfderne tilläggas vikings fartygen såsom Schejder, Snäckor, Åskar, Såsor, tutug Såsor, Skutor, Långskepp, Hårskepp, utom Byrdingar, som voro lastdragare, gifva nog samt tillkänna deras mångfalldiga olika indelning och åtskillnad; men huru fistnämde skall beslämmas, frågas jemväl våra nogare Antiquarier förgåfves. De uplysningsar Renhjelm anträger i noterna till Thorsten Vikingsons saga, kunna jemte andre flere icke tillfredsställa forskaren. Ej förundransvärdt, då sacken åskar sin egen man, sin särskilda kändom, och då kedjan är för stor, samt länkarne snart oräknelige emellan en roddbåt och

och ett krigsskepp, att den af andre skulle kunna utredas, än af fakkännare. Mig är åtminstone ingen annan våg öppen, än att följa den allmåns indelning på sporen, i hvilken häfderne uptaga de gamles Härnads-skepp, nemligen som *mindre* och *flörre*. De förre tillhörde visserligen de äldste tidehvarf-ven, emedan om dem ostare förekommer den först i Sagorne bekanta Sjöfartens öfvade handgrep, att öfver land och emellan vatten-skiften frändraga sina farkostar. Men åfven något flörre och sådane Fartyg, hvilka voro i stånd att öfversvara vidsträcktare hafven, kun-na icke heller från tidigare Sjöfart uteslutas, emedan "Tacitus redan anförer om Nordens "eller Svenskas likstammiga Fartyg, att de vo-ro försedde med ledige roddar, lika vige att "röras fram och tillbaka, och lika beqvåme "att landa med hvilkendera stammen som hålft" y.). Hvilken kännedom Tacitus troligen och efter Lagerbrings mening, sjelf till åfventyrs i Nederländerne inhåmtat. Storleken åtskiljes i öfrigt tämmeligen noggrant i sagorne genom få kallade *Rum*, med hvilka utan all tvifvel förstås roddrum för ett par årar och deras mån, emedan om Norrske Höfdingen Harek af Tjottö tydeligen förekommer, huru han låt ro i några rum framman och bak till, då han smög sig genom Knut den Rikes mågti-ga Flotta i Öresund z). Sådane rum räkna-des ifrån 12 — 15 — 20 till 30 och därutöf-ver, ånda intill hela 60, hvilket ansenliga tal tillåg-

y) Företal till Norrska Chrön. sid. 56.
S. sid. 172.

z) Olof

tillägges nyfsnämde Kung Knuts Drake eller Admiralskepp *a*). Senare in på tidehvarfven begynte Skeppens storlek beräknas efter måtning och alnetal, hvilket af Norrske Konungen Sverres Saga ifsynnerhet kan märkas *b*). Mycket jern lärer troligen icke ingått i Härnadsfartygens sammansättning, utan vanlige träbulltar hållit planckorna tillhopa, såsom Finnske farkostar ännu byggas. Med däck voro de alle, både större och mindre, försedde. Sådant förekommer oftast i häfderne under namn af Öfverlopp, och gagnade Vikingarne vid deras anfall och försvar i striden, jemväl at ifrån holskeppet utehålla hafsvågorne. Befätningen jemkades efter storleken. Herrauds och Boses skepp, med hvilket de färdades till Bjarmaland, hade 62 man om bord *c*). Norrske Höfdingen Erlings Långskepp om 32 rum, 200 man eller mer *d*). På Mariæ Suden, nyfsnämde Kong Sverres stora skepp, 280 man, som efter de gamles fått at beräkna sex tiog på hvarje hundradetal, uplöpa till 336 *e*). Det inflämmer med häfderne, at få stora skepp icke gerna kunde dragas öfver land. Med smärre skepp lyckades Vikingarne defs oftare at nyttja nämde knep, antingen till vinning eller at hjelpa sig ur faran *f*). Masten och segel tillhörde vidare både mindre och större Härnadskeppen. De förstnämde kunde åfven på hafvet nedtagas och upsfättas efter behag; ty mycken konst hade icke rum i de äldre Fartygens takling.

a) Olofs S. sid. 164. *b*) Sverres S. sid. 454. *c*) Herrauds och B. S. sid. 23. *d*) Olofs S. sid. 31. *e*) Sverres S. sid. 469. *f*) Harald Sigurdsons S. sid. 272.

Då Svenska Riksflottan utgick till härnad, som antingen till vinning eller försvar årligen inträffade, hålft under mera krigiske Konungar, hade dess bemanning och öfriga utrustning sitt i lagarna föreskrifna fätt. Skeppslagerne eller den så kallade Rodhin tillsköt måsta besättningen *g*); andre Landskap visfa proviant per sedlar, som af Konungen bestämdes efter skeppens antal, och den tid flottan skulle vistas på hafvet *h*). Påböds allmän ledung, kånde af ålder hvar Odalbonde sin Skepps-Madur, och den hamn, till hvilken hans gård hade sin indelning, samt hvad han borde utgöra, så väl i manskap, som liftsmedel. At utrustningen föll landets inbyggare tung, gifva häfderne på flere ställen tillkänna *i*). Men ockfå utgingo ansenliga flottor till Rikets heder och försvar. Amund Olofsson förenade en flotta om 420 skepp med Norriges flotta emot Danmarks Konung Knut den Rike. Förfårligare råknades Sigurd Rings härflotta hela 2500. Men famna utrustning öfvergick vanliga ordningen. At skeppen med proviant voro väl försedde, märkes af handelsen, då Norrske Konungen Harald Sigurdson med sin svagare magt undflydde Danska Konungen Sven Ulfson, och at låtta fartern, befallte kasta öfver bord, malt, hvete, flåsk, och så drickskårilen fönder *k*). De enskildte

g) Rodhin, nu Roslagen: den del af Upland, som gränsar åt Österfjön. Dess indelning i Skeppslager räknar hög ålder. *h*) Se Rudb. Atl. Tom. 3. sid. 321, jemförd med Upplandslagen Konungabalkens X Flock. *i*) Rolfs S. sid. 209. *k*) Norriska Chrön. sid. 262.

skildte Vikingarne, som rustade sig sjelfva, förfågo sig med underhåll och bemanning efter omständigheter. "I Sverige lika som i Norrige nyttjades utan tvifvel deras egna huskarlar och landtbönder, hvarjemte deltagare från andra håll icke gerna kunde saknas i et ålskadt yrke, som efter Kettile Kreyds ord medförde god lägenhet at försöka sig, aſla "sig gods och lägga in åra" *1)*. Näringsmedel fökte Vikingarne hvarest desse funnos, sāsom redan af Olof Haraldsfons medgifvande år anmärkt, och vans icke uppehälle på annat sätt, gjordes strandhugg där fådane kunde åstadkommas både på vānners och fienders kuſt. Nāgre ibland deſt leſde och upförde sig som vildar. "Asmund förebrår dārom sjöröfaren Grim och hans folk, at de åto rātt och drucko blod och måtte heller kallas troll än "folk" *m.)*. Ådlare vitsord föra Sagobrotten om Hjalmar, Orvar Odder, Thorsten Vikingfon med flere.

Vidare hade sedan Svenska Vikingsfärderne efter väderstrecken en dubbel indelning. Öſtervāg upto Finska, Ryska och Curländska kusterna, och åt den kofan vānde merendels Konungaine af Ynglinga-Åtten ſina flämhåll. Dā flere af desfa ifynnerhet Finska kusterna, anfāgos ſom undergilna ſkattländer, efter Torgnys ord till Olof SkottKonung, hadde de tāta och troligen årliga togen till fāmma kufler utan tvifvel åndamållet, at antingen med ondo eller godt beſkatta. De djupa vatten-
dra-

1) Rolf Gōthr. S. fid. 151. m) Samma S. fid. 150.

dragen på den tiden långt in i Gardarike medgåfvo derjemte beqvämt tillfälle, at röfva å ömse sidor. Hela Tytska kusten innebegreps vanligen under namn af Venden eller Saxland. Inbrotten på dessa länder medförde såsom annorstådes plundring och röfande af alt hvad nyttigt kunde förekomma, åsven som mord och brand. Fångar togos jemväl, som strax årbödos till återlösen. Thorkil Geyse, en rik Dansk Höfding, erhöll med sådana vilkor sina döttrar, till fångar tagne af Norrske Konungen Harald Sigurdson, som åfven upbrånt den förstnämdes gård ^{a)}). Understundom fördes fångarne till Vikingarnes hembygd och sälades manmellan. Så förvärvade sig Norrske Hersen Erling Skialgon årligen nya trålar, emedan såsom ganska ådelmodig Norrman, de förre fingo löfa igen sin frihet genom medel, som han sjelf gaf dem i händer at nyttja ^{b)}). At åtvärja slika överrumplingar hade hela Scandien vakt omkring sina stränder, så väl till häst, som till fot. Därjemte vitar eller vårdkafar, som vid uppkommande fara antändes at folket skulle varnas och komma undan. Likas inråtningar vitsorda jemväl häfderne på andra kuster i agttagna, såsom enahanda fara underkastade. Gemenligen efter sina ströttog i Östersjön sökte Vikingarne sig hem emot hösten, updrogo och omlagade sina härfiskepp, satte sig till vinsterro innom sina Gråstensborgar, och gjorde sig glada af rosvet. Andre, mera illhärdige ålfka-

^{a)} Sturleson, Harald Hårdrådes S. Cap. 32. ^{b)} Olofs Sag. sid. 31.

Älfskade ei andra tak öfver hufvud för både vinter och sommar, än himmelen och fina skeppsdäck.

Vester Viking öpnade för härnadsfärderne vidsträcktare fält. Under den söktes och härjades en del af däråt belägne Danske Öar samt hela Vesterländska Scandiska och Norriska kusten, en del af Tyskland, samt Nederländerna jemte England, Skottland och Irland, och vidare södra Europas kuster, så väl till Spanska Sjön som Medelhafvet. Vikingarnes fegling i desfa större haf afpassade noga god bör, det vill säga god medvind, ty någon flags lofvering kände de icke i motvåder, hvilken icke eller medgafs dem af deras råsegel. "Sagan säger dårföre om Rolf Góthrik: "Hon huru han vid sin resa till Irland fick "storm och motbör, tóken och mörker, och "kom ingen våg, utan måste ligga vid uddar "och ör" p.). Kunde icke skygd af desse ernås och storm öfverkom i öpna havet, vidtogs båla medlet, at hålla undan vinden. At möjligast undvika stormarnes våld, valde Vikingarne åt den kosan gerna den vackraste årstiden, då luften till vindarnes rörelse erhållit någon stadga genom sommarvårman. Många skål förete sig defsutom, at nordiska climaterne på den tiden till varma och köld, nederbörd och upphållsvåder samt stormar och lugn haft en jemnare gång och bestämning, än i senare tidehvarf. Då endast historiska bevis här kunna nämnas, kallades icke allcnast Laugern eller Mälaren den lugna fjó, utan

utan ingen starkare storm öfverkom någon-sin Vikingarne, som icke de ansågo utom ordningen i naturens vanliga gång, och allmånt trodde en sådan dem vara påtrollad. En sak hvaruti alla sagorne öfverensstämma. Till deras säkra ledsgare öfver nämnda vidsträckta hafssrymder, tjente dels vindarne, som noggrant uppassades, dels solen i defs dagsrörelse, dels ocksfå nattetiden stjernorna, hälft den fasta Polstjernan, jemte Karlavagnen och andre flörre stjernbilder, som angenämt utmärka den norra himlaspären. Den tåmeliga noghet, med hvilken våra Förfäder bestämde årsloppet, förfäkrar tillräckligt deras uppmärksamhet och kunskap om himlakrop-parnas rörelse i gemen. Merendels fördes på deras längre resor, hälft sådane, som kommo under namn af uptäcktsresor, foglar om bord, af hvilkas flygt till eller ifrån Skeppen de bedömde fjärmare eller närmare granskap af land. I öfrigkeit ersatte de äldre sjöfarande bristen af senare tiders medel till en saker segling genom långligen försökt, och flågt ifrån flågt invand drifstighet. Hvarföre starka Flottor ej allenast ifrån Sverige, hälft under Konungarne af Sigurdska stammen, öfvertogade Vesterhafvet, utan jemväl ifrån Norriga. Nordens Inbyggare hade genom tå-tare besök och anfall erhållit begär till Englands, Frankrikes samt södra Europas rika och väl up brukade länder, at föremålet af deras Härnadsfärder åt västra kofan sluteli-gen blef mera vidsträckt, än at endast plun-dra och röfva.

Härnads- eller sjökriget emellan Vikingarne själve utfördes med högmod, list, grymhett och mycken blodsutgjutelse. Jemte underflundom växlade frågor om rätter Kölherre, förefollo samtal, som tjente till upågelté å ömse sidor. Bland dem förekommier Asmunds och Kettil Kreyds som anmärkningsvärdt: "Om Tu vill veta, sade den först-nämde, hvilken som är förman på dessa skeppen, så heter han Asmund Kong Olofs son i Skottland, eller hvem sände dig hit. "Mig sände Kung Rolf Góthrikson, svarade Kettil, at fåga eder, at han vill i morgon komma hit och taga af eder skepp och gods och alt thet J ägen, och skifsta eder Vargom till mats, utan J gifven i hans väld, alt thet J hafven. Vi vete, invände Asmund, at Kong Rolf är vida bekänd af de stora bedrifter, som han i härnad inlagt, men efter jag är en Konunga-son och hafver Krigsfolk nog, så fäg Kong Rolf, at vi gifva os intet förr än vi försökt hvarannan" q). Med än mera stolthet svarade Kung Halfdan BranaFostre den Norrska Prinsen Sorle den starke. — "Sådan en mårnde här vara, som ej fruktar dig, ändock du synes vara stor, mindre för de ledra trålar som dig följa. Sorle sade, mig tyckes höra at du inbillar dig vara offsgod at tala med oss; men echo tu är, mågom vi väl tóra se dig, innan det med oss varder ute" r). Sedan sâledes erbudne vilkor om uppgift blifvit å ömse sidor förkastade, dröjde icke med anfall. At visa prof

prof af utmärkt hjeltemod jemkade Vikingarne någon gång antalet af egna skepp emot fiendens, och lade under drabbningen öfver-skottet å sida. Men denna höfliga manlighet, som Asmund och Rolf viste hvarannan i sin träffning, erfor icke Vikingen Grim af desfa fosterbröder, icke heller någon annan varning, utan öfverraskades om natten under sin hvila. Sote, Svensk Viking, hade icke heller något undseende med Olof Haraldson, hvilken han med större magt mötte i Södermanlands skären. Men Olof tog den försigtighet vid hand, at lägga sina skepp emellan tvåne klippor, där Sote icke kunde nyttja sin hela styrka, utan miste flera skepp och måste öfvergifva sin fiende *f).* Ofta lågo de i förfåt för hvarandra i trånga pafs, som kablates och författe den ankommande ovarsamma fienden i oförseggd undergång. Möttes Vikingarne med mindre antal skepp, lämpades anfall merendels till snar åntring. Skepp lades emot skepp. Hvar och en sökte besegra sin motliggande fiende utan någon synnerlig ordning och sammanhang med de öfrige. Striden lycktades för den öfvervundna fälunda, at stundom gafs grud åt dem, som icke stupat och med hvilka Segraren ej fällan förstärkte sin egen magt, stundom dödades hvart mans barn, såsom Grim erindrade Asmund, eller måste springa öfver bord och söka lifsbergning genom simmande; hvilken konst nordens äldre sjömän innehade i fullkomlighet. Men, då större flottor flötte emot hvarandra, hörde till

till de gamles Sjö-tactik och Manœuvrer, at Skeppen hopbundos och genom svag rodd sakkade ned emot hvarandra, samt passades få, at halsarne råkade emellan fiendens Skeppshalsar. Under denna rörelse skallade förfärande Krigsrop. Dels rysvårda beskaffenhet synas Sagorne i sjelfva orden velat utmärka, "at då sänkades icke mägtig ludragång, högt skall och skrik, raml och hoj, brak och brist, rop och åggian å båda sidor." Drabningens börjades på längre afstånd vanligen med bågskjutande, sten- och spjutkaftning. "Likasom stort regn faller på sjön, så tjockt flögo pilarna för Magnus Erlingssons flotta, förkunnar Sagan om hans sista olyckeliga flag med Sverre" t.). Men sedan Skeppen på nyfnsnämde fält råkat tillhopa, då gálde at vara stambo, eller hafva sin plats i förfäven framom stormasten, som med skål kallades huggflagtningen. "Innom en liten stund fans ingen på Gudlaugs skepp framman för masten, som icke blödde, anmärker sagan om et annat fjöflag emellan nyfnsnämde Konungar" u). Tydeligare är åndå drabningens hela föllopp upptaget, rörande fjöflaget i Limafjord, emellan Konungarne Magnus Olofsson i Norrike och Sven Ulfson i Danmark, hvilke förde emot hvarannan både Vikings- och åröfringskrig. "The flogos först öfver stamnarna, och kunde ingen fullbringa någon hugg, utan de, som stodo i stamnarna. Men the andre, som i främste rummen voro, stungo med kåsior (et flags spiut). The

^{t)} Sverres S. fid. 474. ^{u)} Samma S. fid. 454.

"The som bättre tillbakars voro, skuto med "Snarspjut, Gafslaukr (Skäcktor), Viggaurar "(Pålar), men somliga flogo med stenar och "skeptifleter" (Skäcktor). The som voro bak "Masten skuto med skåttbågar x"). Här an- "kom på goda försvars vapn såsom hjel- "mar, sköldar, brynjor med flere, men dem "oaktadt slutades vanligen sådan våplågning "med samma verkan, som Stjernhielm i sin "Skaldedigt Hercules tilllägger Vinet.

" - - - - - Af the modige kåmpar "Raglar här en, en staplar, en stupar och fal- "la the hopvis". Hårdast föregick vid Flot- tornas Centrum, hvaråft Vikingarnes Drak- skepp gemenligen lågo emot hvarandra. Me- dan stundom några lätta och lösa skepp un- derstödde flyglarna, såsom i Nisfa flaget, till- förne redan nämde, föktes åndtring emellan de förstnämde. Då rum var öpnadt, infördes stridsmårket af den mägtigare på den svagares skepp. Efter erhållen seger ransakade segra- ren skeppen, lätt begravva de döda eller ka- sta dem i havet, seglade stolt tillbaka i sin hamn och delade rofvet.

Sluteligen får jag anmärka huru denna nordens fordna krigslåga åndteligen upphörde. Den utvåg och det medel år nogamt kändt, hvilket södra Europas Magter valde, och så som kraftigast ansågo, at kunna dämpa Norr- männers grymma framfart på deras ländar. Då deras använda medel samt Härnadsfärder- nes aftagande gå med hvarandra i sporen, har allmånt och utan undantag denna mårkvår- diga

diga förändring blifvit ansedd såsom en följd at Christna Lårans införande i Norden. "Adamus Brem. skrifver: si det grymma Dan-
"ska eller Norrmanniiska och Svenska fol-
"ket, som intet annat visle, än ryta det som
"Barbariskt var, vet nu Gudi till åra fjunga
"Halleluja: Si det Sjörövare folket, af hvil-
"ket vi låsa hela Frankrike och Tyskland
"vara sköfladt, är nu med sina gränfor be-
"nöjd; nemligent: detta är den Högste hógra
"hands ombytelse, och så fort löper den Als-
"mågtigas ord" y).

Här är icke rum at uptaga hvad denna Låra i sina grundsatser förmår, eller hvad desse hos våra Förflader i närvarande fråga verkade. Utom andre, kan Rothes berömda Afhandling om Christendomens Verkan på Folkflagens tillstånd i Europa däruti medde-
la tillräckeligt Ijus. Anförom blott några af den Christna Lårans tillfälliga verkningar på Svenska Folket.

I:o Genom sättet, hvarpå Christendomen antogs, lemnadt genom Nationens högsta och myndigaste beslut till hvarje Svensk mans fria behag. Aldrig kan något land, säger en af våra Häfdateknare, upvisa dess början på me-
ra årofult sätt. I Norrige utbreddes Christna Lårans föreskrifter af Konungarne Olof Tryg-
vason och Olof Haraldson genom eld och svärd. Ockfå förekominia fölgderne därefter,
at hedendom, barbari och härnads yrfel i
sam-

y) Adamus Brem. p. 254. enligt översättningen i Norrländska Chrön, Företalat sid. 79.

samma Rike varade mycket längre, än i Svea Välde. Här blef den efter övertygelse antagen, hvars verkan är ofelbar, at våld och hämdefvård måste nedläggas för fridens och Folkrättens fordiner.

2:o Genom större delen af denna Låras förste fändebud, som fogligt och utan egen-nytta sökte omvändelse verkets framgång.

3:o Genom alt det underbara, som jemte Låran förkunnades, hvilket ifynnerhet ingick i Folkflagets lynne. Alle ålderdomens häfder vittna nogamt, huru hogen var vånd till det ófverdrifna, så i den synliga som osynliga verlden. Och då deras förmenta dvårgar, álfvar, skogstroll, fjötroll småningom, churu under annat skick, flyttades från berg, skogar och fjöar till kyrkogårdar och andra helgade rum: då folkets ásyn efterhand händrogs till aslefvor, helgonbilder, processioner, pelegrimsfärdar; och då, i stället för Sagorna om Rolf, Grim, Asmund och Thorsten det nu blef de Yfverbornas aftonro vid spiselden, at höra legenderna om S:t Nils, S:t Olof, S:t Eric, S:t Brita, S:t Bengt och deras förmenta jertecken, öpnades en aldeles ny hjeltebana på hvilken månge áfven af Landets fornämste upträdde, och genom refor ånda till Jerusalem sökte dela áventyr med Korssherrarne under förgåtanet af Förälders bedrifter.

Men ibland desse orsfaker bör ingalunda utelåtas Sveriges förändrade statsförfattning, genom Ingiald. Trolöst gick han tillvåga i Län-

Län-Våldets utrotande, och är dårföre jemvål af senaste efterverld bedömd. Men denne i andre och flere affeenden rådige Regent och Lagstiftare, beredde likvål en förändring, hvilken Ivar sielf med sine Efterträdare af Sigurdska åtten omfattade med behag. Största delen af Fylkes länderne begynte styras genom Höfdingar under Upsala öfverinagt, och sluteligen alle. Fölgerne derigenom på hårnadsfärderne blefvo naturligen sådane, at enskildte Vikingar sparsamt, och Fylkes prinsar ännu sparsammare i hårnad förekomma under nämde Konunga-ått. Dåremot utgick Ragnar och hans son Björn Jernsida med mägtiga flottor åt vester; Eric Emundson och Eric Segersäll likaså till Österviking, emedan magten af alt Svea válde nu förenades i Konungens händer ensamt. Regenterne af Stenkilska åtten, fromme, rättrådige och utan tvifvel ledde af större ljus, begynte infse, at andras frid är egen frid; benöjde sig fördenskull med eget lands rikedomar, och vande ungdomen, som årligen utgått till hårnad, at bruka jorden. Hvarföre häfderne jemvål synnerligen anmärkt Svealands goda bårgning under samma Konunga-ått. På sådant sätt, flere andre orsfaker onämde, upphörde smänningom våra Förälders blodiga bragd, at fara i hårnad, men hvars mångfaldiga minnesmärken sent förfvinna. Sent i våra Ruslkamar, som ännu förvara deras vapen. Sent i deras Stenborgar och andre storverk, hvilka mosfa och skog ännu icke dölja för vår syn. Sent i våra förstörda Städer, i et för-

förringadt Kongelf, i ett gömdt Björkö, i ett ödfligt Sigtuna. Och åndteligen sent i deras kulliga åttehögar, emellan hvilka deras afkomling, hvarje ådel Svensk, ånnu och länge vandrar; betänker Förfaders stora Hjelte-dygder, som aldrig till behofvet må bortläggas; deras stora samfundsdygder, som utan undantag altid behöfvas, at förena dem med dygder af större värde och klarhet, till vinning i egen framtida hög.

A f h a n d l i n g

Om

*Sättet att välja och kröna Konungar i
Sverige före Komung GUSTAF I:s tid,*

författad af

O L O F S U N D E L

Actuarie i Riks Archivet

och

af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien med flora priset belönt År 1802.

Mos Majorum ut lex valebat. CICERO.

Ju närmare vi läre känna våra förfäders sedar och bruk, desv mera ljus sprider sig öfver närvarande inrättningar. Det gifves ingen gren af mensekliga kunskaper, som icke tillika fornöjer och upplyser. Från betraktandet af de gamles vidskepelser till undersökningen om deras regeringslagar framter den äldre historien en kedja af fornöjande exempel och undervisningar. Utan denna kände dom skulle vi ofta finna os förlagne, då vi

ön-

önske inhemta grunden till våra Lagar, ursprunget till de fleste hos oss rådande sedvanor samt anledningen till folkets lynne och hufvudböjelser. Med nöje upptäcker fornforskaren ofta spår till visa inrättnings och väl öfverlagda regeringsgrunder. I sjelfva de gamles sedvanor, hvilka merendels hos dem gällde för lagar, röjer sig ofta en klokhet, som skulle hedra upplyftare tidhvarf. Det af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien för detta år uppgifna prisämnet: *Afhandling om sättet att välja och kröna Konungar i Sverige före Kon. Gustaf I:s tid*, har gifvit anledning till dessa yttranden. Innan jag likväl företager mig att utreda hufvudämnet, torde en kort öfversigt af de hos utländske Góther och de gamle Germanerne brukliga plågsfeder i dylika fall, tjena till en upplyfande inledning.

I. C A P.

Sättet att välja Konungar hos Góther och Germaner.

Då våre inhemske eller Nordiske Historieskrifvare om de äldsta tidernas plågsfeder anstingen lemna oss alldelvis inga eller sins imellan stridande underrättelser, måste vi rådfråga utländske författare i synnerhet af de Nationer, med hvilka våre förfäder voro i skyldskap och grannar af enahanda ursprung. Att Sverges inbyggare efter Odens hitkomst erhóllo sin religion, sina lagar och sitt regeringsfätt från Gótherna, som bodde vid svar-
ta

ta hafvet och att de gamle Germaner, om hvilka Tacitus lemnar oss lärorika ester-rättelser, få till språk, feder och religion, som lefnadsfått, med bågge dessa folkflag ågt mycken likhet, är nu fatt utom alt twifvel. När vi derföre anföre Taciti, Casiodori och Jornandis vittnesbörd om Germaner och Góther, vågledas vi till kånnedomen af våra åldsta hårder åfven få väl som af Sturlesons och Adami Breemensis om våra inhemska för-fäder, hálst när de förre icke väsentligen motfåga de senare.

Tacitus *a)* berättar att, då Caninefaternas Konung Brinio skulle väljas till Hårförare, fattes han, enligt landets plågteder, på en sköld, med hvilken de väljande, som buro den på sina axlar, gjorde åtskilliga svångningar. Om Góthernas Konung Gundobaldus anför Gregorius Magnus *b)*, att han fattes på en sköld och upphöjdes till Konung; hvarvid hände, att då man med honom tredje gången svångde om, föll han få vådligt, att de kringståendes händer med móda kunde rädda hans lif. Cassiodorus *c)* införer åfven

en

a) Hist. Libr. 4 Cap. 15. *impositus scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur.*

b) Libr. 7. C. 10. Gundobaldus Gothus, parmae superpositus, Rex est elevatus. Sed cum tertio cum eo gyrrarent, cecidisse fertur ita, ut vix manibus circumstantium sustentari potuisset.

c) Varior. Libr. X. *Indicamus parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios, more majorum, scuto superposito, regalem contulisse nobis. Deo præstante, dignitatem, ut honorem arma darent, cui opinionem bella pepererant.*

en Góthisk Konung få talande: "Våre fáder Gótherne hafva på sina förfáders sätt, under full vapenrusning och på en skóld förlánt oss den Kongliga vårdigheten, få, att vapnen skulle tilldela áran åt den, hvilken krigets bragder förvárvat ett ryckbart namin." Olaus Magnus *d)* intygar nästan det samma om Svenskarne, neml. att då någon skulle utropas till Konung, upphöjdes han med allmånt bifall. Ehuru härvid kunde invändas, att med detta upphöjande icke förlods annat än den seden att ledsaga Konungen upp på högsätet, hvarom på åtskilliga ställen intygas och framdeles kommer att handlas; torde man böra följa den mening, som af ordets egentliga bemärkelse uppkommer, i synnerhet som Schefferus *e)* dermed aldeles instämmer; och en plågsed, som vid allmogens bröllop och andra glada tillfällen ännu bibeħälles, åfven synes tala om ett fordon vidsträcktare och högtidligare bruk deraf. Ihre *f)* anser åfven ej orimligt, att den hos utländske Góther och hos Germanerne brukliga seden att upphöja den nyvalde Konungen på en skóld, ågt rum hos våra förfáder i Sverige. Håraf det hos Svenskar och Tyskar ännu brukliga talesättet: *upphöja till Konung, einen zum König oder Haupt aufwerfen.* Då

d) Hist. Rer. Sept. L. 8. C. 1. unanimi concensu rex appellandus elevatur.

e) Upsal. Antiqua p. 342.

f) De initiat. Reg. Sviogoth. p. 4. Regem proclamarent, novo Imperante vel clypeis in altum sublatō, vel ut conspiceretur, altiori lapidi imposito. Cfr. Du Frēne in Gloss. Lat. Barb. voc e *Clypeus*.

Då Tacitus g) egentligen beskrifver Tyskar-
nes Regeringsfätt, säger han: "att de vid Ko-
nungarnes antagande hafva affeende på börd;
men vid Härskräders utväljande på tapperhet:
de förras välde är inskränkt: i fäker af min-
dre vigt rådflå de förnemste, i mera betydan-
de mål alle; dock så, att det, hvarom me-
nigheten gifver utslag, altid öfverlägges hos
de förnemsta: Menigheten kommer bevåpnad
till allmåns sammankomster, där Konungen
eller någon annan ansedd man, efter omstån-
digheterna, förer ordet"; hvarvid dock märk-
ligen tillägges, att detta måste ske *mera med en*
rådande än befallande mogt. För öfrigt tillägger
han, "att då någon fråga misshagar, gifves
missnöjet tillkänna med forl, och då den är
behaglig, yttrar man sitt bifall med vapengny;
och bland alla bifallsfätt anses det mest hed-
rande att berömmas med vapen." Denna be-
skrifning, hvilken ej inskränkes till något
visst folkflag i Tyskland, utan är lempad på
Germanerna i allmånhet, åger för ett i vår
åldre historia bevandradt óga, en träffande
lik-

g) De Morib. Germ. C. 7 & 11. Reges ex nobili-
tate; Duces ex virtute sumunt. Nec regibus infi-
nita aut libera potestas. — — De minoribus rebus
principes consultant, de majoribus oinnes, ita ta-
men, ut ea quoque, quorum penes plebem arbit-
rium est, apud principes pertractentur. — — —
Ut turbæ placuit, confidunt armati — — — Mox
rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobili-
tas, prout decus bellorum, prout facundia est, au-
diuntur, auctoritate suadendi magis quam jubendi pot-
est. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur;
sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum
astemius genus est, armis laudari.

likhet med de underrättelser Sturleson lemnar oss om de Nordiska folkflagen. Tycker man sig icke härvid läsa den målning Sturleson gör på Alshårjar tinget vid Ulleråker, då Konung Olof Skótkonung misshagade Svenska menigheten och Prins Jacob valdes till Konung? Håraf synes at Svenskar och Germaner måste i anseende till feder och regeringsfätt haft mycken likhet i sitt ursprung, då de ifrån Taciti tid, hvilken lefde i första Seklet, bibeckt sig få oförändrade ånda till början af 11:te århundradet, hvilket tidskifte Sturleson i synnerhet beskrifver, när desse Författare i sina beskrifningar fått följa hvarandra på spåren. Af hvad hittills blifvit anfört, vågar jag fluta, att tvåne folkflag, som få mycket liknat hvarandra i flera väsentliga delar af regeringsfättet, äfven skola ågt hufvudsakliga likheter i anseende till andra plågsfeder och således jámvål i den att välja och utropa Konungar.

Fortsärom, att af samma Historieskrifvares vittnesbörd om Germanerna hemta sannolika skål till Svenskarnes äldsta fått att välja Konungar och infätta dem i utöfningen af sitt höga kall. Sedan Tacitus på fått omförmåldt år, beskrifvit Germanernas allmänna sammankomster, tillägger han *h)*, "att dervid väljas äfven de anfodde män, som skipa råttvisan i håraden och byar". Om jag ej bedräger mig, har Författaren här affeende på fornti-

h) C. 12. Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui jura per pagos vicosque reddunt.

forntidens Små-konungar eller Lagmän. Än-
nu återstår några upplysningar att heinta ur
Taciti Bok om Germanernas feder, och i min
tanke blifver det ställe, jag nu åmnar anföra,
för mitt ämne det viktigaste. Han yttrar sig
därstadies *i*) således: "De gå beväpnade icke
mindre i sina góromål än till sina gästbud. —
Under dessa, eller såsom de här snarare böra
kallas *Dryckeslag*, rådflå de merendels om in-
bördes förfoning ovänner imellan; om ågten-
skaps förbindelser, om *Regenters antagande* samt
ändtligen om fredsflut och krigsförklaringar." Då jag hos ingen af de författare, som förut
skrifvit om de äldsta Konungavalen, sunnit detta
intygande i sådan affligt anfördt, har jag i början
misstrött mitt omdöme derom; men vid närmåtmare
öfvervägande kan jag icke annat
finna, än att författaren genom orden *adsci-
scendis principibus in conviviis* troligen haft af-
seende på den plågseden att i dryckeslag väl-
ja Konungar och derigenom befästa deras val.
Att med ordet *convivium* här förstås dryckes-
lag, är klart af det som följer. Tacitus upp-
giver ju derstadies skålen, hvarsöre Germanerne
under drickande brukade företaga så
vigtiga góromål, neml. "att sinnet dervid al-
drig någonfin är antingen mera öppet för
redliga eller mera eldadt till höga tänkesätt."

Då

*i) C. 22. Tum ad negotia, nec minus saepe ad con-
vivia procedunt armati. — Sed & de reconcilian-
dis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus &
adscendis Principibus de pace denique ac bello ple-
rumque in conviviis consultant, tamquam nullo
magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat
animus, aut ad magnas incalescat.*

Då Schefferus ^{k)} omtalar Bragebågaren, anförf han väl de ur Tacitus sifst öfversatta orden; dock utan att göra annan tillämpning deraf, än till afhandlingar om krig och fred. Om ock härvid skulle invändas, att Tacitus med ordet *Principes* icke förstått Regenter, utan Lagmän, i hvilka bågge bemärkelse kan synas hafva nyttjat detta ord, talar likväl utlåtelsen få mycket för en allmän likhet imellan de fordne Svenskar och Germaner, åfven ifeden att välja mindre styresmän, att jag ansett denna utlåtelse förtjena rum i denna afhandling. Når samme Skribent vidare omtalar det sätt, hvarpå de plågade erhålla arf efter sina fäder, säger han ^{l)} mårklig, att åldste Sonen icke altid, såsom annars var brukligt, tillträdde arfvet efter sin fader, utan den som visade sig mera behjertad och tapper i krig. Så väl detta som hvad jag ofvanföre anfört ur oftanämnde författare, öfverensstämmmer i de fleste delar med det som framdeles kommer att andragas ur våre egne Håsdeteknares skrifter, och det just för de tider, då Svenska folkets valrättighet var obestridlig. Då jag härvid, till undvikande af vidlyftighet, blott andragit Taciti till ämnet hörande vittnesbörd, utan anställd jemförelse med inhemska plågfeder, torde min åtgård anses tillräcklig till ^{ånda-}

^{k)} l. c. p. 334.

^{l)} l. c. C. 32. *Inter familiam, & penates, & jura successionum, equi traduntur. Excipit filius, non ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.*

åndamålet, häilst som det anfördä icke bör bedömmas, utan i sammanhang med det följande.

I anledning af hvad Tacitus anfört om Tysklands fordna feder och bruk, kan jag ej undgå att anmärka, huru ringa trovårdighet han förtjenar i fina intyganden om de så kallade *Sviones*, med hvilka han tvifvels utan förstår Svenskarne. Huru mycket strider ej desf utsaga *m*) om dem emot våre inhemske författares uppgifter? Tacitus föregifver icke allenast, att deras Regenter ågde en aldeles oinskränkt magt, utan det som rent af är orinligt, att deras vapen voro inlåsta och under slavvars vård samt att Konungarnes intresse fordrade, att icke anförtro dem hvarken åt ådlingar, fria eller frigifna. Bevisar icke fådant, att han nogare kändt de folkflag i Germanien, som voro närmare hans fädernesland, än Svenskarne, med hvilka Romarne hade ingen gemenskap, samt att den bäste författare, som utan granskning nödgas lita på andras uppgifter, ju kann försela sanningen? Nu till åmnet.

2. C A P.

Sedvanor vid Konungarnes tillträde till Regeringen i Hedniska tiden; och upplysningar i frågan antingen Sverige då var Valrike eller ArsfRike.

Ifrån ållsta tiderna och innan Christna läran ernått fullkomlig stadga, förete våra haf-

iii) C. 44. Eoque scil. apud Sviones, unus imperiat, nullis jam exceptionibus, non precario jure pa-

håfder få antekningar om sättet, hvarpå Upsala ÖfverKonung eller des Konungar tilltrådde regeringen. Så mycket är likväl säkert, att Thronföljaren på Hofvet i Upsala låt tillreda ett stort och präktigt gästbud, som vanligen kallades *Arföl*, emedan han tillika gemenligen firade sin framlidne faders begravning. Dertill bödos rikets förnämste män jemte visfa från hvarje Landsort utsedda ombud. Thronföljaren satte sig på trappsteget eller en mindre stol framför Konungasätet, hvilket stod högre än de öfrigas. Under sådana högtidligheter, utsågs efter hvars och ens anseende den plats, som honom efter landets sed tillkom, hvarom Verelius ⁿ⁾ mera. Så snart Bragebågaren, åfven *bragefull* kallad, hvilken utgjordes af ett med guld och silfver infattadt horn ^{o)}, blef inburen, uppstod Thronföljaren, emot tog och höll dryckeshornet upphöjdt, under det han med ed förpliktade sig att utföra någon hjeltebragd. Derefter tómde den nye Regenten bragebågaren och ledzagades af visfa dertill utsedda män upp på Thronen. Schefferus ^{p)} anmärker, att det för Konungen

rendi. Nec arma ut apud ceteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode, & quidem servo: — Enimvero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere Regia utilitas est.

ⁿ⁾ I Noterna till Götreks och Hrolfs Saga sid. 89.

^{o)} Sturlesons Yngl. S. 34. Cap.

^{p)} Upf. Ant. p. 335. Ut in illa ipsa successione species ineset electionis, & ad regnum non tam calu quodam, quam consensu civium venisse videretur.

gen icke var likgilltigt att dit uppträda ensam och utan undersåtarnes bifall. Denna sed skulle utmärka folkets deltagande i hans utnämnde och innan den för sig gått, anfågs han icke lagligen innehafva sina förfäders Thron eller kunna utöfva sitt höga kall. Sturleson q), hvilken i anledning af Ingiald Illrådes anträde till Regeringen, underrättat oss härom, förfäkrar att sådan var den tidens sedvana, både då Konungar och Jarlar tillträdde regeringen. Ehuru löften om flora och manliga bedrifter varit gemensamme för alla, synes den sistnämdes edsförbindelse, att till hälften på alla sidor utvidga sitt rike eller dö i ett få vådligt företag, hafva väckt allmånn uppmårksamhet, hålst när man af utgången kunde fluta till hvad han derigenom åsyftade neml. FylkesKonungarnes utrotande. Historien underrättar oss vidare derom, att Ingiald låt uppbygga ett stort hus af samma utseende som Konungahuset i Upsala och deri tillreda en stor fal med sju Throner eller Högsäten neml. ett för sig sielf och ett för hvar och en af de budna Konungarna.

I an-

q) Yngl. S. 40 Cap. that var sidvenia i thann tima, thar er erfi skyldi giera eptir Konunga edr Jarla, tha skyldi fa er gerdi erfit, oc til arfs skyldi leida, sitia a skörinni fyrir hafætinu alt thar til er in væri borit full, that er kallat var Bragafull; skyldi fa tha standa upp i moti Bragafulli, oc streingia heit, drecka af fullit sidan: sidan skyldi han leida i hafæti that, sem atti fader hans; var han tha kommin til arfs alls cpter han.

I anledning af hvad förut blifvit nämndt om Bragebågaren *r*), är nödigt att lemlna någon närmare underrättelse om ursprunget till detta ord. Enligt Eddan *f*) kallades Vältalighetens och Skaldekonstens Gud *Brage* och af denna gudomlighet fingo de berömlige mån, hvilkas tapperhet gjort dem berättigade att loffjungas, sedan åfven namn af Bragar. Denne får dock ej förblandas med Brage den gamle, en namnkunnig Skald, som tjente tre Konungar efter hvarannan och lefde i åttonde århundradet *t*). Då nu Brage var ett för hjeltar och deras låffsjungare gemensamt namn, synes intet naturligare, än att den, som inträdde på en hjeltes bana, dervid skulle åkalla den guddomliga varelse, hvilken förmådde båra defs namn till odödigheten; åfvensåväl som de afdidne hjeltar, hvilka deraf redan voro i åtnjutande *u*). Det var ej blott vid tillträdet af regeringen, som denna skål nyttjades. Hon tömdes åfven vid andra högtidliga tillfällen, såsom vid offerfester *v*), förbunds afflutande, julhögtiden och afdidne fränders arföl m. m. Att dervid altid var fåstadt

r) Ryslar och Tatarer brukar ännu en dryck, tillagad af hafremjöl, humla och gåst, hvilken de kal- la *Braga*. Strahlenbergs Histor. Beschreib. des Nord- und Ostl. Theils von Europa und Asia sid. 334.

f) 15 Dåmesagan sid. 44.

t) Lagerbring's Sv. Hist. I. Del. sid. 5.

u) Dalins Sv. Hist. I. D. f. 148. *v*) De Höfdingar eller Drottar, som anställde offerhögtiden, skulle signa bågaren tillika med hela offermaten. Sturles- son, Håkan Godes S. 16. C.

stadt begrepp om edliga förbindelser, bevisa få väl de löften den blifvande Regenten afgaf vid anträdet till regeringen, som andre exempel. Således utfäste sig, förmedels bragebågaren utdrickande, Prins Hjorvarder, Berserken Arngrims son, att fria till Upsala Konungen Yngves dotter Ingeborg och antingen åga henne eller ingen annan x). Likasom man i vår tid brukar dricka *Skålar*, plågade våre förfäder dricka så kallade *Minnen*, hvilken sed så mycket noggrannare blef i akttagen, som den utgjorde en väsentlig del af deras religions öfningar. Dervid drucko de först Odens minne till seger och lycka; sedan Njords och Freyers till fred och god årväxt; derefter Brages till astlidne Hjeltars heder och framlidne fränders hugkomst y). De, som i synnerhet satte värde på sin styrka och mandom, drucko Thors skål, hvarvid de gjorde hammarmärke eller ett flags korstecken öfver hornet. I början af Christna tidhvarfvet förbyttes desfa minnen till skålar för den fanna Guden, Jungfru Maria och andra Helgon z), hvarom mera framdeles. Med bragebågaren ville de gamle på finnligt fått föreställa helgen af ingångna förbindelser; ty likasom han till botten uttömdes, så noga skulle allt hvad dervid utfästes, utan förbehåll, blifva verksat. Sådane försäkringar ansågos då lika helige, som den Ed, hvilken vår tids Regenter

x) Lagerbring I. D. f. 96. 438 y) Sturleson,
Hák. God. S. 16. C. z) Botin Sv. folk. Hist. I.
D. f. 146. Lagerbring I. D. f. 443. Jfr. Ihres
Glossar. 2. T. f. 580.

ter aflägga på Bibeln och inför altaret. Seden att ned drickande befästa ingångna förbindelser har hos Svenska folket vunnit en sådan häfd, att man ånnu ser tydliga spår deraf vid afhandlingars afslutande hos allmogen, hvilken längst bibeöhller gamla feder. Saledes hör man i aflägsna landsorter omtalas få kallade *minnen*, hvilka tjena till befästande af ingångna köp och byten *a*). Då Sturleson *b*) förtäljer de sedvanor, som i akttogos vid Ingialds anträde till regeringen, säger han uttryckligen, att *Bragafull* utgjordes af ett djurs-horn, hvarmed Plinius *c*) instämmer, då han om Nordens barbariska folkflag berättar, att de drucko ur buffelhorn och dervid plågade ifylla bågge hornen af ett hutvud. Våre förfäder brukade dricka mjöd och öl samt åfven något vin. Mjöd finnes vid visfa tillfället hafva varit tillagad på ett mera kostsamt fått och kallades då *grasadur* för de kryddor, som deri blandades *d*). Efter Taciti *e*) intygande brukade Germanerne både öl och vin. Det senare var likväl endast kåndt af dem, som

a) I Jemtland t. ex. kallas den traktering, som bestås vid köp eller byten i synnerhet af hästar *Jös. Minne*. Af det anförda synes man kunna sluta, att benämningen kommer af ordet *Jesus*, hvilket därftades ånnu uttalas såsom *Jösos*.

b) Ynglinga S. 40. C. *c)* Hist. Nat. L. XI. C. 37. Urorum cornibus barbari Septentrionales potant, urnasque binas capitis unius cornua implet. *d)* Sturleson, Olof Helges S. 84 C. *e)* Germ. C. 23. Potui humor ex ordeo aut frumento, in quan-dam similitudinem vini corruptus. Proximi ripe & vinum mercantur.

som bodde vid sjökuaterna. I ett gammalt Skaldqvåde af Starkader, hvilken lefvat under Konungarne Alriks och Erics regering f), omtalas vin såsom redan brukligt i Sverige; och Rimbertus g) lemnar ånnu säkrare underrättelse derom, att det i nionde Seklet fanns till salu i Björkö. Således kan man flulta, att Bragebågaren varit fyllt med den af desfa drycker, hvarpå våre förfåder fatt mestा värde och förmodligen af kryddad mjöd.

Sådane voro de Ceremonier, som under Ynglinga och Ivarska Åtternes regering i Sverige blivit i akt tagne vid anträdet till regeringen. Om den tidens Konungar blefvo valde eller ågde arfsrätt, derom åro våre häfdateknare icke ense. *Johannes Magnus, Lundius, Rudbeck, Lagerlöf, Lagerbring, Botin och Schönberg* anse Sverige från åldsta tider hafva varit arfrike: *Messenius, Vexionius Gyllenstolpe, Verelius, Loccenius* och *Dalin* försvara motfattsen. De förra påstå, att regeringen under desfa tidskiften i oafbruten följd gått från fader till Son; att då Ynglinga Åtten utflocknade, inkräcktades högsta magten med våld af den Ivarska samt att fornhåfderne, i händelse Konungavalen verkligent för sig gått, icke kunnat förtiga en få märklig omständighet. Desse arfrattens försvarare hemta i synnerhet sina skål af följande omständigheter:

I:o Af Sturlessons och KonungaSagornas intygande att genom 30 till 35 ledet ifrån Oden Sonen ärft riket efter sin fader.

2:o

f) Botin I. Del. sid. 67.
17. f. 73.

g) Vita Ansgarii Cap.

2:o Deraf att Konungarne ågde magt, att dela riket mellan sina Söner.

3:o Af den författning, hvilken Konung Ingiald såges hafva gjort, att *en åldri Konge Son skulldi taka riki epter faudr sin.*

4:o Af de Svenskas stora vördnad för Konungaflägten, hvilken de ansågo i skyldskap med Gudarne och kallade *Odalborin til Kongdom och Kongborin.*

5:o Af ordet arföl, hvilket var det gåsbud, som en Konungs Son skulle göra åt allmogen vid tillträdet af regeringen.

6:o Af Platos vittnesbörd i defs Critia eller Atlante, hvaraf Rudbeck i sin Atlantica (I. Del. 7. C. f. 201) visar, att samma bruk varit i Sverige några tusende år neml. till Konung Erik Segerfälts tid.

7:o Af de orden i Lagen: *Nu är til Sverige Konung välliande och ej årvande;* hvilka ord der skulle synas öfverflödiga, om arfsrättigheten icke förut ågt rum *h).*

De senare eller Valrikets försvarare deremot söka flyrka sin fatts deraf

1:o Att Vestgötha Lagen stadgar: *Svear ågha Konung at taka ok sva vræka;* hvilka ord efter de båfle tolkares mening innebåra att Uppsvearne eller Upplänningarne böra välja Konung och sedan till antagande föreställa

DEL. VIII. X ho-

h) Se Canzli Coll. Skrifv. till Kongl. Rådet Grefve Dahlberg d. 16 Dec. 1702 i anledning af de anmärkningar v. Presidenten Lejonmark gjort vid II Cap. af *Svesia Antiqua & Hodierna.*

honom Rikets öfrige inbyggare. Då denna Lag var bruklig långt före Christendomens införande i Sverige, söljer deraf, att UppSvernes valrättighet åfven måste vara åldre.

2:o Att Hrolf efter sin faders död blifvit vald till Konung i Vestergóthland framför sin åldre Broder, och Thorborg til Regent öfver en del af Svea Rike i sin faders lifstid.

3:o Att, ehuru Kongl. blodet hade ett stort företräde och ingen gerna föredrogs Konunga Sónerna, om de ansågos skicklige att regera, allmogen dock ågde rättighet att prova deras skicklighet, hvilka vid thronledigheten borde komma i åtanka.

Följande anmärkningar torde icke vara otjenlige att tillägga, emedan de vidare upplysa de skål, som af de senare blifvit anförda. Om Kon. Hrolfs anträde till Regeringen öfver Vestergóthland berättas, att då hans fader Kon. Gótrek låg på sin sotsäng, frågade han, i Drottningens närvara, någre af Rikets tillkallade män, hvilkendera af Sónerna de hälft önskade till Konung, med tillägg att landets sed väl fordrade att den åldre borde efterträda sin fader; men i händelse de funno den yngre mera skicklig, ville han icke góra ingrepp i deras rättigheter. Med deras faintycke föreslog han Hrolf, hvilken, ehuru yngre, af naturen blifvit begåfvad med större förmåner än Kettil, som hade ett håftigt finnelag i). Efter Gótreks död, tillreddes ett ypper-

i) Gótr. och Hrolfs S. f. 87. följ.

ypperligt gästbud, i hvilket den aflidne Konungens arföl blef druckit. Derefter hölls allmånt ting, vid hvilket Hrolf valdes till Konung, på Danske Konungen Hrings, defs fosterbroders, inrådande och med hela menighetens samtycke *k).* Detta intygande bevisar efter min tanke, att regeringen då hvarken var fullkomligen årförlig eller att någre bland de förnemste i Riket kunde afgöra ett så viktigt ärende, churu de för sin del dertill lemnade bifall. En hufvudsaklig omständighet fattades neml. menighetens deltagande i Konungavalet. Af sammanhanget synes, att arfölet firades förr, än Konungavalet gick för sig. Hade Kon. Götrek ågt ostridig rättighet att utnämna sin efterträdare, eller hade lagen ovillkorligen föreskrifvit, att den ällste Sonen borde årfva riket efter sin fader, hvar till tjente då att först rådfråga de förnemsta och sedan sammankalla allmogen? De författare, som velat bevisa, att Sverige under Ynglinga Åtten varit arfrike, anföra altid till styrka för sin satts de orden: *Eru thad hier landzlog, ad en elldri Kongs son taki riki eptr faudr sin;* men de hafva icke tillräckligen bemärkt de omständigheter, som följa derpå. Samma förhållande är åfven med den af Thorborg, Kon. Eriks dotter, nyttjade utlätelsen: *Eg em thitt einbirui; ok à eg allan arf eptr thig;* hvaraf man åfven dragit den slutsatsen att
rege-

k) Var nu drucked erfi Gautreks Kongs: oc ad thes: fari veitslu er stefnt thing fiolment. A thui thingi er Hrolfr til Kongs tekin, med radi Hrings Kongs ok samticke allrar althydu i Gautlandi. ibid

regeringen då var årstlig. Detta oaktadt ståndes allmånt ting till Ulleråker, sedan Kon. Erik lemnat henne tredje delen af sitt rike; och lät Thorborg, såsom orden lyda, taga eller välja sig till Konung öfver tredje delen af Svea vålde ¹⁾). Öfverläggningen om Olof Skötkonungs affärtande och Anund Jacobs val förtjenar i samma affeende färdeles uppmärksamhet ^{m)}). Förgäves och utan klokhet hade man beslutit att fråntaga den förre regeringen, om riket varit årstligt; men om detta vilkor var alldelens ingen fråga. Det enda, som hindrade Sv. folket att då bryta den gamla Återätten och flytta thronföljden till en ny Konungaått, var den omständigheten, att Prinsarne allmånt ansågos vårdige att intaga sin faders thron. I annan händelse hade Lagman Edmunds råd utan tvifvel gått i verksfållighet. På Freiwids tillfrågan, hvilken de årnade taga till Konung, om Olof blefve affatt, svarade Edmund: *Den som oss båst synes, antingen han är af Konungaslägten eller icke.* Om Lagen då stadgat något visst angående thronföljden, hade Edmund icke vägat yttra sig deremot. Freywid bevisar vid samma tillfälle att UppSvearne altid ägt rättighet att välja Konung. Hans ord: *hefur her sva jafnann verit, at that er Uppsvia haufthingiar hafa stadfåst fin imillom, tha hafa theim rathum lytt athrir Landsmenni,* d. å. altid har varit vanligt, att, då Uppsvea höfdingar fins imel-

¹⁾ Götreks och Hrolfs Saga sid. 85.

^{m)} Sturlesson St. Olofs Saga. 96 Cap.

imellan stadsfåst något, hafva Rikets öfrige
män deri följt deras råd; och frågan är blott
om Konungavalet. Huru mycket denna och
dylika utlåtelser brydt Lagerbring, fynes af
följande stållen ur dess Svenska Historia n).
"Af Uplandslagen finner man, att folkländer-
na ågt högsta ordet vid Konungaval. Och
ehuru Sverige var egentligen intet valrike i
denna tid, neml. under Ynglinga, Ivarska och
Sigurdska Åtternas regering, var dock *UpSvear-nes myndighet vid regeringens tilträdaude nog betydande*"; och korrt derefter: att "*UpSvearne tillregnade sig högsta rösten i alla betydande högmål.*" Man kan derföre med skål säga, att han fökt
hölja spåren af denna åldriga sedvana, hvil-
ken stundom visar sig i nog klar dag.

Norrské successions ordningen fynes åf-
ven under hedniska tidhvarfvet hafva varit
lika beskaffad med den Svenska, så att val-
rättigheten ömfom varit gällande med arfsråt-
ten. Sturleson berättar om de Svenskar, som
efter Olof Tråtäljas död gjorde utflyttnings
till Norrige och Solörne, att de valde Half-
dan Hvitben till Höfdinge öfver sig, och om
dess Sonson Halfdan Eistenson, att han tog
Kongdom efter sin fader o): om Harald Här-
fager, att han på allmånt ting gaf alla sina
Söner Konunganamn och genom lag stadga-
de, att hans manliga åttlingar skulle åga arfs-
rått till Riket och de på qvinliga linien från
honom härstammande till Jarldömet. Huru
myc-

n) I. Del. s. 309.
52 Cap.

o) Sturleson Ynglinga S. 48.

mycket dessa nyheter misshagade menigheten och huru Håkan Gode eller Adalstens Förfre återgaf allmogen den af dess fader Harald Hårfager, dem betagna odal och ågande rätten samt en fullkomlig rättighet att välja Konung, hvarigenom han tillvann sig deras förtroende och tillnamn af den gode, kan utförligare läsas hos Sturleson p).

Vilde är mig veterligen den ende författare, hvilken fökt g i medelvågen och förena de tvistande. I sådant affeende bevisar han, att valrätten och arfsrätten altid under visfa vilkor varit förknippade, så att valet antingen berott på gammal häfd eller en så kallad Återått såsom under Ynglinga och Ivarska Återne eller ock varit aldeles fritt såsom vid början af Christna tidhvarfvet. Bragebågarren och arföls ceremonien, som brukades under Ynglinga Åtten, vittna i Vildes tanke om en af val och arf blandad rätt och kunna anses såsom en verkflällighet af det föregångna valet och Uplala Ödes tilldömande. Valet vid Mora sten och tilldömandet af Uplala Öde, såsom de i våra äldsta lagar beskrifvas, synas honom förenlige med Konunga Sönernas Återått och icke s i nye såsom nägre Svenske Skribenter sig föreställt. Vidare anföres, att då Ivarske eller Lodbrokske Åtten utflocknat, söntrade sig Vestgötharne från gamla Konunga-åtten och valde Håkan Röde; men Upplänningarne, hållande sig vid skyldskapen, utfägo Stenkil och försvarade hans åtte-

åtterått under det de tillika ville behålla sin valrättighet m. m. En sådan blandning af arfsrätt å Regentens och valrätt å undersåternes sida omtalas åfven i andra folkflags åldsta håfder. Gram säger i sina förbättringar till Kon. Valdemar III:s historia q); "Jag kunde antöra flera exempel dels ur våra egna håfder från Kon. Sven Estridssons tid, dels ur Ångelska Historien, till bevis deraf, att Konungavalen altid förblefvo innom Konungaflägten, så att riket på visst fått var arfrike; men dervid följde man icke altid samma linia och ehuru det var vanligt att hafva affeende på förstfödsfloråtten, hvilken sällan åsidosattes, var det dock ingen lag. Ständerne måste altid rådfrågas och gifva den åldsta Prinsen sitt bifall och just deri bestod deras valrättighet." Om Scoto-Milefierne, en af Irlands åldsta folkstammar långt före Christendomens införande, berättas, att Riket hvarken var rent af årfältigt eller till fullo ett valrike: att åldsta Sonen icke altid uteflöt de yngre; att, då Konungabarnen vid fadrens död voro omyndige, kunde den afdidnes bröder eller andre flägtingar blifva hans efterträddare r).

3. CAP.

q) Heinzes Tyska Översättning s. 23. §. 5.

r) Histoire de l'Irlande ancienne & moderne, tirée des monumens les plus célèbres par l'Abbé Ma-Geoghegan, Jfr. Sv. Merc. 5 Årg. I. D. Augusti 1759. sid. 166.

Konungavalen vid Mora Sten efter Christendoms införande.

Våre häfder förtiga så väl vid hvilket tidskifte en oidentligt stadge lag om Konungavalen infördes som då man först begynte verkitälla dem vid Mora Sten *f).* Då Domherren Adam från Brehamen omtalar de oredor, hvari Riket efter Stenkils död råkade, säges uttryckligen att regeringsiättet åndrades *t)*; och Schefferus flutar i anledning af det inbördes krig, som en osäkert stadge Successions ordning vällade, att man då sifftade den lag, som uttryckligen stadgeade, att Sverige skulle vara Valrike och Konungarne väljas på Mora ång *u)*. Att med Schefferus och andre författare göra valet vid Morasten, hvareft det förrättades under bar himmel, till

f) MoraSten är belägen i Långhundra Hårad och Lagga Socken vid pafs en mil från Uplala Stad. Att den redan är 1434 haft samma läge, finnes af ett Notarii publici, Petri Tidachini, intygande, som säger att Mora sten låg en mil från Uplala bredvid Danmarks kyrka. I RimChrönikan och defs Bilagor nämnes han altid i singulari, hvilket ock åger fullkomlig grund. Hadorph s. 76.

t) Adami Brem. Hist. Eccl. L. 4. C. 15. In Sвionia per idem tempus Christianissimus Rex Steinkel defunctus est, post quem duobus Hericis de regno certantibus, omnes Svedorum potentes in bello occubuisse feruntur. Nam & ambo Reges ibi perierunt. Ita prorsus deficiente omni regali prosapia, & status regni mutatus, & Christianitas ibi turbata est valde. *u)* Schefferus l. c. p. 336.

till en plågfed. hvars upfinning härleddes sig från de förste Christne Lärare i Sverige eller ifrån de äldste Christne undersåter, synes mindre rimligt. Enligt den kunskap håfderne lenina oss om våre hedniske förfäders fammankomster, är otvifvelaktigt att de om allmåna årenden plågade rådflå under bar himmel. De Christna deremot famlades vid dylika tillfällen antingen i Kyrkor eller i der till särskilt upbygda hus Till stöd för denna satts vill jag hvarken med Ericus Olai *v)* påstå, att Inge Philimers Son varit den förste valde Konung i Sverige, och att Mora Sten till följe af defs påbud blifvit utfedd till val-ort; icke heller med Mesfenius yrka *x)* att Yngve Frey påbudit att Konungarne skulle väljas vid Stenen på Mora ång, och sedan invigas i det praktfulla afgudatemplat i Upsala; men med Hadorph *y)* skulle jag snarare anse möjligt att denna sedvanas ålder sträcker sig något högre up i ålderdomen, och, som han uttrycker sig med ett i gainla Lagarne brukligt talesätt: ånda upp till Hedenhös eller hednisca tidhvarfvet. Enligt Saxos vittnesbörd *z)* hafva Danskarne från äldsta tider brukat välja sina Konungar under bar himmel, hvarvid de på famma fått som Svenskarne betjent sig af jordfasta stenar. Vormius *a)*

v) I. c. L. 2. p. 49. *x)* Scond. Illustr. T. I. p. 7. T. 15. p. 3. *y)* Bref til Schefferus med påminnelse om 3 kronor. De Sv. insignibus p. 308. *z)* Hist. Dan. p. 5. Lecturi Regem veteres affixis humo saxis infistere, suffragiaque promere conservaverant.

a) intygar åfven att Danmark förvarar minnesmärken af sådan beskaffenhet, där Konungarne fördom blifvit valde: att desse beslä af en stor sten midt uti, omgivven med tolf smärre. Således bafva Konungarne i Skåne, hvilke alle hörde till hedniska tidhvarfvet, blifvit valde på en utom staden Lund belägen hög, nu kallad Sliparehögen, hvars rätta namn är St. Liborii hög. Då man efter Christendomens införande med förändrade omständigheter igenkänner de sedvanor, som under hedniska tidhvarfvet ågt rum, hvarföre icke åfven, i brist af såkra uppgifter, från de Christnas feder och bruk sluta tillbaka på de hedniska? Om Danske Konungen Sven Otto Tweeskågg, hvilken år 985 firade arföl efter sin fader Kon. Harald, berättar Sturleson b), att han första gåsbudsdagen, och innan han ännu upträdt på sin faders thron, drack des minne, under löfte att inom tvåne års förlopp antingen döda eller från England fördrifva Konung Ethelred. Alle närvarande drucko denne bågare, och ifskänkte man dervid för Joms-vikingarnes höfdingar af den starkaste dryck der fanns och i de största horn. Den andre Skålen dracks till Christi minne och den tredje

a) Monum. Dan. L. I. C. 12. p. 87. Reperiuntur in his oris loca quædam, in quibus Reges olim solemani creabantur pompa, quæ cincta adhuc grandibus saxis, ut plurimum duodecim conspicuntur, in medio grandiori quodam prominente, cui omnium suffragiis electum regem imponebant, magnoque applausu excipiebant.

b) Olof Tryggvæs. S. C. 39.

dje till St. Michaels minne. Derunder gjorde hvar och en de löften, hans böjelse och belägenhet fordrade. Kon. Magnus Håkansson i Norrige säges *c)* haftva bortlagt många onyttiga bruk och i deras ställe upptagit den att dricka den eviga Gudens och Christi skål samit åminnelse. De förste Christne Lärare måste häri få väl som i mycket annat rätta sig efter de vid deras ankomst brukliga sedvanor och utan en sådan försigtighet hade det icke varit dem möjligt att leda en om sin frihet och fina feder nitålskande menighet. Sedan att i samqväm dricka Herrans åminnelses skål nyttjades ännu i Sverige efter Reformationen, til och med i början af Sjuttonde århundradet, hvarpå tydliga bevis i den tidens handlingar förekomma *d)*.

I början af Christendomens allmännare antagande i riket fortsattes Alshårjartingen vid Upfala säsom förut. De hóllos gemenliggen vid någon af då brukliga offerhögtider, således antingen vid Distinget, som inföll vid Kyndelsmåsan, i följe hvaraf Sturleson *e)* kallar det Kyndeltinget, eller ock antingen höst eller vår. Vid desfa sammankomster afgjordes alla ärenden af vigt. Då ågde Konungen att bjuda *Lidh* och *Leihung*, hvarom Upl. Lag. K. B. 10 fl. talar, där ordet *Kyndeling* åfven uttryckeligen förekommer; då skedde Konungavalen, om sā fordrades m. m.

På

c) Nordska Hirdskraa. C. 50.

d) Wallqvists Ecclesiast. Samlingar 3 Flock. f. 332.

e) Heims kringla I. Del. sid. 477. Peringskölds Upl.

På ett Alshårjärtig förrättades Anund Jacobs Konungaval. Det inföll då vid öppet vatten och således vid en annan offerfest än Distinget. Att utskickade från hela Riket dervid icke varit tillstådes, synes deraf att man verkligen utsände Heraur eller budkaflar till alla Rikets Landskap, för att upboda menigheten till Råflsteting; hvarföre Kon. Olof Skótkonung så mycket fruktade, att han till undvikande deraf estergaf sina fordringar, hvarigenom budkaflarne återkallades. Utskickade af de tre folkländerna Tiundaland, Attlundaland och Fiadrundaland, hvilka enligt Upl. L. K. B. i fl. ågde Konung att först ta-ka eller välja, måste således endast hafva varit närvarande.

Ehuru det synes fannolikt att Konungavalen vid Mora Sten eller på annat ställe under bar himmel varit brukliga äfven under hedniska tidhvarfvet, må dermed vara huru det vill. Hvad vi med visshet vete, är att våre häfder icke förr omtala denna ort, än Christendomen hunnit til stadga i Sverige. Af hvar och en färskild Lagfaniling inhåmitas, hvilka förändringar med Konungavalen sig tilldragit. I UpplandsLagen upräknas endast Sju Lagmån, som deltogo i desfa val, neml. *Upplands*, *Södermanlands*, *Östgötha*, *Tivhårads*, *Vestgötha* och *Vestmanlands*. Där saknas både *Ölands* och *Värmlands* Lagmån, hvilka i den af Kon. Magnus Ericson år 1346 förbåttrade och så kallade Medellagen finnas intagne; hvartil ännu i K. Christophers Lagbok af år 1442 tvåne nye Lagmån, neml. Finlands Norra och Södra

Södra tilkommo. Då Kon. Håkan år 1362 valdes till Konung i Norrige, uptogs Österlandens eller Finlands Lagman bland de öfriegas antal, som deltogo i Konungavalen *f)* och Kon. Eric af Pommern fördelte år 1435 denna Lagfaga i 2:ne delar *g)*. Såsom vi redan fett, kallades allmogen i äldre tider til allmånnas sammankomster genom budkaflar. Sedermera skedde det genom Konungens Bref eller bud. I Skenninge Stadga af år 1280 *h)* och deſs 6 §. påbjudes, att när Konungen kallar sina underlåtare til något samtal, skulle ingen okallad inställa sig, så framt han ej hade enskildt årende och komme på egen kost, för att icke betunga riket med underhåll åt altför många. Så väl häraſ som af följande §, hvilken stadgar, huru många häſtar och betjening hvar och en tillåts medföra, finnes att Konungen då brukade förplåga dem, som kommo til allmånnas möten. Om detta ågt rum åfven vid Konungavalen, är väl ovifst; men synes vara en följd af denna förmodliga gamla sedvana.

Huru flort deras antal varit, hvilka vid Mora Ting borde sig inställa, finnes stadgadt i 3 Cap. K. B. L.L. Till följe deraf ågde hvar Lagman att från sin lagfaga låta välja tolf *viethra och sniella män* d. å. fådane, som voro kånde för godt förstånd och årliga tänkefätt.

Desse

f) Åbo Tidn. 1784. sid. 153.

g) ibid. 1783. sid. 340. Jfr. Disser. de Electione Regum ad Lapid. Morent. p. 32.

h) I Bihanget till Björköa-Rätten.

Desse skulle ock dertill vara utsedde med *samtyckio alla thera i lagfagu boande äro.* Således kunde icke Lagmännan ensamt utse Fullmågtige; dertill fordrades nödvändigt allmogens samtycke. På sådant fått valde och få beskaffade man ågde i förening med Lagmannen, att Konung till Krona och Kongsdöme välja, samt till Upsala öde dömma. Vilkoren dervid voro, att han skulle vara af *inrikes föddom*, och häldst af Konungens Söner, om de funnos. Den som erhöll antingen alla eller ock flesta rösterna, skulle af Lagmannen och folkets utskickade till Konung dömmas.

I anledning af hvad här om Lagmannen blifvit sagt, torde icke vara öfverflödigt att nämna något om det anseende, hvari de af ålder stodo hos Svenska folket, hvars stöd och förfvar de voro. Högste Lagskipande åmbetsmän, hvar och en i sin Landsort, hade Lagmannen en vidsträckt befattning och stort inflytande på allmånheten. Mot slutet af Sigurdska åttens regering uppnådde deras myndighet sin höjd. Valde af jordägarne i hvart Landskap, fingo de icke vara Thignarmän, eller åga någon syfsla vid Hofvet, utan borde ovillkorligen vara Bonda-Söner, såsom Vestgötha Lagen säger, d. å. födde af odalmän. Ågande tillräckliga löner, dem de sjelfva låto upbåra af landets inbyggare, behöfde de icke förja för sin utkomst. Sitt största anseende erhöollo de deraf, att de voro Jordägarnes förespråkare, tolkande deras beslut vid alshärjartingen, samt att deras domar blefvo ansedde såsom **Lagar**. Menigheten afvek sällan

lan från deras tanke. I synnerhet ågde Thiunda Lagmannen, som vid allmåanna rådflag först yttrade sig, ett utmärkt företräde för de öfrige. Efter Christna Lårans införande i Sverige förminskades dock deras fordna anseende, hvilket vid deras intråde i Rådkammaren åter tilltog, då det gaf den tillväxande aristocratiska och hierarchiska magten en förnyad styrka. Ehuru våre Historieskrifvare icke åro enfe om tiden, då de först inträdde i Rådet, bör det otvifvelaktigt hämföras till Magni Ladulås tid *i*). Oaktadt de härigenom voro rubbade från sin första och hufvudsakliga befattning och i stället för sjelfständige blifvit beroende, fortsattes likväl deras deltagande i Konungavalen. Flere Lagmän, såsom Ölands, Wårende, Norrlands och Finlands, hvilka senare än de öfriga tillkommit, hade i Kon. Magni Ericsons tid icke ännu deltagit i Konungavalen *k*). Rätta tidpunkten för det stadgade Rådsväldet och upphörandet af allmänhetens deltagande i Konungavalen, räknas med skål från nyssnämnde Konungs minderårighet. Efter den tiden skickades väl Fullmågtige till allmåanna sammankomster, men endast för syns skull, och utan att åga någon egentelig rösträttighet.

Stället, där Konungavalen förrättades, förvarar ännu lemningar af ett minnesmärke, som förut beflått af en stor jordfast sten, omgivven af tolf finärre, alle ställde på lika afstånd

i) Schönbergs br. om Sv. Reg. Sättet 2 Fl. f. 123.

k) Lagerbring Sv. R. H. 3. Del. f. 550.

stånd från medelpunkten samt även fåslade i jorden. Detta antal, som i början mycket öfversteg Lagmannens och även i sednare tider var större än deras, bevisar i min tanke ett äldre ursprung och att de även blifvit nyttjade till andra åndamål. Sturleson *1)* förtäljer, att Geterne, hvarifrån Oden härstamnade, jemte sin Konung och Öfverste Präst hade tolf Diar eller Drottar, som voro föreståndare vid Gudstjensten och menighetens högste Domare *m)*. Af historien är desutom bekant, att Oden vid sin hitkomst af sina Åsar inrättade ett Råd eller Nåmd, bestående af tolf så kallade *Spekingar*, hvilkas góromål voro af lika beskaffenhet med ofvannämde Drottars; att Viger Spa höll ting *vidher tolf steina a fagra heidum* såsom det heter i en gammal Handskrift på pergament *n)*; att lemnningar af flera sådane Domfåten, med tolf stenar omkring en större i medelpunkten, finnas öfrige i vårt Fädernesland, även som i det öfriga Norden *o)*. Af alt detta sammanlagt och i synnerhet af tolftalet synes denna inrättning vara äldre, och att den från början icke allenaft varit ämnad till Konungaval, utan även till utförande af andra allmänna vårf, förmodligen även till Domaresfåten. Seden att välja Konungar, hvarvid både den valde och de väljande stodo på Stenar, har varit bruklig så väl hos de gamle invånarne af

1) Yngl. S. 2. Cap. *m)* Botin Sv. Folkets Hist. I. B. sid. 26. Andra Upl. *n)* Dissertatio de Elect. Regum ad Lap. Morens. p. 28. *o)* Rudbecks Atlant. 3. Tom. L. 393.

af Skottland, Böhmen och Kärnthen, som hos Romarne. Livius berättar, att, då Numa Pompilius skulle väljas till Konung, fördes han af Augur till Templet och fattes på en sten emot söder *p*). Hos Judarne stod den nyvalde Konungen på en sten, som i sidan affigt var framståld i Templet *q*). Orsaken hvarföre de forne Svenskarne hållt valde sina Konungar vid Mora sten var den att stället anfågs lyckligare än något annat. Det var icke blott allmänhetens övertygelse, utan även de uplyftares, att den Konung, som där valdes, skulle blifva en god och nyttig Regent *r*).

På utsatt dag och sedan menigheten genom ett tråkors, hvilket under Christna tiden nyttjades i stället för Thors hammare *f*) blifvit förfamlad, infunno sig Lagmannen tidigt på Mora Ång och intogo sina fåten på förr omtalte stenar. Om någon utom Lagmannen där haft rum, kan icke med vishet avgöras. Loccenius säger väl, att rikets fornemste under val-aeten stodo på dessa stenar *t*); men uttrycket är mindre bestämdt. Af det som blifvit anfört om Fylkes Konungarnes nära-

DEL. VIII. Y vara,

p) Livius L. I. C. 18. Jfr. Samlaren I. Del. f. 58.

q) Schefferi Upsal. p. 341.

r) Ericus Olai L. 4. talem regem bonum futurum & utilem, qui apud Morasteen fuit electus.

f) Peringskölds Monum. Upland. f. 256.

t) Loccenii Antiqu. SvioGoth. p. 44. Schefferus uttyder ordet Proceres så, att det med blott förfallit Lagmannen. Upsl. Ant. p. 342.

vara, fynes sannolikt, att Jarlarne, såsom berättigade till samma företrädes rättigheter, även där haft fåte och ståmma. Uplands Lagmannen, hvilken altid förde ordet, öppnade sammankomsten med ett tal och efters förrättad bön om framgång i deras vårf först afgaf sin röst. Efter skedd omröstning utropades den nyvalde Konungen af hela menigheten till Sveriges och Góthes Konung *u*); hvarefter han af landets mest ansedde män upphöjdes på den stora eller Konunga Stenen *x*). Må härvid anmärkas den olikhet, som altid varit emellan de Nordiske och Österländske folkflagens plågfeder. De senares Regenter visa sig fallan eller aldrig för sina undersåter. Våre förfäder deremot ansågo Majestätets Helgd icke förlora något genom undersåtarnes åsyn. De trodde snarare, att den bidrog till inbördes förtroende och förenings; hvadan de i allmåanna vårf fordrade Regentens närvara, hälst under bar himmel. Anledningen til valets och Hyllningens förrättande under bar himmel föregifves vara den, att de väljande måtte taga himmelen till vittne om hvad å ömse sidor förelupit *y*). Sannolikare är att våre förfäder från början icke ågt så stora hus, som

u) Sveriges äldste Regenter kallades Upsala Konungar ånda til Olof Skötkonung, hvilken först antog namn af *Svia Kongr.* Titeln af *Gótha Konung* tillades sedan af Magnus Ladulás samt *Wendes* af Kon. Gustaf I. Diss. de Electione Reg. ad Lap. Mor. p. 33.

x) Schefferi Upf. Ant. p. 342.

y) Loccenii Antiqu. S. p. 44.

som kunde inrymma hela menigheten; hvadan seden att välja under bar himmel vunnit gammal håfd. Då Schefferus *z)* söker bevisa, att valet vid Mora sten först under Christina tiden kommit i bruk, hemtar han sitt förnemsta skål af den dåri inhuggna bilden, föreställande en Konung, som i högra handen håller verldsgloben eller det få kallade åplet och i den vänstra en sköld, med tillägg, att detta icke kunnat åga rum under hedniska tidhvarfvet, då desfa insignier icke voro kände; men hvad hindrar att denna sten förut varit nyttjad vid Konungavalen, ehuru han icke varit prydd med figurer? Den förste Konung, hvilkens val med visshed kan utfättas hafva skedt vid Upsala, enligt Israel Erlandi *a)* utsaga, är Eric den Heliges. När nu hårtill lägges Erici Olai *b)* intygande, som icke allenast förfäkrar, att Han valdes till Konung af de förnemsta i landet tillika med hela folket och således enligt landets lagar af UpSpearne, utan ock förklarar hvad dermed menas, neml. att valet skedt vid Mora Sten, lär ingen invändning deremot åga rum. Samme Konung fullgjorde ock en annan fordran vid tillträdet af Regeringen, att efter valet besöka Rikets Landskap *c)*. Omkring

z) I. c. p. 338.

a) Vita S. Erici Cap. I.

b) L. c. p. 48. 49.

c) Codex Bildstenianus: sidhan for han om alt sit rike, ok sökte sitt folk, ok foor fram aat råttom Konungslikan vägh. Ett intygande, som enligt Lagerbrings uppgift i Sv. Rik. Hist. 2. Del. f. 154. är det äldsta, hvilket omtalar Konungens Eriksgata.

kring hundrade år därefter förrättades på samma ställe Konung Valdemar Birgerssons val, det sista, som bär stämpeln af Svenska Folkkets urgamla frihet. Hårom kan få mycket mindre tviflas, som Birger Jarl, Sveriges större Lagstiftare och Hjelte, churu missnöjd ned valets utgång, icke kunde förebrå de väljande något fel emot Lagar och gammal häid. Det som vid de öfriga Konunga valen på Mora ång förefallit, förtjenar ej att vidlöttigt anföras, emedan det antingen skedt emot lagens föreskrift, utan folkets samtycke, eller ock hafva defs ombud endast för syns skull blifvit tillkallade. Icke utan medlidande blandadt med harm läser man dessa tiders häfder, i hvilka öfveralt förekomma exempel af tillväxande oredor och inkräckningslystnad. "Man kan tvilla", säger Lagerbring *d*), "om allmogen vid Valförrättningen haft annan rätt, än att säga ja till Lagmannernas góromål." Yttrandet gäller endast för de tider, då den förenade Andliga och Aristocratiska magten började göra ingrep i Konungens och folkets inbördes rättigheter. Ifrån denna Period, som begynnes under Sverkerika och Erikska Åtternes våldsamma regeringar, förefalla olagliga Konungaval. Sådant beskyrkes och fästes utom all tvifvel af samtidiga yttranden *e*). Schönberg *f*) bevisar, att Konungavalen i

Bir-

d) 2 Del. f. 380.

e) Påven Cœlestini III Bulla af år 1190 om Eric Knutsons, och Honorii III af 1219 om K. Johans val, anfördde af Lagerbring 2 Del. f. 381.

f) Br. om Sv. Reg. Sätet 2:a Flck. f. 152.

Birger Jarls tid icke voro mera stadgeade, än att de väldige trodde sig berättigade att med våpnad hand inkräckta Thronen. Till förekommande af olågenheter vid Konungavalen tillade han sina Söner visfa delar af Riket under namn af Hertigdömen. Derigenom tråffade han olyckligtvis den sämsta utvägen att bota det onda och Thronföljden, med benämning af Valrike, blef i sjelfva verket årftlig *g*). Denne af Pålven stadfåstade anstalt uträntade väl få mycket att Thronföljden förskrades åt dess esterkommande; men lade utan tvifvel grund till deras och Rikets fördärf, genom den oenighet som upkom emellan Konungen och hans Bröder samt emellan undersåter af olika tankesätt *h*). Samma fel begick åfven Kon. Magnus Ladulås, som år 1284 låt välja sin Son Birger vid fyra års ålder till Thronföljare och förklara dess Broder Eric för Hertig *i*). Hvad Uplandslagen och de öfrige Landskaps lagarne stadga om Konungavalen, blef ej altid, ja ganska sällan fullgjordt. Kon. Birgers val förrättades i Skenninge, tvårt emot lagens uttryckliga påbud, och det allenast af Rikets Råd och de förnemste i landet, utan att menighetens samtycke på minsta fått omtalas. De förre svuro honom åfven trohets ed, losvande att efter hans faders död hålla honom för sin rätta Konung och Herre *k*). Menighetens valrättig-

g) Lagerbring 2. Del. I. 483.

h) ibid. I. 484.

i) ibid. s. 613.

k) Ericus Olai p. 74. 79. Härvid bör anmärkas en motfågelse hos denne författare, som på förra stäl-

rättighet förszagades beständigt och desf's välvde förbyttes i fåvälde. Derefter blef väl den regerande i visst affeende mera förvisfad om sin eftreträdare; men då valet endast ankom på de förnemste, togo de sig anledning att i stället för Råds-Herrar blifva Medregenter. Lagens stadgande i 2 Cap. K. B. L. L., att öfver hela Sverige skulle vara en Konungslig krona och en Konung, efterlefdes så litet, att man på Thronen såg två, stundom tre samtidiga Regenter ¹⁾). Tolv af Rådet nemligen Bo Jonsfons Testamentarier förklarade PalmSöndagen år 1388, på hela Rikets vågnar, Danska Drottningen Margaretha för Sverges Regent; och Afhandlingen, hvarigenom valet bekräftades, kallas Bo Jonsfons Testamentariers Val-Aët. De öfrige af Rådet och andre betydande män dröjde icke att skriftligen gifva sitt bifall dertill. Så mycket gálde nu Lagens föreskrifter; men Rådet ångräde innan kort detta steg, hvarigenom desf's välvde i märklig mån förminkades under Margarethas regering ^{m)}). Hertig Erics af Pommern utkorelse till Hennes Efterträdare är derpå ett tydligt bevis. Svenska Rådet, som förmödligens önskade någon inhemska Regent, satte

let fäger att Birger valdes till Konung 1284 och på det sednare att det icke skedt förr än 1288. Se härom vidare Lagerbring 2 Del. s. 614, 634, 686. Af Diarium Visbyense och ett annat Chronicum, hvilka Lagerbring anförer s. 614, är osridigt att valet skedt år 1284.

¹⁾ Lagerbring 3 Del. s. 546.

^{m)} Lagerbring 3 Del. s. 708.

satte sig emot Drottningens förklarade åstun-
dan i detta mål, under förebårande att de i
Hennes lifstid icke behöfde någon annan Re-
gent. Det oaktadt valdes Eric till Svensk
Konung i Skara St. Barnabæ-dag (den 11
Junii) 1396. För att på något fått godtgöra
Svenska Folkets billiga fordringar och Lagens
kraf, hyllades Kon. Eric vid Mora Sten ⁿ). Man
erinrar sig härvid Romerske Consuln
P. Valerii Publicolæ upförande mot folket.
Han låt nedrifva sitt väl befästa hus på höj-
den Velia och fälla Fasces för folket, allt i
äffsigt att visa huru som högsta magten låg
hos dettsamma, och Consulernas välde endast
deraf berodde ^o). Det samma hände nu Sven-
ska folket, som bivistade Konungavalen och
de allmänna rådflagen, utan att dervid hafva
någon egentelig besättning. I 2 §. af Calma-
re Förening stadgas, att, i händelse Konun-
gen barnlös frånföll, skulle Rikets Råd och
Mån, efter båsta vett och samvete, välja en
ny Konung. Härigenom upphäfdes, hvad all-
männa Lagen den tiden föreskref, och Rådet
tillades fullkomlig rättighet att utan affeende
på Lagmans vårdigheten delta i Konunga-
valen ^p). Då Lagerbring ^q) i anledning af
K. Christophers val yttrar sig "att han ej ha-
de sig bekant, när och på hvad ställe i Lag-
boken Herrar Riksens Råd blifvit förordnade
till

ⁿ) ibid. l. 754. 756.

^o) Livius L. 2. C. 7.

^p) Bihang till Rim-Chrönik. l. 59.

^q) 4 Del. l. 221.

till enväldige ValHerrar vid Thronens ledighet", har han väl i bokstafven rått; men Calmare Förening hade såsom en Grundlag dervid bordt komma i betraktande. Efter dena ryktbara Förenings afslutande blef ingen Svensk Konung vald vid Mora Sten. Hyllningen deremot fullbordades derstådes nästan altid. Eric af Pommern valdes till Konung i Skara: Christopher af Bejern på en Herredag i Arboga och Carl Knutsson på en Riksdag i Stockholm *r).* Den sistnämndes val förrättades i St. Gertruds Gillefluga af Prelater, Riddare, Svenner, Körstadsmän och Allmoge; hvarvid två Biskopar och två Svenner hemligen samlade hvars och ens röster. Här till kommer, att Ständerne tillade honom Konunganamn: att han först hyllades i Stockholm och ledsgades samma dag till Stockholms Stads kyrka, där TeDeum sjöngs: att han sedan, St. Pers afton, å nyo hyllades vid Mora Sten och kröntes i Upsala Domkyrka dagen derefter.

Bland andra stadgar, Konungavalen i Sverige angående, finnes ett förordnande intaget i Calmare-Förenings Förnyelse, hvilken derstådes år 1436 upprättades af Årke-Biskoparne i de tre Riken och en RådsHerre af hvardera Riket *f).* I denna Förnyelse stadgas, att Drotzen och Marsken i det Rike, där Konungen aflidit, ofördröjligent skulle förkunna dödsfallet för de tu andra Riken samt anty-

r) Rim-Chronik. f. 358, 378.

f) Bihäng till Rim-Chronik. f. 117.

antyda vederbörande att i Halmstad infinna sig till gemenfamt möte. Af Sverige borde Årkebiskopen i Upsala, Biskoparne i Linköping och Skara: Drotzen och Lagmannen i Uppland: Marsken: Lagmannen i Södermanland, Östergöthland, Finland och Gotland samt tillika med dem en Riddare, medålders man: en Borgmåslare från Städerna Stockholm, Visby, Åbo, Calmare, Söderköping och Lödöse, samt af hvar Lagfaga i Sverige två Odalbönder, tillflådes komma. Antalet af de väljande från hvar Rike utsätttes till fyratio. Desse 120 af alla tre riken lagligen utsedde Fullmågtige ågde rättighet att Kesa eller välja Konung öfver de tre Nordiska Riken. Ågde den aflidne Konungen en åkta Son, var han närmast berättigad att komma i åtanka vid valet, om de mellan Gud och sig kände honom dertil vara fallen. Hade Konungen åter flere Söner, flog dem fritt att utse, hvilkendera de hållst ville. I händelse Konungen afled utan manliga åkta bröstarfvingar, skulle lottning anfallas af hvar Rike Konungen borde tagas, få framt icke de väljande åfåmdes att taga någon utländsk Herre till Konung. Kommo de icke öfver ens om valet, åläg dem att af hvar Rikes Fullmågtige utse två andeliga och två verldsliga, de visaste och förlåndigaste män, ibland fig. Desse tolf skulle, efter å nyo gången ed, i ett hus sammanträda och icke förr åtskiljas, än de om valet öfverenskommit. I 6 §. af Calmare Förbund år 1438 t) stadgas åfven,

ven, ehuru i allmånnas ordalag, hvad ytterligare för framtiden borde i akttagas vid Konungavalen. Desse författnings blefvo likväl aldrig verkställde, emedan de genom Halmstads Dagtingan emellan Danmarks och Svea Rikes Råd år 1450 u) blefvo aldeles upphäfde, och Norrige från förbundet, för den gången, uteslutet.

4. C A P.

Konungens och allmånhetens inbördes Ed.

Sedan Konungen på berörde sätt blifvit ledtagad till Thronen eller Högsfåtet, ålåg Honom, att i den samlade inenighetens närvara åläggja sin Ed och afgifva Konunga-förskränen. Under hedniska tidhvarfvet nyttjades dervid följande ordsätt: *Eg sver oc set nu hier gried oc fried i landi thessö &c.* Jag svär och tillfåger eder frid i detta land. Vare Oden hämnaren. Konung Eric den Helige förändrade denna förpliktelse och lämpade den efter Christna Lårans bruk v). Ester Birger Jarls tid förpliktade Konungen sig edligen att bibehålla hvart landskap vid sina lagar och sedvanor, såsom förut åfven var brukligt; men i synnerhet att vårda Hemfrid, Tingsfrid, Kyrkosfrid och Qvinnofrid x). Upplands

u) ibid. f. 170.

v) Lundii Noter till Vælg. L. f. 98. Bellman I. c. fid. 25.

x) Lagerbring 2 Del. f. 382.

lands Lagen stadgar i 4 Fl. K. B. hvad Konungens och Lagmånnens Ed egentligen borde innehålla: *Thesfi mal áru Konunga-Edzöre, tha han takas skal, ok aldrahóxto härrana i Sverike,* neml. 1:o Sjelfhämd; 2:o Oqvådins-ord; 3:o Hemgång; 4:o Qvinnofrid; 5:o Kyrkofrid och 6:o Tingsfrid. Af detta rums jämförande med titeln til Edsöres Balken Östgötha Lagen inhemtas, att med Konungens Edsöre icke förstås annat, än den Ed han vid anträdet af Regeringen svor sina undersåter. Att bryta Edsöre betyder således att störa den frid Konungen högtidligt i sin ed tillfagt sina undersåter. Uplands Lagen föreskref, att Konungen ågde svärja sin ed, då han skulle väljas. Att Konungen åtven i senare tider strax efter fulländadt val, på samma dag och ställe, borde *allom inrikis boandom tryggia Eedha fina svária ok gånga*, finnes af 4:de Cap. K. B. L.L. Loccenius y) tillägger en omständighet, hvilken Olaus Magnus och Schefferus förbigått, neml. att likasom Konungen på Mora ång gjorde sin ed, svor folket honom sin trohet i Upsala dagen efter Kröningen, då de närvarande under Edgången hόllo handen upprått till tecken därav att de togo Gud till vittne och domare öfver sitt uppsåt. Hvad samme författare därefter anför: "att, sedan Christendomen inkom, aflade Konungen sin ed uti Kyrkan vid altaret hållande Helgedoma i hand sine och å Book", motsäges få väl af nyfsanförda utsaga som af 6 Cap. K. B. L.L. där det

det heter: att Konungen under sin Eriksgata
 "åger i lande och lagfagu hvarje lofva och
 jätta, att han skal them alla Eedha fina hal-
 da, som *han svor vid Mora ånom, tha han först*
till Konung togs." Den mångd reliqvier, som
 under Catholska tiden förvarades i Kyrkorne
 och hos enskilte, sanit de högtidliga procfsio-
 ner, hvilka därmed ofta anställdes, bevisa att
 de plågade flyttas från en ort till en annan.
 Således vandrade man årligen med St. Eric's
 ben från nya till gamla Upsala. Hvad hind-
 rar att de ju vid Konungavalen blifvit fördä
 till Mora ång? På hvilkens aflefvor kunde
 derföre en nyvald Konung med mera skal
 afslägga eden, än på Rikets SkyddsHelgons,
 vid hvilket Regenten delsutom svor sin Ko-
 nungaförfäkran?

Enligt 5 Cap. K. B. i Magni Ericsons
Lagbok skulle Konungen förfäkia: att regera
 med RådsRåde; icke i Rådet intaga eller till
 Befallningshafvande öfver Rikets landskap och
 Slott förordna utländsk man; ej minskä nå-
 got af Kronans gamla ingålder: skedde så-
 dant, skulle det återkallas; icke påbjuda ny
 skatt, utan vid tillfälle af krig, Konungens
 Kröning, defs Eriksgata, Konungabarneis gif-
 termål eller Kongl. Slottens uppbyggande,
 hvarvid Biskopen af hvar Lagfaga tillika med
 sex Hofmän och sex bönder skulle pröfva,
 huru mycket allmogen borde däntill bidraga;
 att låta andligt och verldfligt frälse förblifva
 i sitt förra stånd, Kronans rått dock oför-
 kränkt; att hålla gammal och med allmogens
 samtycke vedertagen lag i fullkomlig helgd;
 icke

icke utan menighetens goda vilja och samtycke införa utländsk lag; icke utan laga ranfakning och dom afhånda någon lit och egenom samt på allt fått vårdar och handhafva Kyrkofrid, tingsfrid och hemfrid m. m. Så väl af RimChrönikan z) som af Rikets Råds förklaring på ordet *inläudſker*, afgifven i Calmare vid förlikningen emellan Konung Eric och Svea Rikes Råd 1436 a) synes att K. Eric af Pommern verkligen gått denia ed, hvilket Edsformulär befinnes vara det åldsta, som våre gamle Lagar innehålla b).

Förhållandet med Lagmannens och allmogens ed inför Konungen var aldeles lika som dennes förfäkran till folket. 5 Cap. K. B. L.L. bjuder att Lagmannen i Upland och de öfriga landskapen samt hela allmogen skulle gå Eden tillika med alla vid Val-acten närvarande. Undersåtarnes ed skulle ock svärjas å bok och helgedoma, hvarvid de förpliktade sig att vara trogne, hörige och lydige, med tillågg: *allum råt hans haldnum oc varum*. Så snart Konungen, på fått hittils förmåldt år, blifvit vald, utropad och aflagt sin Ed, anfågs han väl för laglig Konung öfver alt Sverige; men, innan han kunde utöfva alla sina Majestäts rättigheter, borde han, åtminstone i åldre tider, personligen besöka Rikets förnemsta landskap, om hvilken sed vidare i följande Capitel.

5. CAP.

z) sid. 171.

a) Hadorphs Bilag. till RimChrönik. f. 115.

b) Lagerbring 3 Del. f. 778.

Konungens Eriksgata.

Ånnu återstodo tvåne hufvudsakliga omständigheter, som ågde gemenskap med Konungavalet neml. *Eriksgatan* och *Kröningen*. Hvad bemärkelsen af ordet Eriksgata angår, har vår store Språkforskare *Ihre c)* bevist deras mening vara fannolikaſt, som leda dess ursprung från Å, hvilket i gamla Svenska språket betydde *all*, *hel*, och *Riksgata*; hvadan det i sammansättning bemärker en *resa omkring hela riket d)*. I äldre tider förrättades Eriksgatan emellan Valet och Kröningen *e)*; hvartil äfven den ordning, Capitlen i Upplands Lagen och Landslagen följa, gifver anledning. Det är fannolikt, att, då hvart landskap hade särskilda lagar, inbyggarne ville genom denna sed försäkra sig om ett fullkomligt behål-

c) Glosfar. SvioGoth. Art. *Eriksgata*.

d) Jfr. Lagerbring Sv. R. Hist. 2 Del. f. 78. Härvid förtjenar anmärkas, att Lagerbring därstades misstagit sig om Ihres mening angående detta ords ursprung. Han gör först ett nytt verbum *araka* i stället för *raka* och antager dessutom den af Ihre förkastade hänledningen. I afseende på det förra synes Lagerbring få haftigt genomögnat Artiklen Eriksgata hos Ihre, att han sammanfogat Latinska præposition *a* med gamla Svenska verbum *raka*, hvilka likväl få tydlichen åtskilde och i det senare icke läst samma Artikel till slut. Annars hade han icke kunnat gå ifrån den eftersakens beskaffenhet helt naturliga och enkla hänledningen af å och *riks-gata*, den Ihre bevist vara rimligast.

e) Schefferi Ups. Ant. p. 355.

behållande af sina rättigheter, innan Kröningen hant fullbordas. RimChrónikan visar, att Konungarne af Calmare Förening förr blefvo krönte, än de plågade refa sin Eriks-gata. Under Gustavianska tidhvarfvet följdes åfven samma sedvana, ehuru Stamfadren, Konung Gustaf I., håri gjorde undantag, där till af tidens ställning föränlåten. Hans kröning skedde ej förr än fyra år ester Eriks-gatan f).

Då man vill upföka ursprunget til denna Svenske Konungarnes urgamlä sed att besöka si na undersåter i Rikets färskilta landskap, förlo rrar den sig i ett mörker, som omgifver nä stan alla forntidens inrättningar. I anledning af det namn, som blifvit denna sed tillagd, har man velat tillegna defs upphof eller åt minstone befästande genom lag åt någon af Sveriges Konungar med namnet Eric. Som Eric den IX eller Helige är bland de Konun gar, under hvilkas regering Historien omtalar denna sedvana, har man, i synnerhet af nam nrets likhet, antagit honom för upphofsman deraf och, då sådant af äldre uppgifter blif vit motsagdt, föregifves, att han derom ut färdat allmän lag. Att Eriksgatan varit i bruk redan under Stenkilska Åttens regering, visar historien om Ragvald Knaphöfde, hvil ken, tjugu år före Kon. Eric IX:s anträde till regeringen, af de uppretade Vestgötharne på våldslamt fått afdagatogs, då Ragvald, såsom ny-

f) Bellman Diss. de ritu antiquo Regum SveoGothorum per provincias circumueni p. 14.

nyvald Konung besökte deras land, utan att i akttaga hvad lag och sedvana förefkref neml. att vid intrådet inom defs gränfor gifva och taga gifslan. Om detta mord anses såsom härrörande af verkligt eller föregifvet nit för uppfyllandet af Lagens kraf, bevisar det att seden då redan var bruklig och icke af nytt ursprung, emedan man mest nitålskar för gamla sedvanor. Det är fannolikt att Eriksgatan blifvit införd strax efter SmåKonungarnes utrotande af Ingiald Illråda. Rikets landskap, som den tiden styrdes efter särskilda lagar och sedvanor, togo förmodligen i anledning deraf tillfället i akt att genom Lagmånnens bemelande utverka sig denna formon. Sverges Konungar borde til följe af ett sådant medgivande regera hvart land på fått förut varit brukligt och högtidligen besöka hvar landsort, för att förfäkra defs inbyggare om obrottligt iakttagande af en sådan förbindelse. Innan Konungen fullgjort detta ålliggande, anfågs han icke hafta kommit i fullkomlig besittning af Majestätets rättigheter g). I äldre Norriska Historien finnes ett märkligt exempel, som synes tala för en lika sedvana i detta rike. Sedan Sturlesson h) först berättat om Olof den Helige, att han blifvit vald till Konung öfver hela landet och dömd till riket efter Upländsk Lag, tillägges såsom följd därav, att han strax företog en resa, till hvilken påbödos gweizlor på Konungens gårdar:

att

g) Bellman l. c. p. 13.

h) Olof den Hel. S Cap. 35, 36.

att Konungens svit, i stället för det vanliga antalet af 60, 70 högst 100 man, nu utgjorde 300; hvadan Han af brist på lifsmedel ej längre än en natt kunde uppehålla sig på hvart ställe. Här säges uttryckligen att det första antalet efter gammal sed var brukligt, då Konungarne foro öfver Uppland.

Åndamålet med Eriksgatan var, att Konungen för sina Undersåter, i synnerhet de vid valet och hyllningen frånvarande, måtte få tillfälle att visa sin person och på högtidligt fått samt med tillbörlig årebevisning af dem blifva emottagen: att han måtte göra sig förfäkrad om deras trohet och de af honom erhålla förnyade löften om motsvarande förbindelser samt att för den nye Regenten beklaga sig öfver den starkares förtryck och den mägtigares oråttvisa. För att få mycket närmare förbinda sig folkets tillgivvenhet och vinna dels oinskränkta kärlek, ågde Konungen att enligt gammalt bruk, under sin Eriksgata, i hvart landskap benåda tvåne brottslingar, hvilkas förbrytelser icke voro af den svåraste art. Hvem igenkänner icke i de ina sed upphofvet till de nu brukliga paidsens Placat, den Konungen vid sin kröning samit andra högtidliga och glada tillfällen låter utfärda? Så snart alla nödiga anstallter till denna praktfulla resa voro gjorde och viß dag dertill utflatt, sände Konungen sina budbärare med bref och underrättelse, när och i hvilken affigt han årnade besöka landets gränfor, på det dels invånare på vär-

digt sätt kunde emottaga sin Öfverhet. Förnämsta prydnaden af dena Kongl. Ståt bestod, enligt Olai Magni vittnesbörd *i)*, i vackra och med rik mundering försedda hästar samt i en talrik och lysande svit, klädde i vapenrustning.

Eriksgatan tog sin början från Uppsala. Dervid följde man solens lopp, så att resan gick från öster till väster, hvilket Landslagen i 6 Cap. K. B. kallar att *rättsyles um landrijdha*. Dervid skulle visse Fullmägtige i hvar landsort vid gränsen vara Konungen till mötes, sätta gislan eller löftesmän, på hvilkas trohet och försäkringar han kunde lita. Dessutom skulle invånarne i hvarlagsaga på en allmän fämlingsplats svärja Trohetseden och Konungen högtidligent försäkra dem tillbaka om obrottligt uppfyllande af allt hvad Han svurit deras utskickade vid Mora sten. Upplands Lagman och någre af landets inbyggare skulle enligt lag och gammal háfd ledsgaga Konungen till Strengnäs, där Södermanländningarne voro pligtige att möta honom och hvarest de gafvo honom gislan. Upplands lagen *k)* med hvilken landslagen till alla delar infämmar, säger att *Sudher mān ághu ther vidhertaka, och hanum medh grudhum och gislum til Swintuna fylgia*, d. å. med tilsagd frid och ståld personlig borgen beledsgaga Konungen genom hela Lagfagan *l)*. Ljunga by i Gåsinge
Socken

i) I. c. Lib. 8. C. 3.

k) Kon. Balk. 2 Fl. Jfr. L.L. K. B. 6 Cap.

l) Ordet *Grid* eller *Griid*, hvaraf genom afskrifvares okun-
nighet *grud* uppkommit, betyder i gamla svenska

Socken anses hafva varit mötesorten för landets inbyggare vid sådana tillfällen. Minnet deraf har ånda till senare tider blifvit förvaradt i namnet *Kongsgata* och tvåne stenar, lagde i forin af ett kors *m*). Vid *Swintuna* möttes Konungen af Öflgötharne, hvilka mottogo och ledzagade honom med vanliga plägseder till medlet af skogen Holveden. På samma sätt beledzagades Konungen af Smålands invånare derifrån till *Junaback n*). nu Jönköping vid Vestgötha gränsen: af Vestgötharne förbi Kinnekulla till byn *Ramundeboda* på Tiveden: af Nerkesboerne derifrån till Uppuga eller *Upphöga* bro *o*) icke långt ifrån Fellingsbro Gåsgivaregård: derifrån af Vestmanlänningarna till *Östensbro*, åfven kallad *Brebro p*). Östensbro får likväl icke förblandas med Östunabro, belägen midt i Vestmanland emellan Städerna Arboga och Köping. Vid Östensbro

språket *frid*. Se Ihres Glossar. SvioGoth. Art. *Grid*. Härvid bör erörras, att då frågan är om Vestmanlands inbyggare, säges att de skulle möta Konungen med *grīdh* och *fridh*, på hvilket skulle *grīdh* är förklarat genom tilläggning af ordet *frid* som, ehuru lika åldrigt, till närvarande tid behållit sin bemärkelse.

m) Bellman l. c. f. 17.

n) Kallas i Upl. Lag. *Ynabäck* och i Per Persson Upfaliensis Beskrifning om Carl IX Eriksgata *Runaback*.

o) Vid Carl IX:s Eriksgata säges Nerkesboerne hafva följt Konungen till *Uppvidingebro*, hvarest Vestmanlänningarna vidtogo.

p) Haddorph säger, att Östensbro i hans tid kallades *Nyquarn* och att Upplänningarna där mötte Konungen, då han ridit sin Eriksgata. RimChr. i D. f. 163.

bro emottogs Konungen åter af Uppländningarne, hvilke likasom i triumph återsförde honom till Hufvudstaden Upsala.

Till de öfriga landsorter, dit gammalt bruk ej gjort denna färd nödvändig, skickades antingen bref eller någon af de högre ämbetsmännen i riket. Landslagen *q)* föreskrifver, att om Konungen under sin Eriksgata icke kunde komma till Finland, skulle Drostens eller en annan af Dess Råd med Biskopen af Åbo på Konungens vägnar både göra och annamma Eden, med tillägg: *vari sā fast som Konunger thet sjelfver gjorde.* Att hvarken Dalarne, Helsingland eller de öfriga mot norden belägna landskap vid Eriksgatan blifvit besökta, beviser i min tanke denna resas ålder. Ifrån Odens tid ånda till Ingiald Illrådes erkände icke Nordiska landskapen Upsala Konungarnes öfvervälde. Med Dalarne förhöll det sig åvenså. Under Ynglinga och Sigurdska Åtternes regering lydde dels invånare hvarken under Svenska eller Norrska Kronan *r).* De norra landsorterna voro den tiden dels öde, dels bebodde af Sveriges fordna inbyggare Jotarne, hvilke i mon af Góthernas inkräckningar drogo sig alt närmare upp åt Norden och hade sina egna Konungar. I följe häraf hafva de icke blifvit nämnda bland rikets äldsta tillhörigheter: icke deltagit i Konungavalen och icke heller fått besök af Konungarne vid deras högtidliga resor omkring rikets

q) K. B. 6 Cap.

r) Lagerbring i Del. f. 162, 246, 352.

rikets provinser ^{f)}). Om Eriksgatan först tillkommit i senare tider, hade man icke kunnat förgåta tvåne få betydande landskap som Helsingland och Dalarne, hvilka hade särskilda lagar och följkärtligen egna lagmän. Ehuru Eriksgatan icke sträckt sig till Dalarne, hafva dock Regenterne vid intrådet inom dess gränsor iakttagit samma försigtighet som vid Eriksgatan var bruklig. Härvid bör märkas, att Dalkarlarne såsom gräns mellan sig och Riket af ålder ansett Brunbäcks färja, öfver hvilken Konungarne icke vågade sig utan emot gislan, som dem från Dalarne tillställdes ^{t)}.

I affeende på denna resas ålder, som i de äldsta skriftliga antekningar vi derom åge, kallas *een gammael plågseed och landsrått*, hade folket dervid fåstat sådant begrep om helgd, att, i fall någon Konung af förakt vågade avvika derifrån, ansågs han för lagbrytare och var på intet ställe säker för det uppretade folkets hämnd ^{u)}). Småningom förvann likväl det anseende, hvari denna sedvana stod hos allmänheten. Skyldigheten att högtidligen resa omkring riket blef icke bättre iakttagen, än författningarne om Konungavalet. Efter Christna lärans utbredande i Sverige arbetade man ouphörligen på att mer och mer undandraga Överheten folkets samråd samt att

^{f)} Botin 1. Del. f. 82.

^{t)} Gustaf 1:s Hist. af Celsius 2 D. f. 57.

^{u)} Olaus Magnus Lib. 8 Cap. 3.

att afslägga de åldriga vanor, hvarigenom menighetens urgamla anseende kunde upplifvas v).

Till bestridande af den kostnad, som Eriks-gatan fordrade, åläg invånarne i hvart landskap, att utgöra de gärder dem Konungen plågade utskrifva. Konungabalken i Södermanlands lagen tillägger Regenten en sådan rättighet, hvilken från urminnes tider varit bruklig under namn af *Weitzlo*. 3 Cap. J. B. Vestg. Lag. föranledder till den förmodan, att kostnaden vid Eriks-gatan stundom togs af allmänna medel, stundom sammansköts af enskilte. Ehuru för äldre tider intet finnes anteknadt om en sådan gård, lämnar dock K. Carl Knutsons historia en omständlig uppfattning derpå. Af frikostighet fordrade han ingen Kröningsgård, utan låt år 1448 vid sin Eriks-gata öfver hela riket påbjuda skatt. Konungens bref af den 10 October samma år förordnar, att Sex Skattebönder skulle utgöra en hel gård och tolf landbönder lika mycket. Til en gård fordrades sex spänn malt: två spänn sigiadt råginjöl: tre lafs hō: en fjerding gryu: två pund fläsk: ett tolftedels pund smör: två pund fårkött eller kokött: två p:d. fisk: ett nöt: två får: två gäss: tolt ägg: två toma tunnor och en half mark penningar till humla och salt. Dessutom skulle hvar man i gården utgöra två spänn i hästkorn, fyra ljus, två lafs ved, när de derom af vederbörande betjente antyddes x).

I hvart

o) Lagerbring 2 Del. f. 687.

x) Lagerbring 4 Del. f. 443.

I hvart Lagmansdöme fanns från uråldriga tider ett ställe där folket vid allmåna ting och andra sammankomster trådde tillhopa. Sådana orter kallades gemenligen *Ljunga*, *ljungating*, såsom i Östergötland, hvaraf namnet *Ljungaköping*, nu Linköping, och i Södermanland, den redan nämnda Ljunga by i Gåsinge Socken, med flera. I anledning af denna benämning bör anmärkas, att nära Viborg på Jutland, kallades fältet, där Danske Konungerne fördom blifvit valde, *Danerljung*. Namnet tillkänngifver att sammankomsterne skedt på öppna fält eller *Ljunghedary*). Där gjorde Konungen och Undersåtarne inbördes sin ed. Att sådant skedt under bar himmel, är otvivelaktigt; hvadan hyllningen än i dag förrättas på samma sätt. 5 Cap. K. B. L.L. innehåller det formulär, hvarefter Lagmannen och allmogen lofvade och svor Konungen sin trohet. Under Eriksgatan utfärdades författningar till befrämjande af ordning och rätvisa. En sådan utgaf Kon. Magnus Eriksson år 1335 Lördagen för Kyndersmäfs i Skara, hvilken Förordning således dateras: *ta wir Magnus Konunger Hertug Erikz son vara Erikzgata ridhum z*).

6. C A P.

Kröningen i Sverige.

Upphofvet till Svenska Konungarnes kröning hånföres med vifhet till Christina tidhvarf-

y) Loccenii Antiqu. Sveog. s. 46, 56. Jfr. Lundii Noter till Agapeti Bulla s. 29.

z) Bellman l. c. p. 26.

hvarfvet. Af Nordens äldsta häfder underrättas vi, att deſſ Konungar och Jarlar, under hedniska tiden, på ſina hufvuden burit något tecken, utmärkande deras höga vårdighet. Sturleſon *a)* berättar att, då Håkan Jarl den Yngre i Saudungs-fund af K. Olof Haraldfon blef till fånga tagen, nyttjade han till hufvudprydnad ett få kalladt *Hlad* af guld. Af alla omständigheter kan flutas, att denna hufvudbonad beſtått antingen af ett med guld virkad band eller af en guldkedja, hvilken i form af en krans plågade lindas omkring hjäſan. Till ſkillnad från Jarlarne utsirade Svenske Konungarne ſina Lad på bågge åndar med Stift och perlor. Således förefäller Olof Skötkonungs hufvudbonad på deſſ mynt. Förgäves har man fökt tillegna Anund Jacob några bleckmynt med bokſtaſven *A* faint en krona öfver, hvarigenom man fökt beviſa, att Svenska Konungarne ånda från den tiden brukat kronor. Att deſſa påſtåenden faknat bevis och att denna bokſtaſ utmärker myntningsorten, är redan af andra fullkomligen utredt *b)*. Man får väl icke neka, att ju kronor varit kända af våra hedniska förſäder; men de nyttjades endast att pryda deſſas afgudabilder. Derom öfvertygas vi så väl af Sagorna ſom af de äldsta i behåll va-rande ritningar. Förftattaren till Herauds och Boſes Saga *c)* förmåler att Jumala, Bjarma-lands

a) Olof Heliges S. 28 Cap.

b) Lagerbring i D. f. 364.

c) 7. Cap. f. 33.

lands eller Finlands afgud, hade på hufvudet en krona, infattad med tolf ådla stenar. Likaledes föreställer Thor, Oden och Freyer, i gamla handskrifter af Eddan, med kronor på hufvudet.

De vid Kejsares och Konungars kröningar vanliga sinnebilder eller Insignier brukades icke före Kejsar Theodosii tid. De Christne Kejsare antog bland andra Höghets tecken, som sedan fått namn af *Regalier*, en Glob eller Åpplet, märkt med korss, hvarmed efter Svidæ intygande beteknades, at de genom tron på korsset blifvit Kejsare eller jordens beherrskare *d)*. Härvid anmärkes likväl, enligt Isidori intygan, att Augustus bland sinnebilder nyttjade en boll i anseende til de många folkflag, öfver hvilka han regerade och Caracalla föreställer på mynt med en glob i högra handen jemte öfverskrift: *Rektor Orbis e)*. Detta oaktadt lär ofvan anförd yttrande om Regaliernas första nyttjande af Christna Regenter vid deras kröningar åga sin riktighet. Globen med korsset skal ännu senare, såsom Spelinan intygar *f)*, kommit til de Vesterländske Kejsare och en Glob, infattad i guld, fört i Kejsar Carl den Stores tid blifvit til sådant bruk invigd. Vid Kejsar Henries ankomst til Rom år 1012 har Påven skänkt honom en Glob såsom erinran at försvara Christna Låran. Kejsaren sände densamma

d) Schefferus l. c. f. 338.

e) Celsii Kyrkohist. f. 141.

f) Aspilogia f. 35.

ma sedan at förvaras i Cluniacenser Ordens hufvud-kloster i Staden Cluny uti Burgundien *g*). Påsven Leo III berättas hafva krönt Kejsar Carl den store och gifvit honom den krona, med hvilken hans efterträdare blifvit hedrade. Platina förklrarar, at dermed förstods Diadema, ett linneband, hvaraf Konungar betjente sig för hufvudprydnad *h*). Må detta om ursprunget till Regalierna i förbi-gående vara sagt. Imedlertid dröjde icke färdeles länge, innan Krönings seden hann sprida sig till Norden. Då Norrske Konungen Magnus Erlingsson, hvilken är den förste Krönte Konung i Norrige skulle krónas, beropade man sig på de i England och Danmark brukliga exemplen, hvaraf man flutar att samma sed icke ännu då var införd i Sverige, i hvilken händelse man fäkert icke glömt att åberopa sig åfven derpå *i*). Ehuru mindre hufvudfakligt torde mig tillåtas anmärka olikheten i tiden till bemälte Konungs Kröning, hvilken Lagerbring *k*) hånförer till år 1164, men Botin *l*) till 1152. Den senare synes häri hafva få mycket mera skål, som han

g) Schefferi egen handskrifna anmärkning i det exemplar, som förvaras i Kongl. Bibliotheket.

h) Polydorus Vergilius de rerum inventoribus p. 347. Edit. 1590 12:o.

i) Sturleson. Magni Erlingsons S. 22 Cap. Jfr. Torsæi Hist. Norveg. T. 3. Bok. 10. Cap. 5. Ihres Glosarium T. I. s. 1164.

k) 1 Del s. 364.

l) 2 Del. s. 167. Nya Edit.

han rådfrågat Torsæus; den förre icke. Daniske Konungarne hade förut ånda ifrån Sven Ulfsons tid blifvit krönte.

Åndtligent kom ordningen till Sverige, där Erik Knutsson tillträdde Regeringen och blef krönt år 1210. Denna kröning är den äldsta som omtalas i Svenska häfder^m). I början ansågs denna förrättning på sätt den efter Reformationen i Sverige blifvit aktad, såsom en med religion och moralisk ordning infämmade plågsed, hvilken likväl icke medförde någon väsentlig helgd hvarken för den som meddelade eller emottog kronan; men innan kort erfor Svenska folket Romerska Clericiets affigt med Kröningens införande. Det inbillade menigheten, att Kröningen var af högsta vigt och nödvändighet: att Konungens person derigenom blef helgd; att icke folkets val, utan Frälserne meddelade honom Kongl. rättigheter m. m. Sjödes förklarar Telge mättes Beslut 1279 att om någon understod sig förolämpa en af kyrkan Krönt Konung, skulle han och alla hans anhängare icke allenaft utellutas från förfamlingens gemenskap, utan ock anses ovärdig att någon sin af kyrkan krönas till Konung. Denna författning hade utom Prästväldeets utvidgande äfven för affigt att skydda Konung Magnus Ladulås på sin med våld och orättvisa inkräktade Thronⁿ). Man sökte på allt sätt

^m, Erici Benzelli Monum. Eccl. p. 85. Lagerbring 1 Del. 4. 364.

ⁿ) Lagerbring 2 Del. f. 687.

satt att efterhand betaga Konungamagten alt anseende, såvida den icke ansågs vara en skänk af Prästerskapets hand. Södermanlands-Lagen o) stadgar, att när Konungen var krönt, ågde han påbjuda gengårder; och Uplands Lagen p), att Konungen skulle af ÅrkeBiskupi och LydBiskupum till Krunk vighies i Upsala Kirku, hvarefter han hade rättighet att vara Konung, båra Krona, åga Uptala Öde, dulgadråps böter och Dana-arf samt sina tjenstemän Län gifva. Ehuru här stadgas, att kröningen borde förrättas i Upsala, har man både före och efter Uplands Lagens förbättring år 1295 exempel som intyga, att den annorländes för sig gått. Emot gammal häfd kröntes Konung Valdemar i Linköping år 1251. Upsala Domkyrka hade några år förut afbrunnit och ånnu icke hunnit återbyggas, hvadan denna högtidlighet därställes icke kunde förrättas q). År 1302 kröntes Kon. Birger i Söderköping, man vet ej af hvad anledning, tvärt emot den nyligen förbättrade Uplands Lagens tydliga föreskrift. I anledning af dessa och dylika undantag har man i LandsLagen r) funnit rådligare stadga, att Konungen skall vigas och krönas i Upsala eller ock annar stadt i Rijke sino efter vilja och fallom sinom, dock hälst af ÅrkeBiskopen för bågges värdighet skull. Att Kronan, Spiran och Äpplet redan i fist-

•) K. B. 3 Fl.

p) K. B. 3 Fl.

q) Lagerbring 2 Del. s. 479.

•) K. B. 7. Cap.

i sistnämde Konungs tid, tillika med visfa klädespersedlar samt smycken af guld och silfver, utgjorde de vid Kröningen brukliga prydnader, ses af Kon. Birgers bref till Uplala DomCapitel, dat. Söderköping Aposteln Bartholomæi dag år 1311 ^{f)}), i hvilket han till desfs förvar öfverlemnar alla dessa så kallade Regalier. De bestodo, utom Kronan Spiran och Åpplet, af följande Krönings kläder med tilbehör, neml. *Subtile*, *Dalmatica*, *Mantellum*, *Thorax*, *Linkläder*, *Tofflor*, en örn af guld och ett Silfverbälte, tillika med en bok om Konungens kröning och Historien om Christi Törnekrona. *Kronan* var den tiden öppen, såsom den på Kongl. Sigill finnes aftryckt och beteknade sjelfva Kongl. Högheten eller Majestas ^{t)}). *Spiran* utmärkte magt och välvde tillika med Domsrättigheten. *Åpplet*, prydt med ett korfs, förebildade riket, som öfver alt bekände Christna Låran. *Subtile* var en trång fotsid räck eller kjortel med trånga ärmar, en sådan som Diaconi plågade båra. Om Kejsar Carl den Store berättar Beckman ^{u)}, att han nyttjade en flags klädning, hvaraf

^{f)} Infördt i en Disputation de Regalibus Regni Svio. Goth. hållen i Uplala år 1733 under Hermanssons inseende s. 15. Tillernas orätt af Profesör Möller åt Birger Jarl, hvilket är så mycket underligare som han tillfätter årtalat 1311. Samlaren i Del. sid. 105.

^{t)} Ända till K. Erik XIV:s tid nyttjade Svenske Konungarne öppna kronor; men denne Förste lät i Antverpen förfärdiga en sluten krona af guld. Samlaren i Del. s. 106.

^{u)} Syntagma Dignitatum p. 695.

af Diaconi vanligen sig betjente. Till efterföld deraf lär denna klädbonad blifvit brukad vid Kongl. Personers Kröning. Denne Kejsares KröningsCeremonier synas i många delar blifvit ett efterdöme för de öfrige Regenter i Europa. *Dalmatica* var en kort kjortel med vida ärmar. *Kröningmanteln* hängde öfver Axlarne och fästades tillhopa fram på bröstet. *Thorax* var en tröja eller väst ^{a)}, i alla fall en klädbonad, som betäckte lifvet, i hvilken beinärkelse ordet altid brukas af Latiniska författare. Troligafl är att *örnen af guld* blifvit fästad vid Spiran. Anledningen till denna förmoden är tagen deraf, att vid Norska Konungens Håkan den gamles Kröning år 1247 omtalas tvåne Spiror, af hvilka den ena var försedd med en örn ^{v)}. Bland märkvärdigheterna i Tovern. hvarest åfven RiksClenodierna förvaras, finnes en gyllne örn, som innehåller den olja, med hvilken Konungen och Drottningen vid kröningen smörjas, defsutom Kronan, Riksäpplet, Spiran, ett Saltkar, en stor silfver fontaine, gyllne sporrar och armband. Kröningen 1247 förträttades af Cardinalen Vilhelmus Sabinensis, hvarvid Hoffolket var klädt i full Krigsrustning. Detta bruk öfverensstämmer fullkommen med det i Sverige gångse vid Konungens Eriksgata, hvarvid, enligt hvad redan anmärkt är, deft svit nyttjade full vapenrustning.

^{a)}) Saml. 4. D. sid. 407.

^{v)}) Peder Clausson och Torfæus vid år 1247. Jfr. Dölmers anmärkn. vid Norska Hirdkrå 1. 52.

ning. Under det Kronan påfattes, Spiran och Äpplet öfverlemnades samt påklädningen skedde, lästes visfa böner såsom än i dag är brukligt och Konungen gjorde sin ed att försvara Kyrkans rättigheter. Vid ceremoniens slut föngde andelige *TeDeum laudamus*, hvarefter de verldslige infåmde med *Kyrie Eleison*.

Till förökande af den glans, som altid åtföljde Krönings anstalterna, brukade medeltidens Regenter att vid dylika tillfällen utnämna och dubba Riddare. Således flog Konung Christopher vid sin kröning Sjuttio Riddare af Svenskar, Danskar och Beyrare ^x). Konung Carl Knutsson var häri mera sparsam. Antalet af des s Krönings Riddare utgjorde icke hälften emot Christophers ^y). I beskrifningen på högtidligheterna vid Birger Månsfons praktfulla bröllop, som firades i Stockholm 1297 eller 1298 jämte des kröning i Söderköping år 1302 lämnar os RimChrönikan ^z) en utförlig berättelse så väl om tidens prakt som andra då brukliga ceremonier. Den förre af dessa beskrifningar såsom mera utförlig är i synnerhet upplysande, emedan man deraf ungefärligen kan fluta till de vid kröningar då vanliga plågseder. Där förmåles bland annat, att Konungens banér var prydts med ett förgylldt Lejon och tre hvi-

^x) RimChrön. s. 361. Lagerbring uppgifver Riddarnes antal till 76. 4 Del. s. 359. Jfr. Diar. Vadsten. p. 86.

^y) RimChrön. s. 380.

^z) 1. 58, 59, 70.

hvita båra a). Vid Tornerspelet, som samma gång hölls, omtalas, att Konungen öfver sig låt båra en himmel eller Baldakin på fyra stänger:

“Ett Baldakin a fyra stänger
Warth tha vänliga uthspredt
Ett thet wånesta man hafver sedt
Thet vart tha öfver Konungen fördt.”

Ehuru i beskrifningen om samma Konungs kröning inga andra prydnader omtalas än Hoffolkets praktfulla kläder, kallade Baldachin b), kan med tämlig vilshet slutas, att man redan den tiden vid Kröningen bar Riks-Baneret framför och himmelen öfver Konungen; ty då bågge dessa höghets tecken förut varit nyttjade vid Dessa bröllopp och torneeringarne, som derefter anställdes, är så mycket större anledning förmoda att de vid Kröningen icke blifvit förgåtne, som denna akt alltid blifvit ansedd bland de högtidligaste.

Bland

a) ibid. f. 58. Med *Båra* lärer här förstås barres eller Ginbalkar.

b) *Baldachin* var ett med guld inväft tyg, hvars ränning utgjordes af gulltrå och inslaget af filke samt dessutom på det prydligaste fått utsiradt med inväfda eller påsydda figurer. Svarade ungefärligen emot hvad nu kommer under namn af guldbrokad och kallades af Medeltidens Latinska Skribenter *Baldachinum*. Allmånnaste meningens är att detta tyg erhållit namn af tillverkningsorten *Baldach* eller Bagdad. På samma fått kallade *Romaine* vissa dybara tyg: *vestes babylonica* eller *Babylonicum* af Staden Babylon, där de förfärdigades. Ihres Gloslar. T. I. p. 124.

Bland de ofvanföre uppråknade Regalier, brukliga i Konung Birgers tid nämns hvarken Svårdet eller Nyckeln. Af Danska Historien finnes likväl, att Svårdet redan i femtonde Seklet nyttjades vid Danske Konungarnes kröning, hvarvid det nämnes framför de öfrige Regalierne *c*). Om Konung Christopher af Beyern, hvilken i Staden Ribe kröntes till Dansk Konung den 1 Jan. 1443, berättas, att han dervid ådagalagt all möjlig prakt och uppdrifvit alla lyfande ceremonier till en förut okänd höjd. Ehuru Danske Rådsherrarne förut altid vid kröningar burit Regalierne, anfåg Konungen sig antingen mindre smickrad eller dem för högt uppsatte af denna företrädes rätt; hvarföre han låt båra Regalierna framför sig af fyra Tyska Förstar, neml. först Svårdet, sedan Kronan, så Spiran och åndtliggen Äpplet *d*). Sedan Konung Eric Segefäll införde odelbarheten af Thronen, och hvarvid det sedermera, på några exempel när, förblifvit, har det från Krönings Ceremoniens införande i Sverige förmodligen blifvit i aktagit, att Hårolden utropar: *Nu är N. N. Krönt till Sveriges &c. Konung, Han och ingen annan e*).

DEL. VIII.

A a

I brist

c) Af gamla mynt och Sigill synes att Svårdet fordom blifvit råknadt till Riks Insignierne. Det kallades då *Vigning* och *Kalvård*, emedan det ofverleminades till Konungen och af honom sjelf blotades m. m. Samlaren 1 Del. s. 107.

d) Lagerbring 4 Del. 1. 372.

e) Rosenhanes Afhandling om Svea RikesRåd. s. 3.

I brist af tillförlätliga uppgifter kan icke med visshet utslakas, huru gammal den seden är att vid Kröningen smörja Konungen. Så mycket är säkert att denna Ceremonie hörer till det tidhvarf, hvars omskisten och öden i detta afseende jag fökt upplysa. Det enda mig veterliga bevis, som till bestyrkande deraf kan företes, igoensinnet man i en Förening af år 1512 mellan dem af Svenska Rådet, hvilke voro Danska partiet tillgifne. Vederbörande förbinda sig derigenom att efter yttersta förmåga försvara de friheter, magt och väerde, som dem och deras förfäder, citer Sverges Lag och goda gamla sedvänjor, af hedenhöjs tillkommit: *aft sticka flyrelse och Regement i Riket, som them tyckes best och nyttigest vara epter tidzcas låglighet, synderliga tha Krönt och crismadt Konung ickå är i landet.* Härav synes först huru stor magt Rådet tillegnade sig den tiden, och sedan, att Svenske Konungarne i medeltiden, på samma sätt som nu brukas, vid Kröningen blifvit finorde.

F ö r f l a g

Till

*Epitaphier öfver Birger Järl och Thor-
kel Knutsson, samt Minnespenningar
öfver de märkligaste i Sverige timade
händelser i det Adertonde
århundradet;*

Uppgifne
af

Mag. G U N N A R B A C K M A N

Collega Scholae i Hernösand

och

af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akade-
mien med högsta priset belönte, År 1803.

Ne gratia factis Nulla rependatur. Ovid.

Epitaphier

N:o I.

Öfver BIRGER JÄRL:

BIRCERUS JARL

Hic Jaceo

Olim Regis Sueciae Tutor ac Vicarius

Denatus MCCLXVI.

Negat

Negata meritis regia dignitate
regiis dolorem gestis dilui.

Subacta et docta Christum Tavastia
regni visceribus hosti usque clausis
munita Holmia
pro finibus excubui.

Dedi

Mancipiis jus sui
patrimonium Sororibus
Themidi candens ferrum extorsi
faeculi superstitione major.

Aequo civem freno cohibui.
Templis foris sexui domiciliis
adstantes legis excubias adposui.
Pacatam erexi Sueciam
spectatam reddidi atque felicem.

At divisi filiis provincias.

Disce
verti numine imperia.

N:o 2.

Öfver THORKEL KNUTSSON:

THORKILLUS CANUTI

Regni Sueciae Archistrategus ac Regis Vicarius
Regiae domus Tutor

Clara bello virtus
pacis juris ac publicae salutis
tutela clarior.

Victa et admota Christi aris Carelia
Viburgum condidit
Provinciae freno finibus praefidio.

Recognito jure Uplandico
refrenata licentia
potestatem sceptro reddidit

Civilis custos concordiae
quod rebeilibus obeit Thorkillus concidit.
Interempto MCCCCVI
Pia Patria
posuit post V. saecula monumentum.

MINNES-PENNINGAR.

N:o 1.

Öfver Sverige i början af 18:de Århundradet.

Första sidan: Månen i sitt fylle. Omeskrift: *Toto micat orbe.* Nedanskrift: *Res Svecana coepit saeculo XVIII.*

Andra sidan: Svenska Vapenskölden inom en ring af Sverige då tillhöriga landskaps vapen. Omeskrift: *Nec titulis numerosior umquam.*

N:o 2.

Öfver anskaffandet af en segrande Krigshär 1710 af Fältmarskalken Grefve STENBOCK.

Första

Första sidan: Bröftbilden. Omskrift: *MAGNUS STEN-*
, BOCK, Comes R. Sv. Senator Polenarchus.

Andra sidan: Ett fält, där man ser en plog och några
 färör, ur hvilka våpnadt folk synes uppstiga.
 Omskrift: *Seges clupeatæ virorum.* Nedanskrift:
Ad Helsingburgum viðrix MDCCX.

N:o 3.

*Öfver Artilleriets förbåttrande af Friherre
 CRONSTEDT:*

Första sidan: Bröftbilden. Omskrift: *CAROLUS CRON-*
STEDT, Lib. Bero Praeses Collegii Militari-
Equ. et Commendator.

Andra sidan: Vulcanus, smidande på en åskvigge. Omskrift:
Cita tela tonantis Perficit. Nedanskrift:
Novatis tormentis bellicis.

N:o 4.

Öfver DomProsten Doctor OLOF CELSIUS.

Första sidan: Bröftbilden. Omskrift: *OL. CELSIUS,*
Th. Doctor et Precep. Eccles. Cath. Upp.

Andra sidan: På en höjd ett Cederträd, omkring hvars
 topp synas några fljerner. Omskrift: *Celja*
petit.

N:o 5.

Öfver Segelfartö, öppnad genom Gótha-Elf af Ma-
jor Mechanicus NORDVALL.

Första sidan: Bröftbilden: Med Namn och Titel.

Andra sidan: En Sjöhåll, tyglad af Mercurius. Omskrift:
Frenaret aquarum Rex dedit. Nedanskrift:
Annis Gothorum nazium patiens.

N:o 6.

*Öfver Archiatern ROSENSTEINS förtjenster
af Medicin.*

Första sidan: Bröftbilden. Omskrift: *NICOL. ROSE'N &
ROSENSTEIN, Regis Sv. Archiater et Eques
de Stella Pol.*

Andra sidan: Apollos Tempel, igenkännligt af sin trefot,
omkring hvilken en orm slungrar sig. Omskrift: *Adeunt oracula.* Nedanskrift: *Instau-
rata Medicina MDCLXXI.*

N:o 7.

Öfver Trollhättie Canal och Sluss-Verk.

Första sidan: Flodguden med Omskrift: *Patens Commer-
ciis Annis Gothicus.*

Andra sidan: Slussverket, föreståldt efter naturen, och i
Sluslen N:o 7 ett mot berget uppgående
Fartyg. Omskrift: *Superante Cerina Cata-
ractam Trollhastens.* Nedanskrift: *d. XIV
Aug. MDCCC.*

T A L,

hållet

Vid intrådet i Kongl. Vitterhets, Historie, och
Antiquitets Academien d. 15 Dec. 1795.

af

CARL FREDRIC FREDENHEIM
Öfver - Intendent.

MINE HERRAR!

Hedersställen medföra icke fällan bekymmer. Jag erkänner åfven uprigtigt, att det, som Konungens Nåd och Edert förtroende mig tillagt uti Edert lysande Samfund, sätter mig uti någon villrådighet. Edre föremål hafva väl utgjort min förnöjelse; men det är ej förr än efter mitt besök i vitterhetens och konsternas fädernes land, som jag fått närmare öfverlämna mig till de famma, altid hindrad af trågna Åmbetsgöromål, till desse de slutligen förvandlat sig uti en flägtfskap med Edre yrken. Vidden af ett få stort fålt skulle förskräcka mig, om jag ej med detsamma singe öfverse hela vidden af Eder godhet. Det enda jag eger deremot svarande är den tackfam-

famhet och erkånsfla, den jag altid skall anse som min första skyldighet emot en Konung, som öfverhopat mig med välgärningar, och emot ett samfund som på god tro uti mig i dag täckes emottaga en Ledamot, så litet känd i den lärda verlden.

Jag har förgäfulligt sökt finna anledningen till en lika så oförväntad, som suickrande hugkomst och lärer ej misstaga mig, om jag kanske endast tillskrifver den mitt vistande uti Italien. Det är således billigt, att jag gör Eder någon redo för det samma. Tillåten mig att på en gång föra Eder icke allenaft på det nannkunniga *forum Romanum*, utan ock ned under det samma. Omständigheterna för längde öfver min förmordan mitt qvarblifvande i Rom, och efter allt hvad defs yta framställer för upmårfsamheten, ledde händelsen och tillfället mig på det företagande att åfven vilja undersöka och å nyo i dagen framkalla den botten, som utgjorde Romerska folkets förnämsta famlingsplats, och som Ciceroner och Catoner betrådt. Om det ock icke vidare hade uplyft det gamla Roins Topographie, var det i alla fall en icke oangenäm höflighet af en fråmmende mot de nu varande Romerske inbyggare, hvilke, like med de gamle, åfska spektakler, att låta dem från högden af den moderna Romerska jorden se en så märkelig del af den gamla, begravven under 18 Seklers ruiner. Men det angick i synnerhet att bestämma fori Romani sträckning åt den ännu obestämda sidan eller uti angeln af nuvarande *Campo Vaccino*, af hvilket

ket än en, än en annan del blifvit ansedd för det gamla *forum*, och på ett ställe, hvar-est vitterligen förut ej blifvit gräfvit. Om någon gammal Romersk byggnads qvarlefvor der träffades, i samma plan och iträckning med de tre qvarstående Kolonner, borde man sluta, att den var fori gråns åt den sidan. Ester erhållit tillstånd af nuvarande vittra Påsve, som med välbehag antåg denna nyfikenhet, kunde den tillfredsställas, då man snart fann en mångd gammal tegelsten och marmor, som med begärighet köpes och vanligen återgifver den största delen af kostnaden. Sådant gjorde detta företagande mera lätt, som annars hade varit för mycket drifligt.

Mariani omtalar en mera gifvande gräfning i medlet af 1500:talet, uti hvilken man fann Colonner och Marmor skifvor med flera antiquiter; men den skedde åt en annan kant emellan Saturni samt Antonini och Faustinas Tempel, således bredevid och icke uti *forum Romanum*. Drottning *Christina* lät gräfva emellan *Neros* Guldpalats och den deremot svarande sidan af *Palatinus* berget under Farnesiske trågårdarne. Cardinal *Farnese* längt förut anstalte 1546 sin undersökning närmare åt den andra sidan uti *Comitium*, då han gjorde den stora upptäckten af *Fasti Consulares*, som nu pryda *Capitolium*, således uti *forum* just midt emot det nu öpnade ställe, som af alltfannnaus synes hafta varit orördt, hvaraf åtminstone ingen gräfning är beskriven.

Otvifvelagtigt är, att bredden af *forum* sträckte sig emellan Palatinska och Capitoliniska bergen; men om längden har man ej varit enfe, eller huru stor del det sedan intagit af nuvarande *Campo Vaccino*, som svänger sig ockring Palatinska berget och åfven innefattar en del af den gamla *Via Sacra*, som går fram under *Titi Triumsp*ort.

Detta ensaint, om ej flere skål vore, skulle visa, att *Manlianus*, *Fannius* och andre orått räkna sträckan emellan denne och *Septimii Severi* Triumfbåge till *forum*. Cardinal *Baronius* och efter honom *Donati*, har bevist, att det icke utgjorde af *Campo Vaccino* mera än en del och just den andra, som gör angel ånda fram till Kyrkan *S. Maria delle Consolazione*, men *Nardini* affskår det redan vid Kyrkan *S. M. della Grazie*. Bågge sträcka andra åndan fram till *Saturni Tempel* eller nuvarande Kyrkan *S. Adriano*. Min gräfning inträffar dessförinnan eller midt emellan *Jupiter Stateris* och Enighetens Tempel, och fälledes just uti den punkt, som borde blifva måst uplyfande.

Orsaken är, att Auctorerne omtala det förra, såsom närmast till *forum Romanum* hvilket redan synes utvisa, att detta icke gick deröfver. Hvad man noga skall komma ihog vid det som följer, är, att *Livius* fåger *forum Romanum* hafva varit omgivvit af portiker och bodar, och emellan dem Tempel och andra byggnader.

Gräfningen börjades den 3 Novemb. 1788, såsom den tiden, då Jorden i Italien är ge-
nom

nom det ymniga regnet blötare än om sommaren, först i rundning och sedan togs syftningen åt Jupiter Stators Colonner. Den fortsattes icke allenaft till min afresa den 4 Martii 1789, utan ock derefter af folk, som endast sökte sin vinning genom den myckna finare och gröfre sten, som öfver allt uppfyllede stället, hvaraf jag sjelf har 2 bord. Merendels arbetades med 5 och 6, men ock ofta med 10 à 12 och flere man. Hvar morgon infunno sig köpare af stenen, och hela dagarna igenom åskådare af alla Clasfer. Öppningen blef till slut få förfärlig, att den nästan liknade en gammal Grufva, bruten i dagen. Längden var 75 alnar och bredden innemot 50. Det gick hela 36 palmi eller inemot 14 Svenska alnar djupt, och man skred likaför gradevis tillbaka till framfarna Sekler. Först mötte asbilden af le bas Empire och de yngre tider, uti ruinerne af fina byggnader, sjelfve uptörde af ruiner. Långre ned öfverlevvor af den Kejserlige prakten uti en mångd fragmenter af finare marmor och ett par Corinthiske Capitåler, ypperligt arbetade, icke långt ifrån en Inscription, som nu begge förvaras i Påvens Museum, dit jag förårade dem. Sist vidtogo Republikens manliga minnesmärken och man kan ej tvifla derpå, att man då verkeligen stod på gamla *forum Romanum*, emedan då man ville gå djupare, möttes man af vatten. Ehuru mycket det vore att låga om det föregående, är det dock denna botten, upptäckt d. 1 December, soin förtjenar måsta uppmårfsamhet. Härifrån såg man

man Capitolinska och Palatinska bergen, utur en helt annan synpunkt, än på den moderna jorden, och fann, att forum Romanum var ibland de Romis delar, som ligga djupaft under densamma, af den naturliga orsfak, att det gifvit de måsta åmnen till påöökning; ty ruinerne hafva höjt den jordmån, som nu lemnar de rikaste åmnen, både för vinningslyftnad och lårgirighet. *Forum Romanum* var således i en dal imellan Palatinska och Capitolinska bergen, som med sina tempel och palatser den tiden måste genom sjelfva det höga läget liksom hafva utmärkt väldet öfver verlden. Men att komma till baka till den nu uptäckta del af den djupa botten, var den uti sträckningen emot Jupiter Stators tempel hel och hållen belagd med stora hvita marmor skifvor af 2 à 3 alnars längd och mycken tjocklek, till stor del skåmda af den eld, som öfverallt syntes här hafva påskyn dat förstöringen. Man vet, att denna del af *forum* härjades af den Neronianska branden och Tacitus säger, att *Jupiter Stators* Tempel då förstördes. Flere skifvor voro dock så behållne, att af dem gjordes bord och jag eger trenne fådana, på hvilka jag lätit inrista orden: *E fundo fori Romani 1789.* Man kan ej tvifla, att ej detta varit stenläggningen af en portik emellan Jupiter Stators och Enighe tens Tempel och att den slutade forum åt denna sidan; håldst något längre in på det samma, der en gräfning anställdes år 1763, fans ingen stenläggning, den man ock icke lärer blifvit varse uti de öfriga gräfningar, som

som i myckenhet omgivit detta ställe, utan att råka det. Som allt på ett sådant ställe förtjenar uppmärksamhet, om det ock ej genaist ledde till så säkra slutsatser, hvilka förra mycken kunskap, mycket sammantag med andra upptäckter och mycken tid; får jag närmare beskrifva det samma. Nåst uppå den så kallade Jungfru Jorden, *Terra vergine*, som var orörd, låg en stark så kallad *Massicciata*, sammansatt af flora Tuffstycken af en fots tjocklek: på den samma en underbåddning, åfven en fot tjock, sammansatt af sönderslött marmor, Travertin och smärre stycken af Tuf och Breccia, altsammans förbundit med kalk och, i stället för Pozzolana, det Marmorgrus, som finnes uti Breccia-brottet af en askfärg. På en så stark grund, som vi far de gamles fått att grundlägga hus och gator, hvilade de stora marmor styckena, som blott voro golfvet uti en Portik, och de voro af den Lunensiska och icke Carrara marmoren, således af åldre brott än den sednare, kanske ock af den vanliga Grekiska marmoren, som liknar den förra och nyttjades ömsom med den. En del var ett par stieg mera upphögd än det öfriga och torde utgjort golfvet af det tempel, af hvilket Inscriptionen och Capitálerne kunde vara öfverlevror och som kanske stått i linien af portiken: omständigheter, som större förstöring här än på andra ställen gör ännu svårare att utreda. Af ett ihopprusadt hvalf, förmödeligen portikens, funnos sköna stycken af flucco uti compartments af Rosetter och Guillochis, samt figurer.

rer, infattade i löfverk. Capitálerne åro af det ypperligaste arbete och af samma storlek med den på den ensamma Colonnen, som de uprest bakom detta stålle, eller $2\frac{1}{4}$ fot höga, allt af samma marmor, som de stora skifvorna. Länge har man stridt, om Corinthiska orden redan varit införd i Republikens tid, emedan de åldsta Tempel tros vara de af Jonisk Orden, såsom till exempel Manliga Lycans Tempel icke långt ifrån Cloaca maxima. Men den dundrande Jupiters Tempel på branten af Capitolium är af Corinthisk Orden, och åfven så Jupiter Stators, så att byggnads Ordningen uti dessa Capitáler ej just är det, som visar en yngre ålder, i sig sjelf likgiltig. Samma sak är med Inscriptio-
nen, som var inhuggen i ett ganska stort stycke marmor, sådant som de gamle lade på hvarannan, och således formerade sina murar utan bruk. Den kan då icke vara under-
slucken som många andra och innehåller des-
utoin ett ord, som ganska sällan förekom-
mer, eller *Kalatores*, och det icke med C, utan
med K. Den innehållar en namnlista, som
har till titel: *Kalatores Pontificum & flaminum*,
hvarefter följa 10 namn af frigifne, hvardera
svarande emot sin Patrons af de flörsta och
åldsta Romerska åtter, såsom Cornelius, Va-
lierius, Claudius, Tettius, Asinius, Annius
&c. Ti. Claudius tvenne gånger nämnd synes
nog nära fastställa stenens ålder, och om det
ock vore en annan än Kejsaren, får man
dock ej gå mycket långt tillbaka, emedan
bokstålverne röja den väl formrade stil, som
utmär-

utmärker Augusti tid och aldeles likna dem, som vi nu brukar, i det ställe den äldsta och medeltiden hade dem barbariskt formerade. För Eder, mina Herrar, borde jag ej fåga få bekanta fäker och det vore förmåtit att vilja ingå i en afhandling om de flags lägre präster eller deras betjening, som kallades *Kalatores*, eller fåga Eder, att ordet är Grekiskt och redan förekommer hos Homerus. Hvad jag endast bör erinra är, att man mycket fällan funnit det på Inscriptioner. Tacitus säger, att de altid togos ibland frigisne, så att beställningen medförde en vis heder. Man har funnit ett vackert graffionument öfver en Q. Cæcilius ferox, som uti dess femtonde år kallades Studiofus Eloquentiæ et Calator Sacerdotii Titialium Flavialium. Det är möjligt, om här icke varit ett Tempel, som en sådan Inscription synes utvisa, att portikernes murar uti denna ånda af forum voro belagda med förteckningar på prästernas Collegier och Magistratspersoner att börja med Consuls längden, som Cardinalen Farneſe fann uti samma sträckning år 1546 som redan är nämnd och som går från Roms 280 år till Augusti tid eller den samma, som röjes på den nu fundne stenen. En Caligulas medaille i bronze så väl årgad, att reversen knapt synes, låg i samma högd. Det värde som Påfven satte på denna Inscription, behagade han yttra uti ett bref till mig, hvaruti han hedrar mig både med tackfågelse och belöning, nevl. fjerde Tomen af det prägtiga verket öfver des Museum, som jag, jemte flera

fiera dyrbara verk, eger af dess frikostighet. Orden lyda bland annat: "Quam nostram sollicitudinem tibi non incomptam, ut integrum a nobis teneas opus præfatum, novo in nos officii genere te vehementer confirmasse fatemur: liberalitati nempe tuæ acceptam referimus marnoream tabulam, e foro boario, ubi vetusta rudera investigare et perscrutari deletabaris, erutam, in qua Kalatores Pontificum et flaminum sunt expressi, cui sane tabulæ in Museo Vaticano locum dari jussimus." Någre Antiquarier i Rom sökte väl att framställa stenen, såsom underlukan; men deremot har den största ibland dem, Ennius Visconti, Prefect för Påvens Museum, icke dragit dess giltighet i tvifvelsmål; åfvensom Profess. Oberlin i Strasburg hedrat hela gräfningen med en noga beskrifning.

Jag har börjat med tacksamhet mot Eder, mine Herrar, Jag slutar med den jag är skyldig Påven och icke blott jag, utan ock svenska Historien. En Eder Ledamot har redan omnämnt den betydliga Samling af inemot 400 förlorade Påvebref i Svenska Politiska och Ecclesiastica Historien, som Påven utur fina Archiver låt för mig afkopiera. Det är icke den minsta af mina förbindelser mot Ita-

Iien och min gladaſte tid, att den gifver mig
Samtalsåmnen med Eder, ſom kunne öfver-
ſkyla min ofullkomlighet. Jag har dröjt;
men man ſkyndar ſig ej gärna att den röja.

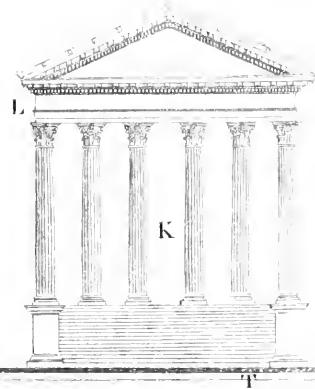
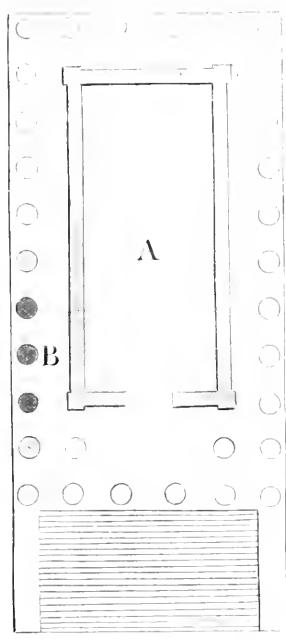

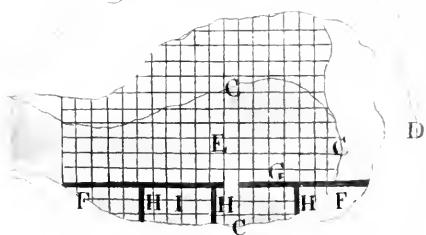
Fig. I.

Fig. II.

C

D

Fig. III.

KALVATORES PONTEFLAMINIAE
FLAMINIAE

P. CORNELIUS	CORNELIUS
D. M. CLAVDIA	CLAVDIA
M. CLAVDIA	CLAVDIA
S. CLAVDIA	CLAVDIA
L. CLAVDIA	CLAVDIA
M. CLAVDIA	CLAVDIA

Fig. IV.

Fig. V.

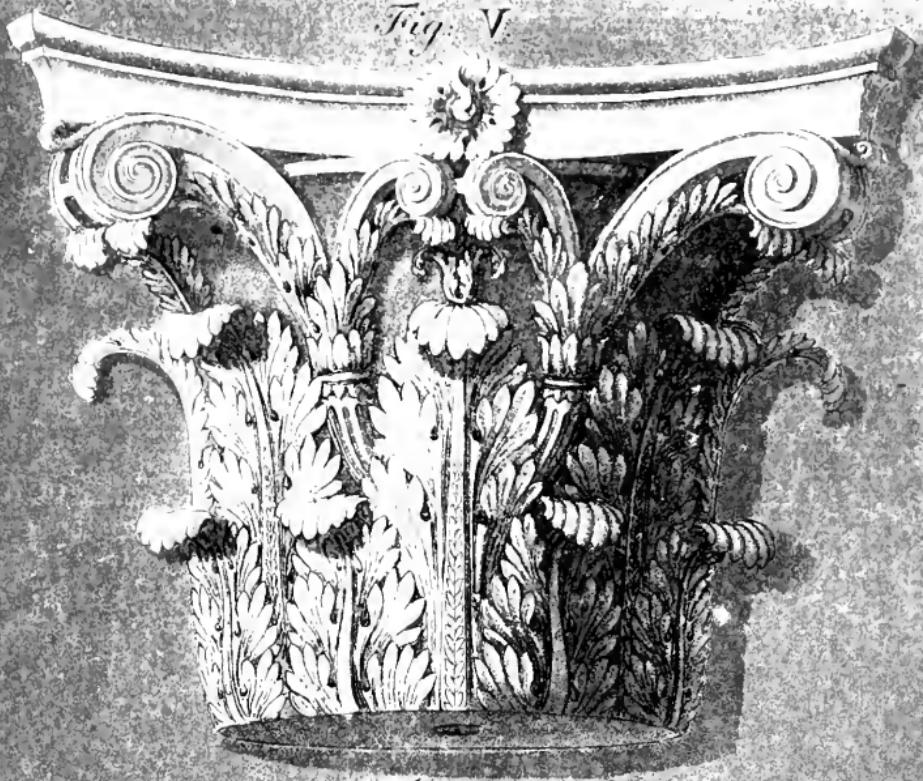
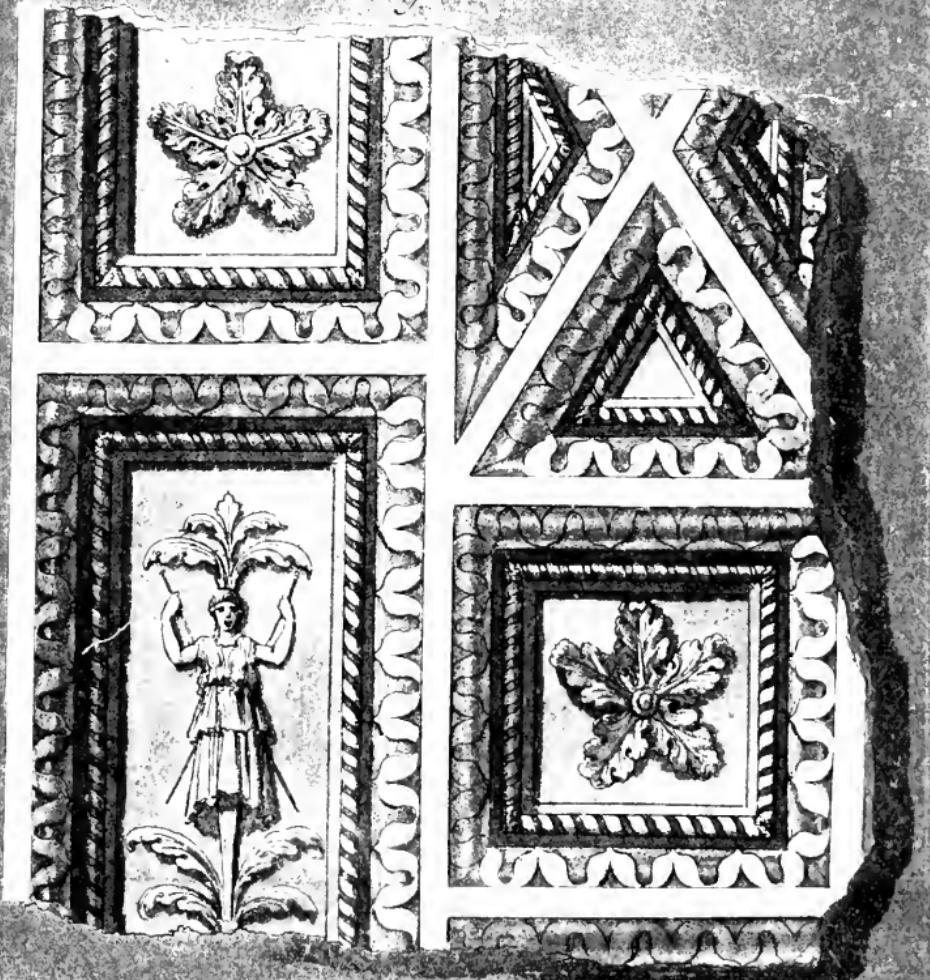
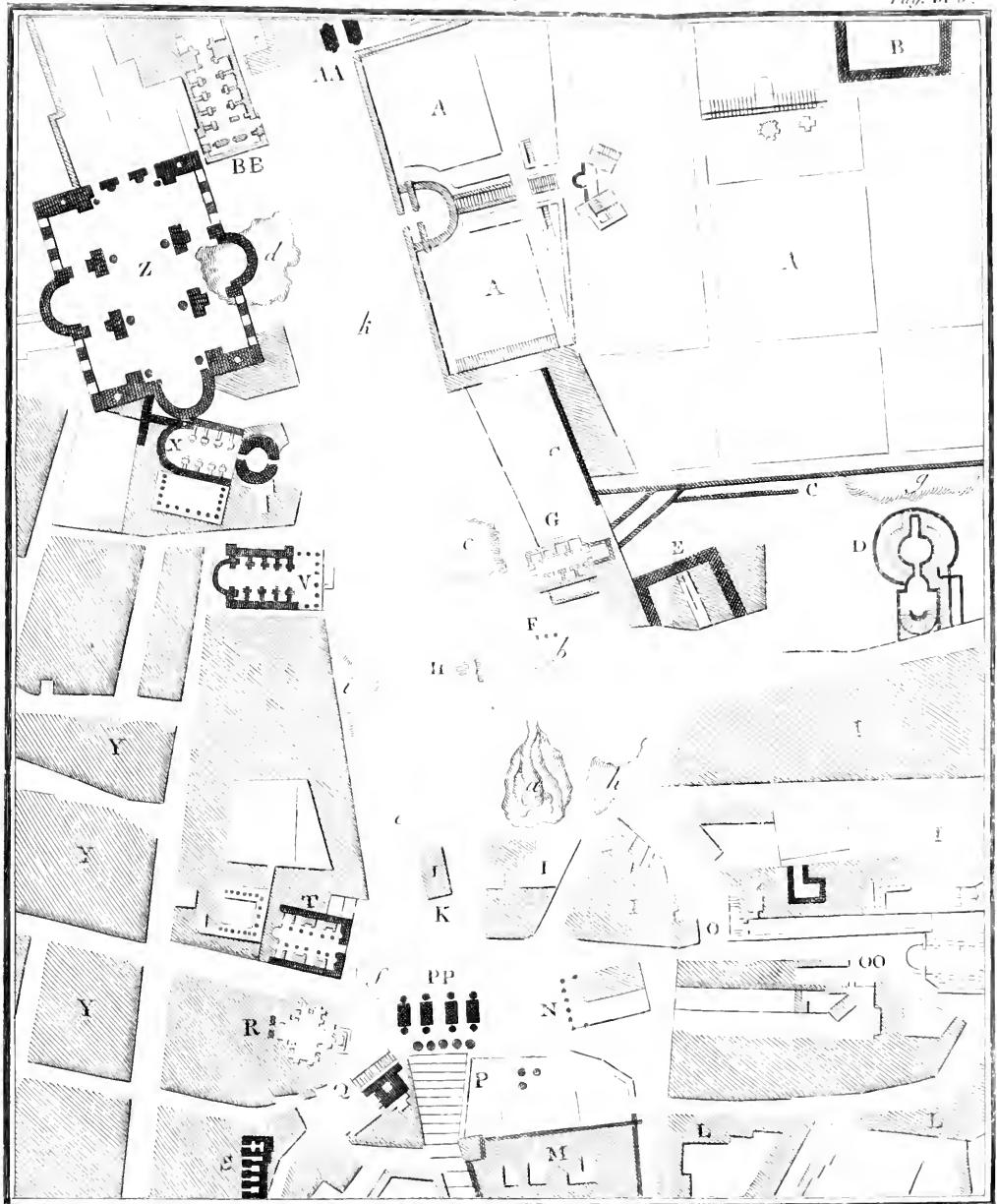

Fig. VI.

Nor

Pap. 30°.

T A L

*Om Svenska Predikosättet
Före och närmast Reformationstiden,*

Hället

Vid intrådet i Kongl. Vitt. Hist. och Antiqui:
Academien den 16 Novemb. 1802.

af

JACOB AX. LINDBLOM,

Biskop i Linköpings Stift.

MIN E HERRAR!

Fornåldrens lemningar, förflutna tiders Minnesmärken ågde altid ett visst värde för Menniskosinnet. Måhända föka efterkommande sina Fåders Anda i öfverlevvorna af deras mōdor: måhända mötes tanken, i sin fart mot det tillkommande', af en gråns, som kastrar den tillbaka mot det förflutna, att rådfråga Tidernas Orakel, eller föka en tröst mot van skilheten, i Minnen, som ännu icke aldeles pröfvat defs förförande Välde; hvad som är visst, dyrbart förekommer os alt, hvad som öfverlevvat Seklernas skiften.

Ett

Ett högre värdé, än det för känslan och ögonblicket, få dock dessa framfarna flägtens aflefvor, då de af häfdateknaren uppsökas och sammanställas att ingå i den stora taflan af Tidehvarfven, deras olika lynnem och förändrade skick. Denna tafla, tecknad med fanningens drag, upplyft af granskningens fackla och framställd med ordningens redighet och smakens behag, skall aldrig fela, att lemnna Samtid och Efterverld gagnande anvisningar till klokhet och förådling.

Det är sådan Historien bildas af Eder, M. H. Det är på sådant sätt J uppfyllen den pligt Eder ålades, J utöfven den rått Eder tillerkändes af Edra odödliga Stiftare. Det är på sådant sätt J bibeħallen helgden af det Tempel, som LOVISA ULRICA och GUSTAF III anförtrodde åt Eder vård, och som GUSTAF IV ADOLPH beskyddar.

Att vinna ett rum i detta Samfund, helgadt åt Snillets vittrafle yrken, har därför alltid varit en smickrande belöning för dem, som utmärkt sig genom Smak och Kunskaper. Sådane hafva icke kunnat dölja sig för Eder granskande blick, eller sakna råttvifa i Edert såkra omdöme. Också hafva Edra val af Medlemmar altid gifvit dem, det tråffat, ett obestridt anspråk på allmånsa högaktningen.

Med detta begrepp om Edra vårf, M. H. med denna öfvertygelse om Eder förmåga och Edra fordringar, har, under en lika fann kändedom af egna brister, min önskan aldrig vå-

vågat nalkas den åra, jag genom Edra be-
vågna tånkfått likväl nu åtnjuter.

Deraf mågen J dömma med hvad hjerta
jag emottagit den ovåntade heder, att med
Er förenas, och huru blygsamhet och erkän-
sla dela mina rörelser, då jag nu går att in-
taga ett rum bland Vitterhetens förnämsta
Dyrkare. Må desfa kånslor, i förening med
lydnad för Eder kallelse och en ännu varm
kärlek till Edra Yrken, blifva min enda för-
tjenst. Emottagen i dem uttrycket af en
tackfamhet, lika skild från egna anspråk, som
från det felet att yttra sig med oförrättande
af Edert nit för eget anseende och Acade-
miens helgd. Tillåten mig derutöfver hop-
pas, att då Edert val utställt mig för den all-
männa gransknings-blicken, skall eder god-
het möta mig med Eder upplysning, lifva
mig med Eder smak, och höja mig med Eder
ande, om icke möjeligen till Eder krets, dock
få nära, att skenet af Edra snullen må göra
mina ofullkomligheter mindre märkliga.

Muntrad af denna förtröstan till Edra
tånkfått, vågar jag, mer fri och ledig i min
lydnad, försöka att på en stund leda Eder
uppmårksamhet på ett ämne, som, ehuru hö-
rande till kretsen af mitt stånd, dock ligger
innom Edert område. Jag har föresatt mig
att ansöra några styckade uppgifter *Om Sven-
ska Predikosättet före och närmast Reformationen-
tiden*. Så sparfamt, som möjligt, ville jag nyt-
ja färgorna af de tidchvarf, i hvilka den
matta skytten af Sanningen är bortblandad i
fördo-

fördomarnas, vidskeppelsens och hierarchiens mörka sätser, uttryckta på ett språk, med djupa märken af tungonålens fordna förbiståring. Men jag behöfver något, hvarmed bri-
sterna af mitt egit uttryck må kunna undan-
gömmas. Också är det den historiska talarens pligt, att låna hvarje tidehvarfs röst: en pligt, svår att förena med hans önskan, att blifva hörd af sitt egit. Men ju bättre J känner och öfven den, M. H. ju mera torde jag kunna koppas Edert öfverseende, då jag för Eder tillbaka bland det fjortonde och femtonde Seklets ruiner.

Redan i tvåne Århundraden hade Evangelium blifvit predikadt bland våra nordiska förfäder; och menigheten blotade ånnu åt Afgudar. I en tid, då man knappt kände annan dygd, än hjeltemod på stridsfältet eller annan förtjenst, än tapperhet och krigsbragder, kunde man icke lätt förmås, att åt kårelkens och Fridens Gud båra det offer, som man vant sig att nedlägga för en Asa-
thor, hvilken med sin hammare, gördel och jernhandskar var fiendernas skräck. Då man ej gjorde sig begrepp om högre njutningar, än Öl, Mjöd och bordets öfverslöd, begärde man ingen större fällhet i ett annat lif, än att dela dessa kråsligheter med Oden, som dermed undfagnade sina Einherjar.

I ett sådant skick af tankfatten erbjöds Christendomen allraförst åt Nordens inbyggare.

Övergången från mörker till ljus, från villor till fanna begrepp, har altid varit svår,
och

och fanningens seger på fördomar och vanor
altid fordrat tid och varsamhet.

Villebrod och Ebbo, Nordens förste Christne Lärare, uträttade intet. Ansgarius och hans efterträdare befordrade föga Christendomens allmänna framgång i norden, åfven då deras nit, hvilket icke alltid inträffade, flyrdes af en nödig försigtighet.

Det var icke motstånd hos Regenterne, icke förföljelser af menigheten, som lade hinder i vägen för deras bemödande. Med all tillgifvenhet för antagna meningar, tänkte våra förfäder ädelt. De lemnade nordens Apostlar tillstånd att predika, och frihet åt hvem som ville, att antagaden nya läran. Om ock denna undfallenhet tål några undantag, så möte vi orsakerna dertill, mindre i någon herrskande förföljelseanda hos dem, som skulle omvändas, än i ett ovarsamt nit hos dem, som ville omvända a).

Ock-

a) *Ansgarius*, vördnadsvård för sina Dygder, ågde dock ingen sådan Uplysning, som kunnat höja honom öfver ett tidehvarf, fullt af mörker, svårmeri och vanro. Den vidfrågade och af Nordiska Kyrkohistorien så högt förtjenta Prof. Dr. Fredr. Munter, som i sin *Danske ReformationsHistorie*, s. 5, f. gifver detta omdöme, säger ock s. 8, med lika fanning: "Ikke alt hvad der skeede i denne Tid til Fordeel för Christendommen, maae ansees for at hafve været roelige Øfverbeviisningers Virkning. Öxen, som nedhug de hellige Egge, eller sönderbröd Alterne og Gudernes Billeder maatte vel ofte tillige farves med deres Förfvareres Blod." — Biskopp Henrik, den så kallade Finnarnas Apostel, blef, då han med våld och mord ville bland

Också kände man på den tiden Christendomen ej mer än till ytan och namnet. Man sträckte icke begreppet derom längre, än till en, oftaft påtvingad, Döpelse. Kraftlösa ceremonier utgjorde hela Gudstjensten, och annan upplysning gavs icke, än den, som kunde hämtas af loftal öfver den heliga Jungfrun eller helgonens legender. Med sådana anstalter var ingen värklig förbättring att vänta. Håfderna nämna väl en Herigarius, som icke allenaft antagit Christendomen, utan åfven uppbyggt en kyrka, samt andra, som gifvit esterdöme af christliga tankfått; men desfa undantag åro få, och freda icke nog den fanna Religionens första budbärare från tillvitelsen af vanvård om de frön till en renare kunskap, som läran i sig sjelf innchöll b).

Åfven då Gudstjänsten började med mera ordentlighet förråttas, var den föga aspasfad, att gifva begrepp, verka öfvertygelse och förändra tankfåtten bland folkhopen. De utländske lärarnes okunnighet i landets språk, Catholska kyrkans bruk, att nyttja det latinska i andeliga sammankomster, och åndteiligen sjelfva de offentliga religions öfningarne, som bestodo i Måsfan, Sånger, Chorer, Antifonier m. m. hvarvid Presterne gjorde allt, och

dem utbreda Jesu lär, icke allenaft sjelf ett offer för deras uppretade vildhet, utan lade ock grunden till den vidrighet, som få länge uteblånde Christendomen hos detta Folk. Baazii *Invent. Eccles. Sviogoth.* p. 117. Lagerbring *Sv. Rikes Historia* 2 D. ff. 155, 256, 672.

b) Se Lagerbrings *Sv. R. Hist.* 1 Del. f. 504 ff.

och menigheten, utan att begripa något, blott qvarhölls af en stum förundran, utgjorde långe enda sättet att dyrka Gud och tilldana Christi bekännare bland hedningarna. Denna brist på christlig undervisning var långe allmän i Christenheten, och väckte sjelfva Presterkapets omhugfan, att möta behofvet af kunskaper hos menigheten, genom tjenliga läroanstalter i förfamlingarne. De infågo efterhand angelägenheten att med den yttre Guds-tjensten förena en offentelig undervisning i andeliga faker. Man inrättade Prediko-ordnar, man införde, jämte måsfan de evangeliska texterna, hvilka på Sabatsdagarne uppläfles i förfamlingarna, förklarades och tillämpades, i likhet med hvad hos Judarne och de åldsta Christna varit öfligt.

De få underrättelser, vi åge från medeltiden om beskaffenheten af sådana andeliga tal, lemlna flere anledningar att sluta till den fanna Christendomens förfall, än till dess upphelpande, genom den offentliga undervisningen c). Hos somliga märker man ett överdrifvit

c) *Luther* lemnar häröfver de mest oförmodade uppgifter. Han säger att den tidens predikanter tog fina ämnen ur Scotus och Aristoteles, att man få litet hörde något af Christendomen, att en Bonde, då han oförmodadt fick höra talas om Christus, sa: "Wie lange ist des Mannes nicht gedacht"! Han omittalar även en *D. Fleck*, som började sin predikan med att stormskrika och hoppa: en *Münzer* med att sjunga visor och flagdångor: en *Dieterich* med: "gestein waren wir all voll": en annan, som tog till thema: *Inter natos mulierum, quod ipsæ dicunt, non est verum*, hvilka ord han

drifvit bruk af profane auctorer med fullkomligt uraktlåtande af den heliga skrift d). Andre gjorde fabler och legender till huvudämne för sina predikningar, med en oförsynthet, som nu ej kan läfas utan förvåning e).

De

sade betyda: *Fader i dinǎ händer &c. &c.* Man bör få mycket mer tro hans uppgifter, som han tillstår att han sjelf i början varit en flåt predikant, sysfelsatt att visa sin lärdom genom Allegorier, Tropologier, Analogier och dylika onyttiga konstverk. Se hans *Tischreden* Frankfurth 1576. ss. 95, 180 följ.

d) *Vinsentius*, i sitt loftal öfver Melanchton anförer följande: De monacho quodam narrare solebat (Melanchton), quod pro concione, omisfa Evangelii doctrina, ethica Aristotelis explicaset, non parvo audientium studio, qui cupidius Aristotelica cognovisent, quam fabulas aniles, quibus implere tempora, illius barbaricæ superstitionis temporibus usitatum fuit, Christi mentione prorsus neglecta, & hæc recitans sæpe deplorabat coecitatem & infelicitatem illius seculi. Se Strobel's *Beyträge zur Literatur des sechszehnten Jahrhunderts* 2 B. s. 246. Nürnberg 1790.

e) *Barletti*, en på sin tid ryktbar Italiensk Prest, predikade öfver Dav. 57 Psalm, hvarunder han berättade sina Åhörare, att den hel. Jungfru Cathrina, då hon en gång med synnerlig andakt läste denna Psalm och kom till de orden: *Szapa i mig ett rent hjerta*, hade fått ett besök af Frälsaren, som synbarligen uttagit hjertat ur hennes kropp och dermed gått bort. Efter tre dagar hade han återkommit med ett nytt hjerta, och tilltalat henne sålunda: "Min k. Dotter Cathrina, se här har jag gjort dig ett nytt hjerta, på det du skulle vara ren inför mig." Han tillägger, att hon i all sin tid bar ett stort sarr under bröstet, efter denna handelse. Se Pet. Rogue's *Geflalt eines Evangelischen Lehrers aus d. Französischen übersetzt von F. E. Rambach Halle* 1741.

De åter, som nyttjade skriftens namn, till sina föreställningar i förfämlingen, ohelgade henne, än genom mystiska förklaringar, än genom missstydningar och obehöriga tillämpningar f). Ofta missfirmades den andeliga Lårostolen, så väl genom comiska uttryck och talesätt, som theatricaliska åtbörder g).

Såda-

f) Samme Barletti tog en gång af de orden hos Lucas: *År du allena en främling i Jerusalem?* anledning att föreställa Frälsaren såsom en Pelegrim. Han gaf honom dertil vederbörliga förnödenheter, kläder, väska, hatt och staf. Klädningen var hans kropp, som i Marias lif beredd, hade varit trefärgad, först *vit*, såsom bevis af hans kyfhet; ty det heter i Uppenb. B. 19: 11. *Jag såg Himmelns öppen, och se en vit häst: dernäst röd på korset, som ses i Es. 63: 2. Hvi är din klädnad så röd?* och sist svart, då han dog; ty Efaias säger: *Et livore ejus sanati sumus.* — I en annan predikan företog han sig, att bevisa Dominikaner-Ordens ursprung ifrån Gud. Dertill nyttjade han *Zacharia* syn af fyra bespända vagnar, den han så förklarade, att första vagnen med de röda hästarne betydde *Minoriterne*, den andra med svarta hästar *Eremit-Bröderne*, den tredje med de hvita hästarne, *Karmeliterne*, och den fjerde med skäckota starka hästar *Dominicanerne* eller *Prediko-Munkarne*.

Menot, en på sin tid godkänd Fransk Predikant, som länge tjente till föresyn bland sina Landsmän, företog sig att i en predikan bevisa, att dans vore en uppfinning af den onde anden. Han styrkte detta med Jobs 1: 7, der Satan svarade Herren: *Jag harit farit genom Landet allt omkring*, hvaraf han drog den slutsöld, att som dansa åfven sker runt omkring, så är det ett påfund af djefvulen. S. p. *Rogues* anfördta Skrift.

g) *Erasmus* gör derpå en sådan beskrifning: *Age vero, quem tu mihi comedum, quem circulatorem*

Sådana esterrättelser om prädikovåsen-dets skick, före Reformations tiden, träffar Forskaren öfverallt bland utländska Författa-re. Man må då ej heller vänta några Mäster-stycken från Norden. Att likväl missbruket i vårt Fädernesland icke aldeles gått till den höjd, hvaraf Franska och Italienska Predikan-ter på den tiden lännat ojäfaktiga bevis, och hvaröfver de tyska Reformatorerne, åfven bland fina Landsmän, få allmånt klagat *h*), Der-

spectare malis, quam istos in concionibus suis, rhetoricae omnino ridicule — —? Deum immor-talem, ut gesticulantur, ut apte commutant vocem, ut cantillant, ut jačtant sese, ut subinde alios at-que alios vultus induunt, ut omissa clamoribus mi-scent. Atque hanc orandi artem, ceu rem arca-nam, fraterculus fraterculo per manus tradit &c. &c. Se *Erasmi Encomium Moria* ff. 252 ff. Basel 1780.

h) Också ett prof af tysk våtalighet från den tiden. Det är af en *Johan Geiler*, åfven *Kayfersberg* kallad, hviken nämnes såsom en stor predikant på sin tid (Se D. Schmid. *Anleitung zum populären kan-zilvortrag*. Dritter historischer Th. Jena 1789 f. 259). Han uppgifver i en predikan orsfakerna, hvarsöre Gud slundom undandräger Menniskan föt-man af sin nåd: det sker bland annat derföre, eme-dan "Gott uns entwöhnen will. Wir liegen an den Dutten zusaugen an der Süsse. Gott thut gleich als eine Mutter, die das Düttlein davorne an den Wärzlein bestreicht mit Gallen, oder Aloes, und wenn das kind saugen will, ist es bitter, so flie-het es den Dütten. Also thun, so binden sie dem Kalb eine Igelshaut auf dem kopf, wenn es denn saugen will, so sticht es die Kuh mit dem kopf in den Bauch, so blizet die kuh, und lässt es nicht mehr saugen. Das thut gott auch o. s. v. Se *Ausgelesene Brodtsamlein* D. Kayfersberg. Strasburg 1517." Flera bevis på predikofältets usla belägenhet finnas, utom på redan ansörda ställen hos *Luther* och

derom vittna, utom annat, tvåne originelle Postillor, som på Linköpings Gymnasii Bibliothek ånnu i handskrift förvaras *i*). De båra väl stämpeln af sitt tidehvarfs råhet, röja, som allt från den tiden, brist på upplysning och smak, åro ej heller rena från vidskepliga fagor; men grofva påtageliga dikter, sådana, som förråda icke blott förvillelse, utan ock förefats att förvilla, finner man här icke. Man igenkänner enfaldens låttrogenhet, men dessa svekets påfund, förkastade af Religionen, åven der hon kunde gilla deras affigt, skall man icke här upptäcka. Begge åro utan titelblad och anvisning på tid och författare; men att de åro skrifna temmeligen långt före Reformationen, det bevisar både stil och innehåll *k*).

Ehuru

Erasmus, i Schellhorns *Amoenitat. Hist. et Eccl.* Tom. I ff. 778-796. och i Baumgartens *Nachrichten einer Hallischen Bibliothek*. St. 19.

- i)* Under N:o XX och XLVII. N:o 20 utgör $33\frac{1}{2}$ ark i 4:to, skrifven dels på pergament, dels på papper. N:o 47 innehåller $24\frac{1}{2}$ ark på papper.
- k)* Den ena af dessa Postillor synes vara något äldre, än hvad i Linköpings Bibl. Handlingar antages neml. att den hörer till slutet af 1400:talet. Bruket att uttrycka Jag med *Ek*, ganika fallan *Ysk* talar för en högre ålder. Sjelfva handskriften liknar, närmast den, som förekommer i *Diarium Vadstienense*. Jag torde fåledes icke mycket fela i min förmidlan, om jag återflyttar den från slutet, till närmare början af 15:de Seklet. Det är dessutom synbart att icke en och samma hand skrifvit hela boken, hvaraf stilen i den sednare delen synes både nyare, gröfre och läsligare.

Ehuru början af den ena faknas, ser man dock att denna samling af predikningar begynt med kyrkoåret. Den fortfar genom Fa-stan och upphör med Dominica passionis. Hon innehåller mest en förklaring, ord för ord, öfver den latinska texten, hvarvid författaren ofta begagnat sig af Kyrkofåderna, *Chrysostomus*, *Augustinus*, *Hieronymus* och flere, hvilkas ord han i originalspråket infört och sedan antingen rent af öfverfatt, eller ock paraphraferat. Desfa andeliga tal närrna sig således mera till homilier, än hvad vi kalle predikningar.

I den andra Samlingen är ordningen den, att först några ord anföras af Evangelium på Latin, hvarpå följer: "Læstin, som læsin var i dagh ij the heliga kyrkio, Gudh till lof ock till aere. Hona bescrifuer St. Matth. Evangelista, swaa lydande paa vaart maal."

Efter texten, som anföres på Svenska, begynner altid förklaringen sålunda: "Ij thesfe helga Laest, aere nokre erend os till en andelig kaennedom medh liknilfom figgia oc uttyda, som först aere." m. m. De lärdomar, som sedan föreställas, bestyrkas gemenligen genom anförda järtecken af den beskaffenhet, som vanliga legender innehålla 1).

Man

- 1) Ett enda prof är nog för alla de öfriga. Det lyder, som följer: "Swa segher ein aff Mestarenomi: Constat in altari carmen christi de pane conslari, illa caro deus est, qui dubitat impius est, thet är, visfelia är thet santh oc stadsfästh medh gudhi, att aa altarinom värder brodit till en likama oc then

Man måste dock bekänna, att dessa sagor mera sparsamt användas, än man skulle vänta

fanima likamen är fannerliga vår Gud, oc hvar ther noghor twekar uti, han är brotsligin amote gud oc helga troo, oc oppa thet att hvar ein christin menniskhia skall thenna troona stadtliga behalda utan allo twekan, tha haffwer var herra Jesus y mango iartekno beuist sikh likamliga vara i prästins hand, aff huilkom eit aff them iaerteknom vil ek min ordh lyckta medh. Thet haende swa y einom kōpstat, hvar mango juda byggde inne ybland christlit foik oc thera barn gingo til sammen, heidne pilta med christnom till skola, um pascadagh skedde thet swa, att judefon var stadder i kirkione medh christnom djaeknom, tha the togo gudz likama oc vaktade giorliga aat hvar ther giordis, uppa thet ath han vilde thet samma sigia finom fader tha han hemkomme, tha faa han y hvart finn prestin lyfte opp guds licania aff altar-nom oc vilde gifswa folkina, att han holt eit karft lytet Sweinbarn y fine hand oc tha menniskian gapade oc han loth thet til hennes mun, tha waendis thet ather y et litet offlaete. Nu tha han haffte undrat haer oppa i nogra stund, tha gic han fram y bland med flerom djaeknom oc dyrifte sik til at thaka guds likamen med them oc ther esfter gik han hem till sin fadher, tha spordhi sadhren honom til hvar han hadhe varith. Piltin fvaradis oc sadhe at han warith i christna manno kirkio oc takit guds likama medh finom skolabrdrom. Tha wart then usle mannin judhin hans fadhr galin oc vreder, bant genstan then fanima sin eigin son oc kaftadhe honom uthi en brinnande ungn. Modrin piltins lopp oppa gatona oc byriade til at gråta och ropade sik ve oc lot illa, swa länge at ther kommo löpande christne men oc iuda oc sporde henne ath hvar henni skadde, hon fagdi at henna bonde brände op thera enda son oc ropade hon oc gret swa sara. Thet folkit ther war komit, flogo upp thens iudans port ock gingo in y hans stofus

vånta af tidens lynne. Då t. ex. en af dessa predikanter talar öfver Evangelium på andra Söndagen i Adventet: en text, som hade kunnat gifva den tidens Lärare anledning, att omförmåla alla de järtecken, hvaraf Helgonens legender voro uppsylda; har han dock nöjt sig med att anföra ett enda, om "en rikur Kefare i Rom, som het Ottomanus," hvilken, på Sibyllas böner, fick se "a dagenom aepter Nattene, som ihesus war födher oppa i himblom vidh Solina en förgylter cirkel, ock i them cirkelinom en Jomfrue haf-
fuande ett barn, i synom skóthe m. m." Här-
af bevisar författaren, att "Jomfru Maria aer
ok skynandhe j miscundh ok nådh i hym-
merike ok jorderike, aff sins Sons vilsignad-
he nådhom gaffuom ok umgangho, saasom
manga

oc funno piltin enn heila oc helbrigda sittiande y ongnenom. swa at honom eyth skadde. The togo honom ther uth oc spurde honom till, huru han kunde swa liftua y elldenom. Pilten svarade oc sagde swa, ther inne y ongnenom var ein saghr jomfro vel klädh oc haffde y sino sköte et karstli litet sveinbara, hvilket mik tykte vara thet famma som ek tok af prestins hand i minom mun medh diaeknenom i christna manna kyrkio y dagh oc therför vilde min sadhr mik brenna. The famma jomfru kaflade ut opa mig sina kappo swa att eldin kunde mik eintet skada till thess y token mik ther ut. Nu tha christne men thetta hörde, tha toko the then famma gambla judin piltins fa-
dher oc kaflade honom y famma eldin oc vart gen-
stan opbränder för thera ögon oc för the iaertek-
net skull wordo mange andre christne y then ti-
mano oc guds christtin allmoghe sladgades ther yt-
termera i gudstjenst sik till godo lön y himerike."

manga haffuer sitt ljus ok skin af Solinne." En exegetisk märkvärdighet förekommer ock. Tecknen i Solen, Månen och stjernorna uttydas om Christus, Maria och Apostlarna. Bland andra språk, om Sol och ljus, hvilka samma bindas genom begreppens eller snarare ordens tillfälliga sammanstämning, anföras ock, ur "eene bok, som heter Apocalypsis," de orden: percusfa est tercia pars solis, hvarvid predikanten tillägger, att dermed förstas "vårs Herre ihesu Christi pina, ock dödher, som han tolde a the helgho korse, a mandomsins wegna ok licame, ok han ij som maerkianthe aer, trydhi delin vidh guddamyn ok syaelinna." På ett annat ställe bevises den Catholska trosartikeln om J. Marias obefläckade afslelse, deraf att Ångeln hälsade henne med ett *aue*, hvilket uttydes: *utan ve*, eller synd. — Någon gång förekomma ock oväntade faker. I förenämde predikan ifrar författaren mot dem, som af låran om Menniskans förderf taga sig anledning att synda. Att i en sådan affigt fåga sig vara "en fattigh och fauish Minneske", på livars górande och låtande Gud icke aktar, det kallar han "en dyaeffuolfsins dolsko", hvarmed man icke allenaft, "bindher sik till heluite, utan gör sik jaemlikan kompan dyaefflinom, som alla sina snille nytjar Gudhi till wanhedher ok smaelek." Det är synd mot "them helgha andha, ath göra sik fauiskan a mothe sinoni finnon ok skaelom, som Gudhi haffuer gisswit Menniskionna." — Ställen förekomma ock soni på den tiden skulle kunna stämplas med tillvitelse.

vitelse af Neologi: Det heter t. ex. "tha Maenniskan aer rik ok vaeldoghr, tha syndhar hon dyaefslīka trōstande oppa thet off myckit, ath hon skal blydka van herra medh synom werldzlikom gaffuom, hvilkitt ey kan Gude taekkias, vtan hon haffuer ydrogha ock angher fore syna syndher."

Jag har trott mig böra anföra dessa prof på författarens fått att anse och föreställa Religionen, och att dessa predikoarbeten, såsom mindre kände och tillgänglige bort caracteriferas med större noggranhet, än den, som behöfves för dem af sednare tider.

Flera öfverlevvor af Predikningar, från den tid, då Catholicismen var rådande, har jag innom Fäderneslandet ej kunnat upptäcka. Men på Universitets Bibliotheket i Köpenhamn har jag haft tillfälle att se en dylik Codex, hvilken fullständigt afhandlar alla Evangelier, från 1:sta Sönd. i Adventet, till den 27 e. Trefaldighets Söndagen m.). Likheten

m) Denna Codex finnes bland de, af den berömda Isländske lärde Profesorn *Arnas Magnus* till Universitets Bibliotheket i Köpenhamn, förvarade Handskrifter, under N:o 787 in folio, är skrifven på Pergament och består af 112 blad, utom Fragmenter af några blad, som synas vara afslurna med en knif, eller kringklippta med en Sax. I hela Codex finnes intet enda sporr till underrättelse när, hvor och af *hvem* den är författad. Den har tillhört *Rejgaard*, i hvilkens Catalog, tryckt i Köpenhamn 1726, 8:o, hon förekommer under titel af: *Gammal Svensk Postille og Legenda om Helgene*. Desa underrättelser åro mig benåget meddelte af n. v. Bibliothekarien vid Universitets Bibl. den af Litteraturen så mycket förtjente Prof. R. Nyerup.

ten både i stil och afhandlingsfått gör det fannolikt, att åfven dessa höra till samma tidhvarf som de föregående, eller närmast derefter. Mig torde tillåtas att derutur anföra ett eller annat exempel. Främst står Evangelium på Latin, hvilket sedan översätttes på Svenska. Det lyder på i Adv. Söndagen således. "Cum appropinquas et m. m. Then tidh ihesus näkkadhis ierusalem, sende han twa sina kånnesvena sighiende them Gangin till thet Castel som före edhr år ok ginsta skulen i finna ena afna modhr ok afna folan mz henne, lösn thn och ledhin til min Ok om nakar sigr nakot moth edhr i thij tha sigr at iak thm vidhitorff och genstan skal han latha them löss Ok thzta bôdh ihesus thij góra att prophetans spadombir skulle fullkompnas hulkin fakt hafde" o. s. v. Derpå följer afhandlingen, som börjas med en citation ur den helige Augustinus på Latin, hvilken få lyder i den påföljande översättningen: "Thenne thime kallas ej utan sak vars herras tillquämda thime, hulken helghe Fadhr tij tilboriadhe halla högtidhlike at hvar en skulde trolika helgha sins Gudz födzlo högtidh. Thesfe helghe märkias VII ting nyttelike till kennedom." — — Bland annat förekommer i denna Evangelii utläggning "thr til ath syn-dogh menniskia skal vitha huru vadelikit år hådhankallas uthann scriptamal teddis en själ St. Birgt VI libro celest. revel. XVI hulk brädlika var kallad för Gudzdoom utan scriptamal hulke alle diafle rögdho ropande. O herra Gud tässin quinna ville lôna (dölda) sik för tik

än hon var oſs opinbaar. Domaren swaradhe. Råt syndha viderganga år bådzſla twåtirska för thij att thenne quinna ville ej twa ſik i ſinom liiffsthima ty ſkal hon här epthr swartas af idhra diåflana orenlikhet ok för thij at hon ville ej ſialff ſkemma ſik föör faom ſcriptafådhrom år vrdoght (vårdigt) at hon ſkall ſkändas aff idhr allom."

I afhandlingen om Brölloppet i Cana läſer man: "Thesle thimans menniskior ſammanföghias i hionalagh för ſiu ting förft för anlitisfågring anntidh för rekedoma tridhia tidh för ſkórlighet ok ohöflika glädhi hulka de hafva i ſinom ſkóraloſta fiårdhatidh fórthy at then är wina ſamquemd h ok owirmatto ſvalg ok drycker feintatida förtij at thr är högferdh i clådhom ok i koſt ok i lek ok i andra fafen- go ſiåttatidh för barn ſkuld ej forthij at the ſkuli upfödhas til Gudz hedhr ålla i godhom gngom (gerningom) utan till rikedoma ok wertzhedhr Sundatidh ſammankoma the ſkör- lifnads ſculd i hulkinns luſta the åre ſom oſkålik diwr."

I förklaringen öfver Evang. på förfta Sönd. e. Tref. förekomm̄er följande: "Jum- fru Maria ſagdhe St. Brigitta till revel. Ce:ti **LVII** Omnes aſſumant et cet. Alle takin ſanna ódmiukt i klådhom hafvande mattelik klådhe ej mykt ſidh ſom quinnor have ej mykt ſlumt ſom ſkåndegeſte have ej ſkurin ſunder ålla ſlippadh. Oc quinnor aſlagge the klådhe ſom the uptoko for högferdh oc fanyt- to åro hulkom diaefwulin diktadhe nyan ſidh

osidh och oköuelik prijdhilse i howdhe fotom
oc androin limom til at uppakkia skörlit-
nad h oc retha till Guds wredhe tij at the
förfmådde loslica oc ganible lantzins sidhi."

Boken flutas med några Legender om Jerteckn och Mirakler, som skedt genom Hofsens kraft, hvarpå ett exempel må anföras.

"Ther var en Man som plåghede haffua Bistokka i sinom gardh. En annan Man kånde han och fagdhe Vilt thu at thin bii aldre bortflyghia tha tak Gudz licama ok lägh i en af thinom bistokkom Then faviske mann giorde som honom var kånt ok gónde Gudz licama i enom stok oc ginstan biin komo til then stokkin tha giorde the Gudz licama sva storan hedhr thy the wille ej bliflua inne i stokkenom vtan slughu utan mz stokkenom atr ok fram ok drogho annor bii thit mz sik at góra sinom skaparom hedhr ok komo mang bii oc fortido sina gng ok bygdo ther up af renaste tarommen af thera Vaxe eet Cappel ok eeth altara mit i Cappalit ok met störste wijrdingh ok sotom fang komo the til Gudz licama ok lagdho han upa altarit ok giordo ofuir han eet hws af klenaste (klaraste) vaxdrop-pom swa som thet vare eeth kar. Ther eptr flu-
ghu the in ok wt ok indherst i bistokkenom thr fatto the sin wirke oc ihs Christus som fina áro will allom the til hugnad fende swa mykit lius owir thn bistokkin at thz ljufset syntes nat ok dagh langan wågh. Tha thn thime kom at mannen ville fla fina stokka ok taka honunghr tha faa han thr swa mijkit sken

sken i stokkenom ok fann thr eth cappelle ok ett altara ok et capelle af vax a altarno hul-kit uplypte ok faa thr liggia oftiam mz stro-ro skini. Mannen vart storlika räddir ok skalff, ok kåndis widh sina syndh ok gik ginsta bort til en biscoppa scriptade sif mz strom angir. Biscoppin mz allom klerkomen gik thit ok fan alle fannindh som han havde honom fakt oc tok thr Gudz licama mz strom hedhr ok förde han till sina kirkio. Ån aldre skildis thz skinnet fran Gudz licama för ån the til kirkion komo ok Mannen mz strom angir thiånthc Gudhi."

Några af desfa Legender gå ock ut på att visa Jesu namns kraft, såsom denne: "En hörde ihesu nampns dijjgdh i predikan ok tha han tuingadhis af kallofot skref han ihesu nampn mz sinom singir i vatn ok drak thz ok vart ginstan fråls aff kallosottine."

Men jag har nog talt om medeltidens mörker. Nalkoms de ljusare tider, som reformations seklet i sinåningom öppnar. Vid medlet deraf sammanskref *Johannes Pauli*, Kyrkoherde i Hofs Förfamling vid Vadstena, och den Catholska Religionen tillgivven, en latinsk *Postilla* ⁿ⁾, den jag ej heller bör förbigå med stilla-

ⁿ⁾ *Johannis Pauli postilla* förvaras på Uppsala Bibliothek, under N:o 41, §r 2 Tomer in folio, handskr. Dess titel: Postilla super omnia evangelia, quæ leguntur ab adventu domini inclusive dominicalia usque ad pasca continuens integrum evangeliorum tex-tum secundum sanctorum patrum sententias ac interpretationes expositum in collecta ex sequentibus patrum sententiis videlicet Au-

stillatigande. Han har tillegnat sitt verk åt den, af Påven *Paulus III* 1544, utnämde Erke-Biskopen *Olaus Magni*, och uppgifver i ett företal icke mindre sina egna, än Vadstena Klosters vidriga öden på den tiden. Man ser deraf, att han för sin ifver att försvara det påfveliga våldet och håftiga motstånd mot Reformationen blifvit fångflig bortförd till Tavastehus och der i häkte förvarad, men genom Commandantens och defs frus medlidande, icke allenaft blifvit mildare behandlad, utan åfven sluteligen fått tillstånd att predika. Under denna sin fångenskap har han författat ofvannåmda postilla, som, enligt sin titel, innehållar en Samling af forne namn-kunnige kyrkolårares tankar och förklaringar, sammanställda i homiletisk form, till mindre kunnige och öfvade Medbröders nytta.

Dessa få lemningsar af predikovåsendets skick i vår nord, under Catholska tidhvarfvet, voro foga värde, att framdragas ur sitt mörker, om de ej tjenade, att gifva oss begrepp om Christendomens usla belägenhet på den tiden. Icke nog, att vår heliga Låra genom Munkdikter ock vidskepelse var alldelers vanställd; hon blef ock genom Prästernas djupa okunnighet helt och hålet ofruktsam. Deras kå-

gustini, Chrysostomi, Ambrosii, Gregorii, Origenis, Bernardi, Bedæ, Isidori, Theophylacti, Hieronymi, Leonis Pape, Maxentii episcopi, Hilarii, Lire, Hugonis de Prato. Remigii, Fulgentii, Hamonis exule quodam collectore anno virginei partus 1556. — Joh. Pauli var född i Bergslagen och lefde ånnu vid 70 års ålder i Vadstena 1573.

kånnedom af den heliga Skrift var foga eller ingen, så mycket mer, som de fleste ej förstodo Latinen, det enda språk, hvarpå hon då var översatt. Exegetiska kunskaper må ej komma i fråga: Philosophiska ån mindre. De som ville visa lärdom, valde ämnen ur Aristoteles, Thomas och Scotus eller uppläste stycken ur Augustinus och Hieronymus, dem de sammanskickade med eländiga helgonia legender. Man må derföre icke undra att deras offentliga föreställningar voro lika fruktlösa, som blottade på smak ock insigter o).

Det

- e) *Olaus Petri* i företalet till sin Postilla, omtryckt i Lübeck 1537, 4:o, förer häröfver en sådan klagan: "The haffua vel funnes, som haffua haft lost ock vilja til at östua sich i then helga script, men epster thet the icke haffua haft sådana förfarenhet i Latineska mälet, som ther til haffuer behooff gjordz, therföre haffuer theres vilje eller upfåt haft ingen framgong. — — Haffuer ännu thet ensoldigha clerkeriet haft the klaghemål, at texten haffur varit them oförståndeligen, än tå at han haffuer varit utsatt på Svensko. — — Och — haffuer then mening upkommet, at strax en haffur kunnet låta ock siwnga ena mäsfö, så haffuer han varit godh nogh till at bliffa Kyrkioprest, än tå at han platt intet haffur vetat aif gudz ord." m. m. Se Prof. Porthan, Historiola Concionum Sacrarum Fennic. p. I p. 7. — Dylika klagomål möta ofs allestådes, i Protestanternes skrifter vid reformationens tiden, och berättiga till det i texten gifna omdöme, hvarmed kan jämföras Schmid i ofvan anf. bok 3:dje del. ff. 135 f. 262 f. hvareft tilläggas: "Die aus der feinern Welt, wurden zur Spottrey, zur verachtung aller Religion und einer gänzlichen Sitzenlosigkeit verleitet." — Schuler, Geschichte der Veränderungen des Geschmacks im predigen. 1:ster

Det hörer till de välgörande verkningar, som den oförgåtlige Luthers Kyrkoförbättring medförde, att det så djupt förfallna predikoväsendet fick et nytt och förbåttadt skick. Kärlek till vetenskaper hade redan börjat väckas, smaken hade här och der redan fått någon bildning, genom bekantskapen med Ciceros och Quintilians skrifter; men dessa frön hade dock frambragt en sen skörd af förbåtttrad andelig vältalighet, om icke Reformationen gifvit dem luft, genom et fritt bruk af den heliga Skrift och en riktigare exeges. Man började förklara Bibeln efter sundare tolkningslagar, och vände sig i småningom, att gifva de offentliga föreställningarna ett ordentligare skick, efter den förefyn, som de äldre kyrkofådernas homilier lemnade.

Luther, stor anhängare af Augustinus, till hvars regel, han sig, såsom Munk, bekände, hade bildat sina förträffliga predikanlag, efter denne sin Mästares så väl förefyn, som föreskrifter p). Men hans ljusa blick upptäckte snart bristfälligheter, både af obeståndhet och ofullständighet i dessa anvisningar, hvilka han med lycklig framgång afhjälpte.

Att Catholska prästerskapet icke råknade för en lärares hufvudpligt att predika, kan dömas

Th. ff. 16 ff. — Dr. Münter, Dansk. Reform. Hist. I Del. s. 137.

p) *Augustini* bok *De doctrina Christiana* var på den tiden den enda, som tjente till rättesnöre för predikningarnas inrättning.

dömas af den omsorg, som Religionens oför-gåtlige Reformator i vårt fädernes land, *Olaus Petri* tog i detta åne. Han stridde skarpt mot försummelsen att predika och ansåg det som prästernas huvudsakliga yrke *q).* Sjelf hade han i Luthers skola samlat de kunskaper och den simak, hvarmed han få kraftigt bidrog till evangeliska lärans framgång bland sina Landsmän och tillika verkade på predikofättets förbättring. Den första särskilda predikan på Svenska tryckt, hölls af honom vid Konung Gustaf I:s kröning *r).* Tvåne år derefter utgaf han sin Postilla, hvari man kanske faknar den manliga vältalighet och bindande bevisningsfått som utmärker denne Lärarens öfriga skrifter. Men en billig granskare skall äfven få litet glömma på hvad tid och i hvad omständigheter hon blef utgifven, som se förbi renheten i åmnenas föreställning, såvida skild från hans föregångares vidskepliga därskaper och grofva vantro.

I sitt predikofått brukar han icke någon förberedelse, afhandlar icke eller något hufvudämne, uppställer följakteligen icke några afdelningar, utan börjar predikan med en bön, hvarefter texten läses och korteligen förklaras. Några derur dragna lärdommar sluta gemenligen predikan *f).* Hans nit tillåt ho-

q) Se *Reformations Handlingar* Tom. I.

r) Denna predikan är tryckt i Stockholm 1528, in 4:o. — Postillan utkom 1530.

f) Sådan var och den method Luther brukade, och ansåg för den bästa. Se hans egna ord derom i *Bxddeti Collectio Epistol. Lutheri* f. 12.

honom icke att blott gifva mönster till ett förbåtttradt predikofätt, dem tidens okunnige Lärare foga kunde härma. Han bifogade dervid föreskrifter, huru en predikan borde inrättas, börjas, afhandlas, slutas: och det är ofridigt, att han genom begge mycket bidrog till evangeliska Lärans skyndsfamma kring-spridande bland menigheten.

Hans broder, Erkebiskopen *Laurentius Petri* har få flora förtjenster i vårt fädernesland att hans namn i all tid blifver oförgåtligt i Svenska förfämlingen, om ock hans postillor skulle i några affeenden båra flämpeln af tidens enfald ^{t)}). Predikofättet är det samma som hos *Olaus Petri*, och tillämpningarna oftaft blott accommodationer. Stilen smakar så mycket mer af tidihvarfvets råhet, i begges predikningar, som Språket hitintils faknade all höfsning, och inga mönster gäfvos, icke ens bland våra trosförvanter i Tyskland, af en renad Skrifart. Med alt detta, voro dessa arbeten på sin tid af det värde för uppbyggelsen, att författningar utgäfvos, som ålade de okunniga prästerne, at ur dessa postillor offentligen föreläsa predikningar för folket.

Sorg-

^{t)} "Postilla öfver Vinterdelen, thz år, öffuer all Evangelia, som läfas om Söndagarne i frå Adventen alt intill Påscha. St:holm hos Amund Laurentzon 1555 8:o, samt Postilla öffuer Sommardelen thz år öffuer all Evangelia, som läfas om Söndagarna ifra Påscha, alt in till Adventet. Tryckt samma år, stille och format. Med denna del följer ett bihang af sjelfvalda texter under titel: *Någhor almeneligh Euangelia postilerat.* 8:o."

Sorgfällige att upprycka det Päviska ogräfet, och att sätta våra, än bortblandade, än vanställda Christliga trosläror i en renare dag, kunde de ej underlåta att stundom göra starka utfall mot de Päviska. Man måste dock tillstå, att de kanske ifrigare tillvitat, än grundenigen vederlagt *u*). Stundom inkommo åfven Casuistica i deras offentliga föreställningar, såsom om vinet till Nattvardens bruk kunde uppblandas med vatten, eller i nödfall vattnen kunde nyttjas i stället för vin.

En annan Lärjunge af Luther, *Petrus Serkilax*, gjorde sig under samma tid mycket förtjent af sina Landsmän i Finland få väl genom offentlig undervisning i den renade Christendomen, som genom uppbyggliga predikningar, hvaraf vi likväl icke åge annat än deras vittnesbörd, som lefvat nära hans tid *v*).

Religionen var återförd till sin ursprungliga renhet, tanken losfad ur sina bojor, Snillet icke mera skyndt af Nattens mörker eller missledt af defs villor: ljuset förjagade vidskappelsen och digterna: hjertat och kånflan, voro väckte ur den långa drömmen: allt tycktes lofva en ny dag, et renare och ådlare skick, åfven åt religionens offentliga föreställning.

u) Se *Laurentii Petri* predikan på 26 Sönd. eft. Trinitatis, CCCXVIII fol. med flera.

v) Han återkom till sin födelse ort Finland ifrån Wittenberg 1522, efter att der hafta njutit Luthers undervisning. Se *Nettelbladt Schwed. Biblioth.* 1 st. sid. 82.

ning. Men menniskefinnet hade varit förlänge sjukt, att få snart kunna återfå hälften fulla munterhet och styrka. Ånnu voro återfall eller nya anslöter att befara. Och snart inträffade bågge delarne. Man säger icke utan skål: "Romæ nihil non tentatum." Genom fruntimers vägen, smög, efter ett kort stillestånd, Roms Ande in i det liturgiska förfåtet, och återkallade Prästerkapet till vapen. Hvad en *Herbj* och *Fecht* i sina verkstäder sammansinnde, det använde en *KlosterLasse*, troligen och nitiskt, till den rena Lårans fördrifvande. Tankfatten delades. Hofgunst och minnet af hierarchiens behagligheter drog de flåste på den liturgiska fidan. De som hade mod att gå i spetsen mot den Jesuitiska ligan blefvo offer för våld och förtryck. Catholska måsfan infördes å nyo. Helgonens tillbedjan- de predikades öfverljudt från sjelfva den andeliga lärostolen. Utom Tempeln såg man åter processioner med Monstranzer, och vidskepelsen, segrande i hela sin styggelse. Allt röjde ett å nyo inbrytande Munkvålde.

Under detta kyrkans förtryck kunne vi icke uppvisa några predikosamlingar af svenska original. *Simonis Pauli* postilla, om den någonfin utkommit, och *Petri Johannis Gothi* kunna derpå icke göra anspråk, såsom öfversättningar. Deremot kan Finland för dena tid framlägga en fullständig förklaring öfver alla Söndags Evangelierne, författad på latin af Biskopen i Åbo, *Pauli Juussten*, under des sängenskap i Muskow 1570 x). Han var den

a) *Analysis Evangeliorum dominicalium totius anni*, förvaras i handskrift på K. Acad. Bibl. i Åbo — I

den förste, som afvek från det vanliga predikofättet, och införde en till ämnet lämpad förberedelse, hvari upptogs hufvudinnehållet af texten, den han sedan under tvåne eller flera afdelningar behandlade.

Men ehuru Svenska prälsen denna tiden icke sysfelsattes med egentliga predikningars utspridande, påkallades han likväl af ett annat flag, som nu började blifva gångse, jag menar Likpredikningar. Årelyftnad och förmögenhet krafde dessa högtidigheter vid anhörigas jordfärd, och prälsen lemnade dem sin förevigande åtgerd. Såsom nästan det enda i uppbyggelse vägen, som tidhvarfvet alstrade, funno dessa arbeten bifall af den tids läseverld, ehuru de gemenligen åro torra och hvarken utmärka sig genom skrifart, behandlingsfått eller ämnenas interesse. Svåriligen skulle det andeliga de innehålla kunnat freda dem från förgångelsen, om icke de vidhäftade personalierne ryckt dem undan glömskan, och gifvit dem et värde för ålskare af Svenska häfderna. Upsala möte hade ändtligent gjort slut på det liturgiska ovåfendet; men icke kunnat förekomma en annan föndring, som sinnaningom började insnyga sig i Svenska församlingen. *Calvins Låra* hade en intagande sida för dem, som länge känt vämjelse vid den påviska Gudstjenstens öfverdrif-
na

företalet säger han sig hafta utarbetat detta verk, dels till eget bruk, dels till anvisning för en del af fina Ämbetsbröder, hvilkas predikofätt han icke gillade. Jfr. Prof. H. G. Porthans ofv. anf. *Hift. Conc. sacr. Fenn. Aboæ 1781.*

na ceremonier och förnedrande vidskepelse. Redan hade hon ock fått infsteg i Hertig Carls hof, och gudstjensten, efter en förändrad Kyrkoordning, som der följdes, alldeles blifvit afklädd, icke blot det öfverdrifna, som för de tånkande var anlitligt, utan äfven det oskyldigaste af den högtidlighet, som kloke reformatorer trott sig böra bibehålla i lutherska Församlingen. Om denna nakenhet misshagade dem, som nödvändigt ville se vaxljus brinna i kyrkan midt på ljusa dagen, som trodde att Dopet icke var ett Sacrament, om dervid icke brukades salt, att catechumeni, för att vårdigt kunna begå den helga Nattvarden, borde framträda i hvita kläder, att prästen icke kunde förrätta Gudstjensten, utan i Måseskrud m. m.; få hindrade fädant icke att Calvinismen vann hemliga anhängare, bland hvilka Hertigen sjelf, ehuru varfamt, på flera fått befordrade defs framgång.

Frågan om det ondas ursprung i verlden har i alla tider varit en klippa för det mänskliga förnuftet. Åfven med ledningen af ett högre ljus, har man, i brist på en fund Exegetes, ofta mistagit sig, ånda till den grad, att göra Gud till upphovvet af sjelfva det moraliska onda. Denna förgräpliga vilofas, beflågtad med den Fatalism, som altid utgjorde den obildade hopens tånkfått, hade åfven, under åtskilliga former, infimygt sig hos flera af prästerskapet i Sverige. Sorgfällige att undvika den påfviska läran om gerningarnas förtjenst, och okunnige om Österländska språk-

språkbruket, som ofta under enahanda bilder uttrycker olika begrepp, inleddes de lätteleigen i villfarelser, då de trodde sig allranärmast följa skrifstens mening. Det hade tillhört Lärare af en renfad Religion att göra skillnad mellan, hvad den forna Verlden, under språkens fattigdom, betecknat med samma uttryck, Guds tillstådjelse och hans verkan på händelserna (permissum och immisum). Men hvad kunde man vänta på en tid, då ännu Astrologien ågde förtroende, och man såg Guds decretum pronunciatum i Stjernhim-melns aspecter *y*). Alt detta beredde ingång för Calvins hufvudsatts om ett ovilkorligt Nådaval. Stridigheter uppkommo. Ryktbare Theologers anseende drog det mindre Prästerkapet, ännu icke stadgadt i sina grundfattser, åt ena eller andra sidan. — Sådan var den dogmatiska tonen bland de lärde. Och, ehuru vi icke kunne framvisa några predikningar från denna tid, torde man dock härav med temmelig trygghet kunna fluta till den som rådde på Predikstolen.

Biskoparne, hvilka till en stor del hade studerat i Tyskland, och der insupit den lutherska Renlärigheten, använde all deras styrha att fördrifva denna nya fiende. Framgången krönte i så måtto bemödandet, att striden lyckligtvis upphörde; men tånkfatten förblefvo delade, som följande tidhvarfs händelser

y) Se *Aron Forsii Skrifter*, och bland dem i synnerhet hans *Stora Prognostica till det året 1619*. Stockholm 1619.

delsel bestyrka z). Efter Forbesii misslyckade försök, öfvergaf Konungen sjelf Calvins meningar, och gick aldeles öfver till Luthanismen, hvarigenom den förres anhängare förlorade sitt betydligaste stöd, och enhet i bekännelsen efterhand återställdes innom Svenska kyrkan. Om detta tidehvarf, oaktadt sina ryktbara predikanter, en *Ericus Erici Helsingius* a), en *Johann. Matthiae*, en *Isak Rothovius*, m. fl. icke förbättrat predikosniaken, (och huru kunde den förbättras, medan lärobegreppen voro beständigt delade genom dogmatiska tvister?) saknar det dock icke all förtjenst af ett mera renadt skriffått. Man började åtminstone, vid den tiden, att efterhand

DEL. VIII. D d afläg-

a) *Johannes Duræus* fick under Dr. Christinas tid många Anhängare i sitt bemödande att förena den lutherska och reformerta bekännelsen, hvilket visar, att ånnu låg en fördold eld under askan.

a) *Ericus Er. Helsingius*, Kyrkherde i Riddarholmen, utgaf flera predikningar, samt öfversättningar af andaktsböcker, under K. Carl IX:s regering, hos hvilken han en tid var Hospredikant. *Johan Matthiae*, prost i Norrköping, sammanskref en *Methodus concionandi*, tryckt i Stockholm 1638. *Isak Rothovius*, som för sin kånda lärdom och predikogåvor blef af Gustaf Adolf fatt till Biskop i Åbo, har lennat predikningar, under titel: *Then christeliga Läran om en sanckyllig Boot och bättning, och om en safähig beredelse till vår kåre Herres och Frälsares Jesu Christi tillkommelse*, hvilken vij dageligen i troone förvânte. Uthaf *Jeremiæ klago Visor* i tjugo predikningar författat, och i Åbo Domkyrko håldne av *Isaaco Bergeri Rothovio*, Episcopo Aboensi. (Se Prof. Porthan l. c.) — *Palmi* och *Nicolaus Bothnienfis*, som begge hade varit Hertig Carls Hospredikanter, förtjena och nämns.

utlägga i skrifter det öfverflödiga bruket af
medfijudande bokstäfver.

GUSTAF ADOLPH uppträdde på Svenska
hösten med lutherska tänkefått och en varm
sympati för den evangeliska Låran. Utmärkte
han sif lärdom och stadgad öfvertygelse dro-
g till Konungens hof och antogos till Hof-
kanter, hvilka, sedan befordrade till de
fjäljä Åmbeten innom Svenska kyrkan, bå-
gade efterdöme ock föreskrifter, sökte hö-
len andeliga Våltaligheten ur det mörker,
uri den hittils legat.

En *Andreas Pryss*, en *Johan Rudbeck*, en
Johan Bothwidi, en *Johan Mathiae* voro på sin
tid icke mindre lysande Lärare vid Gustaf
Adolphs hof, och vid hans sida, ån federime-
ren komkunnige och af efterverlden förtjente
Föresmän i Svenska kyrkan *b*). Predikofåt-
taren kann under desfas bearbetande, icke alle-
mänt ett bättre skick, utan åfven ett mera ut-
tagadt fält. Man hade hitintills egenteligen
försit predikstolen åt dogmatiska ämnen, nu
var nog man åfven der den Christliga Sedo-
littera.

Johannis Mathiae postilla c) och flera pre-
dikanter vid högtidliga tillfällen vittna om
denna frihet i val af predikoämnen *d*).

Den

b) Se förteckning, så väl på deras öfriga lärläda arbe-
ten, som predikningar i Dr. *Weströms* Histor. om Kgl.
Hof-clericiet. I Del. I afdeln. Stockh. 1799.

c) Strengnäs Kyrkie- och Hwsbk, ifrån I Adv. Sön-
dagen till Päsk, utkom i Strengnäs 1658.

d) Se hans *Conciones Soleennes*, som förekominna i ofvan-
nämde Strengnäs kykie och Hwsbk.

Den som följer tänkefåtten skisten och händelsernas gång under denna period, kan likväl icke vänta någon gyllene ålder för någon gren af Svensk Vitterhet. Det är blott under fridens lugn, som smakens yrken trifvas; och man skar vid denna tiden endast blodiga lagrar. Med båvan höjde Religionen sin röst bland Krigs basunens ljud och forlet af politiska underhandlingar. Ånnu värddade man mera Romarnes språk, än sitt eget. Från samma land, som man hämtade Sanningsgarnas kändedom, hämtade man ock mönstret för deras föreställning, och denna var ännu der, långt under de förras värde e).

Ett annat tidehvarf uppgår med Christina. Predikosättet får ett åndradt, men visserligen icke förbättradts skick. Man började blifva omtänkt, att kläda Religionens föreställning i en drägt, som skulle gifva den ett högre außeende. Men Talaren blottstälde endast dermed sin fåfänga. Sanningen vann föga derpå och uppbyggelsen än mindre. Den rådande tonen var nu lärdom. Den skulle ock infö-

D d 2

ras

- e) Den andeliga vältaligheten hade vid denna tiden i Tyskland råkat i ett djupt förfall. Förgäves bemödade sig en Arnd och några andra att upphjälpa den; de blefvo förkåttrade och förföljde. Man kan dömma om predikosmaken af titlarne på då utkomna homiletiska arbeten: t. ex. *Kefslers evangelische und epistolische dreysache Schnur*: *Quirksfelts evangelische Herzenschatz*: *Pfeifers evangelische Schatzkammer*: *Putschmans verborgner Schatz aus dem geistlichen Acker*: *Sperlings Nicodemus quærens & Jesus respondens*: *Kießmers blasse Furcht und grünende Hoffnung bey schlaglosen Nächten*, och *Ejued. Virblüntes Christenthum*, m. a. Se Schmidts anf. arb. 3:dje Del. fl. 274. f. 273 f.

ras på predikstolen. Man hörde kyrkofåderna flitigt citeras på deras egit språk. En *Chrysostomus*, en *Ambrosius* m. fl. upphåfde högt sina röster från den andeliga lärostolen, åsven i Landförfamlingar. Predikningarne liknade landkort af åtskilliga färgor. Språket bortsåmades, predikostilen af latinen, åsven som Canslistilen af Fransyskan. Smittan upphörde ändteligen med dess orsfak. Kyrkofådernas skrifter började nötas mindre. Man företog sig nu, att på predikstolen anföra Grundtexten, och bestämma dess rätta mening, och detta bruk har varit nära intill epoken af Svenska Våltalighetens allmånnare förådling.

Men det är tid att sluta ett tal, som M. H. altför mycket pröfvat Edert tålmod. Straft och ouppodladt, är det fält, vi haft att genomvandra. Svagt och matt det ljus, som skimrar deröfver. Ingen skörd för smaken och vitterheten. Dock, j hafven ej väntat det af den tiderymd, jag öfverfarit, och jag har hvarken velat eller kunnat mildra obehaget af desfa föräldrade Minnesmärken, ännu spårade af tiden, utan tvifvel till en erinran för os, om de dyrbara fördelar, vi njute genom ljusets och smakens förenade inflytelse. Vi kunne, vi böre aldrig glömmia, att det var en tid, då Christendomen, misshandlad af sina egna lärare, förfalskad af Menniskodigter, vrångd af egennyttan, vanställd af vidskepelsen, blef i stridighet med sitt åndamål, ett medel att sprida mörker, och i mörkret gifva lif åt andelig herrsklyftnad: en tid då Religionen, i stället att vara Sanningens organ,

organ, blott ågde röst för fatser, lika obegripliga för förståndet, som ofruktfamma för hjertat. Modfallande är visserligen detta uppträde; men desvärre måtte vi välsigna den gryning, vi se uppfliga ur sjelfva denna natt: desvärre mer prisa den högre Makt, som böd den Catholska Barbarismen vika för den ljusnande dagen af Reformationens och *Vägas* tidehvarf.

Om ånnu under loppet af flera mansåldrar, Religionen, faknande ett språk sig vårdigt, ågde flera djupa forskare, och skicklige försvarare, än öfvade talare: om predikofästet altid burit märken af serskilda tidehvarfs egna lynne; har dock ljusfet redan meddelat sitt lif, sin skönhet åfven åt den andeliga vältalighetens alster. Vi fakne ej mera Mönster, vårdiga åtminstone att ställas i bredd med andra höffade Nationers. De skola en dag njuta sin rått i en mera årofull Åminnelse, och Svenska kyrkan ej eller glömma hvad den är skyldig de Samfund, som krönta Snilen stiftat åt vitterhetens Yrken.

*Svar af Amanuensen SUNDEL, hvil-
ken under Secreterarens sjukdom före-
trådde dess ställe.*

MIN HERR E!

Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiquitets-Academien har i dag med fördubbladt nöje hört et åinne för Sig utredas, som både genom sin nyhet och fättet att det afhandla, gjort denna dag till en af de gladare Hon haft tillfälle att i sina Dagböcker antekna.

Af Historien om Predikosättet i Sverige näst för och efter Reformationen har Hon funnit sina tankar stadfästade, att Vitterheten, på hvars förkofran Hon ouphörligen arbetar, icke förgäves sträckt sin åtgård till förkunandet af Himla-Lårans Sanningar. Hon är så mycket mera här om óvertygad, som den man, hvilken härvid tolkat ålderdomens skrifter, genom sitt otröttliga bemödande att upp-hjälpa Smaken i vår tids Predikosätt, gör en lysande Epok i Svenska Kyrkans Häfder.

Kongl.

Kongl. Academien har vid valet af Eder Person, Min Herre, i synnerhet haft afseende på denna förtjenst, hvilken Hon önskar att kunna göra till sin egen. Från denna stund förvärfven J Henne en ny åra, som hittils varit Eder ensamt förbehållen. Mätte Edert bemödande att upplysa Folk-Läraren icke möta oförmodade hinder, dem okunnigheten och Vidskepelsen få ofta lägga i vägen för den uppriktigaste nitålskan.

Lefvernes Beskrifning

Öfver

Framlidne Profesforen, DomProsten och Ledamoten af Kongl. Nordstjerne-Orden

DOCTOR SAMUEL ÄLF

Af

ERIC MICH. FÄNT,

Histor. Profesor i Upfala;

Upläst

för Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien den 1 April 1800.

Denna Kongl. Academiens värde Medlem, DomProsten uti Linköping och Ledamoten af Kongl. Nordstjerne-Orden Doctor Samuel Älf var född i Qvillinge Prästegård uti Linköpings Stift, år 1727. Hans förfäder hade uti et hundrade år bestrikt Sjålavården i denna Församling, der Fadren Magister Eric Samuel Älf nu var Kyrkoherde och Modren Elisabeth Rydelius var brorsdotter til den för fina förtjenster emot Svenska kyrkan och lärdomen odödeliga Biskopen i Lund, Doctor Anders Rydelius.

Då

Då vår Ålf på femte året gammal uti et medellöst tilstånd förlorade sin Far; tycktes väl Försynen åmna honom någon erfåttning genom Modrens sednare gifte med **Theologiæ Lectorn** i Linköping, Doctor Martin Lidén; men antingen dennes sparsamhet, eller niindre smak för Styf-Sonens yrken lämnade honom intet vidare underflöd, än som fordrades för at genomgå Norrköpings och Linköpings Scholor och Gymnasium. Blodsbandet förenade honom likväl genom detta giftermål med en kår halfbroder, Professoren Johan Henric Lidén, som åfven prydts sitt rum bland denna Kongl. Academiens Ledamöter.

En annan utsigt, som för honom yppades, försvann lika ofruktbar, då Biskop Rydelius, som åminnat uptaga honom såsom sitt egit barn, hastigt dog på uprefan til 1738 års Riksdag och vår Ålf måste på egen hand i de knappafla vilkor flyttas til Academien i Uppsala.

Hans Snille var då redan icke obemärkt af den stora kånnaren, Biskopen Doctor Eric Benzelius, som under de tåta besök, han afslade på Linköpings Lårofäl, uptäckte denna ynglingens eld och gifvit honom sin upmuntran. En medtåflare på sanima lärdomsvåg, hvars fortgång sedan afbröts af olyckeliga öden, åggade hans slit och vettgirighet, den namnkunnige Latinske Poëten Joseph Israëlfou.

I Upsala blef han snart kånd af sin Landsman Professor Pehr Ekerman, som uti sju års

års tid lämnade honom rum i sitt hus, så som handledare för sin enda Son. Denne Läraren var en ibland dem, som njutit mindre råttvisa af sin samtid, än den måste honom lämnas af efterverlden. Hans okonstlade upförande beredde honom kan hånda icke den agtning, som förbehållsamheten stundom föder och hans omtanka för sin utkomst, börjad på en tid, då den var nödig och feder mera under bättre omständigheter af vana fortsatt, ståmplades med namn af öfverdriven hushållning; men aldrig har någon Lärare mera kånt ungdomen och af den varit kånd, aldrig någon med outtröttligare ifver vakat för sin vetenskap. Sjelfve hans lärdomsprof, förvänande til deras antal, förlora icke i värde, då de jämföras med sednare tiders i samma våg, och gamla Latiens religion, samhällslagar, feder, bruk och språk hafva aldrig af en person varit mera kände, aldrig flitigare afhandlade och uplyste.

En yngling, redan förut intagen för desfa ämnen, redan i dem tilräckeligen underbyggd, kunde i en sådan Mans dageliga fälskap icke annat, än uti dem göra ovanliga framsteg. Icke nog, at han under sin Lärares anförande utgaf och försvarade tvenne Academiska Afhandl., de Usu Eloquentiae in Philosophia Morali, som beredde honom vägen till Magister Graden 1752 och at han året derpå vid Academien erhöll en Docenture, sedan han præsiderat de diverfo charactere Dramatis, biträdd af den lyckliga och ånnu lefvande Vitterhets idkaren, Doctor Jacob Israël

Israël Köhler. Han hade då redan talat of-fenteligen på Latinsk vers öfver Konung Fredrics dödeliga frånfälle och likaledes tol-kat Academiens fägnad öfver Konung Adolf Fredrics återkomst ifrån sin Eriksgata til Finland, då Hans Majestät af Sin Gemål mó-ttes uti Upsala.

Det anseende, som Latinska Språket for-dom haft uti de Lårdas Samhälle, är egente-ligen det, som skall bestämma vår Ålfs och desfa des Snilleprofs fannskyldiga värde. In-gen kan bestrida honom den förtjenslen, at han deruti varit en fullkomlig Måstare och innehadt det i så hög grad, som det med et dödt Språk är möjeligt. Antingen han yt-trade sig derpå i obunden eller bunden stil, ågde han en rikedom i uttryck, en noggran-het i deras val, en låtthet i deras förändrin-gar, som man icke kunnat föreställa sig hos någon annan, än en infödd Romare. Histo-rien, Mythologien, alt stod honom til hands och aldrig finakade hans verfer af et módo-samt arbete. Men frågan är, om häruti fin-nes någon förtjenst. Vår tids uplyste Snillen hafva velat bestrida den och tiden synes, ge-nom detta yrkes öfvergivande, gilla deras omdömen.

Man lärer dock aldrig kunna neka, at Snillet röjer sig på hvad språk som håldst och at tankar, med prydighet föredragne, icke förlora något af sitt värde derigenom, at de klådas uti Romersk drägt. Man lärer aldrig kunna fråndömma detta Språk en fär-deles

deles skicklighet, at med tydlighet, noghet och behag uttrycka begrep; en högst uparbetad Språklåra; en regelbunden gång i ordens sammansättning och perioder, som talar åfven med väljudande för örat. Den mōda, man måste använda at lära det, kan väl för makligheten blifva et hinder; men monne den icke betalar sig med den låtthet och noggrannhet, hvarmed man sedan fattar andra språk? Erfarenheten vittnar, at fallan någon kommit til fullkomlighet uti dem, som icke lagt någon grund i de äldre Språkens kännedom.

Man har häremot invändt, och det icke utan skål, at månge, som tyckts uttrycka sig färdeles väl på Latin, knapt funnits drägelige, då de velat skrifva på sitt modersmål; men man får helt och hållit tillskrifva det ovanan. Öfning fordras i alla Språk, och den, som få tillgånde, endast vånt sig, at tänka på Latin, saknar uttryck och ledighet för sina tankar, då han skall yttra sig på Svenska. I vår tid finner man, at färdighet i bågge Språken kunna förenas, sedan Modersmålet vunnit sin tilbörliga agtning; men den, som läst en Upmarks, Lagerlöfs, Hermelins och Ihres Latinska Vitterhets stycken, läser icke hos dem behöfva klaga öfver brist på tankar. Magister Docens Alf inträffade just i det tidehvarf, då Svenska Språket började odlas af Fru Nordenflycht och hennes Sällskap, af von Dalin. Han vann deras upmärksamhet och agtning, och hvad känsla han hade af deras Skalde åder, visade han, då han öfverfattte den förras Poëme, Tåget öfver

öfver Bält och Ode öfver et godt hjerta, samt den fednares Svenska Frihet på Latinsk vers, som täflade med Originalalet. Riddaren Michaëlis i Göttingen, som åfven var en stor kännaare af Latinska Litteraturen, har med färdeles beröm i de där utkomna Lårdas Tidningar anfört de bågge förfila af desfa Skaldeslycken, som åro utgifne af trycket.

At fåsta och bibehålla et få egenteligen Academiskt Snille vid Academien, omrörde de Lärde Fåderne vår Ålf med heder, då förfaglet upprättades til Poëseos Profession efter DomProsten Doctor Hydrén 1753 och upförde honom på förfag til Adjunct i Vitterheten 1757. Det var honom icke smårtande, at vid det förra tilfället se en Carl Aurivilius och vid det sedanare en Floderus sig föredragas; men som utsigten til befordran vid Academien derigenom tilstängdes, vände han sig til sin hemort och blef 1759 förordnad til Eloquentiae och Poëseos Lector vid Gymnasium i Linköping.

Den lärde Biskopen, Doctor Andreas Olavi Rhyzelius, förestod då detta Låroverk och förenade uti en hög ålder med ungdomens munterhet en outtröttelig arbetsamhet i Fåderneslandets häfder och de lårda Språken. Han hade lärt känna Ålvens styrka genom en Jubel-Oration, som han hållit på Linköpings Gymnasium öfver Roskildska freden 1758 och för en Man, som i sitt Ottionde fjunde år kunde öppna sitt Prästmöte med en vidlyftig Oration på Latinsk vers, hvilken

ken upplästes ur minnet, kunde en sådan Skald, som vår Ålf, icke annat än blifva välkommen. Han uptog honom til sitt dagliga Sällskap. De sista verser, som Rhyzelius skref kort före sin död, dieterades för vår Ålf. Biskopen dog uti hans armar och han tolkade sin och det allmånnas förlust uti et Åminnelse - Tal, som han dock, likaför de många öfriga han hållit, han icke tillåtit at utgifvas af trycket.

De vanliga förbättringar uti utkomst vid Gymnasium tilföllo honom långsamt och efter ordning. Han fick Slaka Pastorat til Präbende 1766, hugnades med Professors Fullmagt 1762 och utnämndes til Theologieæ Doctor vid Konung GUSTAF den III:djes Kröning 1772.

Historien skall icke kunna upvisa et enda Snille under denna Konungs regering, som undgått hans upmärksamhet och belöning. Blygsamheten måtte góma sig, få avslägse den förmådde: Den kunde aldrig undandraga sig en blick, som hvart den vändes, genomtrångde mörkret och updagade förtjensten. Redan i Upsala hade Hans Majestät såsom Kronprins upmuntrat honom med Sitt samtal. Han afhörde des Tal på Linköpings Gymnasium, då han reste ned at möta sin Gemål 1766. Han utnämnde honom til Domprost i Linköping 1781 och hedrade honom med et handbref och Stora Medaillen i Guld öfver Segern i Svenskfund 1790.

Detta tilfredsstälde honom fullkomligen för det misödet, at tvenne gångor, 1780 och

1786 förgåfves hafva varit uppförd på Biskops förslag af sitt Stift, i synnerhet som han fåg sig föredragas vårdiga Män, hvilkas förtjenster han lika få mycket högagtade, som han hedrades af deras vänskap. Aldrig har en finare penna och et ädlare hjerta tydt dessa tankefått, än då han på Prästmötet 1786 ålades at på Stiftets vågnar taga afsked af den afgående Årkebiskopen Doctor Uno von Troil och lyckönska den tilträdande Doctor Jacob Axel Lindblom. Inför så stora kändaire, som J. M. H. vågar jag anföra detta Talet, som et Mästerstycke.

Om allmänheten ågt den lyckan, at få hans arbeten af samma art i sina händer, såsom hans Tal på Konung Adolf Fredrics födelsedag 1769, vid Konung Gustaf den 3:djes Kröning 1771 och öfver Freden i Wellele 1790; skulle den öfver dem hafva fällt samma omdöme. Men han var få obekymrad om sitt rygte, at han inskränkte det altid innom det bifall, han vann vid tillfället och större delen af hans Skrifter ingenfinnas knapt i hans efterlämnade papper. Med det fista Talet slutade han sin Oratoriska bana och upförde i stället sin Son, Magister Docens vid Kongliga Academien i Lund, at börja sin, som icke blifvit mindre berömlig, om icke döden utsläckt denna gnistan i förtid.

Deremot var han ganska fortfällig, at bevara från förgångelsen de minnesmärken Sveriges fordne Snillen i samma våg lämnat af smakens framsteg för deras tid. I seintio
otta

otta band, som lämnades til Linköpings Bibliothek, gjorde han den fullständigaste Samling af Latinska Skalders tryckta och otryckta Skrifter i vårt Fädernesland. Han började deras utgivande med Professor Petter Lagerlöfs Tal och Poëmer och beledfagade sin flägtinges Biskop Rydelii Opuscula med et lärdat Företal.

Han ågde väl anledning, at klaga, at tycket för desfa Vitterhetsyrken alt mer och mer inskränktes innom några få kännare, men desse voro honom så mycket mera dyrbare. Framledne Hans Excellence RiksRådet Grefve Höpken emottog ofta och gärna hans besök på sin icke långt ifrån Linköping belägna gård Ulfåsa, der lärda samtal och förtroligt umgänge förenade vår tids Mæcenas och Horatius. Han bemöttes med oatbruten högakning af et Snille, som til den åran, at vara en af vårt Fäderneslands yppersta Författare, fogar den, at hafva varit vår Ålf's erkånsamma Lärjunge *). De lagrar, soin den odödelige Stiftaren af sinaken i Sverige med egen hand plockat på Virgilii graf och fästat på denna des Medtåflares hjeså, nedlade han, såsom et prof af sin förbindelse, sjelf uti sin fordna Lärares sköte.

Denna Kongliga Academien kunde icke upskjuta at tilägna sig en Man, som ur så många skäl ågde rått til des förbindelse. Det skedde 1793. Utom hans förr anfördå anspråk der-

*) Herr CanzliRådet och Riddaren Leopold, En ibland de Adelton i Svenska Academien.

derpå, såsom gamla Lårdomens innehavare, ågde han et annat, som åfven rörer et af Academiens hufvudsakeliga föremål. Af sin bror Profesor Lidén hade han fått en synnerlig smak, et brinnande nit för vårt Fäder-neslands häfder. Alt hvad den urgamla Östgötha orten förvarar til deras upplysning, upföktes, förklarades och förvarades från glömska och undergång. Derom vittna de flora Samlingar, hvarmed han riktat Linköpings Bibliothek, i alt affeende värdige, at förvaras med Eric Benzeli skatter.

Den största upmuntran, han njutit, mötte honom vid hans lefnads afton, då Hans Majestät, vår nu regerande Allernädigste Konung, vid sitt anträde til thronen, behagade utnämna honom ensam af sitt stånd, til Ledamot af Kongliga Nordstjerne-orden. Hans sista förrättning var åfven et prof af hans undersåteliga nit och tacksamhet. Han beledsagade Konungen, under Biskopens frävaro, på des resa genom Stiftet, til des grüns, 1797. Efter återkomsten derifrån lades han på sotefängen. En långvarig och plågsam sjukdom pröfvade hans tålmod och medtogs des krafter, til des han stilla assommade den 19 Junii 1799. Ånnu sjorton dagar förut famlade han sin sista flyika och disterade et bref för sin dotter, at betyga sitt deltagande i den saken, Kongl. Academien i Upsala där nyss förklarat öfver sin fordna Canzler, framledne Hans Excellence, Riks-Rådet Grefve Höpken. Han jordades i Linköpings Domkyrka

kyrka vid sidan af sin fyra år förrut aflidna Maka, Biskopen Doctor Eric Filenii dotter, hvars bortgång påskyndat hans egen, och hans stoft fugtades af tvenne ålskade döttrars och en mågs oskrymtade tårar.

F ö r f l a g

Till

Inskrifter och Minnespenningar,
 hvilka Kongl. Vitterhets, Historie och Anti-
 quitets Academien upgivit, jämkat och
 gillat, åren 1799 — 1803.

INSKRIFTER.

1799.

N:o 1.

På Skeppsdockan i Constantinopel:

I

SELİM III:s

Elfte Regeringsår

fullbordades

denna Docka

den första i Othmanska Riket

byggd

af

ANDERS F. RÖDÉE,

Svensk.

N:o 2..

Under Vice-Amiralen FREDRIC HENRIC af CHAPMANS Medaillon:

FREDRIC HENRIC af CHAPMAN

Vice-Amiral

Commend. med St. K. af Vasa-orden

Riddare af Svärds-orden.

Hans
 Snille och Fosterlands kärlek
 verksamma
 till GUSTAF II:s åndamål
 sätvo Sverige nya Flottor
 erier förbättradt byggnadsfått.

Då Arbetet
 efter
 GUSTAF IV ADOLPHS
 förordnande
 fortsattes
 egnade
 CARL Hertig af Södermanland
 Svea Rikes Stor-Amiral
 Uppfinnarens Bild
 åt
 Odödligheten.

N:o 3.

*gravtäcke, som till minne af Kon. ERIC
 är uppsatt i Västerås Domkyrka:*

ERICO XIV
 Regi Suec. Goth. Vand.
 Augusto
 Nato MDXXXIII
 Bellis terra marique gestis claro
 Disfidiis domesticis succumbenti
 Ceptro libertate tandem vita spoliato
 A. MDLXXVII
 hic
 indulgente demum Fratre
 Pax concesfa est.

GUSTAVUS III
Monumentum posuit
a).

1800.

N:o 1.

På en Urna af Marmor i St Clara Kyrka:

Här förvaras det dödliga
af
en älskad Hustru, Dotter och Son
N. N.
F — G — D.
N. N.
F — G — D.
N. N.
F —— D. ——

N:o 2.

*På en Sten, som Fru ELISABETII MARIA
HÅHL vid sju egenom i Norrköpings Stad lätta
upprepa till minne af Konungens och Drottningens
närvara derstådes rid en utföre Motala
Ström anställd Båtfart:*

Framsidan Från detta ställe
 säg Konungen d. 16 Maji
och Drottningen d. 13 Junii
 Ar 1800
 en
af Allmogens Riksdagsmän
ifrån Uleåborgs Län
 byggd

a) År 1790 belönade Academien Magister RUTSTRÖM
för et af honom uppgifvit förflyt till Inskrift på
Konung ERIC den XIV:s Graf; hvarsöre detsamma
till Hans Maj:ts Nådiga pröfning med någon ånd-
ring nu öfverlemnades.

byggd och styrd

Båt

lyckligen genomfara

Norrköpings

Strömforsfär.

Andra sidan

Strömfarten

förannatades

a.

Landshöfdingen i Åleborgs-Län

General Majoren

Friherre J. F. R. CARPELAN,

Miunesmärket restes

af

Elisabeth Maria Vulf

Enka efter Fabrikören

Johan Hahl,

N:o 3.

På en Gravvård öfver Fru ELEONORA FREDRICA SPLITTDORFF:

H. H.

ELEONORA FREDRICA SPLITTDORFF

Föd d. 25 Aug. 1725

Död d. 26 Dec. 1799

Majoren och Riddaren

Carl Borgeniernas

efterlevnade Maka

en Öla Moder

öf

elfva Barn.

N:o 4.

På Högsby Kyrka i Kalmar Stift:

MDCCC

I Kenning

GUSTAV IV ADOLPHS

Åttonde Regerings År

Förl.

Förbättrades detta Herrans Tempel
under tillsyn
af Församlingens Kyrkherde
Contr. Prosten J. S. Wallin.

I 801.

N:o 1.

*På en Grafvård öfver Öfverste-Lieuenat uten
SHELDON:*

H. H.

GILBERT SHELDON

Öfverste-Lieutenant
vid Flottornas Construclions Stat
Född den 21 Januarii 1710
Död den 20 April 1794.

Härkommen
af gammal Engelsk Adelig slägt
har
denne Man
jämte sina närmaste Ättmän och Företrädare
Farfadren
Francis Sheldon
Farbrodren
Francis John Sheldon
och
Fadren
Charles Sheldon
alla tre Öfver-Skepps-Byggmästare
bidragit
till Svenska Skepps-Byggeriets fullkomnande
under en tid af Etthundrade femtio år.

Tidigt

Tidigt upptagen
i Kongl. Vetenskaps Academien
var han vid sin död
den äldste
af hennes Ledamöter.

Gift år 1737
med
Anna Catharina Mauvert
blef han
Fader
åt fjorton barn
af hvilka
Sonen
Francis Sheldon
uppreste Minnesvärden
År 1800.

N:o 2.

På Gudmunderå Kyrka i Hernösands Stift:
I GUSTAF IV ADOLPHS

Nionde Regeringsår
1801
byggdes
denna Gudmunderå Kyrka.

N:o 3.

På en Gravförd öfver Översten, förste Kammar-
Junkaren och Riddaren GEORG J. WRIGHT:

GEOEG JONAS WRIGHT
Överste vid Kongl. Dal-Regementet
Förste Kammar-Junkare
Riddare af Kongl. S:ta Ann:s • Orden
Född i 1724 Död 1800.

Kan fölyle honom
i Hovet på Stridsältet

i med-

i medborgerliga Sammanlef naden
 Hans förjande Enka
Grefvinnan Ulrica von Fersen
 reste Stenen.

N:o 4.

*På Kramhandlarens i Stockholm SV. CALLER-
 STEDTS Gref:*

H. H.

SVEN CALLERSTEDT
 Kramhandlare
 och i 28 år denna Kyrkas
 Nitiske Föreländare
 Född den 12 Sept. 1734
 Död den 24 Jan. 1801
 Han var ett efterdöme
 af
 en god Christen
 Om Maka, huld Fader
 och
 pålitelig vän.

N:o 5.

*På Vaktmästaren vid Ameranier-Orden MAGN.
 FINCKES Gref:*

MAGNUS FINCKE
 Vaktmästare vid Ameranter-Orden
 Dog den 9:de April 1800
 på sitt Åttionde år.

Fliit och Trohet
 under 30 års tjensttid
 tillvunno honom
 Samfundets akning och förtroende.

N:o 6.

N:o 6.

På en Grafvård öfver Segelmakaren JOH. HINRIC GODUS Enka, Fru CATH. EKEGREN:

CATHARINA EKEGREN

Enka

efter Segelmakaren Joh. Henr. Godu
Född 1724. Död 1791.

Stilla och husliga dygder
utmärkte hennes lefnad
Nödlijandes tackfamhet
förvarar hennes minne.

Catharina Församlings Kyrko Råd
reste Vården.

N:o 7.

På en Gräffen öfver Åldermannen vid Garfvare-Ämbetet CARL DJURBERG:

Åldermannen vid Garfvare-Ämbetet
CARL DJURBERG

och

Hans kåra Maka

MARIA CATHARINA TÖRNQUIST
famt

Deras Arfvingar
läga denna Graf
som aldrig får fäljas
eller förpantas.

N:o 8.

På en tillämnad Åreflod öfver Åske-Hertigen CARL LUDVIG af Österrike.

a)

CAROLO LUDOVICO
Archiduci Austriae

Supre.

Supremo Imp. Exerc. Praefecto
ob
Hostium conatus
Claris crebrisque victoriis
Represos
Nutantem Rempubl. fultam
Imperii Majestatem vindicatam
Pace parta
Ordines S. Imp. Rom. Germ.
MDCCCI.

b)

CAROLO LUDOVICO
Archi Duci Austriae
Patriae
Propugnatori et Defensori
Ordinis S. Imp. Rom. Germ.
MDCCCI.

1802.

N:o 1.

På en Graffsten öfver Hufvudmannen vid Läderhandlare-Societeten PETER FORSELL:

Hår hvilar
PETER FORSELL
Hufvudman vid Läderhandlare-Societeten
och
Ledamot i Directionen öfver St. Clara
Förfamlings Fattighus
född år 1752
död år 1801
utan Bröstarfvingar.
Stenen lades
af
Hans förfjande maka
Maria Justina Thoman.

N:o 2.

N:o 2.

*Epitaphium öfver Riks-Marskalken Grefve GÖRAN
GYLLENSTJERNA.*

H. H.

GÖRAN GYLLENSTJERNA

Grefve till Björkfund

född 1724

Kammarherre 1742

Lagman i Nerike 1750 och i Södermanland 1758

Landshöfdinge 1762

Svea Rikes Råd 1765 Ridd. af Ser. Ord. 1772

Riks-Marskalk 1781

Död 1799.

Han

Hedrade genom sina dygder en Slägt
Som öfver 300 år bekladt Rikets Högska Ämbeten
och hvars sista Grefliga ått med honom utgick.

Till minne af en 45 årig sammanlefnad

är denna vård uprest

af Hans Enka Friherrinnan Eva M. Ribbing
som

jemte honom i denna Graf önskar njuta
sin hvila.

N:o 3.

*På en Minnesvård öfver Landshöfdingen Friherre
ÖRNSKÖLD af Jemtlands Allmoge:*

Minne

af

Vester-Norrlands
Befrämjade Välmåga
under

en Nitik Höfdinges

Commendeuren af K. N. O.

Friherre PEHR ABRAH. ÖRNSKÖLDS

Sju.

Sjuåriga Styrelse
Evigt förvaradt
i
Tackfamma Invånares hjertan
och
Tecknadt på denna Sten
1802
33 år sedan han saknades.

N:o 4.

*På Plåten under Grundstenen till Academie-
Huset i Åbo:*

GUSTAVUS IV ADOLPHUS

Novae Aedis Acad. Aboënsis
Suo jusu et munificentia
exstruendae

praesente Conjuge Regina

FRIDERICA DOROTHEA VILHELMINA
primum lapidem posuit
die - - - MDCCCI.

N:o 5.

På en Grafvård öfver Biskop WALLQUIST:

Sepulcretum
OLAVI WALLQUIST.
Ep. Vex.

Cetera famae.

N:o 6.

*På en Grafvård öfver Landshöfdingen Grefve
ADOLF MÖRNER:*

Grefve ADOLF MÖRNER
Landshöfdinge och Commendeur
af K. Nördstjerns-Orden

Tjente

Tjente Fäderneslandet
Tretio Åtta År.
Styrelsen af Fyra Höfdingedömen
var Honom Tid efter annan
ombetrodd.
Alleflödes
Älskad Vårdad
Vid sin bortgång Saknad.

Född 1705 Död 1766.

Hans Husfru
Friherrinnan Agneta Christina Ribbing
hvilar med honom i denna grift.

Sonen
reste Minnesvärden
1802.

N:o 7.

På Bråunkyrka Kyrka i Strengnäs Stift:

Under Konung GUSTAF IV:de ADOLPHS
Regerings År 1802 blef denna Kyrka för-
nyad och tillbyggd.

N:o 8.

På Böda nybyggda Kyrka på Öland:

Till Guds åra
byggdes denna Kyrka
I GUSTAF IV:de ADOLPHS
Elfte Regerings År
1802.

N:o 9.

N:o 9.

På Grimmetons Kyrka i Hallands Län:

I GUSTAF IV ADOLPHS

Ättonde Regerings år

1800

Byggdes
Denna Kyrka
afCarl Otto Wolffradt
Egare af Thorstorp.

I 803.

N:o 1.

*På en Minnesvård öfver Majoren MANNER-
SKANS aft. Fru:*

Här hvilar

Fra CHRISTINA LINDEMAN till Vernanäs
Född d. 24 Nov. 1733 Död d. 15 October 1801
Gift 1763 med Herr Joh. Hjerpe
Och 1786 med Majoren Carl Mannerkans
Som låtit upprefa Minnesvården.

N:o 2.

På Majoren C. G. LILLJES Graf:

Här Hvilar

Majoren och Riddaren

CARL GÖRAN LILLJE

Född 1712 Död 1782

Gift 1743 med Grefvin. Margar. Stenbock

Född 1720 Död 1767

Och 1768 med Eva C. Fock

Född 1735 Död 1797

Minnet tecknades af Sonen

Brynte Lillje.

N:o 3.

N:o 3.

På en Sten till åminneelse af Bjurums Kyrkbyggnad:
 Bjurums Kyrka
 Byggdes MDCCCLXVIII
 af
 Majoren och Riddaren
CARL GÖRAN LILLJE
 för
 Hångers och Mårby
 sammanlaggda församlingar.

N:o 4.

*På Bron öfver Konungens Sluss N:o 17 och 18
 vid Strömsholm:*

MDCCCIII
I GUSTAF IV ADOLPHS
 Tolfte Regeringsår
 Blef denna Bro färdigbyggd
 under
 Grefve SAMUEL AF UGGLAS
 infeende.

N:o 5.

På Oxie och Mölleberga Kyrk-kläckor:

1803.
I GUSTAF IV ADOLPHS
 Tolfte Regerings år
 lät
 Kongl. Seraphimer-Ordens Gillet
 för Malmö Hospitals räkning
 Oxie och Mölleberga Kyrk-kläckor
 Omgjutas
 af
 Kläckgjutaren Grönvall
 i Stockholm.

N:o 6.

N:o 6.

*På en Minnesvård af gutet järn på berget Patavara:**Å ena sidan:*

Punctum boreale
 ad $67^{\circ} 8' 51''$ 53 lat.
 arcus meridiani
 A. 1802 mensurati.

Monum. pos.
 O. Ekström.

Å andra sidan:
 Norra Punken
 vid $67^{\circ} 8' 51''$ 53 Bredđ
 af den År 1802
 Mätte Meridian-bogen

Minnesvården restes
 af
 O. Ekström.

N:o 7.

På en Minnesvård öfver Assesoren och Bruks-Partonen LILJENSTOLPE:

HANS LILJENSTOLPE
 til Falsterbo
 Stainfader
 för Ätten af detta namn
 född 17 . . död 179 .

N:o 8.

På Arsenalen i Kungstrågården:

SVENSKAR

Återgifven åt Edra Söner
 de Efterdömen J hår emottagen
 af Edra Förfäder.

N:o 9.

*På en Minnesvård öfver General-Lientenanten
 Friherre DUVALL:*

JOHAN DIEDRICH DUVALL

Friherre

född . . . 17 . .

General - Lieutenant

Förste Stallmästare

hos H. K. H. Hårtigen af Södermanland
 Commendeur med St. K. af K. Vasa Ord.
 Riddare af K. Svärds Ord.

1786.

Landmarskalk

och vid Stafvens nedläggande

af Konungen utnämnd

till Riddare af Seraphimer-orden

Pröfvad af Lyckans skiften

och i vigtiga kall

Rättvis och Välgörande
 lämnade han

1801

Sitt Stoft åt jorden

Sitt namn åt åran, efterverlden
 och tacksamheten

Hans Enka

Ulrica Kermansköld
 uppreste Minnesvården.

N:o 10.

N:o 10.

*Öfver Porten på ett nytt hus på Ottenby
och Öland:*

Uppbyggd
i GUSTAF IV ADOLFS
Tolfta Regerings år.

N:o 11.

*På en Minnesvård å Reso Kyrkgård öfver
Profesören JOHAN BILMARK:*

Å ena sidan:

Här hvilar
Profesören vid Åbo Acad.
M. JOHAN BILMARK.
Vetenkaperne och Tackfånheten
bevara Hans Minne.

Å andra sidan:

Suo et Litterarum Amico Munifico
M. JOHANNI BILMARK
Hist. & Philos. Moral. Profesori
Nato Scarae D. 3 Jul. 1728.
Denat. Aboae D. 12 Apr. 1801.
P.
Academia Aboensis.

N:o 12.

På en tillbyggnad af Skara Gymnasii Bibliotheks-hus:

Munificentia
GUSTAVI IV ADOLPHI
Haec Musarum Aedes
Ampliata
Et
Reditu Augusta
MDCCCHI.

N:o 13.

På ett Lazaret vid Philipstad:

Minnet

af

Denna Stiftnings Förste Välgörare

Prosten och Kyrkoherden

BENG T TINGBERG

förvaras genom denna Sten

af

Tackfamheten.

N:o 14.

*På en Minnesvård öfver Årke-Biskopen
UNO von TROIL *).*

Å ena sidan:

UNO von TROIL

född 1746

Ärke-Biskop

Ups. Acad. Pro-Canzler

Commendeur af Nordstjerne-Orden

Död 1803.

Å andra sidan:

Nie efterlevande barn

teknade Minnet

af

sin dubbla förlust

Religionens

Mänsklighetens

Fäderneslandets

Vänner

*) Denna Inskrift skulle sättas på de lediga Östra och Vestra sidorna af den Minnesvård, en fyrsidig obelisk, hvilken Årke-Biskopen å Hospitals Kyrkgården i Upsala lätta uppresa öfver sin Mak. Se Acad. Handl. 7:de D. f. 456.

Vänner
blandade sina Tårar
med de Faderlösas,

N:o 15.

På en sten i Parken vid Sätra Brunn:

Till denna Park
gränsar den Boning
der
Ärke-Biskopen UNO von TROIL
upphörde att skåda dagen.

Vandringsman
Låt ej minnet af hans förgångelse
störa dit finnes fred
Ty
Hans sista stund var lugn
och Hans sista blickar
voro Hoppets.

N:o 16.

*På ett Spanmåls förråds-hus för Ljungby och
Hösmo Socknar i Calmar Län:*

Prosten Doct. ANDERS BÄCKERSTRÖM
beflöt
och hans Enkefru
E. B. M. Hoppenstedt
verkställde
byggnaden af detta Förrådshus
till understöd
för behöfande.

1803.

N:o 17.

På Herråkra Kyrka i Kronbergs-Län:
Herråkra Kyrka

Om-

Ombyggd
under
GUSTAF IV ADOLFS Regering
1803.

Låtom os ingå att tillbedja.

MINNESPENNINGAR:

1799.

N:o 1.

Jetton öfver Borgmästaren i Stockholm ANDERS LIIDHBERG af Frimurare-orden:

Första sidan: Brötbild Namn och Titel.

Andra sidan: Ett Kors, på hvilket en Våg är sättrad, som på den ena Skålen har ett vinkelmått och en Spade; och på den andra: Ett Svärd och en Klubba.

Osvanföre: *Altid lika.* Nedansöre: 1799 *).

N:o 2.

Öfver Borgmästaren i Stockholm ANDERS LIIDHBERG af Auxiliaire Logen St. Jean i Frimurare Samfundet:

Första sidan: Brötbild, Namn och Titel. Framföre Brötbilden: En Palmquist. Nedansöre: Död d. 21 Jan. 1799.

Andra

*.) Vid granskningen af dessa Jetton, fann Academien den från antagna reglor mycket avvikande, och fölakteligen sig icke tillständigt att den samma godkänna: men som den förmögeligen var inrättad efter de hemligheter, hvilka inom Frimurare-orden förvaras, tillat Academien defs afpräglings.

Andra sidan: En cubisk sten, på hvilken Tre klubbor ligga. På en sida af stenen, som står på ett rustigt golf, läses: $\frac{2}{1}^2 - 89$; $\frac{2}{1}^4 - 89$; $\frac{1}{1}^2 - 90$. Överskrift: *Värdigt.* Nedanskrift: *Af förfjande Vänner. F. M. B. **).

N:o 3.

Öfver Riks-Rüdet Grefve ADAM LUDVIG LEVENHAUPT:

Första sidan: Bröslbild med omiskrift: *ADAM. LUD. LEVENHAUPT Comes R. Sv. Senator.*

Andra sidan: En Segervård, bestående af en half Cionne, omgivven med vapen och stridsrustningär.

Övanföre: *Tempore duro immota fides virtusque.*

Nedanföre; *Ad Zagarini Jacobstads Gemeirthof Liesna.*

N:o 4.

Skådepenning af Manufactur-Societeterna i Stockholm i anledning af Kongl. Förordningen emot Lurendrägeri:

Första sidan: Konungens Bröslbild med omiskrift: *GUSTAF IV ADOLPHI Sv. G. och V. Konung.*

Andra sidan: En ung hjelte i Romersk drägt gifver handen åt Pallas, omgivven af Manufacturernas Attributer. Överskrift: *Inhemsk Slögd.* Nedanskrift: *Skyddad den 6 April 1799.*

N:o 5.

Skådepenning öfver Profesoren HENRIC GABRIEL PORTHAN af den vid Åbo Academie Studrande Ungdomen af Norra Finlands Nation:

Första

*) Ehuru af lika beskaffenhet med den föregående, ville Academien icke vägra denna pennings uppräglande.

Första sidan: Bröftbild med omförskrift: *HENRICUS GA.
BRIEL PORTHAN Professor Åboensis.*

Andra sidan: En Lagerkrans med denna Inskrift:

Studiorum
Morumque
Moderatori
Pietas Nationis
Fenniae Borealis
MDCCXCIX.

N:o 6.

*Belönings-Penning för de Grenadierer af Konungens
Egen Bataillon, som utmärkt sig genom
trohet i tjensten:*

Första sidan: Ett kors under den Kongl. Kronan, och
imellan Rikets tre kronor.

Andra sidan: Denna Påskrift:

Af
GUSTAF IV ADOLPH
för trogen
tjenst
1799.

N:o 7.

Jötton till Tornerspelet vid Drottningholm:

Första sidan: Konungens Bröftbild, Namn och Titel.

Andra sidan: En Lagerkrans, med Inskrift:

Terner-spel
vid
Drottningholm
1799.

N:o 8.

*Belöningspenning i Kongl. Finländska Hushållnings
Sällskapet:*

Första

Första sidan: Konungens Bröstbild, med omeskript: *GUSTAVUS IV ADOLPHUS SV. G. ECH V. KONUNG.*

Andra sidan: En Krans af Eklöf, Blommor och Ax, med Inskrift:

Kunskap
och
Drift,

Omkring kransen: *K. Finska Hushålln. Sällskapet.*

Till förenande Åtsida en Frånsida med samma Sinnebild, men med Finsk Inskrift i stället för Svensk, neml. inom Eklöfs kransen:

Taito
ja
Toimi

Omkring den samma: *K. Suomal. Huonenhallituksen Seura.*

N:o 9.

Skådepennning öfver Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsens födelse:

Första sidan: Konungens och Drottningens Bröstbilder, bredvid hvarannan ställdes, med omeskript: *GUSTAVUS IV ADOLPHUS, FREDERICA D. V. Rex et Regina Sveciae.*

Andra sidan: Sverige, såsom en Qvinna med sin tre-krönta sköld, hvarpå hon slöder vänstra handen och bärande på den högra armen den nyfödda KronPrinsen. Öfverskrift: *Divite laetus interfit Populo.* Nedanskript: *GUSTAVUS Princeps Haered. natus d. IX Nov. MDCCXCIX.*

I 8 o o.

N:o 1.

Kastpenning vid den Kongl. Kröningen:

Första

Första sidan: Konungens krönta Bröftbild i Kongl. Skrud,
med omskrift *GUSTAF IV ADOLPH S. G. I.*
K. Krönt 1800.

Andra sidan: En Lagerkrans, och derinnom Konungens
Valspråk:

Gud
och
Folket.

N:o 2.

*Skådepennig öfver Hans Maj:ts Konungens
Kröning:*

Första sidan: Konungens krönta Bröftbild med omskrift:
GUSTAVUS IV ADOLPHUS D. G. Rex Sueciae.

Andra sidan: Hans Maj:t, stående i full Kongl. Skrud,
med krona på hufvudet och Spira i handen.
Öfverskrift: *Deo et Patriae.* Nedanskrift: *Corona-
tus D. III April. MDCCC.*

N:o 3.

*Skådepennig öfver Hennes Maj:ts Drottning-
gens kröning:*

Första sidan: Drottningens Bröftbild i Kröningskrud,
med omskrift: *FREDRICA DOROTHEA VIL-
HELMINA D. G. Regina Sueciae.*

Andra sidan: Drottningen, stående i Krönings drägt, med
Krona på hufvudet, Spira i högra handen och
Riks-Äplet eller Globen i den vänstra. Öfverskrift:
Majestas et Amor. Nedanskrift: *D. III
April. MDCCC.*

N:o 4.

Öfver öfversten ERIC SOOP:

Första sidan: Bröftbilden, med omskrift: *ERICUS SOOP
Chiliarcha; eller i brist deraf Vapnet.*

Andra

Andra sidan: ERIC SOOP till häst ihjälslkjutande med pistol en Polack, som i en drabbning i Preuslen fattat Konung GUSTAF ADOLPH, även till häst, vid armén, för att taga honom till fängel. Ofvanföre: *Eripuit Regem melique ex hoste recipit.*
Nedanföre: *D. XVII Junii MDCXXIX.*

N:o 5.

*Öfver Rådmannen i Stockholm JOHAN ISRAEL
Torpadius af Frimurare Logen St. Eric:*

Första sidan: Bröstbild. Namn och Titel.

Andra sidan: Denna Påskrift:

Conditori
Sodalitatis S. Erici
Stockholmiae MDCCCLIV
Nato MDCCXXII
Denato MDCCCLX
Lib. Fratres Mur.
MDCCC.

N:o 6.

Skådepennig öfver Deras Kongl. Majestäters, Konungens och Drottningens återkomst til Hufvudstaden ifrån Riksdagen i Norrköping; af Stockholms Stads Bergerfkap:

Första sidan: Konungens och Drottningens krönta Bröstbilder bredvid hvarannan ställdes, med omfritt: *GUSTAVUS IV ADOLPHUS, FREDRICA D. V. Rex et Regina Sueciae.*

Andra sidan. Inom en krans af Lager och rosor:

Augustis
Redeuntibus

I exerguen: Mens. Jun. MDCCC
Cives Stockholmenses.

N:o 7.

Jettion öfver Borgmästaren i Stockholm SAMUEL CONRAD FLODIN:

Första sidan: Brötbilden med omfrikt: SAM. CONR. FLODIN, Borgmästare i Stockholm F. 1726. D. 1800.

Andra sidan: denna Påskrift:

Åt
en för Ungdomens
undervisning
nitålskande
Medborgare.

af Testam. Förvaltare *).

N:o 8.

Skådepennning öfver Deras Kongl. Majeståters Kröning. Af Rikets Ständer på Bankens bekostnad:

Första sidan: Konungens och Drottningens Brötbilder, ined bara hufvuden och halffär, vända emot hvarandra: Öfverifrift: GUSTAVUS IV ADOLPHUS FREDERICA DOROTHEA VILH. R. et Reg. Suec.

Andra sidan: En Lagerkrans med inskrift: Praefidium et Decus. Nedanföre i Atiskårningen: In Memor. Coronationis Norrc. III Apr. MDCCC. Ordd. R. Sv.

N:o 9.

Skådepennning öfver Baron MACKLEAN:

Första

*) Ester skriftligen gjord anmälare åndrade Academien Sölunda det af Henne år 1797 fastställda och i 7de Delen af Hennes Handlingar s. 464 införda förslag till Minnespenning öfver Borgmästaren FLODIN.

Första sidan: Bröstbilden med omskrift: *RUTGER MACKLEAN.*

Andra sidan: En Corona Civica, eller Eklöfs krans, med inskrift:

*För Frikostiga
Invätningar
till Allmogens
Undervisning
Förblittring
Välmåga.*

Nedanföre: *Af Medborgare och Vänner 1800.*

N:o 10.

Skådepenning öfver Baron HERMELIN:

Första sidan: Bröstbilden med omskrift: *SAMUEL GUSTAF HERMELIN:*

Andra sidan: Inom en Eklöfs krans:

*För
Utvidgad kunskap
om Fäderneslandet
förkofrade Näringsar
befolkade Ödemarker*

Nedanföre: *Af Medborgare och Vänner 1800.*

N:o 11.

Skådepenning öfver Jordbruken ERIC ANDERSSON:

Första sidan: Bröstbilden med omskrift: *ERIC ANDERSSON Jordbruks By i Nerike.*

Andra sidan: Inom en Eklöfs krans:

*För
Utmärkta
Medborgerliga
Dygder*

I Affärningen: *Af Ledamöter
af Ridderk. och Adl. 1800.*

I 8 O I.

N:o 1.

Öfver Riks-Rådet, Öfver-Ståthållaren och Amira-
len Friherre CLAES FLEMING:

Första sidan: Bröstbilden med Omfiskrift: *CL. FLEMING
R. Sen. U. Stockh. Praef. Thalasharcha.*

Andra sidan: En Trophée af Skepps-Stammar och Sjö-
Attributer, samt bakom den en utsigt af Norr-
malm, som under R. R. Flemings styrelse
blef till stor del bebyggd, och jämte Staden i
allmänhet med nyttiga inrättningar förfedd. Öf-
verfiskrift: *Terrigera urbs creptaque rostrata carinis.*
Nedanskrift: *Monumenta viri pro patria occumb.
1644.*

N:o 2.

Jetton öfver Assessor von AKEN:

Åtsidan: Bröstbilden med omfiskrift: *FRANC. JOACH. v.
AKEN Assessor Nat. 1738 Denat. 1798.*

Frånsidan: En Eklöfs krans med Inskrift: *Ob impensam
extinguendis incendiis operam Amici f. f.*

N:o 3.

Jetton öfver Assessor AHLMAN af Finska
Hushållnings Sällskapet:

Första sidan: Bröstbilden med omfiskrift: *GABRIEL AHL-
MAN Assessor.*

Andra sidan: En ström som nedflyter från ett berg, och
sprider sig öfver en odlad mark. Öfverfiskrift:
*Usque Beneficis. Nedanskrift: In memoriam Socij
Munifici Regia Societ. Octon. Fem.*

N:o 4.

Belönings-Penning i Kongl. Sällskapet Pro Patria:
Första

Första sidan: Konungens bröftbild med omskrift: *GU-STÄF ILÅDOLPHI SV. G. OCH V. KONUNG.*

Andra sidan: En Sådeskärsve. Öfverkrift: *Rikets Välmagt. Nedanskrift: Kongl. Sällskapet Pro Patria bekyddadt den 1 November 1799.*

N:o 5.

*Öfver CHARL. GREY, Ledamot af Ångelska
Parlamentet:*

Åtfidan: Greys bröftbild med omskrift: *CAROLUS GREY
Parliamenti Magnae Britanniae Membrum.*

Frånsidan: *Cosmopolitae Optimo
Jura Gentium Maritima
Coram Confessu Populi Britannici
Die II Febr. MDCCCI.
Strenue Defendant
Navicularii Stockholmienses.*

N:o 6.

*Öfver öppnandet af Segelfarten mellan Venern och
Vesterhafvet, med afseende på det tillfälle, då
Deras Majestäter, Konungen och Drottningen den 2'
Sept. 1801 täcktes toga denna Segelfart
i ögonfigte:*

Första sidan: Konungens bröftbild, Namn och Titel.

Andra sidan: En utsigt af det ställe vid Canalen, hvareft
est den fastställda inskriften skall inhuggas, och
Neptunus i en grotta föreståld med sin Treudd
i ena handen samt bärande ett ömnighetshorn på
andra armen, hvilken han röder på ett flyre.
Omskrift: *Refrenat aquas obliquaque flumina h[ab]it.*
I exerguen: *Navigationem Oceanum inter et Lacum
Venerum ruper inchoatam insufficientibus Augustis.
XXI Sept. MDCCCI.*

I 802.

N:o 1.

*Öfver Astronomiae Professoren i Upsala ANDERS CELSIUS:**Första sidan:* Brösbilden med omskrift: *ANDREAS CELSIUS Åsron. Prof. Upsal.**Andra sidan:* En Geometer, som med Cirkel afmäter en Meridian-båge under Pol-Cirkeln, på en Jord-glob. Överskrift: *Nec tanti aboleget gratia sadi.* Nedanskrift: *Forma telluris investig. 1736. Rege jubente denuo examinata 1801.*

N:o 2.

*Belönings penning at utdelas af Directionen öfver GUSTAFS Inrättning:**Första sidan:* Konungens brösbild med omskrift: *GUSTAF IV ADOLPH, Sverig. G. och K. Konung.**Andra sidan:* Af
Directionen öfver
GUSTAFS Inrättning
till
Belöning
åt
N. N.
180 .

N:o 3.

*Öfver Hans Maj:t Konungen, i anledning af Grund-stenens läggande till Academie Huset i Åbo.**Första sidan:* Konungens Brösbild, Namn och Titel.*Andra sidan:* Augusto
Nouae aedis Acad.
Conditori
pietas Musarum Aboëns.
MDCCCI.

N:o 4.

N:o 4.

Över Canzli-Rådet Baron RIBBING af K. Mälare och Bildhuggore Academien:

Första sidan: Bröstbilden med Omskrift: GUST. RIBBING L. B. Consil. R. Eq. Aur.

Andra sidan: Socio
*de Patria et
 Artib. Liberal.
 bene merito
 R. Acad. pict. et statuariæ
 Stockholm.*

I 8 o 3.

N:o 1.

Minnespenning öfver Canzli-Rådet FERRNER:

Första sidan: Bröstbilden med Nordstjärne korset och omskrift: BENEDICTUS FERRNER R. Canc. Consiliorius.

Andra sidan: En cypresskrans och derinom i råta rader:
Mexit tanti non immemor unquam.

I exerguen: Socio Munif. def. 1802 R. Ac. Sc. Stockh.

N:o 2.

Över RiksMarsken Grefve GUSTAF HORN:

Första sidan: Bröstbilden med omskriften titel: GUSTAVUS HORN Comes R. S. Archiflategus.

Andra sidan: En lagerkrans, hvarinom i råta rader läses:
Nec te ridere superbum prospera bellorum nec fradum aduersa.

I exerguen: Nat. 1592. Denat. 1657.

DEL. VIII.

G g

N:o 3.

N:o 3.

*Uppmuntrings-Penning för Cadetterne vid Carlbergs
Krigs-Academie:**På första sidan: graveras Cadettens namn.**På andra sidan: präglas inom en Lagerkrans denna Inskrift: Belöning och uppmuntrana.*

N:o 4.

*Belönings-Penning för Tullbefjente, hvilka utmärka
sig för nit och ofrtrutnenhet i tjensten:**Första sidan: Konungens Bröstbild med omiskrift: GU-
STAV IV ADOLPH Sveriges Göthes och Vendes
Konung.**Andra sidan: Denna Inskrift:*

*Hedersbelöning
för
nit och redlighet
i
Rikets tjänst.*

N:o 5.

*Öfver Cauzli-Rådet MELANDERHJELM af K.
Vetenskaps Academien:**Första sidan: Bröstbilden med omiskrifvet namn och titel:
DANIEL MELANDERHJELM Equ. Aur. R.
Cenc. Confil. Prof. Uppl. mer.**Andra sidan: Urania, föreställd med en glob i handen
och på globen några stjärnor, med öfverskrift:
Festt mori.**I underskriften eller Åskirningen: Secretario suo digniss.
abenti Acad. R. Sc. Stockh. 1803.*

GETTY RESEARCH INSTITUTE^L

3 3125 01049 6491

